

คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน

นายมนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

CONCEPT AND SYMBOLISM IN THE ARCHITECTURAL DESIGN

OF SAPPAYA-SAPASTAN

Mr. Manatspong Sanguanwuthirojana

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Architecture Program in Architecture

Department of Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2013

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของ
สัปปายะสภาสถาน

โดย

นายมนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา

สาขาวิชา

สถาปัตยกรรม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัชฐิติ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พีรศรี โปวาทอง)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หม่อมหลวง จิตตวดี จิตรพงศ์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทัง)

มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนาน: คติ และ สัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของ
 สัปายะสภาสถาน. (CONCEPT AND SYMBOLISM IN THE ARCHITECTURAL
 DESIGN OF SAPPAYA-SAPASTAN) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ดร.วันชัย มงคล
 ประดิษฐ์, 148 หน้า.

การประกวดแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ในปี พ.ศ.2552 กลุ่มสถาปนิกที่ได้รับคัดเลือกให้ชนะ
 การประกวดได้ทวนกลับไปหาองค์ความรู้ในอดีต “คติไตรภูมิ” กรอบความคิดที่กล่าวถึงหลักปรัชญา
 สูงสุดในพุทธศาสนาได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวคิดหลักในการออกแบบ “สัปายะสภาสถาน” โดยการ
 ตีความหมายผ่านรูปทรงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และความพยายามในการสร้างสรรค์
 รูปแบบที่มุ่งสื่อสารถึงอุดมการณ์ความคิดทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต ด้วยการสร้างเรื่องราว
 ผ่านสถาปัตยกรรมของรัฐสภาไทยแห่งใหม่ให้เป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจที่จะสามารถพลิกฟื้นจิต
 วิญญาณของคนในชาติ และจะเป็นปัจจัยที่ช่วยให้สังคมไทยสามารถข้ามพ้นวิกฤตทางศีลธรรม

จากการศึกษาพบว่าระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิได้ถูกกำหนดขึ้นใน
 กระบวนการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปายะสภาสถานตั้งแต่เริ่มต้น และได้ถูกนำมาใช้ให้สอดคล้อง
 ประสานไปกับเทคนิคและวิธีการในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมในแต่ละภาคส่วน กลุ่มสถาปนิก
 ผู้รับผิดชอบได้ออกแบบให้ คติ และ สัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตผสมผสานไปกับ
 เทคโนโลยีการก่อสร้าง ระบบโครงสร้างทางสังคม และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมี
 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขในปัจจุบัน ผ่านทางรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่บนพื้นฐาน
 ทางภาษาและฉันทลักษณ์ตามอย่างสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี โดยกลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมี
 ความมุ่งหวังว่าหลักการจากคติความเชื่ออันเป็นอุดมการณ์สำคัญในอดีต ที่ได้เล่าเรื่องราวผ่านระบบ
 สัญลักษณ์และนัยยะที่แสดงออกในรูปลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมสัปายะสภาสถาน
 สถานที่ซึ่งจะเป็นหลักในการปกครองประเทศในอนาคต อุดมการณ์หรือคติที่มุ่งสื่อสารจะสามารถ
 เป็นหลักสำคัญในการปกครอง หลักการแห่งชีวิตของผู้คนในชาติ อันจะนำพาสังคมและประเทศไปสู่
 ความสงบและสันติสุขได้ คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปายะสภาสถาน มี
 จุดเด่นที่กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบสามารถแสดงภาพไตรภูมิที่ปรากฏผ่านทางกายภาพของ
 สถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่ให้มีความชัดเจนพอที่จะสื่อสารให้ผู้คนในทุกระดับของสังคม
 สามารถเข้าใจได้ หากแต่ความทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและการสื่อสารความหมาย ตาม
 เจตนารมณ์ของกลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบที่ต้องการสื่อสารต่อผู้คนในสังคมนั้น คงจำเป็นต้องเผื่อรอ
 คำตอบจากกระแสความคิดความเข้าใจของผู้คนในสังคมด้วยเช่นเดียวกัน

ภาควิชา สถาปัตยกรรมศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา สถาปัตยกรรม

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ปีการศึกษา 2556

5374149825: MAJOR ARCHITECTURE

KEYWORDS: TRAIBHUM / NEW THAI PARLIAMENT / SAPPAYA-SAPASTAN

MANATSPONG SANGUANWUTHIROJANA: CONCEPT AND SYMBOLISM IN THE ARCHITECTURAL DESIGN OF SAPPAYA-SAPASTAN. ADVISOR: WONCHAI MONGKOLPRADIT, Ph.D., 148 pp.

The team of architects that won the design contest for the new Thai Parliament in 2009 utilized the “Trai Phum Concept,” describing the most important philosophical aspects of Buddhism. This concept was translated into an architectural design concept known as Sappaya-Sapastan. This architectural design concept tries to convey elements of traditional Thai architecture. With the introduction of Sappaya-Sapastan, the new Thai Parliament building can enliven the spiritual bond of the Thai people, and help them overcome moral crisis.

The symbolism of the Trai Phum Concept was determined at the beginning of the Sappaya-Sapastan design and was applied in every step of the process. The architects of this team had integrated the concepts of the venerable literature of Trai Phum into the construction technology, and taken the social structure and the constitutional monarchy into consideration as well. The architects have tried to merge the core values of Buddhism reflected in Trai Phum with the principles of democracy in an effort to showcase the foundation for peace in this country.

The symbolism in the architectural design of Sappaya-Sapastan embodied by the physical characteristics of the new Thai Parliament building is remarkable and readily understood. However, whether its true architectural values and intended significance are really appreciated depends on the response of the public.

Department: Architecture

Student's Signature

Field of Study: Architecture

Advisor's Signature

Academic Year: 2013

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตาจากอาจารย์ที่ปรึกษา ดร. วันชัย มงคลประดิษฐ์ ผู้ให้ความกรุณาเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เป็นผู้ที่ตรวจสอบเนื้อหา และให้คำปรึกษาในการค้นคว้าเรียบเรียงมาโดยตลอดระยะเวลากว่า 3 ปีที่ได้ทำวิทยานิพนธ์ รวมไปถึงท่าน รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพย์สุดา ปทุมานนท์ ที่เปิดมุมมองทางความคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์และทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นรัชฎ์ กาญจนจันจิ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีรศรี โปหาทอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มล.จิตตวดี จิตรพงศ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ อินพันทัง ผู้ให้ความกรุณาเป็นกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์ และวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จสมบูรณ์ไม่ได้ถ้าหากขาดความช่วยเหลือของบุคคลและหน่วยงานต่างๆดังต่อไปนี้

กลุ่มสถาปนิก สงบ 1051 อันประกอบไปด้วย คุณฉัตรพล นิยม จากอาศรมสถาปนิกชุมชน และสิ่งแวดล้อม สถาบันอาศรมศิลป์ คุณเอนก เจริญพิริยะเวศ จากบริษัทแปลนสตูดิโอ คุณชาติรี ลดาลลิตสกุล จากบริษัทต้นศิลป์สตูดิโอ คุณปิยมยศ ไกรฤกษ์ จากบริษัทบลูแพลนเนตดีไซน์อินเตอร์เนชั่นเนล และบริษัทแปลนแอสโซซิเอตส์ รวมไปถึงคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย อันประกอบไปด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี รองศาสตราจารย์ เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าให้สัมภาษณ์ มอบความรู้คำแนะนำ เอื้อเฟื้อข้อมูล และรูปภาพประกอบเฉพาะสำหรับการทำวิทยานิพนธ์นี้ ด้วยเจตนารมณ์ของทุกท่านที่มุ่งหวังให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาองค์ความรู้ อันสำคัญนี้ให้ต่อยอดสืบไป

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณผู้มีอุปการคุณอีกหลายท่านที่ไม่สามารถกล่าวได้หมดในที่นี้ ที่คอยสนับสนุน ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจตลอดระยะเวลาการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา และขอบคุณทุกๆ โอกาส สำหรับเหตุการณ์ทั้งดีและร้ายที่ทำให้ได้เรียนรู้ และเป็นเช่นนั้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา	1
1.2 สมมติฐานการศึกษา	4
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	5
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.7 นิยามคำศัพท์และคำจำกัดความของการศึกษานี้	7
บทที่ 2 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา.....	10
2.1 กรอบแนวคิดภูมิจักรวาล	10
2.1.1 ภูมิจักรวาลในทัศนะพุทธศาสนา.....	12
2.2 อิทธิพลของคติไตรภูมิต่อสังคมและศิลปกรรมไทย	18
2.2.1 ด้านวรรณกรรม.....	19
2.2.2 ด้านจิตรกรรม.....	21
2.2.3 ด้านสถาปัตยกรรม.....	25
2.3 พัฒนาการของสถาปัตยกรรมไทยเนื่องในคติไตรภูมิ.....	34
2.3.1 สถาปัตยกรรมอาณาจักรสุโขทัย	34
2.3.2 สถาปัตยกรรมกรุงศรีอยุธยา	35
2.3.3 สถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์	37
บทที่ 3 กำเนิดสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์.....	43
3.1 ความเป็นมารัตนโกสินทร์	43
3.2 ความเป็นมาของการจัดหาสถานที่ก่อสร้างรัตนโกสินทร์.....	47

3.3 การประกวดแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ กำหนดสัปปายะสภาสถาน.....	54
บทที่ 4 แนวความคิดในการออกแบบสัปปายะสภาสถาน.....	63
4.1 แนวความคิดในการออกแบบสัปปายะสภาสถาน.....	63
4.2 กายภาพของสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน.....	70
4.2.1 แผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม.....	70
4.2.2 ส่วนสถาปัตยกรรม.....	80
4.2.2.1 ส่วนฐานอาคารและตัวอาคาร.....	82
4.2.2.2 ส่วนยอดอาคาร.....	92
บทที่ 5 คติ และ สัญลักษณ์ในการออกแบบสัปปายะสภาสถาน.....	99
5.1 คติในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน.....	99
5.1.1 คติในการออกแบบแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคารและภูมิสถาปัตยกรรม.....	102
5.1.2 คติในการออกแบบส่วนสถาปัตยกรรมฐานอาคารและตัวอาคาร.....	105
5.1.3 คติในการออกแบบส่วนสถาปัตยกรรมยอดอาคาร.....	107
5.2 สัญลักษณ์และความหมายในสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน.....	108
5.2.1 สัญลักษณ์และความหมายในส่วนแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม.....	109
5.2.2 สัญลักษณ์และความหมายในส่วนสถาปัตยกรรมฐานอาคารและตัวอาคาร.....	113
5.2.3 สัญลักษณ์และความหมายในส่วนสถาปัตยกรรมยอดอาคาร.....	116
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	120
6.1 บทสรุป.....	120
6.2 ข้อเสนอแนะ.....	123
รายการอ้างอิง.....	125
ภาคผนวก.....	130
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	148

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1	(บน) แผนผังแสดงภาพภูมิจักรวาลในพุทธศาสนาของ ศ.โชติ กัลยาณมิตร (ล่าง) รูปตัดของจักรวาล.....	15
ภาพที่ 2.2	แผนผังแสดงภาพภูมิจักรวาลชั้นต่างๆในแนวตั้ง ตามคติจักรวาลในพุทธ ศาสนา.....	16
ภาพที่ 2.3	ภาพในสมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวงที่นำเสนอภาพลักษณะความน่า เกลียดน่ากลัวของอบายภูมิตามกรอบแนวคิดจากวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิ พระร่วง	20
ภาพที่ 2.4	(ซ้าย) ภาพทิวทัศน์ 4 รอบเขาพระสุเมรุ (ขวา) ภาพเทวดาชั้นจตุมหาราชา กาสติดบนยอดเขาสัตบริภัณฑ์แยกให้เห็นเป็น 7 แถบสีตามกรอบแนวคิด จากวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง.....	20
ภาพที่ 2.5	(ขวา) จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดสุวรรณคีรี อ.เมือง จ.สงขลา	21
ภาพที่ 2.6	(ซ้าย) จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดโบสถ์สามเสน กรุงเทพฯ.....	21
ภาพที่ 2.7	ภาพไตรภูมิ และ จักรวาลบนผนังประตูผู้พระธรรม โดยเขียน เขาพระ สุเมรุเป็นประธานกลางภาพมีปราสาทไพโรชยนต์ของพระอินทร์ตั้งบนยอด เขาพระสุเมรุ มีพระอาทิตย์และพระจันทร์ขนานบอยู่ทั้งสองข้างมีสระ อโนดาตอยู่ด้านซ้าย	22
ภาพที่ 2.8	ภาพจิตรกรรมฝาผนังประมวลงขึ้นจากผนังด้านหลังพระพุทธรูปประธาน หลายวัดมารวมไว้ในภาพเดียวกัน	23
ภาพที่ 2.9	หมายเลขอธิบายภาพในไตรภูมิ.....	24
ภาพที่ 2.10	พระบรมมหาราชวัง ภาพจำลองจักรวาลแห่งศูนย์กลางการปกครองในสมัย รัตนโกสินทร์.....	26
ภาพที่ 2.11	พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม	28
ภาพที่ 2.12	แผนผังของพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามเปรียบเทียบกับแผนผังของ จักรวาลในคติไตรภูมิ	28
ภาพที่ 2.13	รูปด้านของพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามเปรียบเทียบกับรูปตัดของ จักรวาลในคติไตรภูมิ	29
ภาพที่ 2.14	การสะท้อนภาพมิติพุทธจักรวาลตามคติไตรภูมิของพระปฐมเจดีย์	29
ภาพที่ 2.15	(ซ้าย) แผนภูมิรูปแบบของวิธีการสร้างพุทธจักรวาล	30

ภาพที่ 2.16 (ขวา) แผนภูมิภาพจำลองทางจักรวาลวิทยาแสดงระบบสัญลักษณ์พื้นที่ สี่เหลี่ยมจัตุรัสอันแสดงถึงภพภูมิของโลก จุดศูนย์กลางทรงกลมที่อยู่เหนือ โลกเป็นตัวแทนของจักรวาล อันเป็นจุดกำเนิดของปรากฏการณ์ทั้งปวง.....	30
ภาพที่ 2.17 แผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวง.....	31
ภาพที่ 2.18 แผนผังวัดสุทัศนกับการแสดงออกถึงสัญลักษณ์เขาพระสุเมรุศูนย์กลาง จักรวาลของพระวิหารหลวงแทนการใช้เจดีย์ หรือ พระปราสาท.....	32
ภาพที่ 2.19 ภาพมุมสูงของวิหารหลวงวัดสุทัศนที่แสดงออกถึงความเป็นศูนย์กลาง จักรวาลของพระนคร.....	33
ภาพที่ 2.20 (ซ้าย) ภาพมุมสูงของอาณาบริเวณวัดมหาธาตุที่แสดงออกถึงความเป็น ศูนย์กลางจักรวาลของเมืองสุโขทัย.....	35
ภาพที่ 2.21 (ขวา) ภาพเจดีย์ย่อมุมยอดทรงดอกบัวตูมวัดมหาธาตุอันเป็นสัญลักษณ์ ตามคติไตรภูมิของสถาปัตยกรรมยุคสุโขทัย.....	35
ภาพที่ 2.22 หลังจากสมัยสุโขทัยเป็นระยะเวลาว่าสองร้อยปี พระปราสาทสัญลักษณ์คติ จักรวาลตามแบบอย่างขอมได้ถูกนำกลับมาใช้อีกครั้งในสมัยอยุธยาดังเช่น ในวัดพุทธไสยาสวรรค์.....	36
ภาพที่ 2.23 (ซ้าย) ภาพการจัดวางผังวัดชัยวัฒนารามตามคติไตรภูมิจักรวาลในสมัย อยุธยา.....	37
ภาพที่ 2.24 (ขวา) ภาพองค์พระปราสาทประธานตามแนวแกนขนานกับพระอุโบสถ ประกอบด้วยเจดีย์ย่อมุมล้อมรอบองค์พระปราสาททั้ง 8 ทิศ ตามแบบอย่าง คติจักรวาลที่สืบทอดต่อกันมาจากยุคสุโขทัย.....	37
ภาพที่ 2.25 (บนซ้าย) ภาพพระบรมมหาราชวังในสมัยรัตนโกสินทร์.....	38
ภาพที่ 2.26 (บนขวา) ภาพพระเจดีย์ทรงย่อมุมแบบรัตนโกสินทร์ ณ วัดพระเชตุพนฯ.....	38
ภาพที่ 2.27 (ล่างซ้าย) ภาพองค์พระปราสาทประธานวัดอรุณราชวราราม ประกอบด้วย พระปราสาทมุล้อมรอบทั้ง 4 ทิศ.....	38
ภาพที่ 2.28 (ล่างขวา) ภาพพระวิหารหลวงวัดสุทัศน โดยมีการพัฒนาเป็นสัญลักษณ์ แทนเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางประธานแทนพระเจดีย์หรือพระปราสาท ดังเช่นในวัดอื่นๆ.....	38
ภาพที่ 2.29 (ซ้าย) ภาพพระที่นั่งเวษยันทวีเชียรปราสาท ณ พระนครคีรี ที่สร้างขึ้นใน สมัยรัชกาลที่ 4 สถาปัตยกรรมรูปแบบนีโอคลาสสิกผสมยอดปราสาทด้วย ฝีมือช่างชาวจีน.....	39

ภาพที่ 2.30	(ขวา) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สถาปัตยกรรมรูปแบบนีโอคลาสสิกผสม ยอดปราสาทที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พัฒนาการที่ปรับเปลี่ยนและ ผสมผสานคติไตรภูมิเข้ากับวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมทางตะวันตก	39
ภาพที่ 2.31	(ซ้าย) ภาพพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 4 (ขวา) ภาพพระเมรุมาศในสมัย รัชกาลที่ 5 การปรับลดทอนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจากคติไตรภูมิใน อดีต สู่การปรับเปลี่ยนตามบริบทของยุคสมัยแต่ยังคงไว้ซึ่งหลักการตามคติ ความเชื่อเรื่องไตรภูมิทุกประการ	40
ภาพที่ 2.32	อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยรูปสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิที่ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อ สื่อสารสัญลักษณ์แห่งอุดมคติใหม่ของประชาธิปไตย	40
ภาพที่ 2.33	(ซ้าย) ภาพอนุสรณ์สถานแห่งชาติ ออกแบบโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่มีแนวคิดหลักในการออกแบบจากคติไตรภูมิ	41
ภาพที่ 2.34	(ขวา) ภาพหอรัชมังคล ๓ ส่วนหลวง ร.9 อุดมคติของรูปแบบตามคติไตร ภูมิที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่	41
ภาพที่ 3.1	(ซ้าย) สถาปัตยกรรมแบบเรอเนซองส์ (Renaissance) ของพระที่นั่งอนันต สมาคม (กลาง) พระที่นั่งพุทธานกาญจนสิริหาสน์ภายใต้ต้นพญาลมहा เศวตฉัตร (ขวา) ศูนย์กลางของโดมประธาน	44
ภาพที่ 3.2	(ซ้าย) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานรัฐธรรมนูญ ให้แก่ปวงชนชาวไทยเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 ณ ท้องพระโรง กลางพระที่นั่งอนันตสมาคม	45
ภาพที่ 3.3	(ขวา) การประชุมรัฐสภา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมในสมัยพันเอกพระยา พหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี	45
ภาพที่ 3.4	(ซ้าย) สถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ (Modernism) ของรัฐสภาไทย(ขวา) สถาปัตยกรรมภายในห้องประชุมของรัฐสภาไทย	46
ภาพที่ 3.5	แผนผังนำเสนอพื้นที่ทางเลือกสำหรับศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่	48
ภาพที่ 3.6	แผนผังแสดงพื้นที่ราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิต	49
ภาพที่ 3.7	การวางแผนผังตามแนวคิดคติภูมิจักรวาล	51
ภาพที่ 3.8	ผังโครงการศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่	52
ภาพที่ 3.9	ทัศนียภาพจากแนวถนนประธานสุธีตั้งศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่	53

ภาพที่ 3.10	ท้ายที่สุดในปี พ.ศ.2551 คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคาร รัฐสภาแห่งใหม่ ได้มีมติเลือกพื้นที่จำนวน 119 ไร่ บริเวณริมแม่น้ำ เจ้าพระยา ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของที่ดินราชพัสดุ ถนนทหาร(เกียกกาย) เขตดุสิตเป็นสถานที่ทำการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่	54
ภาพที่ 3.11	ประกาศกระทรวงมหาดไทยประกาศใช้บังคับในพื้นที่โดยรอบแนวเขตที่ดิน ของรัฐสภาแห่งใหม่ห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบาง ชนิดหรือบางประเภทในระยะ 800 เมตร ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนริมถนน สามเสน ถนนเขียวไข่กา ถนนอำนวยสงคราม ถนนราชสีมา ถนนทหาร ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 ซอย 10 และริมคลอง บางซื่อ ออกตามกฎหมายควบคุมอาคาร มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 29 ม.ค. 2554	54
ภาพที่ 3.12	ผลงาน นายธรรมศักดิ์ อังศุสิงห์	58
ภาพที่ 3.13	ผลงาน บริษัท ดีไซน์ 103 อินเทอร์เน็ต เนชั่นแนล	59
ภาพที่ 3.14	ผลงาน บริษัทสถาปนิก 49	60
ภาพที่ 3.15	ผลงาน กลุ่ม ผศ.วิเชษฐ์ สุวิสิทธิ์ และ นายกฤษณ์ เพชรวรามา	61
ภาพที่ 3.16	ผลงาน กลุ่ม สงบ 1051	62
ภาพที่ 4.1	รูปศาสนสถานบนภูเขา สัญลักษณ์ของกลุ่ม สงบ 1051	63
ภาพที่ 4.2	โคลงสี่สุภาพสัปปายะสภาสถาน ประพันธ์โดย อังคาร กัลยาณพงศ์ กล่าวถึง	69
ภาพที่ 4.3	(ซ้าย) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนของโลกุตรภูมิภายใน พระบรมมหาราชวัง	71
ภาพที่ 4.4	(ขวา) แผนผังแสดงส่วนที่เป็น โลกียภูมิ และ โลกุตระภูมิ ที่แยกส่วนกัน อย่างชัดเจน	71
ภาพที่ 4.5	ทัศนียภาพแสดงการวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิ สถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน	72
ภาพที่ 4.6	ภาพแสดงการวางแผนผังบริเวณ และภูมิสถาปัตยกรรมของส่วนด้านถนน ทหารที่ถูกออกแบบให้เป็น “ที่ปรากฏตัวของประชาชน”	73

ภาพที่ 4.7	ทัศนียภาพแสดงการวางแผนผังบริเวณ และภูมิสถาปัตยกรรมของส่วน ด้านถนนทหารที่ถูกออกแบบให้เป็น ลานประชาชน (ซ้าย) ลาน ประชาธิปไตย (กลาง) และส่วนล้อมวลชน (ขวา) เพื่อให้เป็นสถานที่ แสดงออกของประชาชน.....	74
ภาพที่ 4.8	พระอินทร์ประทับ ณ แท่นบันฑุกัมพลในวิมานไพชยนต์.....	74
ภาพที่ 4.9	ทัศนียภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วน ลานประชาธิปไตย ที่ได้แรงบันดาลใจจาก ใจจาก แท่นบันฑุกัมพล ทิพยอาสน์ของพระอินทร์ และเปรียบให้ ลาน ประชาธิปไตย นี้เป็นเสมือนสถานที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาในวิมานไพชยนต์	75
ภาพที่ 4.10	ทัศนียภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ถูกออกแบบ เพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน หรือเป็นสถานที่ ที่ แสดงออกทางศิลปวัฒนธรรม ในลานส่วนกลางมีปฏิมากรรมปลาอานนท์ อยู่ในแม่น้ำ.....	75
ภาพที่ 4.11	(ขวา) ส่วนโค้งเรือสำเภาของฐานพระอุโบสถสมัยอยุธยา ซึ่งถูกนำมาใช้เป็น ฐานอยู่ภายในบ่อน้ำ	76
ภาพที่ 4.12	(ซ้าย) เสาพระอุโบสถแรงบันดาลใจในการออกแบบส่วนลานทางเข้าด้าน ถนนสามเสน.....	76
ภาพที่ 4.13	ทัศนียภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วนลานทางเข้าด้านถนนสามเสน.....	76
ภาพที่ 4.14	การออกแบบส่วนองค์ประกอบตกแต่งในส่วนต่างๆทางภูมิสถาปัตยกรรม ที่ได้แรงบันดาลใจจากการย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ของไทยในอดีต	77
ภาพที่ 4.15	การย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบต่างๆทางภูมิสถาปัตยกรรม.....	77
ภาพที่ 4.16	พรรณไม้ของไทยอันมีนามเป็นมงคลที่ถูกคัดเลือกมาใช้ในการงานภูมิ สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน	78
ภาพที่ 4.17	ตำแหน่งการปลูกของพรรณไม้ไทยอันมีนามเป็นมงคลที่ถูกคัดเลือกมาใช้ในการ งานภูมิสถาปัตยกรรมภายนอกอาคารของสัปปายะสภาสถาน	78
ภาพที่ 4.18	ตำแหน่งการปลูกของพรรณไม้ไทยอันมีนามเป็นมงคลที่ถูกคัดเลือกมาใช้ในการ งานภูมิสถาปัตยกรรมบนอาคารของสัปปายะสภาสถาน	79
ภาพที่ 4.19	ทัศนียภาพแสดงการปลูกต้นไม้บนอาคารของสัปปายะสภาสถาน.....	79

ภาพที่ 4.20	ภาพวิมารไพชยนต์ที่สถิตของพระอินทร์บนยอดเขาพระสุเมรุ ด้านซ้ายและขวาประกอบด้วยพระอาทิตย์และพระจันทร์ และเขาสถิตบริภัณฑ์ลดหลั่นตามลำดับชั้น แรงแบนตาลใจในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสถาน ของกลุ่มสถาปนิก	80
ภาพที่ 4.21	ภาพแสดงแผนผังบริเวณของสัปปายะสถาน	82
ภาพที่ 4.22	ภาพแสดงผังพื้นที่ดินของสัปปายะสถาน พื้นที่ส่วนหน้าเป็นส่วนโถงต้อนรับและส่วนสัมมนา ในส่วนกลางเป็นพื้นที่จอดรถ ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนกลุ่มงานอาคารและสถานที่ ฝั่งซ้ายเป็นส่วนงานพัสดุและโรงพิมพ์ของรัฐสภา	83
ภาพที่ 4.23	ภาพแสดงผังพื้นที่ดินที่ลอยขึ้นใต้ดินของสัปปายะสถาน พื้นที่ส่วนกลางเป็นพิพิธภัณฑสถานชาติไทย ด้านฝั่งซ้ายและขวาเป็นส่วนเก็บของซึ่งต่อเนื่องมาจากชั้นด้านล่าง	83
ภาพที่ 4.24	ภาพแสดงผังพื้นที่ 1 ของสัปปายะสถาน พื้นที่ด้านหน้าเป็นลานอนุสาวรีย์และศาลาประกอบพิธี ส่วนกลางเป็นหอเกียรติยศพิพิธภัณฑสถานชาติไทย ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนสำนักงานบริการของ ส.ส. ฝั่งซ้ายเป็นส่วนสำนักงานบริการของ ส.ว.	84
ภาพที่ 4.25	ภาพแสดงผังพื้นที่ 2 ของสัปปายะสถาน ห้องประชุม ส.ว. (ห้องพระจันทร์) และสำนักเลขาธิการ ส.ว. อยู่ทางฝั่งซ้าย ห้องประชุมใหญ่ ส.ส. และ ส.ว. (ห้องพระสุริยัน) และสำนักเลขาธิการ ส.ส. อยู่ทางฝั่งขวา ฝั่งด้านติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นส่วนห้องอาหาร และห้องรับรองพิเศษ ส.ส. (ฝั่งขวา) ห้องอาหารและห้องรับรองพิเศษ ส.ว. (ฝั่งซ้าย).....	84
ภาพที่ 4.26	ภาพแสดงผังพื้นที่ 3 ของสัปปายะสถาน พื้นที่ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนของห้องประชุมคณะกรรมการและสำนักงานเลขาธิการ ส.ส. ฝั่งซ้ายเป็นห้องประชุมคณะกรรมการและสำนักงานเลขาธิการ ส.ว.	85
ภาพที่ 4.27	ภาพแสดงผังพื้นที่ 4 ของสัปปายะสถาน พื้นที่ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนของห้องประชุมคณะกรรมการและสำนักงานเลขาธิการ ส.ส. ฝั่งซ้ายเป็นห้องประชุมสำนักเลขาธิการ ส.ว. และสำนักงานเลขาธิการ ส.ว.	85

ภาพที่ 4.28	ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ 5 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งขวาเป็นส่วน ของสำนักงานเลขาธิการ ส.ส. ส่วนกลางเป็นห้องทำงานกรรมาธิการและ ห้องอาหาร ถัดออกไปด้านขวาเป็นห้องทำงาน ส.ส. ด้านซ้ายเป็นห้อง ทำงาน ส.ว. ฝั่งซ้ายเป็นส่วนสโมสรรัฐสภาและส่วนสันตนาการกีฬาในร่ม.....	86
ภาพที่ 4.29	ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ 6 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งขวาเป็นห้อง ประชุมสำนักเลขาธิการ ส.ส. ส่วนกลางเป็นห้องประชุมกรรมาธิการ ส.ว. ถัดออกไปด้านขวาเป็นห้องทำงาน ส.ส. ด้านซ้ายเป็นห้องทำงาน ส.ว. ฝั่ง ซ้ายเป็นส่วนห้องเครื่องปรับอากาศ.....	86
ภาพที่ 4.30	ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ 7 และชั้นที่ 8 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่ง ซ้าย ขวา และส่วนกลางเป็นห้องทำงาน ส.ส. ถัดออกไปด้านซ้าย และ ขวา เป็นส่วนห้องเครื่อง.....	87
ภาพที่ 4.31	ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ 9 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งซ้ายเป็นห้อง เลขาธิการ ส.ว. และสำนักงานกฎหมาย ฝั่งขวาเป็นห้องเลขาธิการ ส.ส. และห้องผู้นำฝ่ายค้าน ถัดออกไปด้านซ้าย และ ขวาเป็นส่วนหนีภัยทาง อากาศ.....	87
ภาพที่ 4.32	ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ 10 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งซ้ายเป็น ห้องทำงานประธานวุฒิสภา และ รองประธานวุฒิสภา ฝั่งขวาเป็นห้อง ทำงานประธานและรองประธานผู้แทนราษฎร.....	88
ภาพที่ 4.33	ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ 11 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่โดยรอบด้านฝั่ง ซ้ายและขวาเป็นพิพิธภัณฑ์ชาติไทย พื้นที่ส่วนกลางเป็นโถงรัฐพิธีล้อมรอบ ด้วยสระน้ำ.....	88
ภาพที่ 4.34	ภาพแสดงรูปตัดของสัปปายะสภาสถาน แสดงความเชื่อมต่อตามลำดับ หน้าที่และความสำคัญของแต่ละฝ่าย ส่วนด้านซ้ายและขวาเป็นอาคาร สำนักงานและส่วนสนับสนุน ถัดเข้ามาเป็นห้องประชุมจากห้องประชุมเป็น ส่วนทำงานของ ส.ส. และ ส.ว. ส่วนแกนกลางเป็นพิพิธภัณฑ์ ประชาธิปไตย โถงรัฐพิธีพิพิธภัณฑ์ชาติไทย ในส่วนบนสุดเป็นอาคารเครื่อง ยอดเป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช.....	89
ภาพที่ 4.35	มุมมองของสัปปายะสภาสถานจากด้านถนนสามเสน ฐานและตัวอาคาร เป็นสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ที่มีความเรียบง่ายให้ความรู้สึกเสมือนเป็น ภูเขาที่มีศาสนสถานตั้งอยู่บนยอด.....	89

ภาพที่ 4.36 (ซ้าย) พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 บริเวณด้านหน้าอาคารด้านหลัง เป็นบันไดที่เชื่อมโยงส่วนต่างๆไปสู่ส่วนยอดอาคารด้านบน.....	90
ภาพที่ 4.37 (ขวา) บริเวณส่วนยอดอาคารเป็นกำแพงแก้วในรูปแบบสถาปัตยกรรม สมัยใหม่ที่โอบล้อมส่วนยอดอาคารที่เป็นสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี.....	90
ภาพที่ 4.38 (บน) ห้องพระสุริยัน ห้องประชุม ส.ส. ภาพที่ 4.39	91
ภาพที่ 4.39 (ล่าง) ห้องพระจันทร์หา ห้องประชุม ส.ว. สถาปนิกผู้ออกแบบออกแบบให้ หลังคาเป็นทรงโค้งครึ่งวงกลม เพื่อให้ผู้ที่เข้าประชุมเกิดความรู้สึกที่สงบ	91
ภาพที่ 4.40 ทศนียภาพบริเวณฐานอาคารเครื่องยอดรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบ ประเพณี ล้อมรอบด้วยสระน้ำ และอาคารกระจกสีเหลี่ยมรูปแบบ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นส่วนพิพิธภัณฑ์ชาติไทย	92
ภาพที่ 4.41 แบบร่างอาคารเครื่องยอด รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี ใน รอบการประกวดแบบ พัฒนาการของแบบร่างอาคารเครื่องยอดจากซ้าย ไปขวา	94
ภาพที่ 4.42 หุ่นจำลองอาคารเครื่องยอด ในการประกวดแบบครั้งที่ 1 พัฒนาการของ หุ่นจำลองอาคารเครื่องยอดจากซ้ายไปขวา.....	95
ภาพที่ 4.43 (ขวา) พระอินทร์ประทับ ณ วิมานไพชยนต์	96
ภาพที่ 4.44 (ซ้าย) พระสยามเทวาธิราช ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง สัญลักษณ์ที่มีความทับซ้อนเชิงความหมายในการออกแบบอาคารเครื่อง ยอดของสัปปายะสภาสถาน คือพระอินทร์ผู้สถิตบนยอดเขาพระสุเมรุ และ พระสยามเทวาธิราช เทพผู้ปกป้องรักษาประเทศที่ถูกประดิษฐาน ณ อาคารเครื่องยอดนี้.....	96
ภาพที่ 4.45 พัฒนาการของแบบรายละเอียดอาคารเครื่องยอดจากซ้ายไปขวา ด้านขวา สุดเป็นแบบที่ทำการสร้าง	97
ภาพที่ 4.46 ทศนียภาพอาคารเครื่องยอดของสัปปายะสภาสถานจากลานด้านถนนสาม เสน โดยอาคารเครื่องยอดนี้ใช้วัสดุเป็นโลหะปิดทอง.....	98
ภาพที่ 5.1 (ซ้าย) เจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระราชวังโบราณสมัยอยุธยาซึ่งเป็น ต้นแบบของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	100

ภาพที่ 5.2	(ขวา) เจดีย์ทอง หอมณเฑียรธรรม ปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดารามภายในพระบรมมหาราชวังสมัยรัตนโกสินทร์ มรดกทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่ตกทอดและสืบสานอุดมการณ์ทางความคิด เรื่องของคุณธรรมและศีลธรรมของผู้ปกครองในอดีต	100
ภาพที่ 5.3	คติไตรภูมิบ่อเกิดของผลงานทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในอดีต.....	101
ภาพที่ 5.4	การออกแบบวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร ของสถาปัตยกรรมในอดีต ดังเช่นวัดพระมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชที่ส่วน โลกุตระภูมิ และส่วนที่เป็น โลเกียภูมิ ประกอบควบคู่กันในบริบทพื้นที่ของเมือง	103
ภาพที่ 5.5	การออกแบบวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรม	104
ภาพที่ 5.6	ส่วนแกนกลางเป็นส่วนที่ถูกสร้างให้เกิดเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ หรือคือส่วนโลกุตระภูมิตาม.....	104
ภาพที่ 5.7	ภาพมุมสูงแสดงการออกแบบวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม ของสถาปัตยกรรมสัปปายะสถาน ที่มีส่วน โลกุตระภูมิ เป็นแกนศูนย์กลาง ล้อมรอบด้วยส่วนที่เป็น โลเกียภูมิ ประกอบควบคู่กันในบริบทของพื้นที่โครงการ	105
ภาพที่ 5.8	(ขวา) การออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสถานที่มีวิธีการเข้าถึงเสมือนดังอยู่ในบริเวณขอบเขตของ สัปปายะสถาน หรือ ศาสนสถานในอดีต.....	106
ภาพที่ 5.9	(ซ้าย) ภาพศาสนสถานบนยอดเขา.....	106
ภาพที่ 5.10	ภาพทัศนียภาพมุมสูงแสดงการแบ่งส่วนสำนักงานออกเป็นอาคารสูงสี่ส่วนตามทิศทั้งสี่ล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง ตามแนวคิดในการวางแผนผังแบบคติไตรภูมิ การจัดลำดับศักดิ์ของพื้นที่การใช้งานออกเป็นลำดับชั้นไล่ตามหน้าที่ความสำคัญ โดยรอบส่วนกลางอาคารระเบียงจะปลูกต้นไม้ เพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นภูเขาไปจนถึงชั้นบนที่มีลักษณะเสมือนเป็นกำแพงแก้วเพื่อเกิดการรับรู้หรือความรู้สึกว่าเป็นขอบเขตของสัปปายะสถาน หรือ ศาสนสถานที่ตั้งอยู่บนยอดเขา	107
ภาพที่ 5.11	(ขวา) อาคารเครื่องยอด ได้รับแรงบันดาลใจในการออกแบบจากจิตรกรรมฝาผนัง ที่ปรากฏภาพ	108

ภาพที่ 5.12 (ซ้าย) ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ แสดงภาพเทพชุมนุมบนผนังด้านทิศเหนืออันมีภาพวิมานพระอินทร์ หรือ ไผ่ขยन्द์ปราสาท บนยอดเขาพระสุเมรุ	108
ภาพที่ 5.13 เสาพระอุโบสถที่หลงเหลือในโบราณสถานวัดมหาธาตุสุโขทัย นำสายตาไปสู่เจดีย์ย่อมุมยอดทรงดอกบัวตูมซึ่งอยู่เบื้องหลัง.....	110
ภาพที่ 5.14 เสาที่ถูกตัดทอนเลียนแบบเสาพระอุโบสถเรียงรายขึ้นจากในบ่อน้ำเพื่อนำสายตาไปสู่ตัวสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน ภายใต้ฐานของเสามีฐานคล้ายฐานของพระอุโบสถสมัยอยุธยาซึ่งมีส่วนโค้งที่เรียกว่าโค้งเรือสำเภา อยู่ภายในบ่อน้ำ.....	110
ภาพที่ 5.15 ภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปปลาอานนต์หนูนเขาพระสุเมรุ ตามคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ ผู้ออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมได้นำคติความเชื่อในส่วนนี้ มาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบปฏิมากรรมปลาอานนต์ให้อยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ทางตรงต่อผู้พบเห็นถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมที่อยู่เบื้องหลังเปรียบประดุจตั้งเขาพระสุเมรุที่มีปลาอานนต์หนูนอยู่	111
ภาพที่ 5.16 (ซ้าย) พระอินทร์ประทับ ณ แท่นบันฑุกัมพลในวิมานไผ่ขยन्द์สถานที่ชุมนุมของเหล่าเทวดา	112
ภาพที่ 5.17 (ขวา) ทศนิภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วน “ลานพระราชอิปไตย” ที่ได้แรงบันดาลใจจาก แท่นบันฑุกัมพล ทิพยอาสน์ของพระอินทร์ และเปรียบเทียบ “ลานพระราชอิปไตย” นี้เป็นเสมือนสถานที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาในวิมานไผ่ขยन्द์.....	112
ภาพที่ 5.18 (ขวา) การย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบต่างๆทางภูมิสถาปัตยกรรม.....	112
ภาพที่ 5.19 (ซ้าย) การย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต (Cosmic pattern).....	112

ภาพที่ 5.20 รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรียบง่ายตามแนวทางของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในปัจจุบัน แต่มีการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ตามเรื่องราวของคติไตรภูมิผ่านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม โดยลดทอนจนเหลือเพียงแก่นหลักของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ไม่มีการประดับประดาใด ในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมคงเหลือไว้เพียงแต่ ตำแหน่งทิศทาง ลำดับศักดิ์ศรีความสำคัญตามตำแหน่งหน้าที่การใช้งาน โดยพยายามอ้างอิงในแต่ละชั้นของอาคารไปกับลำดับความสำคัญตามคติความเชื่อของเขาพระสุเมรุ..... 113

ภาพที่ 5.21 ภาพวิมารไพชยนต์ที่สถิตของพระอินทร์บนยอดเขาพระสุเมรุ ด้านซ้ายและขวาประกอบด้วยพระอาทิตย์และพระจันทร์ และเขาสัตตบริภัณฑ์ลดหลั่นตามลำดับชั้น แรงแบนดาดใจในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสถาน ของกลุ่มสถาปนิก 114

ภาพที่ 5.22 โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสถาน ที่ถูกถ่ายทอดจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิโดยตรง ผ่านการแสดงออกทางรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรียบง่าย ประสานเข้ากับประโยชน์ใช้สอย หน้าที่การใช้งาน และเทคโนโลยีการก่อสร้างในปัจจุบัน 114

ภาพที่ 5.23 (บน) ภาพทัศนียภาพจากด้านถนนสามเสนสามารถเห็น ห้องประชุมพระสุริยันรูปทรงครึ่งวงกลมสีทองที่มีขนาดใหญ่กว่าอยู่ทางฝั่งขวา ห้องประชุมพระจันทร์รูปทรงครึ่งวงกลมสีเงินที่มีขนาดเล็กกว่าอยู่ทางฝั่งซ้าย (กลาง) ห้องพระสุริยัน ห้องประชุม ส.ส. (ล่าง) ห้องพระจันทร์ ห้องประชุม ส.ว. สถาปนิกผู้ออกแบบออกแบบให้หลังคาเป็นทรงโค้งครึ่งวงกลม เพื่อสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ถึงพระอาทิตย์ และ พระจันทร์ ที่โคจรรอบเขาพระสุเมรุตามคติไตรภูมิ 115

ภาพที่ 5.24 สถาปนิกผู้ออกแบบตั้งใจจัดลำดับของส่วนพื้นที่ให้แกนกลางเป็นหัวใจสำคัญเพื่อแสดงถึงลักษณะสำคัญของความเป็นชาติไทย อันประกอบไปด้วย ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน รวมอยู่ในแนวแกนสำคัญอันเป็นจุดศูนย์กลางเดียวกัน..... 116

ภาพที่ 5.25	ทัศนียภาพบริเวณฐานอาคารเครื่องยอด ล้อมรอบด้วยสระน้ำ และอาคาร กระจกสีเหลี่ยมรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ทำหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ คล้ายระเบียงคตในงานสถาปัตยกรรมทางศาสนา หรือเป็นกำแพงจักรวาล ตามความคิดเชื่อในไตรภูมิ.....	117
ภาพที่ 5.26	แบบร่างอาคารเครื่องยอดที่ทำการก่อสร้างจริง(ภาพร่างสุดท้ายโดย รศ. ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี) รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ส่วนบน เป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช ได้ดำเนินการออกแบบ สถาปัตยกรรมไทยตามฐานานุศักดิ์โดยเลือกใช้เครื่องยอดทรงจอมแหแบบ ย่อมุม ยอดแหลม(ยอดทองคำ) ประกอบซุ้มบันแถลง มีรัตนบัลลังก์ 3 ชั้น โดยพื้นที่ด้านล่างภายในตัวอาคารเครื่องยอดนี้เป็นที่สำหรับพระเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จพระราชดำเนินเปิดประชุมรัฐสภา	118
ภาพที่ 5.27	(ซ้าย) พระสยามเทวาธิราชประดิษฐาน ณ ส่วนบนของอาคารเครื่องยอด	119
ภาพที่ 5.28	(ขวา) พื้นที่ด้านล่างภายในอาคารเครื่องยอดออกแบบเป็นที่สำหรับพระ เจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินเปิดประชุมรัฐสภา.....	119

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา

วิถีของโลกในปัจจุบันหลายชาติประสบปัญหาความสับสนทางด้านวัฒนธรรม ประเด็นปัญหาหนึ่งที่ถูกตั้งคำถามเป็นอย่างมากในปัจจุบันคือการสร้างตัวตนของบุคคล สังคม และวัฒนธรรมในสถานที่หนึ่งให้เป็นที่ยอมรับและเข้าใจได้กับคนในสังคมนั้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดกระบวนการแสวงหาตัวตนหรือการบ่งบอกลักษณะร่วมของกลุ่มสังคมและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ อันส่งผลรวมไปถึงงานทางสถาปัตยกรรมของไทยที่มีภาษาในการสื่อสารด้วยรูปแบบเฉพาะตัวได้ประสบปัญหานี้เช่นกัน

บทบาทหน้าที่ของสถาปัตยกรรมนั้นมิได้มีเพียงเพื่อรองรับประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียว แต่ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของสถาปัตยกรรมคือความสามารถในการสื่อสารและการเป็นตัวแทนของสิ่งที่ไม่ได้มีตัวตนปรากฏ เช่นอุดมการณ์ทางความคิดหรือการแสดงออกซึ่งอุดมคติอื่นๆ ที่มีความหมายต่อระบบสังคมและวัฒนธรรม¹ ดังครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชองค์ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีพระราชภาระที่จะต้องสร้างความมั่นคงให้แก่บ้านเมือง โดยทรงสร้างศูนย์รวมจิตใจขึ้นใหม่เสมือนเมื่อครั้งที่บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา อันเป็นความคิดหรืออุดมคติร่วมกันของผู้คนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ดังนั้นการฟื้นฟูบ้านเมืองส่วนหนึ่งจึงเป็นการสืบทอดโบราณราชประเพณีตั้งแต่ครั้งในสมัยอยุธยา อาทิ คติการวางผังเมือง การสร้างพระบรมมหาราชวัง และวัดวาอารามต่างๆ ไปจนถึงการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน²

หากแต่การเปิดรับวัฒนธรรมจากภายนอกเมื่อไทยเริ่มปรับตัวและเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกในช่วงราวต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เพื่อรับมือกับการคุกคามจากชาติตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม ด้วยการนำพาประเทศไปสู่ความศิวิไลซ์ และความเป็นอารยชนตามความหมายอย่างตะวันตก กระแสการปรับเปลี่ยนนี้ส่งผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมจากรูปแบบประเพณีนิยม ไปสู่การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมตามแบบอย่างมหาอำนาจชาติตะวันตกในขณะนั้น ทำให้คนในสังคมเริ่มละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองและศึกษาอย่างเข้าใจถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมที่รับเข้ามา

¹ ต้นข้าว ปาณินท์, “หลังคางั่วซั่วจริงหรือ มณฑลนั้นเป็นลพหรือไม? หลากซั่วความคิดของสถาปนิกกับรัฐสภาไทย”, วารสารอาษา, ฉบับที่ 4-5, 2553, หน้า 96.

² มหาวิทยาลัยศิลปากร. งานวันพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประจำปี 2552 “พระนั่งเกล้าฯ กับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์”, 2552, หน้า 10.

อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อรูปลักษณะการแสดงออกในส่วนต่างๆของสังคมจนต้องเผชิญกับวิกฤตทางวัฒนธรรม ไม่เว้นแม้กระทั่งวิถีในการดำรงชีวิตและงานสถาปัตยกรรมที่มีรูปลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของไทยจนถึงในปัจจุบัน จนเกิดผลงานทางวิชาการหลายชิ้นที่พยายามศึกษาค้นคว้าหาลักษณะเฉพาะของความเป็นไทยในงานสถาปัตยกรรม ด้วยทฤษฎีและปรัชญาทางสถาปัตยกรรมโดยอ้างอิงแนวทางการศึกษาที่หวนกลับไปสู่การพัฒนารูปแบบอันเป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต ดังที่ ศาสตราจารย์ โชติ กัลยาณมิตร อธิบายไว้ในผลงานการศึกษาของท่านตอนหนึ่งว่า

“...สถาปัตยกรรมไทย มีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งมีความต่อเนื่องมาตลอดนับเวลาร่วมพันปีและมีความคลี่คลายทางด้านศิลปกรรมตามกาลเวลาที่ผ่านมา แต่ก็ไม่ละทิ้งรูปแบบดั้งเดิม การที่สถาปัตยกรรมไทยยังคงดำรงเอกลักษณ์ ดังเช่นสถาปัตยกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ยังคงสร้างและดำเนินตามหลักเกณฑ์เดิมที่เคยทำกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย หรือสมัยอยุธยา การไม่เปลี่ยนแปลงรูปลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยตลอดช่วงเวลานับศตวรรษโดยที่ช่างและสถาปนิกไม่อาจเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ภายใต้อิทธิพลที่ควบคุมรูปแบบไว้ ย่อมแสดงว่าต้องมีแนวคิดที่เป็นแม่แบบแบบแผนบังคับอยู่...”³

แม่บทในงานสถาปัตยกรรมที่มีผู้เชื่อว่ามีอิทธิพลต่อมโนทัศน์ในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทย ตลอดช่วงระยะเวลานับพันปีที่ผ่านมาที่ปรากฏหลักฐานเด่นชัดที่สุดคือ “คติไตรภูมิ”⁴ คติอันเป็นกรอบความคิดที่แสดงถึงการพยายามทำความเข้าใจความเป็นไปทั้งหลายในสังคม และโลก รวมถึงเป็นกรอบทางความคิดในการจัดระเบียบพฤติกรรมของผู้คนในสังคม โดยให้คุณค่า และเน้นย้ำความสำคัญของการประกอบกรรมดี และเกรงกลัวต่อการกระทำกรรมชั่ว

โดยเพื่อให้แนวคิดนี้มีบทบาทต่อพฤติกรรมของผู้คน จึงปรากฏการแสดงออกในลักษณะบุคลาธิษฐาน คือการยกบุคคลขึ้นอ้างหรือสมมติบุคคลให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อให้เกิดการทำความเข้าใจได้ว่า ทุกสรรพสิ่งต้องพยายามแสวงหาทางไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏของภพภูมิทั้งสาม ด้วยการบรรลุสู่นิพพานอันเป็นภูมิที่สี่ คือ โลกุตระภูมิ⁵

³ โชติ กัลยาณมิตร. สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 19-20.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

⁵ ดู พระพรหมคุณาภรณ์. ไตรภูมิพระร่วงอิทธิพลต่อสังคมไทย. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2526), หน้า 13.

อิทธิพลของคติไตรภูมิที่มีต่อผู้คนและสังคมในอดีตส่งผลให้งานศิลปกรรม⁶ และสถาปัตยกรรมของไทยต่างสะท้อนความคิดและความเชื่อเรื่องคติไตรภูมิ⁷ โดยแสดงออกในรูปแบบสัญลักษณ์ อันเป็นการแทนความหมายหรือแสดงเรื่องราวทางศาสนา ทางการเมืองการปกครอง และทางสังคม ทั้งด้านจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ดังปรากฏตั้งแต่ในสมัยทวารวดี⁸ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนอันเป็นสัญลักษณ์ทางความคิด ของสังคม อันได้แก่ วัด วัง เวียง กรอบความคิดนี้ถูกนำมากำหนดแบบแผนการสร้างสรรครูปทรง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และการวางผังที่กำหนดให้อาคารประธานเป็นเขาพระสุเมรุศูนย์กลางแห่งจักรวาล ไปจนถึงสิ้นสุดอาณาเขตของสถานที่ ซึ่งก็คือกำแพงจักรวาล เพื่อสร้างมณฑลอันศักดิ์สิทธิ์แห่งสิริมงคล

เนื่องด้วยระบบการศึกษาและค่านิยมจากตะวันตก ทำให้องค์ความรู้และกรอบความคิดการสร้างสรรคงานด้วยคติไตรภูมิถูกละเลยแต่ลักษณะสำคัญบางประการยังคงปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยผ่านกระแสทางวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ควบคู่ไปกับมรดกทางสถาปัตยกรรม โดยที่ผู้คนรับรู้ผ่านประเพณีปฏิบัติอันดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมา

คติไตรภูมิแสดงปรากฏออกมาอีกครั้งเมื่อมีความต้องการที่จะสร้างสรรค์สิ่ง que แสดงถึงความ เป็นชาติไทย ดังในกรณีของการประกวดแบบสร้างรัฐสภาไทยแห่งใหม่ในปี พ.ศ. 2552 กลุ่มสถาปนิก ที่เข้าร่วมการประกวดต่างพยายามสร้างสรรค์ และนำเสนอรูปแบบงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญนี้ให้ แสดงออกถึงความเป็นชาติ โดยเฉพาะกลุ่มสถาปนิกที่ได้รับการคัดเลือกให้ชนะการประกวดได้หวน กลับไปหาองค์ความรู้ในอดีต “คติไตรภูมิ” ถูกนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการออกแบบ “สัปปายะสภาสถาน” รัฐสภาไทยแห่งใหม่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นิยามศัพท์คำว่า “ศิลปกรรม” หมายถึง “สิ่งที่เป็น ศิลปะ, สิ่ง que ผลิตสร้างขึ้นเป็นศิลปะ” ในที่นี้จึงหมายรวมทั้งงานประติมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม, ราช บัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 1101.

⁷ ชาตรี ประกิตนทการ. จากสยามเก่า สู่ไทยใหม่: ความหมายทางสังคมและการเมืองในงาน สถาปัตยกรรม พ.ศ. 2394-2500 (วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 33.

⁸ ไตรภูมิสมัยทวารวดีปรากฏหลักฐานในงานประติมากรรมนูนต่ำสลักภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้า โปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ฉกามาพจรขึ้นดาวดึงส์, ศ. มจ. สุภัทรดิศ ดิศสกุล, ศิลปะในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538), หน้า 38.

กลุ่มสถาปนิกที่ทำการออกแบบ มีความพยายามในการสร้างรูปแบบจากมรดกตกทอดทางสถาปัตยกรรมของไทย และความหมายของระบบสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่มุ่งสื่อสารกับผู้คนในชาติและต่อนานาชาติถึงหลักการแห่งชีวิต และ ระบบศีลธรรมอันดีงามภายใต้คติความเชื่อของไทยในอดีต ด้วยการรื้อฟื้นปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบท และเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน นับเป็นประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของวงการสถาปัตยกรรมของไทย ที่มีการนำเอาแม่บททางสถาปัตยกรรมไทย กลับมาใช้ผสมผสานกับเทคโนโลยี ระบบโครงสร้างทางสังคม และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขในปัจจุบัน

เนื่องจากความหมายและรูปแบบในเชิงสัญลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวสามารถผันแปรเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและมุมมองของแต่ละยุคสมัย⁹ ดังนั้นการพยายามทำความเข้าใจความหมายและนัยยะขององค์ความรู้ในอดีตผ่านบทบาทหน้าที่ของรูปทรงทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบันจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษา โดยคำนึงถึงปรัชญาที่แฝงอยู่เบื้องหลังเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ด้านงานสถาปัตยกรรมของไทยในปัจจุบัน

งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษา วิเคราะห์การพัฒนาการของแนวความคิดจาก คติ และสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของไทย โดยมีสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญระดับชาติในปัจจุบัน ดังเช่นรัฐสภาเป็นกรณีศึกษา โดยศึกษาจากงานวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องรวมถึงการศึกษาค้นคว้าความคิดที่กลุ่มสถาปนิกใช้เป็นแนวความคิดหลัก ผ่านระบบสัญลักษณ์และนัยยะที่แสดงออกในรูปลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมที่ต้องการให้กลับมาเป็นหลักการหรืออุดมการณ์ที่สื่อสารต่อผู้คนในชาติ

1.2 สมมติฐานการศึกษา

จากการศึกษาในเบื้องต้นอาจตั้งข้อสมมติฐานได้ว่า คติ และ สัญลักษณ์ อันเป็นกรอบความคิดของรากฐานทางสถาปัตยกรรมไทยในอดีต ที่ปรากฏและแสดงออกในลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมสืปายะสภาสถานรัฐสภาไทยแห่งใหม่ ภาพไตรภูมิที่ปรากฏชัดเจนพอที่จะสื่อสารให้ผู้คนในทุกระดับของสังคมสามารถเข้าใจได้ และยังบอกเล่าเรื่องราวของระบบศีลธรรมอันดีงามต่อผู้คนในสังคมปัจจุบัน เตือนใจให้ผู้ที่ใช้สถานที่นี้ระลึกถึงการประกอบกรรมดีเพื่อชาติบ้านเมืองได้

⁹ ต้นข้าว ปาณินท์, “หลังคัจฉ์จริงหรือ มณฑปนั้นเป็นลพหรือไม่? หลากซ์ความคิดของสถาปนิกกับรัฐสภาไทย”, วารสารอาษา, ฉบับที่ 4-5, 2553, หน้า 102.

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

โครงการวิทยานิพนธ์เรื่อง คติ และ สัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของ สัปายะ สภาสถาน มีเป้าหมายเพื่อศึกษาค้นคว้าในประเด็นหลัก 3 หัวข้อคือ

1. เพื่อศึกษา คติ และสัญลักษณ์จากรากฐานทางสถาปัตยกรรมไทยในอดีต และพัฒนาการที่ ก่อให้เกิดการนำไปสู่การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของไทยในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษากระบวนการทัศน์ พัฒนาการของ คติ และ กรอบแนวคิด ที่มีอิทธิพลต่อการ สร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของสัปายะสภาสถาน
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของรูปทรง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ระบบ สัญลักษณ์ และนัยยะที่ต้องการสื่อสารที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมของ สัปายะสภาสถาน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่กรณีศึกษาคือ สัปายะสภาสถาน เนื่องจากเป็นสถาปัตยกรรม ที่สำคัญในระดับชาติ อันมีความพยายามในการสร้างสรรค์รูปแบบที่มุ่งสื่อสารอุดมการณ์ความคิดทาง สถาปัตยกรรมของไทยโดยการนำเอา คติไตรภูมิ แม่บททางสถาปัตยกรรมไทยในอดีต กลับมาใช้ ผสมผสานกับเทคโนโลยี ระบบโครงสร้างทางสังคม และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยใน ปัจจุบัน ขอบเขตของการศึกษาจึงจัดแบ่งได้เป็น 2 ประการ ประกอบด้วย

1. ช่วงเวลาที่ทำการศึกษา เริ่มจากการปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึง สัปายะสภาสถาน ตั้งแต่ เริ่มการประกวดแบบก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ จนถึงขั้นตอนในการออกแบบ โดยเน้นศึกษาแบบ ทางด้านสถาปัตยกรรม
2. ขอบเขตด้านพื้นที่และองค์ประกอบในการศึกษา ครอบคลุมพื้นที่ในการก่อสร้าง สัปายะ สภาสถาน บริเวณถนนสามเสน จนจรดริมแม่น้ำเจ้าพระยา โดยการศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษา งาน สถาปัตยกรรมสัปายะสภาสถาน ในส่วนที่มีการแสดงออกถึงการสร้างสรรค์แผนผัง รูปทรง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม ที่ปรากฏหรือสื่อสารด้วยระบบสัญลักษณ์ แต่ ไม่หมายรวมถึงการตกแต่งภายใน งานระบบวิศวกรรมและองค์ประกอบในส่วนอื่นๆ

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีดำเนินการศึกษาวิจัยทั้งด้าน ข้อมูลเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนเริ่มจาก

1. ศึกษาข้อมูลขั้นปฐมภูมิ โดยการเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา เช่น การศึกษาสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญของชาติในอดีต การสัมภาษณ์กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบ แนวความคิดในการออกแบบ เอกสารการเขียนแบบ จดหมายเหตุ และบันทึกที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาข้อมูลขั้นทุติยภูมิ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หรืองานวิจัยที่สัมพันธ์กับหัวข้อการศึกษา
3. รวบรวมข้อมูลโดยการแบ่งแยกประเภท จัดระบบและรูปแบบของข้อมูลภาคเอกสาร ซึ่งรวมถึงการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประกอบ
4. ศึกษาข้อมูลทางกายภาพของแบบทางสถาปัตยกรรม สัปปายะสถาน
 - แผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบถึง ความสัมพันธ์ของการจัดวางตำแหน่งอาคาร และความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ว่างกับตัวอาคารตามกรอบความคิดหลักในการออกแบบ
 - ส่วนตัวอาคาร ใช้สำหรับเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึง ลำดับศักดิ์ ความสำคัญ หน้าที่ใช้สอยของอาคารที่มีความสัมพันธ์กับ ระบบสัญลักษณ์ นัยยะ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ต้องการสื่อสารและแสดงออก
5. วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆรวมถึงการศึกษาเปรียบเทียบงานสถาปัตยกรรมไทยในอดีตและในปัจจุบันที่สัมพันธ์ในแง่กรอบความคิดด้านสัปปายะสถาน อันเป็นสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงหลักการในการพัฒนาด้านวิถีชีวิต สังคม ศาสนา และวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งเป็นแนวคิด เป้าหมาย หรือหลักการของการออกแบบ
6. สังเคราะห์เรียบเรียงสร้างความเชื่อมโยงระหว่างหลักฐาน ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล จัดระเบียบไว้ในเรื่องของ ประวัติ รูปแบบ องค์ประกอบ การรับ-ถ่ายทอดอิทธิพลทางสถาปัตยกรรม พัฒนาการของงานสถาปัตยกรรม ความหมายของคติความเชื่อในงานสถาปัตยกรรม และความสัมฤทธิ์ผลในการออกแบบ
7. บทสรุปการศึกษา โดยการสรุปเนื้อหา ผลของการวิจัยทั้งหมดและตอบข้อสมมติฐาน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

โครงการวิทยานิพนธ์นี้ นอกจากเป็นการศึกษาค้นคว้าด้านกระบวนการทัศน์ พัฒนาการของ คติ และ กรอบแนวคิด ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของไทย ต่อเนื่องจากแนวทางการศึกษาที่ผ่านมาในอดีตแล้ว ยังเป็นครั้งแรกที่มีการหยิบยกประเด็นการศึกษาเรื่อง คติและสัญลักษณ์ ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสถาน รัฐสภาไทยแห่งใหม่ที่มีการรื้อฟื้นอุดมการณ์ความคิดทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตนำกลับมาใช้ผสมผสานกับเทคโนโลยีและระบบโครงสร้างทางสังคมในปัจจุบัน มาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบ ผู้ศึกษาเชื่อว่าผลที่ได้จากการศึกษาจะสามารถต่อยอดองค์ความรู้ด้านงานสถาปัตยกรรมของไทย โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และรากฐานทางทฤษฎีสถาปัตยกรรมของตนเอง และส่งผลให้เกิดการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมให้กว้างขวางต่อไปในอนาคต

1.7 นิยามคำศัพท์และคำจำกัดความของการศึกษานี้

- กระบวน¹⁰ หมายถึง ขบวนการ แผน ชั้นเชิง ลำดับ วิธีการ
- ทักษะ¹¹ หมายถึง ความเห็น การเห็น เครื่องรู้เห็น สิ่งที่เห็น การแสดง
- กระบวนทัศน์ จึงหมายถึง การรู้เห็นถึงวิธีการ ขบวนการ ลำดับขั้นตอน
- โครงสร้างทางสังคม¹² (social structure) หมายถึง แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของระบบสังคมทางสถาบันต่างๆ เช่น เครือญาติ ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงบรรทัดฐาน และบทบาททางสังคมของสถาบันเหล่านั้น
- คติ¹³ หมายถึง แนวทาง ความเป็นไป แบบอย่าง วิธี
- ไตรภูมิ¹⁴ หมายถึง ภาพทั้งสาม คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ตามไสยศาสตร์ว่าด้วยสวรรค์ มนุษย์ บาดาล
- คติไตรภูมิ จึงหมายถึง แบบอย่างแนวทางความเป็นไปแห่งภพภูมิทั้งสาม ที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับภพภูมิและชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีสาระสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของชีวิต การเสวยสุขในภพภูมิต่างๆตามกรรม (การกระทำ) คุณค่าความสำคัญของกรรมดี เพื่อให้ได้เสวยสุขในภพภูมิที่ดีกว่า และเกรงกลัวต่อการกระทำกรรมชั่ว ตลอดจนความสำคัญและแนวทางปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากวัฏฏสังสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) ไปสู่นิพพาน (ภาวะพ้นทุกข์)
- มณฑล¹⁵ หมายถึง วง (เช่น สุริยมณฑล) บริเวณ (เช่น มณฑลพิธี) เขตปกครองที่แบ่งออกเป็นส่วนใหญ่ๆ พระแท่นที่วางด้ายสายสิญจ์
- โพธิสัตว์¹⁶ หมายถึง ผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 45.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 521.

¹² ราชบัณฑิตยสถาน, ศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2549 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 230.

¹³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 134.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 256.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 830.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 824.

- ภาพ¹⁷ หมายถึง โลกแห่งวิญญูสงสาร
- ภูมิ¹⁸ หมายถึง แผ่นดิน
- วิญญู¹⁹ หมายถึง ความวุ่น หรือความเวียน
- สังสารวิญญู²⁰ หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิด
- สัญลักษณ์²¹ หมายถึง สิ่งที่กำหนดนิยามขึ้นเพื่อให้ความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่ง
- สัปบายะ²² แปลว่าความสบายในทางธรรม หมายถึง สิ่ง หรือสถานที่ประกอบกรรมดี ซึ่งเป็นที่สบายเหมาะสมเกื้อกูล หรือ อำนวยแก่การบำเพ็ญ และประคับประคองเพื่อรักษาสมาธิให้ตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย (Suitable things; things favorable to mental development) ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสัปบายะ 7 อย่างคือ
 1. อาวาสสัปบายะ (Suitable abode) คือ ที่อยู่หรือสถานที่ ที่เหมาะสม
 2. โคจรสัปบายะ (Suitable resort) คือ แหล่งอาหาร หรือที่บิณฑบาตที่ เหมาะสม
 3. ภัตตสัปบายะ (Suitable speak) คือ การพูดคุยที่ส่งเสริมการปฏิบัติที่ ถูกต้อง พูดคุยเล่าขานแต่ใน กถาวัตถุ 10²³
 4. บุคคลสัปบายะ (Suitable person) คือ กัลยาณมิตรผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย แล้วช่วยให้จิตใจผ่องใส เป็นที่ปรึกษาเหมาะสม

¹⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน ,2542), หน้า 817.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 817.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1058.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1161.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1163.

²² พระพรหมคุณาภรณ์. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนา ของธรรมสภา, 2526), หน้า 20.

²³ กถาวัตถุ 10 ประกอบด้วย 1.อัปปิจฉกถา เรื่องความมักน้อยถ้อยคำที่ชักชวนให้มีความปรารถนาน้อย 2.สันตภูฏิกถา เรื่องความสันโดษถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษไม่ชอบฟุ้งเฟ้อหรือปรนเปรอ 3.ปวิเวกถา เรื่อง ความสังตถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสังตกายใจ 4.อสังสัคคถา เรื่องความไม่คลุกคลีถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วย หมู 5.วิริยารัมภถา เรื่องการปรารถนาความเพียรถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียร 6.สีลถา เรื่องศีลถ้อยคำที่ ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล 7.สมาธิถา เรื่องสมาธิถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น 8.ปัญญากถา เรื่องปัญญาถ้อยคำที่ชักนำให้ เกิดปัญญา 9.วิมุตติถาเรื่องวิมุตติถ้อยคำที่ชักนำให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์ 10.วิมุตติญาณทัสสนกถา เรื่องความรู้ความเห็นในวิมุตติถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจและเข้าใจเรื่องความรู้ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลส และความทุกข์

5. โภชนะสัปปายะ (Suitable food) คือแหล่งอาหารที่ถูกสุขลักษณะ
เกื้อกูลต่อสุขภาพ
6. อุตุสัปปายะ (Suitable climate) คือ ดิน ฟ้า อากาศ ธรรมชาติ
สภาพแวดล้อม และอุณหภูมิที่เหมาะสม
7. อริยาบถสัปปายะ (Suitable posture) คือ การรักษากิริยาอาการที่
เหมาะสม
 - สัปปายะสภาสถาน ในการศึกษาครั้งนี้คือ สถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่
 - สารัตถะ²⁴ หมายถึง เนื้อหาหลัก ใจความสำคัญ ความคิดสำคัญของเรื่อง
 - โลกีย์ภูมิ²⁵ คือภูมิที่เกี่ยวกับทางโลก ความเป็นธรรมดาของโลก ภูมิที่ยังเกี่ยวข้องกับกามารมณ์
 - โลกุตระภูมิ²⁶ คือภูมิที่พ้นจากโลก หรือระดับจิตใจของพระอริยบุคคล
 - อัตลักษณ์²⁷ มาจากคำว่า อัตตะ+ลักษณะ ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมาย
อัตลักษณ์ คือ ลักษณะเฉพาะ ประกอบด้วยคำว่า อัตตะ ซึ่งหมายถึง ตน หรือ
ตัวเอง กอรกับคำว่า ลักษณะ ซึ่งหมายถึงสมบัติเฉพาะตัว อัตลักษณ์ ตรงกับ
ภาษาอังกฤษคือ Identity หมายถึงผลรวมของลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทำให้
สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้
 - อุดมการณ์²⁸ หมายถึง หลักการที่วางระเบียบไว้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ
เป้าหมายที่วางไว้
 - อุดมคติ²⁹ หมายถึง จินตนาการที่ถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงาม และ
ความจริง ทางใดทางหนึ่งที่มนุษย์ถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน
 - อริยะ³⁰ หมายถึง เจริญ, เต็ม, ประเสริฐ

²⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 1184.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1044.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1044.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1340.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1381.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1381.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1490.

บทที่ 2

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

เนื่องด้วยกรอบความคิดหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ มีความมุ่งหมายที่จะศึกษา วิเคราะห์ คติสัญลักษณ์ และแนวความคิดทางสถาปัตยกรรมของกลุ่มสถาปนิกที่ได้รับการคัดเลือกให้ชนะการประกวดแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ ใช้เป็นแก่นความคิดหลักในการออกแบบสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน การศึกษาในบทนี้จึงพยายามที่จะทำความเข้าใจในบริบทที่เกิดขึ้นโดยมองย้อนกลับไปศึกษาตามเหตุและปัจจัย³¹ พัฒนาการของคติที่ก่อให้เกิดผลเป็นงานสถาปัตยกรรมในหน้าประวัติศาสตร์ และผลจากการศึกษาที่ผ่านมาในอดีต

แต่เนื่องจากการศึกษาเรื่องคติและสัญลักษณ์ในสถาปัตยกรรมไทยผ่านแง่มุมทางประวัติศาสตร์นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่รวบรวมได้เพียงอย่างเดียว หากต้องประกอบกับการตีความและการประเมินคุณค่าของข้อมูลในแง่มุมอื่นด้วย โดยผู้ศึกษามีความเชื่อว่าในแต่ละระบบของความคิด และผลที่เกิดขึ้นนั้นมีเหตุและปัจจัยเป็นองค์รวม ดังนั้นจึงควรพิจารณาทำความเข้าใจเรื่องราวของการพัฒนาการและภาพโดยรวมเสียก่อน ซึ่งจากการศึกษาและเชื่อมโยงข้อมูลทางประวัติศาสตร์สามารถอธิบายความได้ดังนี้

2.1 กรอบแนวคิดภูมิจักรวาล

กระบวนทัศน์ดั้งเดิมเกี่ยวกับกรอบแนวคิดภูมิจักรวาลนั้น จากการศึกษาพบว่ามีปรากฏขึ้นอยู่แล้วในศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของชาวอารยัน ชนเผ่าที่ทรงปัญญาและมีความสามารถ เมื่อชาวอารยันเข้ารุกรานอินเดียสามารถรบชนะชาวทราวาทหรือมีลักษณะชนพื้นเมือง จึงนำเอาความเชื่อของตนมาผนวกกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเชื่อดั้งเดิมของชาวทราวาท และยกให้ “ศาสนาพราหมณ์” ขึ้นเป็นศาสนาหลัก³²

ชาวอารยันในยุคแรกบูชาเทพเจ้าสำคัญคือ พระอาทิตย์ เมื่อประยุกต์เข้ากับความเชื่อของชาวทราวาท ซึ่งบูชาเทพเจ้าประจำโลกธาตุ ทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ การผสมผสานแนวคิดเกี่ยวกับเทพของชาวอารยันและชาวทราวาท จึงก่อให้เกิดการบูรณาการเกี่ยวกับเทพในความหมายใหม่ คือ

³¹ ดู พุทธศาสนิกฯ, อิทัปปัจจยตา (กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ, 2549), หน้า 55.

³² พระมหากษัตริย์ ธรรมมหาโส, พุทธจักรวาลวิทยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 12.

สาวตรี เทพแห่งแสงสว่าง วรุณ เทพแห่งลม อินทร์ เทพผู้บันดาลสิ่งทั้งหลายให้เกิดขึ้น และยม เทพผู้ทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์ เมื่อศาสนาพราหมณ์วิวัฒนาการมาสู่ยุคพระเวท³³ โดยมีคัมภีร์พระเวทได้บรรยายถึงการเกิด การดับสลาย และอธิบายสัจฐานของโลกและจักรวาลในยุคนั้น โดยกล่าวว่า จักรวาลประกอบด้วยส่วนต่างๆ 3 ส่วน คือ สวรรค์ อากาศ และพื้นโลก และเมื่อกาลเวลาผ่านไปจึงได้มีการปรับเปลี่ยน³⁴

เมื่อศาสนาพราหมณ์แปรเปลี่ยนเป็นศาสนาฮินดู ได้มีการกำหนดให้มีเทพเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้นเป็นเทพสูงสุดคือ “พระพรหม”³⁵ เป็นเทพพระผู้สร้าง เป็นผู้สร้างจักรวาล โลก เทวดา มนุษย์ และสรรพสิ่ง และพระองค์ยังได้สถิตอยู่ในสรรพสิ่งทั้งหลายนั้นที่พระองค์ได้ทรงสร้างขึ้น คุณลักษณะสำคัญของพระพรหมคือ การเป็นสิ่งที่มีอยู่ คงอยู่ และเที่ยงแท้ถาวร ส่วนเทพเจ้าทั้งหลายนั้นถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระพรหมที่ปรากฏขึ้นเพียงชั่วคราว ในขณะที่เดียวกันคัมภีร์ของศาสนาฮินดูที่ชี้ให้เห็นถึงกรอบแนวคิดและทฤษฎี “ภูมิจักรวาล” ได้อย่างเด่นชัดมากที่สุดคือ “คัมภีร์ปุราณะ”³⁶ “ปุราณะ” ตามรูปศัพท์หมายถึงความโบราณความเก่าแก่ เนื้อหาในคัมภีร์ปุราณะได้พยายามอธิบายถึงลักษณะความเป็นมาของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกและจักรวาล คัมภีร์ปุราณะที่เชื่อว่ามีค่าสำคัญมีอยู่ด้วยกัน 18 เล่ม ซึ่งเรียกว่า “มหาปุราณะ”³⁷ เรื่องราวในคัมภีร์อธิบายความถึงภูมิจักรวาลในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ว่าประกอบไปด้วยสวรรค์ที่อยู่เหนือโลกขึ้นไปในอากาศ

ส่วนแผ่นดินของโลกนั้นมี 7 ทวีป แต่ละทวีปถูกคั่นด้วยมหาสมุทร มีชมพูทวีปอยู่ตรงกลาง และในใจกลางของชมพูทวีปนั้นเป็นที่ตั้งของภูเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นศูนย์กลางของจักรวาล บนยอดเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้ง ของเทวนครวิมารของพระอินทร์ ในทิวเขาถัดมาเป็นวิมารของเทพชั้นต่างๆ

³³ ยุคพระเวท (ราว 1,500-600 B.C.) ชื่อเรียกยุคนี้มีที่มาจากวรรณกรรมทางศาสนาของอารยัน คือ “คัมภีร์พระเวท” ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย ภาษาที่ใช้ถือได้ว่าเป็นภาษาที่เก่าแก่ที่สุดในกลุ่มภาษาอินโด-ยูโรเปียน บางครั้งแบ่งย่อยเป็น 3 ยุค ประกอบด้วย ยุคพระเวท (1,500-900 B.C.) ยุคพราหมณะ (900-700 B.C.) และยุคอุปนิษัท (700-600 B.C.).

³⁴ ดูเพิ่มเติมใน หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสาภล เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: ส.ธรรมภักดี, 2523), หน้า 294-345.

³⁵ พระพรหมในบริบทนี้ หมายถึงพรหมในตรีมูรติ.

³⁶ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธจักรวาลวิทยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 13.

³⁷ เสฐียร พันธรั้งษ์, ศาสนาเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา, 2513), หน้า 88.

ล้อมรอบด้วยวิมานของท้าวจตุโลกบาล 4 องค์ซึ่งสถิตอยู่ตามทิศทั้ง 4 และถัดมายังรอบนอกสุดของทิวเขาทางทิศเหนือเป็นที่ตั้งของเมืองอูตรกुरु ทิศใต้เป็นที่ตั้งของเมืองภทรท ทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของเมือง ภทรศว และทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของเมืองเกตุโกมล ส่วนโลกบาดาลอยู่ถัดลงไปเบื้องล่างเป็นที่อยู่ของ อสูร ยักษ์ นาค และดินแดนแห่งการลงทัณฑ์คนบาปคือ นรก ซึ่งอยู่ในการดูแลของพระยม โดยขอบเขตทั้งหมดของจักรวาลถูกห้อมล้อมไว้ด้วยภูเขาสี่ทิศ ซึ่งช่วยปิดกั้นความมืดด้านนอกไว้และมีเปลือกไขทองคำห่อหุ้มทั้งหมดไว้อีกทีหนึ่ง³⁸

จากแนวคิดภูมิจักรวาลในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทำให้เราสามารถมองเห็นและเข้าใจมิติเกี่ยวกับโลกและจักรวาลได้มากขึ้น โดยแรกเริ่มนั้นแนวคิดภูมิจักรวาลในศาสนาพราหมณ์นั้นมีวิวัฒนาการจากธรรมชาติที่อยู่รอบตัวซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต จนกลายมาเป็นการสร้างทฤษฎีขึ้นจากความเชื่อและจินตนาการ เมื่อเข้าถึงยุคพระเวทแนวความคิดดั้งเดิมที่เกี่ยวกับเทพเจ้า ดิน น้ำ ลม ไฟ แสงสว่าง ถูกพัฒนาไปสู่แนวความคิดที่มีความสลับซับซ้อนจนเริ่มเข้าสู่การแบ่งชั้นการดำรงอยู่ของเทพประจำ โลก อากาศ สวรรค์ และพัฒนาการไปสู่แนวความคิดของการสร้างภูมิจักรวาลทั้งสาม คือ สวรรค์ โลกมนุษย์ และ นรกภูมิ ที่ปรากฏในคัมภีร์ปุราณะ³⁹

จากการศึกษาข้างต้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดที่ว่าด้วยโลกและจักรวาลนั้น มีอยู่ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นดังคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ ดร.ระวี ภาวิไล ที่ได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า

“...อิทธิพลของแนวคิด และโลกทัศน์ในศาสนาพราหมณ์ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมที่พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น และมีวิวัฒนาการสืบมา...”⁴⁰

2.1.1 ภูมิจักรวาลในทัศนะพุทธศาสนา

จากภูมิจักรวาลของศาสนาพราหมณ์ได้ถ่ายทอดมาสู่ภูมิจักรวาลที่เริ่มปรากฏในพุทธศาสนา ภายหลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และเผยแผ่พุทธศาสนา ทั้งนี้พุทธศาสนาก็มิได้ปฏิเสธการมีอยู่ของภูมิทั้งสาม แต่การอธิบายเกี่ยวกับภูมิทั้งสามก็ได้สอดคล้องกันไปเช่นเดียวกับศาสนาพราหมณ์⁴¹

³⁸ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธจักรวาลวิทยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 14.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁴⁰ ระวี ภาวิไล, โลกทัศน์ ชีวทัศน์: เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด, 2543), หน้า 25.

⁴¹ รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่มาของสมุดไตรภูมิ คุษณินิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2552, หน้า 14-15 และ 18.

เหล่าสมณะผู้สืบทอดพุทธศาสนาได้พัฒนาและปรับปรุงคติไตรภูมิให้เข้ากับปรัชญาพุทธศาสนา โดยพุทธศาสนาได้อธิบาย “โลก” ไว้ 2 แบบ ได้แก่ แบบที่ 1 อธิบายความหมายของ “โลก” เชิง “ธรรมิทธิฐาน” ที่ผ่านการตีความและมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง มีปรากฏอยู่ในส่วนพระอภิธรรมปิฎก โดยยุคแรกมุ่งเน้นการอธิบายถึงความไม่เที่ยงตามหลักไตรลักษณ์ ต่อมา มีการอธิบายความหมายเพิ่มเติมเรื่องจิตและเจตสิก เรื่องสังขารโลก และสัตว์โลก⁴² ซึ่งไม่นิยมนำมาตีความและแสดงความหมายผ่านงานศิลปกรรม เพราะยากต่อการสื่อความหมายและตีความแบบรูปธรรม หากแต่ในยุคหลังๆ เนื้อหาเกี่ยวโลกศาสตร์เชิงนามธรรมก็มีอิทธิพลต่อเนื้อหาในคัมภีร์โลกศาสตร์ยุคหลัง เช่น เรื่องอายุของอรุปรพพรหม รูปพรหม และสวรรค์ชั้นฉนการมาจรภาพ⁴³

แบบที่ 2 เป็นการให้ความหมายโลกเชิง “บุคคลาธิฐาน” ที่รับรู้และสัมผัสได้ด้วยตา ในช่วงแรกไม่ค่อยปรากฏการให้ความหมายเชิงนี้เป็นที่ชัดเจนนัก อาจเป็นเพราะจุดมุ่งหมายแรกเริ่มของพุทธศาสนาเน้นการหลุดพ้นไปสู่ นิพพาน ต่อมา คำจำกัดความ “โลก” มีความชัดเจนเชิงรูปธรรมขึ้น จึงเริ่มมีการให้ความหมายว่าโลกเป็นพื้นที่ ที่แสงพระจันทร์และแสงพระอาทิตย์ส่องไปถึงต่างไปกับ “โลก” ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่อธิบายว่าโลกเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์⁴⁴

“จักรวาล” ในเชิงพุทธศาสนา คือสถานที่ที่มีขอบเขตกว้างขวาง เป็นวิถีโคจรของพระอาทิตย์และพระจันทร์ มีสันฐานกลมแบน แต่ละจักรวาลประกอบด้วยพระอาทิตย์ พระจันทร์ เขาพระสุเมรุ ทวีปทั้ง 4 มหาสมุทร ฉนการมาจรภาพ พรหมโลก⁴⁵

กำเนิดโลกในพุทธศาสนาปฏิเสธความคิดเรื่องพระเจ้าสูงสุด(พรหม) เป็นผู้สร้างโลกแต่กล่าวว่าโลกเป็นสิ่งที่มาอยู่ก่อนแล้ว⁴⁶ แต่เมื่อมองย้อนกลับมาวิเคราะห์ถึงแนวคิดเกี่ยวกับโลกทัศน์และภูมิจักรวาลในทัศนะของพุทธศาสนาจะพบว่า มีบางนัยยะที่สอดคล้องกับแนวคิดภูมิจักรวาลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นั่นคือ “เขาพระสุเมรุ” ที่มีฐานะเป็นแกนกลางของจักรวาลเช่นเดียวกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁴² “สังขารโลก” หมายถึงสัตว์โลกดำรงอยู่ได้ด้วยอาหารและ “สัตว์โลก” หมายถึงโลกนี้เที่ยงหรือไม่เที่ยง.

⁴³ รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่มาของสมุตไตรภูมิ, คุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2552, หน้า 9-11.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁴⁵ รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่มาของสมุตไตรภูมิ, คุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2552, หน้า 12-14.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

แต่ในรายละเอียดมีการอธิบายความที่แตกต่างกันดังวรรณกรรมในพุทธศาสนาเรื่อง “เตภูมิกถา” หรือเป็นที่รู้จักในนาม “ไตรภูมิพระร่วง” (พระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์ราชาลิไท แห่งอาณาจักรสุโขทัย) ที่กล่าวถึงเรื่องราวของภพภูมิทั้งสามอันประกอบไปด้วย กามภูมิ รูปภูมิ และ อรูปภูมิ ซึ่งเป็นที่อยู่ของสรรพชีวิตทั้งหลาย นับตั้งแต่สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน ไปจนถึง มนุษย์ นาค ครุฑ ยักษ์ มาร คนธรรพ์ ฤๅษี วิญญูญาณ เทวดา ฯลฯ อาศัยอยู่ร่วมกันภายในจักรวาลโดยกล่าวไว้ว่า

โลก และ จักรวาลมีลักษณะเป็นแผ่นมหาปฐพีรูปวงกลมคล้ายกลองแบน มีเขาพระสุเมรุตั้งอยู่ ณ จุดศูนย์กลางของโลก และ จักรวาล มีความสูงพินขึ้นจากมหาสมุทร 8,400 โยชน์ (หรือประมาณ 1,344,000 กิโลเมตร) ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่างๆ โคจรรอบเขาพระสุเมรุ และลึกลงไปได้ดิน 8,400 โยชน์ มี “ตรีภุม” (สามเส้าหรือสามยอด) รองรับไว้และมีปลาอานนท์หนุนอยู่ บนยอดเขาพระสุเมรุคือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นที่ตั้งของสุทัศนนคร ซึ่งเป็นที่สถิตของพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าปกครองสวรรค์ชั้นนี้ เขาพระสุเมรุล้อมรอบด้วยเทือกเขาและมหาสมุทรสลับกัน 7 ชั้น ได้แก่ ยุคนธร อสิณธร กรวิก สุทัศน์ เนมิินธร วินันตกะ และอัศจรรย์ธร เรียกรวมว่า สัตตบริภุมณ์ ซึ่งมีเทวดา จตุมหาราชิกาและบริวารสถิตอยู่⁴⁷

ความสูงของเขาแต่ละชั้นจะลดลงครึ่งหนึ่งของเขาติดกันที่อยู่ถัดเข้าไปส่วนมหาสมุทรที่ล้อมรอบมี 7 ชั้นมีชื่อเดียวกันว่า “สีทันดรสมุทร” ถัดจากเขาอัศจรรย์ออกไปเป็นมหาสมุทรล้อมรอบและมีภูเขาเหล็กกันทะเลเรียกว่า “กำแพงจักรวาล” พ้นออกไปเป็นจักรวาลภายนอกมีภูเขาชื่อ หิมวา (หิมาลัย) เป็นเทือกเขายาวติดกันเป็นพีดเรียกว่าเขาจักรวาล⁴⁸

มหาสมุทรทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของ “ชมพูทวีป” เป็นทวีปที่มนุษย์โลกอาศัยอยู่ และเป็นทวีปเดียวที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัติ⁴⁹ ส่วนทวีปอื่นเป็นภูมิที่อุบัติมนุษย์ที่ต่างไปจากชมพูทวีปไม่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัติซึ่งก็เป็นเช่นนี้ในจักรวาลอื่นเช่นกัน ทิศตะวันตกของพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของอมรโคยานทวีป ทิศเหนือของเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของอุตตรกรูทวีป และทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของบูรพวิเทหทวีป ทวีปทั้ง 3 เป็นภูมิอุบัติของมนุษย์ที่ต่างไปจากชมพูทวีป ในแต่ละมหาทวีปมีทวีปน้อย(ยุปรทวีป) เป็นบริวาร ในทิศทั้ง 4 ของจักรวาลมีมหาสมุทรทั้ง 4 อันมีน้ำเต็มเป็นนิจ⁵⁰ (ดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)

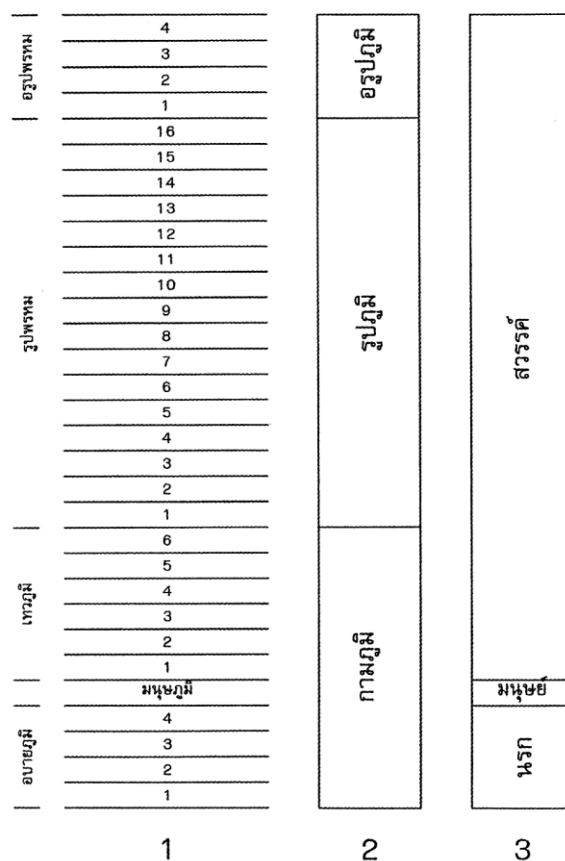
⁴⁷ ดู เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์ราชาลิไท ฉบับตรวจสอบชำระใหม่. (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2526)

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน

⁴⁹ เป็นทวีปเดียวที่ไตรภูมิให้ความสำคัญ.

⁵⁰ ดู เสฐียรโกเศศ, เล่าเรื่องไตรภูมิ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2518)

จากเรื่องราวโดยย่อดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า การประกอบกรรมของมนุษย์จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภพอื่น คือผู้ที่ประกอบกรรมดีในโลกจะมีผลได้เสวยสุขในเทวภูมิ และพรหมโลก หรืออาจจะบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ส่วนมนุษย์ที่ประกอบกรรมชั่วนั้นจะมีผลต่อการไปสู่อบายภูมิ หรือตกนรก อันได้มีการจำแนกภพภูมิฝ่ายกุศลกรรมไว้เป็นเทวภูมิ 6 ชั้น เป็นรูปพรหมภูมิ หรือพรหมที่ยังมีรูป 16 ชั้น และอรูปพรหมภูมิ หรือพรหมที่ไม่มีรูป 4 ชั้น ส่วนฝ่ายอกุศลกรรม แบ่งได้เป็น 4 ชั้น คือ เตรีจฉาน เปรต อสุรกาย และนรก⁵¹ ดังจะเห็นได้จากแผนผังแนวดิ่ง เกี่ยวกับภูมิจักรวาลของพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.2 แผนผังแสดงภพภูมิจักรวาลชั้นต่างๆในแนวดิ่ง ตามคติจักรวาลในพุทธศาสนา

1. ภพภูมิชั้นต่างๆ, 2. ไตรภูมิตามหลักพุทธศาสนา, 3. ภาพทั้งสามตามทรรศนะของคนทั่วไป (ที่มาภาพ: รศ.ดร.วีระ อินพันทั้ง)

⁵¹ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธจักรวาลวิทยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 20.

จากแผนภูมิภาพที่ 2.2 การแบ่งภพหรือภูมิในพุทธศาสนาจะแบ่งตามสภาวะจิตหรือระดับจิตที่ปฏิเสธร่องกิเลสต้นหาคือ

- กามภูมิ คือ ภูมิแห่งผู้ที่ยังอาศัยและข้องอยู่ในกามได้แก่อบายภูมิ 4 มนุษย์โลก และกามมาพจรสวรรค์ทั้ง 6 มีมหาอเวจินรกเป็นชั้นล่างสุด และมีสวรรค์ชั้นปรินิรมิตวสวัตตีเป็นชั้นสูงสุด

- รูปภูมิ คือ ภูมิแห่งผู้ไม่เกี่ยวข้องกับกาม มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ประกอบด้วย ปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน เรียกได้อีกชื่อว่า “รูปพรหม” มีทั้งหมด 16 ชั้น เรียกว่า “โสฬสพรหม” มีอกนิฐพรหมเป็นชั้นสูงสุด

- อรูปภูมิ คือ ภูมิของผู้ที่เข้าถึงอรุปรมาณ ไร้รูป มีแต่จิต และมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ได้แก่ อากาสนัญญายตนฌาน วิญญาณัญญายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน และเนวสัญญาจตนฌาน⁵² มีทั้งหมด 4 ชั้น ผู้กำเนิดในภูมินี้จะไม่จุติลงไปสู่ภูมิที่ต่ำกว่า

- ถ้าพูดให้ครบถ้วนตามหลักวิชาแล้ว “ไตรภูมิ” มี 4 ภูมิซึ่งภูมิที่ 4 มีชื่อว่า นิพพานภูมิ หรือ โลกุตระภูมิ ซึ่งใน 3 ภูมิแรกมีลักษณะร่วมเป็น โลกียภูมิ แต่เพื่อให้หลุดพ้นออกจากภูมิทั้ง 3 พุทธศาสนาจึงได้ตั้ง “ไตรภูมิ” เป็นหลักไว้ และแยก นิพพานภูมิ หรือ โลกุตระภูมิ ออกไปต่างหาก (ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวจนจบครบทั้ง 4 ภูมิ)⁵³

แนวคิดเรื่องภูมิจักรวาลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ พุทธศาสนานอกเหนือจากการนำเสนอร่วมกันว่าในแต่ละจักรวาลมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางจักรวาล และประกอบด้วยโลก 3 ระดับแล้ว สามารถวิเคราะห์ถึงความแตกต่างได้ดังนี้

1. โลกเบื้องบน เน้นภาพความสวยงาม มั่งคั่ง และความสุขสบาย การแสดงออกในงานศิลปกรรมจึงเลือกใช้ภาพวิมานและบรรดาเทวดา ในแง่ปรัชญาจุดมุ่งหมายสูงสุดของทั้งสองศาสนามุ่งไปสู่ความสงบสุข เป็นการชี้นำสรรพสัตว์ให้พ้นวิญญูสงสาร ซึ่งในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูคือการเข้าสู่ปรมาตมัน หรือการรวมเข้าเป็นพระเจ้าสูงสุด ส่วนในพุทธศาสนาเน้นสาระสำคัญคือบรรลุไปสู่ นิพพานคือหลุดพ้นจากไตรภูมิ ส่วนคติเรื่องวิมานบนยอดเขาพระสุเมรุในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่าเป็นวิมานที่สถิตของพระวิษณุหรือเป็นเทพผู้สร้างจักรวาล สำหรับในพุทธศาสนาเชื่อว่าเป็นวิมานที่สถิตของพระอินทร์

⁵² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิภคณา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์ 2514), หน้า 285, 513 และ 616.

⁵³ ดู พระพรหมคุณาภรณ์, ไตรภูมิพระร่วงอิทธิพลต่อสังคมไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธรูปศาสนาของธรรมสภา, 2526), หน้า 11.

2. โลกส่วนกลาง ทั้งสองศาสนาให้ความสำคัญกับชมพูทวีป ซึ่งเป็นดินแดนที่ยังคงมีการเวียนว่ายตายเกิด เป็นดินแดนที่มีพระเป็นเจ้าหรือพุทธะมาชี่ทางพันทุกซ์และมีตำแหน่งอยู่ทางทิศใต้ พุทธศาสนาระบุว่าชมพูทวีปมีตำแหน่งอยู่ทางทิศใต้ของจักรวาล ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแม้จะให้ความสำคัญกับชมพูทวีป แต่กลับกล่าวบรรยายละเอียดมากขึ้นว่าเป็นเมืองที่ยังคงมีการเวียนว่ายตายเกิด คือ เมืองภรต มิได้หมายรวมทั้งชมพูทวีป และเมืองตั้งอยู่ทางทิศใต้ของชมพูทวีปไม่ใช่ทิศใต้ของจักรวาล

นอกจากนี้ทั้งสองศาสนายังเชื่อตรงกันว่าแต่ละทวีปมีภูเขาสำคัญ 7 ลูก แต่ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่าภูเขาทั้ง 7 กั้นระหว่างเมืองต่างๆ ส่วนในพุทธศาสนาเชื่อว่าภูเขาทั้ง 7 (สัตตบริภณท์) คือ ภูเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ พื้นที่ว่างระหว่างภูเขาเป็นมหานทีสี่พันครันอยู่

3.) โลกเบื้องล่าง ทั้งสองศาสนาเน้นไปที่นรกซึ่งเป็นสถานที่ลงทัณฑ์คนชั่วในรูปแบบต่างๆ แต่ในพุทธศาสนาได้อธิบายแสดงความเป็นอยู่ในภูมิต่างๆ ที่จำแนกไปตามกรรมของผู้กระทำ โดยมีจุดมุ่งหมายให้เห็นคุณค่าของการทำความดี ละเว้นความชั่ว เพื่อให้มีชีวิตที่ดีและได้อยู่ในภพภูมิที่สูงขึ้น ตลอดจนให้ความสำคัญกับการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากภาวะที่เป็นทุกข์ไปสู่นิพพาน

จะเห็นได้ว่าการนำเสนอจักรวาลในทัศนะของพุทธศาสนาที่แสดงออกตามความเชื่อในคติไตรภูมิ ที่ได้กล่าวถึงภูมิจักรวาลโดยมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางลำดับขั้นขึ้นไปสู่ภพภูมิในชั้นต่างๆ ล้วนเป็นเครื่องมือ หรือสัญลักษณ์ในทางรูปธรรมอันจะชี้ให้พุทธศาสนิกชนได้สามารถเข้าใจถึงมิติ และลำดับขั้นของการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งจะส่งผลเป็นแรงจูงใจต่อการปฏิบัติและประกอบกรรมดีเพื่อนำไปสู่ภพภูมิที่ดีขึ้นและสูงขึ้น แต่ปรัชญาอันเป็นเป้าหมายหลักของพุทธศาสนาคือการฝึกฝนและและพัฒนาจิตของตนให้ข้ามผ่านภพภูมิทั้งหมด เพื่อเดินทางเข้าสู่ โลกุตระภูมิ นั่นก็คือหลุดพ้นจากสังสารวัฏทั้งปวงในไตรภูมิ

2.2 อิทธิพลของคติไตรภูมิต่อสังคมและศิลปกรรมไทย

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะในดินแดนสุวรรณภูมิได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดียโบราณ อันเป็นดินแดนต้นกำเนิดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา โดยเมื่อศาสนาทั้งสองเผยแผ่สู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ผู้ปกครองสังคมที่คุ้นเคยกับอารยธรรมอินเดียอยู่ก่อนแล้ว ก็รับเอาแนวคิดและคติภูมิจักรวาลที่กล่าวถึง ภพ ภูมิ ของศาสนาพุทธมาใช้ เนื่องด้วยการให้เรื่องราวของคุณค่าที่กล่าวถึงความสำคัญของการประกอบกรรมดีและความเกรงกลัวต่อการกระทำกรรมชั่ว อันยังผลให้สังคมให้บ้านเมืองอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

แนวคิดนี้ยังส่งผลต่อวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในชีวิตของผู้คน หลอมรวมจนเป็นกรอบความเชื่อและวิถีการดำรงชีวิต การแสดงออกเนื่องในคตินี้พบทั้งในรูปสัญลักษณ์ที่แทนความหมายหรือแสดงเรื่องราวทางศาสนา สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม โดยแสดงออกผ่านทางรูปแบบของงาน

ศิลปกรรม⁵⁴ ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ดังปรากฏตั้งแต่ในสมัยทวารวดี⁵⁵ อันเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบันและปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.2.1 ด้านวรรณกรรม

แนวความคิดเรื่องภูมิจักรวาลในพุทธศาสนานั้น ถือได้ว่ามีอิทธิพลอย่างสูงต่อการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมอันโดดเด่นที่ปรากฏในสังคมไทยหลายเรื่องด้วยกัน เช่น อรุณวดีสูตร โลกที่ปกครองโดย โลกูปัตติ โลกบัญญัติ โลกศาสตร์ จักรวาลที่ปณี โลกไตรภูมิวินิจัย และ ภูมิวิลาสินี โดยที่วรรณกรรมเหล่านี้มีความพยายามที่จะนำเสนอเรื่องโลกและจักรวาลในมิติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมเรื่อง “เตภูมิกถา” หรือเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่า “ไตรภูมิพระร่วง”⁵⁶ พระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์ราชธานีแห่งอาณาจักรสุโขทัย (เรื่องราวโดยย่อตั้งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น) เพื่อเผยแพร่และสั่งสอนให้ประชาชนดำรงตนอยู่ในศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนา

การนำเสนอทฤษฎีที่ว่าด้วย “คติไตรภูมิ” ของพญาลีไท่นั้นส่งผลในทางจิตวิทยาต่อผู้คนในสังคมเป็นอย่างสูง เนื่องด้วยการนำเสนอภาพลักษณ์ความน่าเกลียดน่ากลัวของอบายภูมิ และความสงบสวยงามของสวรรค์นั้นมีผลอย่างยิ่งต่อการประพฤติปฏิบัติของผู้คนในสังคม ยังผลต่อการปกครองให้เต็มไปด้วยความสงบราบรื่น จึงทำให้เรื่องราวของ “คติไตรภูมิ” มีบทบาทส่งอิทธิพลต่อการแสดงออกของการสร้างสรรค์ศิลปกรรมทุกแขนงในอดีต⁵⁷

⁵⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นิยามศัพท์คำว่า “ศิลปกรรม” หมายถึง “สิ่งที่เป็นศิลปะ, สิ่งที่เกิดสร้างขึ้นเป็นศิลปะ” ในที่นี้จึงหมายรวมทั้งงานประติมากรรม จิตรกรรม และสถาปัตยกรรม, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

⁵⁵ ไตรภูมิสมัยทวารวดีปรากฏหลักฐานในงานประติมากรรมนูนต่ำสลักภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ฉกามาพจรชั้นดาวดึงส์ ปัจจุบันงานประติมากรรมชิ้นนี้ประดิษฐานอยู่ที่ด้านหลังฐานชุกชีพระประธานประจำพระวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวราราม, ศ.มจ.สุภัทรดิศ ดิศสกุล, ศิลปะในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538)

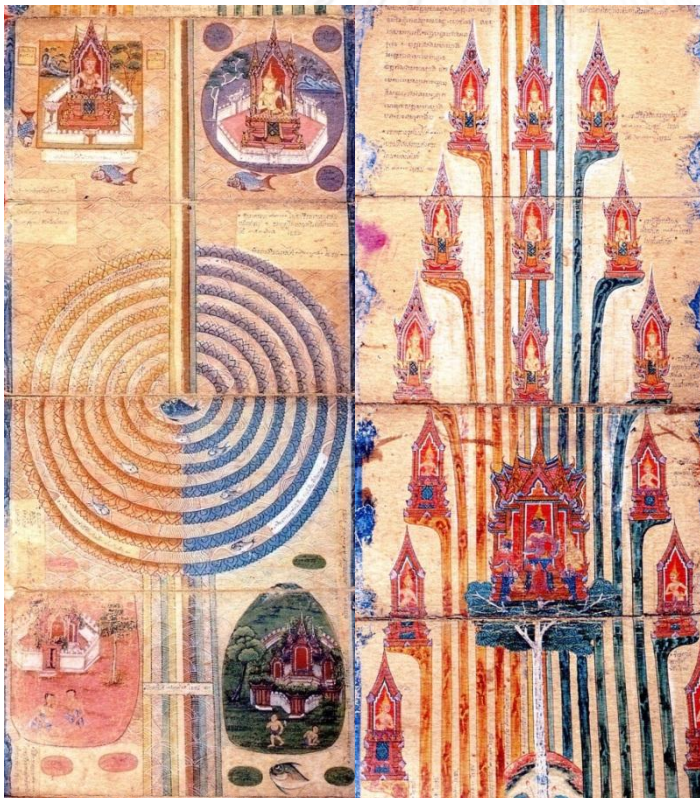
⁵⁶ ดู เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระมหากษัตริย์ราชธานี 1 พญาลีไท ฉบับตรวจสอบชำระใหม่ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2526)

⁵⁷ พระศรีสุธรรมเมธี, อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทต่อความคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไท: ศึกษาเฉพาะกรณีไตรภูมิพระร่วง (เตภูมิกถา) วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), บทคัดย่อ.

ภาพที่ 2.3 ภาพในสมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวงที่นำเสนอภาพลักษณะความน่าเกลียดน่ากลัวของอบายภูมิตามกรอบแนวคิดจากวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง

(ที่มาภาพ: สมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวง เขียนขึ้นตามพระราชรับสั่งในสมเด็จพระเจ้าตากสิน พ.ศ. 2329)

ภาพที่ 2.4 (ซ้าย) ภาพทวีป ทั้ง 4 รอบเขาพระสุเมรุ (ขวา) ภาพเทวดาชั้นจตุรหาราชิกาสถิตบนยอดเขา สัตบริภัณฑ์แยกให้เห็นเป็น 7 แถบสีตามกรอบแนวคิดจากวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง

(ที่มาภาพ: สมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวง เขียนขึ้นตามพระราชรับสั่งในสมเด็จพระเจ้าตากสิน พ.ศ. 2329)

2.2.2 ด้านจิตรกรรม

เมื่อกล่าวถึงอิทธิพลของคติไตรภูมิ ที่มีผลต่องานด้านจิตรกรรมที่ปรากฏหลักฐานในสังคมไทยนั้นที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือการปรากฏร่องรอยในฝาผนังอุโบสถและวิหารในวัดต่างๆ ซึ่งจิตรกรได้พยายามถ่ายทอดและสื่อสารถึงเรื่องราวแนวความคิดในคติไตรภูมิ

ภาพที่ 2.6 (ซ้าย) จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดโบสถ์สามเสน กรุงเทพฯ

ภาพที่ 2.5 (ขวา) จิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดสุวรรณคีรี อ.เมือง จ.สงขลา

(ที่มาภาพ: หนังสือพัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิ)

เป็นที่น่าสนใจคือภาพจิตรกรรมเขียนเล่าเรื่องราวคติไตรภูมิในอุโบสถและวิหารเหล่านี้มักจะอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญคือด้านหลังของพระประธาน ซึ่งนอกเหนือจากเป็นการนำเสนอในแง่สุนทรียศาสตร์แล้ว ประเด็นที่สำคัญน่าจะเป็นเรื่องของความต้องการในการสื่อสารต่อผู้ที่รับสื่อโดยตรง เพราะเรื่องราวที่กล่าวถึงสวรรค์ชั้นต่างๆ และส่วนที่กล่าวถึงเดรัจฉาน เปรต อสุรกาย และนรก เมื่อผู้รับสื่อที่ได้เห็นภาพเหล่านั้นย่อมเกิดคำถามขึ้นมาภายในจิตใจว่าทำอย่างไรจึงจะได้ไปสู่สวรรค์ทำกรรมเช่นใดจึงตกรนรก จากภาพจิตรกรรมที่แสดงออกจะเห็นได้ว่าสวรรค์เป็นสัญลักษณ์ของความสุข และ นรกเป็นสัญลักษณ์ของความทุกข์ ฉะนั้นแผนภาพภูมิดังกล่าวจึงกลายเป็นแรงจูงใจส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการปฏิบัติของผู้รับสื่อ⁵⁸

⁵⁸ พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, พุทธจักรวาลวิทยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 93-94.

นอกจากนั้นสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานประติมากรรมที่เข้าถึงแก่นของปรัชญาอาจมองเห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดในไตรภูมิ นั้นไม่ได้ก่อให้เกิดสุขที่ยั่งยืนแต่อย่างใด จึงควรต้องฝึกฝนพัฒนาจิตของตนเพื่อให้เข้าสู่ภพภูมิที่ 4 นั่น คือ โลกุตระภูมิ อันได้แก่ พระนิพพาน การหลุดพ้นจากวัฏฏสังสารทั้งปวงในไตรภูมิ

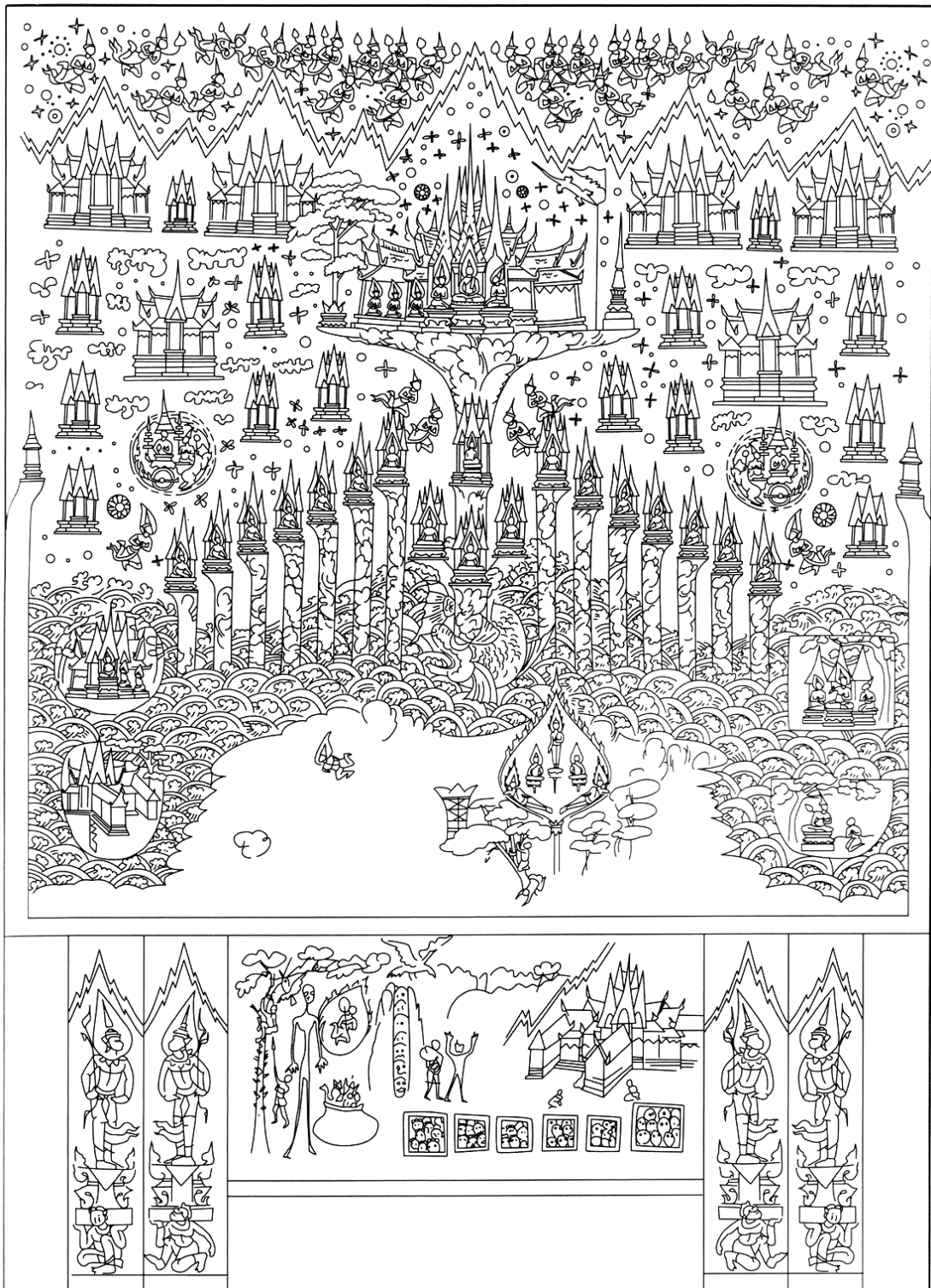
ภาพที่ 2.7 ภาพไตรภูมิ และ จักรวาล บนผนังประตูตู้พระธรรม โดยเขียน เขา พระสุเมรุเป็นประธานกลางภาพมี ปราสาทไพโรชยนต์ของพระอินทร์ตั้งบน ยอดเขาพระสุเมรุ มีพระอาทิตย์และ พระจันทร์ขนาบอยู่ทั้งสองข้างมีสระ อนโนดาตอยู่ด้านซ้าย

(ที่มาภาพ: หนังสือพัฒนาสังคมไทย ด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิ)

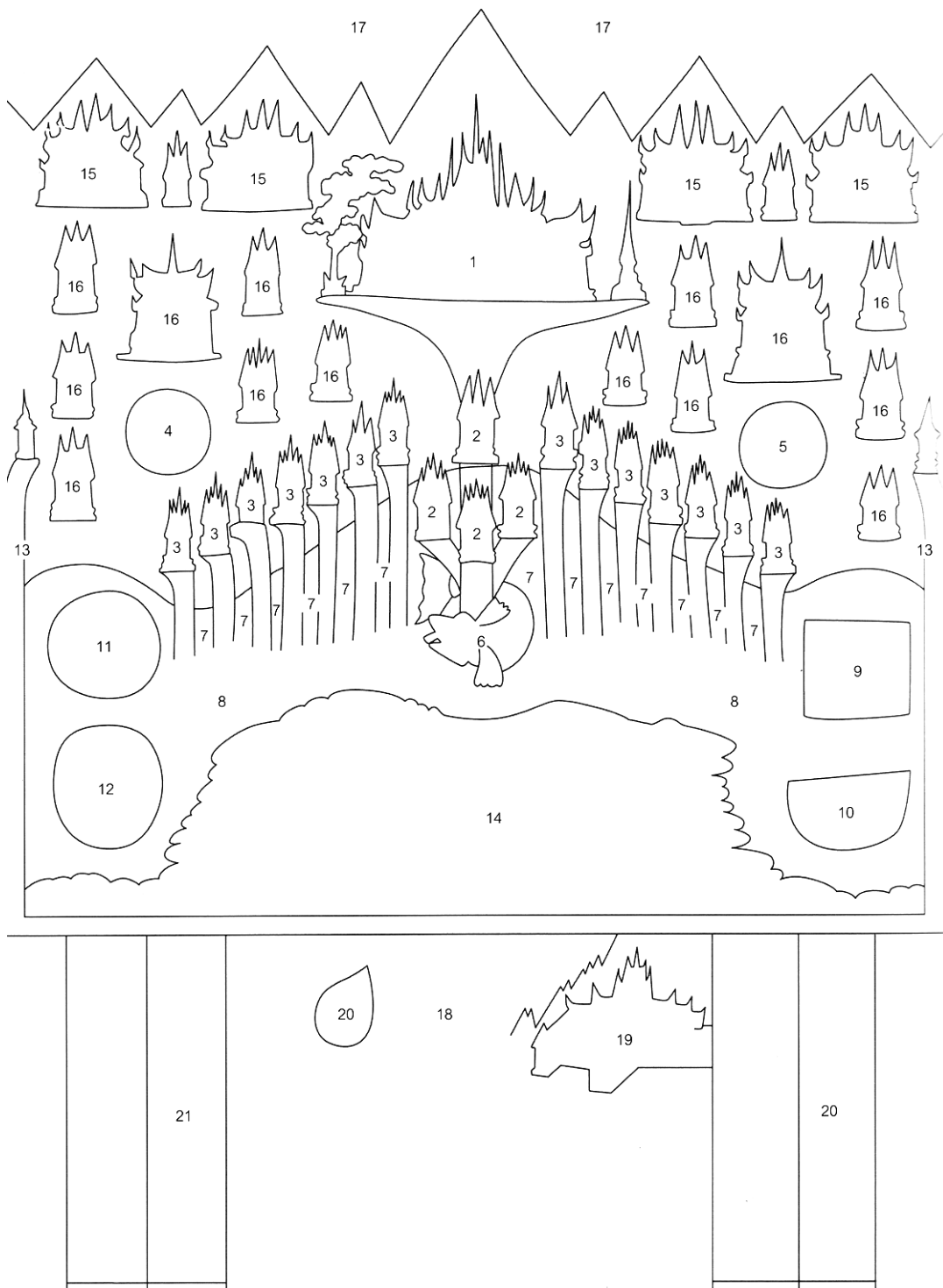
ด้วยเหตุนี้การนำเสนอแง่มุมเกี่ยวกับ คติไตรภูมิ จึงเป็นที่แพร่หลายในสังคมไทยตั้งแต่ในยุค ก่อนสุโขทัย⁵⁹ มาจนถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งการเขียนภาพลงบนผนังอุโบสถนั้นจิตรกรมัก เขียนภาพของจักรวาลใน 2 มิติ และเลือกที่จะแสดงภาพหน้าตัดตามแนวตั้งของจักรวาล ซึ่งประกอบ ไปด้วยเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง ขนาบข้างไปด้วยภูเขาสัตบริภัณฑ์อยู่โดยรอบไล่เรียงลดหลั่นสูง ต่ำลงมา ถัดออกไปจึงเป็นที่ตั้งของทวีปทั้ง 4 และในชั้นรอบนอกสุดคือกำแพงจักรวาล มีภาพวิมาน ลอยอยู่กลางอากาศ ส่วนใต้แกนเขาพระสุเมรุมักเขียนภาพ แสดงรายละเอียดของชมพูทวีปบริเวณ ป่าหิมพานต์และนรกภูมิ⁶⁰ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆ

⁵⁹ ไตรภูมิปรากฏหลักฐานในงานประติมากรรมปูนต่ำสลักภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าโปรดพระ พุทธมารดาบนสวรรค์ฉกามาพจรชั้นดาวดึงส์ ตั้งแต่ในสมัยทวารวดี, ศ.มจ.สุภัทรดิศ ดิศสกุล, ศิลปะในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538)

⁶⁰ เสมอชัย พูลสุวรรณ, สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-24 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 113-115.

ภาพที่ 2.8 ภาพจิตรกรรมฝาผนังประมวลขึ้นจากผนังด้านหลังพระพุทธรูปประธานหลายวัดมารวมไว้ในภาพเดียวกัน
 วัดที่ใช้เป็นหลักในการประมวลภาพคือ วัดดุสิตาราม, วัดสุวรรณาราม, วัดราชสิทธาราม, วัดใหญ่อินทาราม
 (ที่มาภาพ: รศ. สน สีมাত্রัง)

ภาพที่ 2.9 หมายเลขอธิบายภาพในไตรภูมิ

1 เขาพระสุเมรุ, 2 วิมานเท้าจตุโลกบาล, 3 สัตตบริภัณฑ์, 4 สุริยเทพ, 5 จันทรเทพ, 6 ปลาอานนท์, 7 ทะเลสี่พันดร, 8 มหาสมุทร, 9 อุตตรกुरुทวีป, 10 บุรพวิเทหทวีป, 11 อมรโคยานทวีป, 12 ชมพูทวีป, 13 กำแพงจักรวาล, 14 ป่าหิมพานต์, 15 อรูปพรหมสี, 16 วิมานพรหมโสฬสทั้ง 16, 17 เทวดา นักสิทธิ์ วิทยาธร เหาะมานมัสการพระพุทธเจ้า, 18 เมืองนรก, 19 ปราสาทพระยายมตัดสินมนุษย์ที่ทำบาป, 20 พระมาลัยโปรดสัตว์ในนรก. 21 ทวารบาล (ที่มาภาพ: รศ. สน สีสมาตรัง)

2.2.3 ด้านสถาปัตยกรรม

การแสดงออกถึงเรื่องราว คติไตรภูมิ ในทางศิลปกรรมนั้นส่วนหนึ่งมีนัยยะที่ค่อนข้างเกี่ยวข้องกับมิติทางการเมืองการปกครอง เพราะเมื่อศึกษาจะพบว่าคติไตรภูมิไม่ได้เป็นคัมภีร์ทางศาสนาที่สอนเรื่องศีลธรรมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีความหมายทางการเมืองซ่อนอยู่ โดยถูกนำมาใช้เพื่อแสดงขอบเขตอำนาจและความยิ่งใหญ่ของผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่ยกสถานะของตนให้สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่อง พระมหากษัตริย์ ซึ่งยึดถืออุดมคติสูงสุดคือความเป็น พญาจักรพรรดิราช อันเป็นราชาผู้มีอำนาจและบารมีเหนือราชาทั้งหลายในจักรวาล ทั้งด้าน ธรรมานุภาพ และ เดชานุภาพ กษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรที่ใช้ศาสนาเป็นหลักในการปกครองย่อมได้รับการยกย่อง ในฐานะ พญาจักรพรรดิราช ที่สามารถแผ่ ธรรมานุภาพ และเดชานุภาพไปทั่วสารทิศ และอ้างถึงความยิ่งใหญ่ที่อยู่เหนือโลกทั้งสามในไตรภูมิ⁶¹ ทั้งนี้ในด้านหลักศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับ พระมหากษัตริย์ อันทรงยึดถือ พญาจักรพรรดิราช เป็นอุดมการณ์สูงสุด ได้กล่าวถึงหลัก ทศพิธราชธรรม อันปรากฏถึงในไตรภูมิ พระร่วงว่า

“...พระพญาจักรพรรดิราชนั้น ๘ เป็นเจ้าเป็นนายแก่คนทั้งหลายอันมีในแผ่นดินใหญ่ 4 แผ่นดิน และแผ่นดินน้อยทั้งหลายสองพันอันมีในขอบจักรวาลนี้แล แลท่านนั้นย่อมอยู่ใน ทศพิธราชธรรมทุกเมื่อแล...”⁶²

ไตรภูมิได้ให้คติเกี่ยวกับธรรมะของผู้ปกครองโดยกล่าวถึงการปกครองโดยไม่ใช้อำนาจหรือหลักเล่ห์เหลี่ยมให้ใช้น้อยที่สุด ให้เป็นการปกครองโดยเป็นไปตามหลักแห่งศีลธรรมโดยสมัครใจ โดยให้คุณค่าและเน้นย้ำความสำคัญของการประกอบกรรมดี เพื่อที่จะได้ไปเสวยสุขบนสวรรค์หรือในชั้นภพภูมิที่สูงขึ้น และเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว ว่าในโทษของความชั่วนั้นจะได้รับผลร้ายและตกไปสู่ขุมนรก ซึ่งไม่ใช่โทษในขณะนั้น แต่เป็นโทษที่ระลึกอยู่ในใจ⁶³

จึงสามารถพบเห็นว่ามีมิติทางการเมืองการปกครองในอดีตได้ถูกแสดงออกทางสถาปัตยกรรมเนื่องในคติไตรภูมิอย่างชัดเจน โดยกษัตริย์จะเปรียบประดุจแกนกลางของจักรวาลเนื่องจากกษัตริย์เปรียบเป็นดั่งพญาจักรพรรดิราชตามคติไตรภูมิในพุทธศาสนา กษัตริย์จึงเปรียบเสมือนดั่งศูนย์รวม

⁶¹ ดู สมบัติ จันทรวงศ์, บทพิจารณาว่าด้วยวรรณกรรมการเมืองและประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2540), หน้า 221-236.

⁶² ดู เถภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชาที่ 1 พญาลิไท ฉบับตรวจสอบชำระใหม่ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2526)

⁶³ ดู พระพรหมคุณาภรณ์, ไตรภูมิพระร่วงอิทธิพลต่อสังคมไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2526), หน้า 48.

ของทุกสรรพสิ่งในอาณาจักรที่ปกครองอยู่ และปกครองอาณาจักรเสมือนหนึ่งเป็นดั่งจักรวาลของพระองค์ ในขณะที่เดียวกันมิติในเชิงรูปธรรมที่ประทับหรือพระราชวังของกษัตริย์ จึงถูกสร้างขึ้นให้เป็นศูนย์กลางหรือแกนกลางของเมือง⁶⁴

แนวคิดเหล่านี้ได้กลายเป็นได้กลายเป็นรูปแบบของการปกครองที่ผู้ปกครองแคว้นในอาณาจักรต่างๆได้ใช้เป็นแบบแผนในการปกครองในอดีต ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทย จะเห็นได้ว่าการสร้างเมืองในสมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา ต่อเนื่องมาจนถึงรัตนโกสินทร์ ล้วนแสดงออกทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นแกนกลางหรือความเป็นศูนย์กลางของกษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากการตั้งข้อสังเกตของ รอเบิร์ต ไฮน์เกลเดิน ที่กล่าวไว้ว่า

“...ราชธานีเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นให้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเหมือนจริงดั่งกับจักรวาล...”⁶⁵

ภาพที่ 2.10 พระบรมมหาราชวัง ภาพจำลองจักรวาลแห่งศูนย์กลางการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ (ที่มาภาพ: [http:// www.knowledge.truelife.com/content/detail/384126.](http://www.knowledge.truelife.com/content/detail/384126))

⁶⁴ ลิขิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 14.

⁶⁵ รอเบิร์ต ไฮน์ เกลเดิน, แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและสถาบันกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 6, ฉบับที่ 11 เมษายน - กันยายน 2525), หน้า 4.

นอกเหนือจากงานสถาปัตยกรรมเนื่องในพระมหากษัตริย์ที่ใช้คติไตรภูมิแสดงออกซึ่งความชอบธรรมของพระราชอำนาจในการปกครองแล้ว สถาปัตยกรรมเนื่องในบรรพพุทธานุศาสนาก็ต่างล้วนถูกสร้างขึ้นเพื่อมุ่งสะท้อนความเชื่อในเรื่องราวทางศาสนา และการแสดงออกทางกายภาพที่สะท้อนมุมมองของโลกและจักรวาล อันจำลองเรื่องราวมาจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิเช่นเดียวกัน ดังที่ศาสตราจารย์ โขติ กัลยาณมิตรได้กล่าวไว้ในผลงานทางวิชาการของท่านตอนหนึ่งว่า

“...เรื่องราวในไตรภูมิโดยย่อดังกล่าวมานี้คือเรื่องราวที่มีผู้เชื่อว่ามียุทธิพลต่อการก่อรูปของศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย...”⁶⁶

ซึ่งกรอบความคิดคติไตรภูมิได้ปรากฏหลักฐานผ่านมรดกทางสถาปัตยกรรมศาสนวัตถุของชาติที่สำคัญเช่น เจดีย์หรือพระปรางค์ ถือได้ว่าเป็นสิ่งก่อสร้างอันควรค่าแก่การเคารพบูชา สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐธาตุหรือเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป หรือเพื่อเป็นที่ระลึกถึง⁶⁷ ซึ่งจะสังเกตได้ว่ารูปทรงของเจดีย์ หรือพระปรางค์นั้น แม้มีรูปลักษณะโครงสร้างและการประดับตกแต่งที่แตกต่างกัน แต่การถ่ายทอดความเชื่อเรื่องราวของคติไตรภูมิใน เจดีย์ หรือพระปรางค์ต่าง ๆ นั้นไม่ได้มีความแตกต่างกันแต่ประการใด⁶⁸ เจดีย์ในแต่ละยุคสมัยยังคงสอดแทรกแนวความคิดนี้เป็นฐานในการพัฒนาขึ้นอยู่เสมอ แต่ที่แสดงออกถึงกรอบความคิดนี้ได้ชัดเจนมักพบเห็นได้ในเจดีย์ที่มีความสำคัญและมีขนาดใหญ่ที่สุด เพื่อมุ่งสื่อสารโดยตรงให้แก่ผู้ที่พบเห็นถึงกรอบความคิดของคติไตรภูมิที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม ดังจะเห็นได้จากแผนผังและแผนภูมิของพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ที่มีปรางค์ประธานขนาดใหญ่เป็นแกนกลางของศาสนวัตถุโดยรอบ เปรียบประดุจตัวแทนของเขาพระสุเมรุ และพระปรางค์บริวารโดยรอบทั้ง 4 องค์ เป็นตัวแทนของทวีปทั้ง 4⁶⁹

⁶⁶ โขติ กัลยาณมิตร, สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 27.

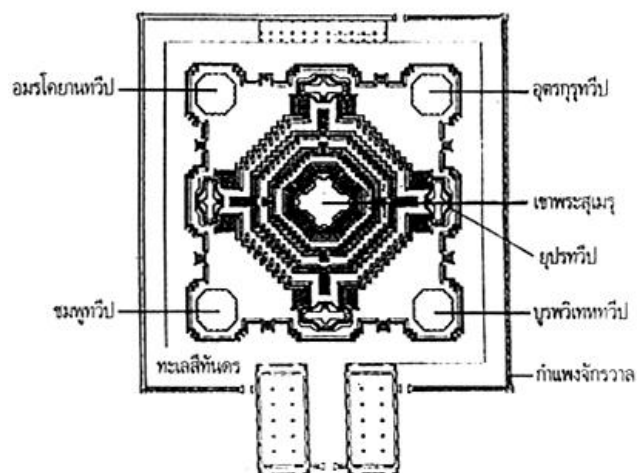
⁶⁷ สันติ เล็กสุขุม, เจดีย์: ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ (กรุงเทพฯ: พิมพ์ศรีพรินต์ติ้งเซ็นเตอร์ จำกัด, 2545), หน้า 17.

⁶⁸ เสมอชัย พูลสุวรรณ, สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-24 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 41.

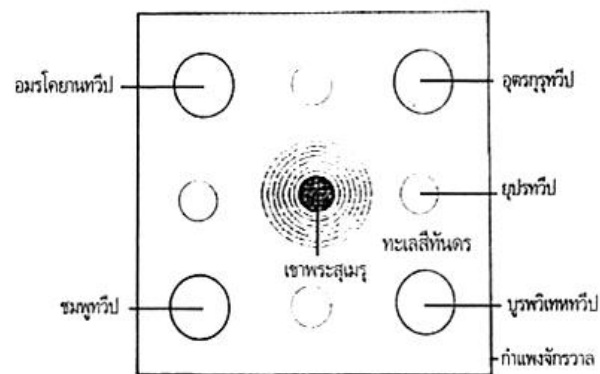
⁶⁹ ดูเพิ่มเติม อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี, การศึกษาสถาปัตยกรรมวัดอรุณราชวราราม วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2536.

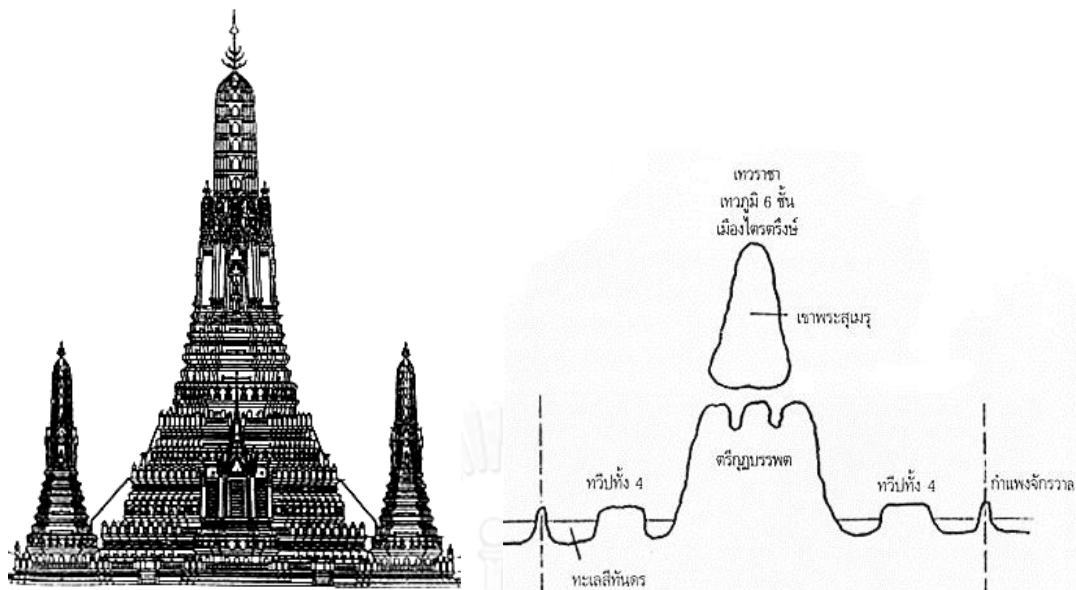
ภาพที่ 2.11 พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม (ที่มาภาพ: <http://www.krabentongnam2511.wordpress.com>.)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2.12 แผนผังของพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามเปรียบเทียบกับแผนผังของจักรวาลในคติไตรภูมิ (ที่มาภาพ: อนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

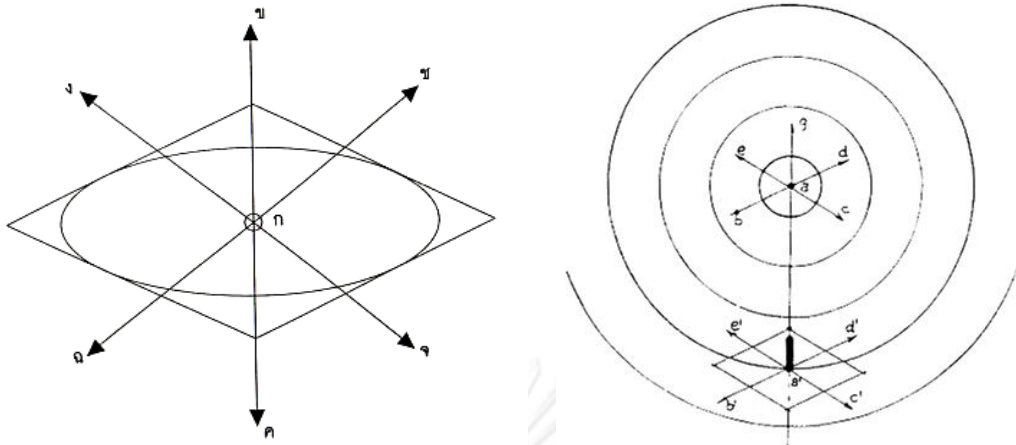
ภาพที่ 2.13 รูปด้านของพระปรางค์วัดอรุณราชวรารามเปรียบเทียบกับรูปตัดของจักรวาลในคติไตรภูมิ (ที่มาภาพ: อนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

ในขณะเดียวกันภาพสะท้อนของไตรภูมิได้ปรากฏในพระเจดีย์เช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากองค์พระปฐมเจดีย์ที่องค์เจดีย์เปรียบประดุจเขาพระสุเมรุ ส่วนสถาปัตยกรรมที่อยู่รายล้อมตามทิศทั้ง 4 เปรียบดังบริวารรายรอบตามคติไตรภูมิ และเมื่อนำแผนภูมิและแผนผังรูปแบบของพระปรางค์และเจดีย์มาเขียนเป็นภาพแผนภูมิของทิศทางการก่อสร้าง ก็จะสามารถเห็น “รูปแบบของวิธีการสร้างพุทธจักรวาล” ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.14 การสะท้อนภาพมิติพุทธจักรวาลตามคติไตรภูมิของพระปฐมเจดีย์

(ที่มาภาพ: [http:// www.202.129.16.77/winterbern/nkpathom/component/viewrecord.php](http://www.202.129.16.77/winterbern/nkpathom/component/viewrecord.php).)

ภาพที่ 2.15 (ซ้าย) แผนภูมิรูปแบบของวิธีการสร้างพุทธจักรวาล (ที่มาภาพ: หนังสือพุทธจักรวาลวิทยา)

ภาพที่ 2.16 (ขวา) แผนภูมิภาพจำลองทางจักรวาลวิทยาแสดงระบบสัญลักษณ์พื้นที่สี่เหลี่ยมจตุรัสอันแสดงถึงภพภูมิของโลก จุดศูนย์กลางทรงกลมที่อยู่เหนือโลกเป็นตัวแทนของจักรวาล อันเป็นจุดกำเนิดของปรากฏการณ์ทั้งปวง (ที่มาภาพ: หนังสือสัญลักษณ์แห่งพระสฤป)

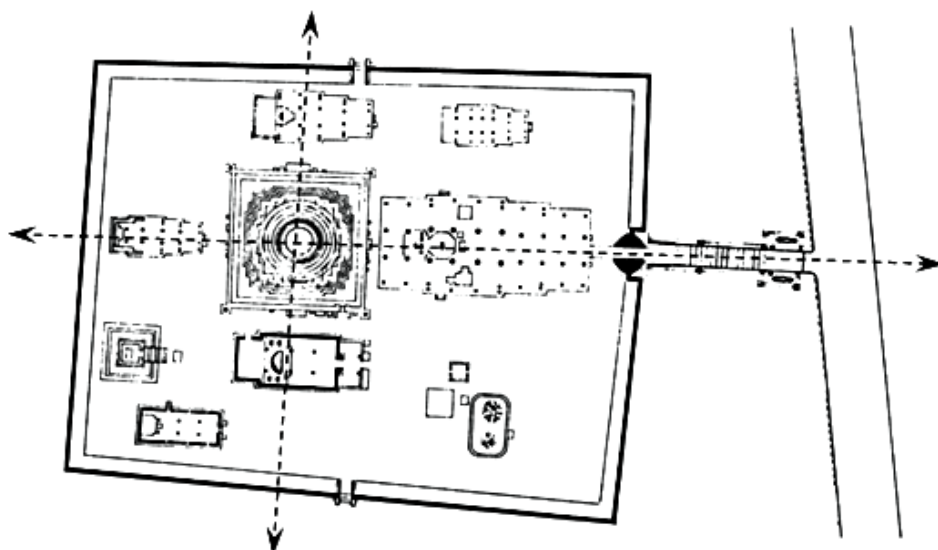
จากแผนภูมิภาพที่ 2.16⁷⁰ เราจะเห็นว่าจุด ก. นั้นถือได้ว่าเป็นจุดศูนย์กลางของจักรวาลและเสมือนเป็นจุดกำเนิดของสรรพสิ่ง เพราะหากไม่มีจุด ก. แล้วก็จะไม่สามารถเกิดจุดอื่นได้ ณ จุดนี้จึงเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุแกนกลางของจักรวาล ส่วนในจุด ข. และ ค. นั้นเป็นจุดที่ลากขึ้นไปในแนวตั้งทั้งด้านบนและด้านล่างจากจุด ก. ซึ่งอธิบายความได้เป็น แกนด้านบนขึ้นไปสู่ โลกุตระภูมิ และด้านล่างขึ้นไปสู่ออบายภูมิ โดยมีมนุษย์ภูมิอันได้แก่ทวีปทั้ง 4 ซึ่งคือจุด ง., จ. และจุด ฉ., ช. เป็นเส้นตัดตามทิศทั้ง 4 อันแสดงให้เห็นถึงทิศทางและภาคพื้นของทวีปทั้ง 4 และจะพบว่าทุกจุดนั้นล้วนถูกเชื่อมโยงด้วยแกนกลางคือเขาพระสุเมรุ ด้วยเหตุนี้การสร้างพระปรารค์หรือเจดีย์จึงเป็นการนำเสนอรายละเอียดต่างๆของพุทธจักรวาลในเชิงรูปธรรม⁷¹ แผนภูมิข้างต้นไม่ได้เพียงอธิบายมิติของการสร้างสรรค์พระปรารค์หรือเจดีย์ตามแนวตั้งเท่านั้นแต่ยังสะท้อนไปสู่รูปแบบวิธีการจัดวางตำแหน่งแผนผังของอาคารบริหารศาสนวัตถุโดยรอบตามแนวนอนอีกด้วย ซึ่งรูปแบบของการจัดวางในลักษณะนี้เรียกกันว่า “การวางผังแบบคติจักรวาล”⁷²

⁷⁰ แผนภูมินี้เป็นการปรับปรุงขึ้นบางส่วนเพื่อให้อยู่ในกรอบที่นำเสนอ ดูเพิ่มเติม เอเดรียน สนอดกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสฤป (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 11-19.

⁷¹ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธจักรวาลวิทยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 76.

⁷² วรลัญจน์ บุญยสุรัตน์, วิหารล้านนา (กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาคารพิมพ์, 2544), หน้า 24-25.

โดยเฉพาะคติจักรวาลที่เล่าเรื่องไตรภูมิอันกล่าวถึงเขาพระสุเมรุ นั่นถือว่าเป็นแก่นในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมนับตั้งแต่อาคารโครงสร้างประธาน ด้านตำแหน่งที่ตั้งไปจนถึงการจัดองค์ประกอบของกลุ่มอาคาร การออกแบบลักษณะภายนอกและภายในอาคาร เมื่อศึกษาถึงการวางผังแบบคติจักรวาลในยุคต่างๆของไทยนั้นล้วนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดนี้ทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากการวางผังในยุคล้านนา แขนงผังของวัดพระธาตุลำปางหลวงนั้น ได้สะท้อนแง่มุมของการจัดวางผังที่ตั้งอยู่บนฐานของกรอบความคิด คติไตรภูมิ กล่าวคือ องค์เจดีย์ประธานเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์รวมหรือศูนย์กลางแห่งจักรวาล ส่วนวิหารอื่นๆเป็นทวีปที่รายล้อมเขาพระสุเมรุ โดยถูกจัดวางให้สัมพันธ์กับทิศทั้ง 4 ส่วนกำแพงของศาสนสถานเปรียบเสมือนกำแพงของจักรวาล⁷³

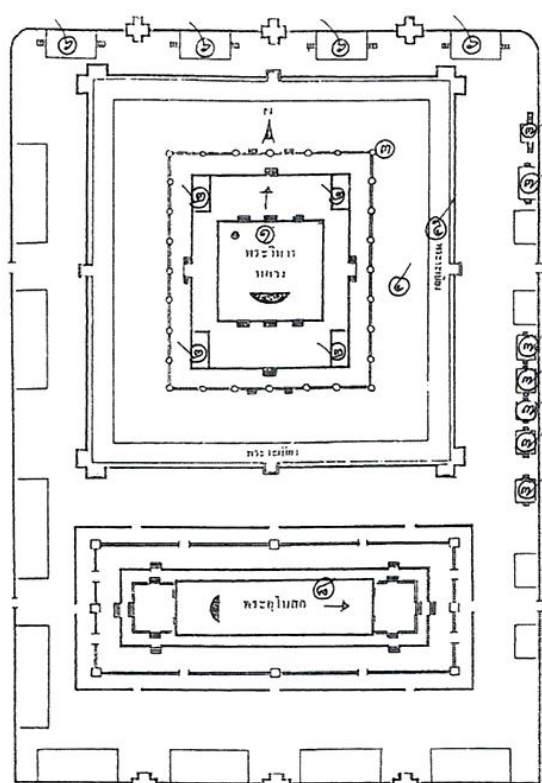
ภาพที่ 2.17 แผนผังวัดพระธาตุลำปางหลวง
(ที่มาภาพ: ปรับปรุงจากการขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือ กรมศิลปากร)

แบบแผนของการวางผังในการสร้างวัดนั้นจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับจุดศูนย์กลางของสรรพสิ่งในจักรวาลนั่นคือเขาพระสุเมรุ ซึ่งมีเจดีย์ประธานเป็นตัวแทนถึง โลกุตระภูมิ ส่วนบริวารที่รายล้อม เช่นทวีปต่างๆ ก็ได้รับการจัดวางเป็นอาคารบริวารและให้ความสำคัญรองลงมา และถูกจัดวางเรียงรายรอบเขาพระสุเมรุ เช่น อุโบสถ วิหาร กุฏิ เป็น โลกียภูมิ เป็นต้น⁷⁴

⁷³ วรลัญจน์ บุญยสุรัตน์, วิหารล้านนา (กรุงเทพฯ: ด่านสุธาการพิมพ์, 2544), หน้า24-25.

⁷⁴ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, พุทธจักรวาลวิทยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า79.

แม้ถึงในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นการวางผังของศาสนสถานก็ยังมีคุณสมบัติคล้ายยุคสมัยดังกล่าวข้างต้น จากการศึกษาเกี่ยวกับการวางผังของวัดสุทัศน์เทพวรารามของ จีระศักดิ์ แต่งเจนกิจ ได้แสดงให้เห็นว่าการออกแบบสร้างสรรค์ของวัดสุทัศน์ ล้วนแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อจักรวาลในแบบไตรภูมิ ซึ่งนัยยะต่างๆของการสร้างนั้นช่างหลวงสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ใช้เป็นมโนทัศน์ ในการออกแบบ โดยการจัดวางตำแหน่งแผนผังดังกล่าวพบว่า พระวิหารหลวงได้ถูกจัดวางเป็นสัญลักษณ์ของเขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาลแทนการ ใช้เจดีย์ หรือ พระปรางค์ ดังเช่นในวัดอื่น⁷⁵

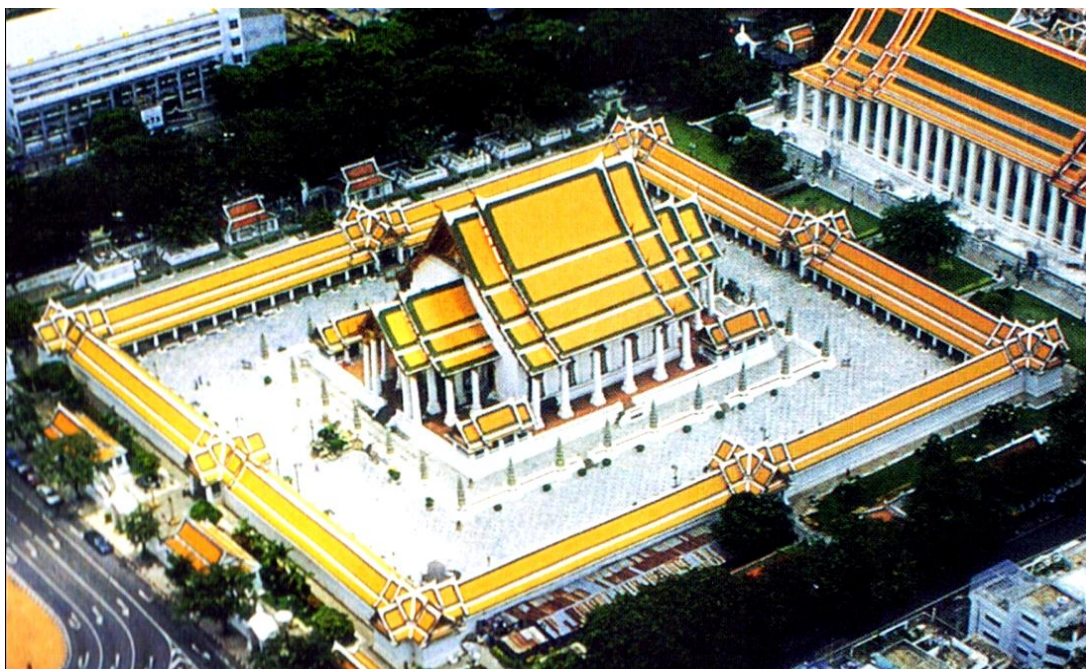

- ๑ พระวิหารหลวง ศาลตั้งเทวโลก ชั้นที่ ๒
 ๒ วิหารโถง ท้องฟ้าโลกบนทรง ๔ จากมหาวิมานเทวโลก ชั้นที่ ๑
 ๓ ถนนในวัง ๒ ชั้น เทวภูมิ ๒ ชั้น
 ๔ ศาลพระกษัตริย์ สัตินครสัมพร
 ๕ พระระเบียง ศาลเทวภูมิ

ภาพที่ 2.18 แผนผังวัดสุทัศน์กับการแสดงออกถึงสัญลักษณ์เขาพระสุเมรุศูนย์กลางจักรวาลของพระวิหารหลวงแทนการใช้เจดีย์ หรือ พระปรางค์

(ที่มาภาพ: หนังสือพระนั่งเกล้าฯ กับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์)

⁷⁵ ดู จีระศักดิ์ แต่งเจนกิจ, การศึกษาการออกแบบและคติสัญลักษณ์ในกรณีของงานสถาปัตยกรรมวัดสุทัศน์เทพวราราม วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2541, หน้า 117.

ภาพที่ 2.19 ภาพมุมสูงของวิหารหลวงวัดสุทัศน์ที่แสดงออกถึงความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของพระนคร
(ที่มาภาพ: หนังสือพระนั่งเกล้าฯ กับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์)

จากภาพรวมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นคติไตรภูมิถูกนำมาใช้เป็นแม่แบบในการวางผังของศาสนสถาน ตามหลักฐานจากมรดกทางสถาปัตยกรรมที่ตกทอดทางประวัติศาสตร์ ในทุกยุคทุกสมัยที่ล้วนให้ความสำคัญกับความเป็นศูนย์กลางหรือแกนกลางในการเชื่อมโยงสรรพสิ่งให้เป็นหนึ่งเดียวกันนั่นคือเขาพระสุเมรุ ส่วนองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ถูกจัดวางในตำแหน่งของทิศทั้ง 4 ถือเป็นตัวแทนของทวีปทั้ง 4 ส่วนองค์ประกอบอื่นๆถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของทวีปน้อยในจักรวาล โดยมีกำแพงแก้วหรือกำแพงของศาสนสถานแทนกำแพงจักรวาล

การใช้คติไตรภูมิมาเป็นกรอบในการสร้างสรรค์ พระปราสาท เจดีย์ หรือการวางแผนผังต่างๆทางสถาปัตยกรรมของศาสนสถาน ที่ประกอบขึ้นจากความศักดิ์สิทธิ์และสิ่งอันเป็นมงคลอย่างเป็นสัดส่วน ทำให้ผู้ที่สัมผัสสามารถรับรู้ได้ถึงสุนทรีย์ทางกายภาพซึ่งจะมีส่วนน้อมนำให้รำลึกถึงพระรัตนตรัยในมิติใดมิติหนึ่ง และส่งผลต่อการนำหลักธรรมที่สอดแทรกผ่านทางสถาปัตยกรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติได้ในอีกทางหนึ่ง อันเป็นจุดมุ่งหมายของศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาที่ต่างพยายามสื่อสารและแสดงออกให้ผู้ที่สัมผัสได้สัมผัสถึงความสงบ เบิกบาน และหลุดพ้น อันเป็นหัวใจสำคัญของการเป็น สปปายะสถาน (สถานที่ประกอบกรรมดี ที่ที่สบายเหมาะสมแก่กุลอำนาจต่อการบำเพ็ญ และประคับประคองเพื่อรักษาสมาธิให้ตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย)

2.3 พัฒนาการของสถาปัตยกรรมไทยเนื่องในคติไตรภูมิ

จากกรอบทฤษฎีของการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมตามคติไตรภูมิดังที่กล่าวมาข้างต้น มรดกตกทอดทางด้านสถาปัตยกรรมถือเป็นหลักฐานอันสำคัญที่ยังคงพบเห็นและเป็นที่สามารถยืนยันถึงอิทธิพลของคติไตรภูมิในอดีตโดยถ่ายทอดเรื่องราวผ่านพัฒนาการทางด้านสถาปัตยกรรมตลอดระยะเวลาอันยาวนานของประวัติศาสตร์ชาติไทย

จากการศึกษาของ รศ.มล.ประทีป มาลากุล ที่ได้ทำการศึกษาถึงการพัฒนาการสถาปัตยกรรมแห่งสยามประเทศ ได้แบ่งช่วงของการพัฒนาการด้านสถาปัตยกรรมของชาติไทยออกเป็น 3 ช่วงหลักๆคือ สถาปัตยกรรมอาณาจักรสุโขทัย สถาปัตยกรรมกรุงศรีอยุธยา และสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์⁷⁶ โดยผู้ศึกษาจะขอหยิบยกสถาปัตยกรรมที่สำคัญในแต่ละยุคสมัยขึ้นมากล่าวเพื่อให้ได้เห็นภาพรวมของพัฒนาการด้านสถาปัตยกรรมไทยเนื่องในคติไตรภูมิผ่านหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในอดีตต่อเนื่องจนถึงพัฒนาการของสถาปัตยกรรมที่พัฒนารูปแบบจากอดีตในปัจจุบัน

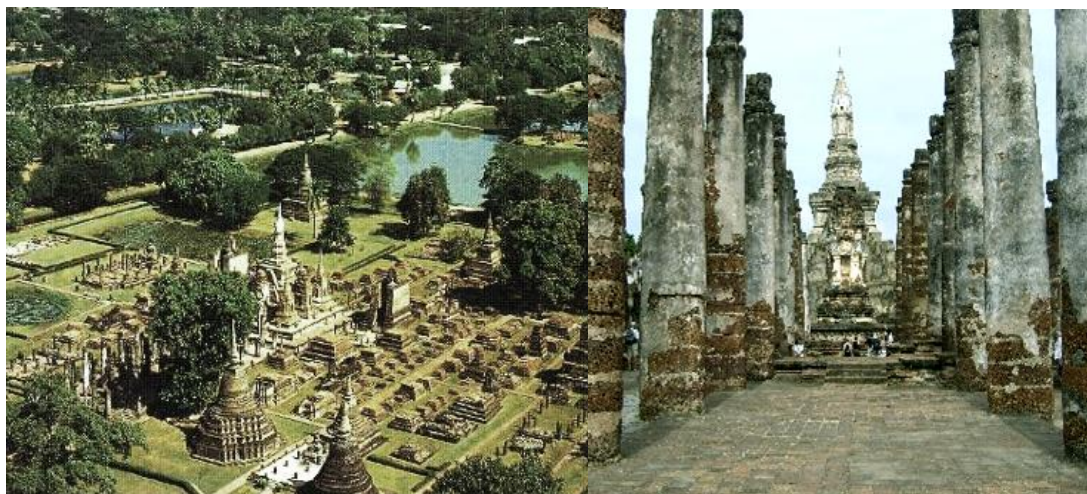
2.3.1 สถาปัตยกรรมอาณาจักรสุโขทัย

ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 ชุมชนเมืองบริเวณภาคเหนือตอนล่างได้รวมตัว และได้ก่อตัวขึ้นเป็นอาณาจักร โดยมีพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นปกครองเมืองหลังจากที่ได้ทำการขับไล่ขอมที่เคยมีอำนาจอยู่ในดินแดนแถบนี้ออกไป ราวปี พ.ศ.1780 ต่อมาในราวปี พ.ศ.1835 ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง (พ่อเมืองในลำดับที่สาม) ได้สถาปนากรุงสุโขทัยขึ้นเป็นราชธานีแห่งแรกของประเทศ อาณาจักรสุโขทัยมีความเจริญเป็นอย่างมากมีราชอาณาจักรแม่ไพศาล⁷⁷ กอรกับหลักในการปกครองราชอาณาจักรโดยธรรม ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่อง “เตภูมิกถา” พระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งอาณาจักรสุโขทัย ที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อเผยแผ่และสั่งสอนให้ประชาชนดำรงตนอยู่ในศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นหลักการในการสร้างและพัฒนาสังคมไปสู่สังคมอุดมคติในแบบอริยะ ได้ถูกสะท้อนและส่งอิทธิพลไปทุกมิติของสังคม ทั้งในด้านประเพณีวัฒนธรรม ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม

⁷⁶ ดูเพิ่มเติม มล.ประทีป มาลากุล, แรกเริ่มสถาปัตยกรรมของสยามประเทศ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553)

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

จึงทำให้เกิดมีศาสนสถานขึ้นเป็นจำนวนมากที่สะท้อนความเชื่อในคติไตรภูมิ อันบ่งบอกถึงความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อบรรพบุรุษศาสนา สถาปัตยกรรมที่สำคัญคือวัดพระมหาธาตุสุโขทัย เนื่องด้วยความเจริญและพลังแห่งศรัทธาจึงก่อให้เกิดมีช่างฝีมือที่ล้ำเลิศได้สร้างสรรค์พระเจดีย์ย่อมุมและเจดีย์ทรงดอกบัวตูมที่เด่นชัดอันเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมยุคสุโขทัยในกาลต่อมา

ภาพที่ 2.20 (ซ้าย) ภาพมุมสูงของอาณาบริเวณวัดมหาธาตุที่แสดงออกถึงความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของเมืองสุโขทัย (ที่มาภาพ: <http://www.zabzaa.com/travel/travel.php?id=210>)

ภาพที่ 2.21 (ขวา) ภาพเจดีย์ย่อมุมยอดทรงดอกบัวตูมวัดมหาธาตุอันเป็นสัญลักษณ์ตามคติไตรภูมิของสถาปัตยกรรมยุคสุโขทัย (ที่มาภาพ: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=91639>)

2.3.2 สถาปัตยกรรมกรุงศรีอยุธยา

ในราวปี พ.ศ.1890-1913 ในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาที่หนึ่ง (พญาลิไท) ในช่วงเวลานั้นพระเจ้าอู่ทองได้สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี ทำให้ประเทศมีราชธานีถึง 2 แห่งแต่ไม่ได้แย่งชิงอำนาจกัน อาณาจักรสุโขทัยสิ้นสุดลงราวพุทธศตวรรษที่ยี่สิบตอนต้นเนื่องจากการแย่งชิงราชอำนาจภายใน⁷⁸ กรุงศรีอยุธยาจึงเป็นราชธานีของประเทศสืบต่อมา

สถาปัตยกรรมในยุคของสุโขทัยนั้นไม่นิยมสร้างตามแบบขอม และได้สร้างสรรค์สถาปัตยกรรมขึ้นเป็นของตนเอง มีลักษณะของขอมปะปนน้อยมากเพราะเนื่องจากได้ขับไล่ขอม

⁷⁸ มล.ประทีป มาลากุล, แรกเริ่มสถาปัตยกรรมของสยามประเทศ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 44.

ออกไปจึงหลีกเลี่ยงสถาปัตยกรรมตามอย่างขอม เมื่อเวลาผ่านไปเกือบสองร้อยปีเมื่อกรุงศรีอยุธยาได้สถาปนาขึ้น ศาสนสถานกลับมีพระปราสาทซึ่งเป็นสัญลักษณ์ตามแบบอย่างขอมได้กลับมาปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัด แต่มีทรวดทรงและองค์ประกอบที่ต่างออกไปคือ ตั้งอยู่บนฐานที่สูงกว่าจึงทำให้เกิดความสง่างามมากกว่าสถาปัตยกรรมขอม ในรัชสมัยพระเจ้าอู่ทองมีการเพิ่มซุ้มจระนมและบรรณแถลงที่มากขึ้นกว่าแบบขอม ดังเช่นวัดพุทธไธยสวรรค์⁷⁹

ภาพที่ 2.22 หลังจากสมัยสุโขทัยเป็นระยะเวลาว่าสองร้อยปี พระปราสาทสัญลักษณ์คติจักรวาลตามแบบอย่างขอมได้ถูกนำกลับมาใช้อีกครั้งในสมัยอยุธยาดังเช่นในวัดพุทธไธยสวรรค์ (ที่มาภาพ: <http://www.comingthailand.com/ayutthaya/wat-phutthasawan.html>)

ในสมัยราชวงศ์ปราสาททองได้ทรงสร้างวัดไชยวัฒนารามขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระมหาราชชา่งผู้ออกแบบได้สร้างสรรค์โดยเน้นความสำคัญให้องค์พระปราสาทประธานกับพระอุโบสถอยู่ในแนวแกนเดียวกัน และมีเจดีย์ย่อมุมล้อมรอบพระปราสาททั้ง 8 ทิศ⁸⁰ ตามแบบอย่างคติจักรวาลที่สืบทอดต่อกันมา ด้วยการจัดวางองค์ประกอบและขนาดสัดส่วนที่สวยงามทำให้ศาสนสถานแห่งนี้มีความสง่างามยิ่ง และยังคงมีสภาพที่สมบูรณ์อันเป็นประจักษ์พยานหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงอิทธิพลเป็นอย่างสูงของคติไตรภูมิในสมัยอยุธยา

⁷⁹ มล.ประทีป มาลากุล, แรกเริ่มสถาปัตยกรรมของสยามประเทศ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553), หน้า 55.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

ภาพที่ 2.23 (ซ้าย) ภาพการจัดวางผังวัดชัยวัฒนารามตามคติไตรภูมิจักรวาลในสมัยอยุธยา

ภาพที่ 2.24 (ขวา) ภาพองค์พระปรางค์ประธานตามแนวแกนขนานกับพระอุโบสถ ประกอบด้วยเจดีย์ย่อมุมล้อมรอบองค์พระปรางค์ทั้ง 8 ทิศ ตามแบบอย่างคติจักรวาลที่สืบทอดต่อกันมาจากยุคสุโขทัย

(ที่มาภาพซ้ายและขวา: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=289482>)

2.3.3 สถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์

ในราวปีพ.ศ. 2310 เมื่อกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้ต่อพม่าเป็นครั้งที่สอง ราชธานีที่มีความยาวนานเกือบสี่ศตวรรษก็ได้ถูกข้าศึกทำลายพินาศลง ในเวลานั้นพระเจ้าตากสินได้รวบรวมกำลังพลเข้ากอบกู้และขับไล่ข้าศึกโดยใช้ระยะเวลาเพียงหนึ่งปี และได้ตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงปกครองประเทศเป็นเวลา 15 ปี เนื่องด้วยมีการศึกสงครามโดยตลอดจึงทำให้ปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรมในยุคนี้ไม่มากนัก (หากแต่มีการชำระสมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวง โดยเขียนขึ้นตามพระราชรับสั่งในสมเด็จพระเจ้าตากสิน ในปี พ.ศ. 2329)

เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกได้ปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์ เป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) ต่อจากสมเด็จพระเจ้าตากสิน และสถาปนาราชวงศ์จักรีขึ้น ทรงได้เลือกทำเลที่มีความเหมาะสมในการสร้างราชธานีแห่งใหม่ในบริเวณฝั่งตรงข้ามกับกรุงธนบุรี โดยตั้งนามราชธานีแห่งใหม่นี้ตามความเชื่อในคติไตรภูมิว่า “กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์” อันมีความหมายเปรียบถึงนครแห่งเทพเมืองแก้วแห่งพระอินทร์ โดยทรงสร้างศูนย์รวมจิตใจขึ้นใหม่เสมือนเมื่อครั้งที่บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นการฟื้นฟูบ้านเมืองส่วนหนึ่งจึงเป็นการสืบทอดโบราณราชประเพณีตั้งแต่นั้นในสมัยอยุธยา อาทิ คติการวางผังเมือง การสร้างพระบรมมหาราชวัง และวัดวาอารามต่างๆ

ไปจนถึงการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน⁸¹ ตัวอย่างเช่นการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อเป็นที่สถิตของพระแก้วมรกต ทรงทำนุบำรุงวัดที่เก่าแก่เดิมเช่นวัดอรุณราชวราราม วัดพระเชตุพนฯ และวัดที่ทรงกระทำการในพระราชหฤทัยให้เป็นหลักแห่งราชธานีคือ วัดสุทัศน์ (ชื่อนครที่สถิตของพระอินทร์) แผนผังของวัดสุทัศน์ได้ถูกสร้างขึ้นตามคติไตรภูมิในพุทธศาสนา (หากแต่มีการพัฒนาโดยใช้พระวิหารหลวงเป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางประธานต่างจากพระเจดีย์หรือพระปรางค์ดังเช่นในวัดอื่นๆ)

ภาพที่ 2.25 (บนซ้าย) ภาพพระบรมมหาราชวังในสมัยรัตนโกสินทร์

(ที่มาภาพ: <http://www.thaidiamondhouse.com>)

ภาพที่ 2.26 (บนขวา) ภาพพระเจดีย์ทรงย่อมุมแบบรัตนโกสินทร์ ณ วัดพระเชตุพนฯ

(ที่มาภาพ: <http://www.oknation.net>)

ภาพที่ 2.27 (ล่างซ้าย) ภาพองค์พระปรางค์ประธานวัดอรุณราชวราราม ประกอบด้วยพระปรางค์มุล้อมรอบทั้ง 4 ทิศ (ที่มาภาพ: <http://www.pirpros.net>)

ภาพที่ 2.28 (ล่างขวา) ภาพพระวิหารหลวงวัดสุทัศน์ โดยมีการพัฒนาเป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางประธานแทนพระเจดีย์หรือพระปรางค์ดังเช่นในวัดอื่นๆ

(ที่มาภาพ: <http://www.oknation.net>)

⁸¹ มหาวิทยาลัยศิลปากร. งานวันพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประจำปี 2552 “พระนั่งเกล้าฯ กับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์”, 2552, หน้า 10.

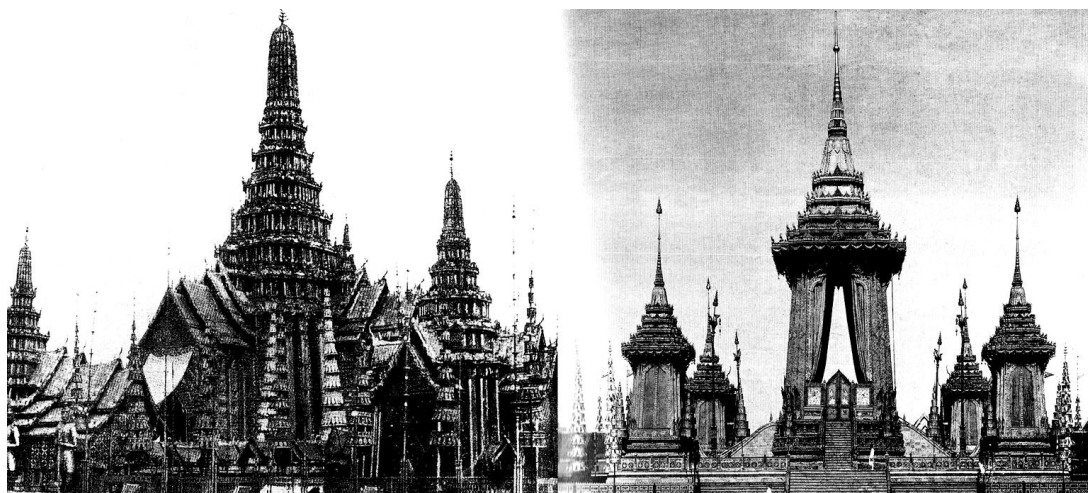
จะสังเกตเห็นได้ว่าสถาปัตยกรรมในช่วงแรกเริ่มแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ล้วนได้ถูกสร้างขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิในพุทธศาสนาตามแบบอย่างในสมัยโบราณ อันเป็นความตั้งมั่นในพระราชหฤทัยของกษัตริย์ผู้ปกครองที่ทรงมุ่งหวังจะพลิกฟื้นอุดมคติและอุดมการณ์ของชาติในอดีตให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้สถาปัตยกรรมที่พระองค์ทรงสรรคสร้างเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารต่อประชาชนของพระองค์ เมื่อเข้าสู่ในช่วงราวต้นรัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาลที่ 5 การเปิดรับวัฒนธรรมจากตะวันตกเพื่อรับมือกับการคุกคามจากชาติตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม ด้วยการนำพาประเทศไปสู่ความศิวิไลซ์⁸² และความเป็นอารยชนตามความหมายอย่างตะวันตก ทำให้เกิดกระแสแห่งการปรับเปลี่ยนส่งผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และส่งผลไปสู่การสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมตามแบบอย่างชาติตะวันตก เกิดผลกระทบต่อความเชื่อความศรัทธาในคติไตรภูมิ ถึงแม้สถาปัตยกรรมในช่วงรัชสมัยนี้จะปรับเปลี่ยนเป็นไปตามอย่างชาติตะวันตก แต่คติไตรภูมิก็ยังคงปรากฏในสถาปัตยกรรมเนื่องในพระมหากษัตริย์ เพื่อยังคงใช้ในการแสดงออกซึ่งพระราชอำนาจในการปกครอง แต่ได้ถูกปรับเปลี่ยนลดทอนไปตามบริบทของยุคสมัย

ภาพที่ 2.29 (ซ้าย) ภาพพระที่นั่งเวชยันตวิเชียรปราสาท ณ พระนครคีรี ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 สถาปัตยกรรมรูปแบบนีโอคลาสสิกผสมยอดปรางค์ด้วยฝีมือช่างชาวจีน (ที่มาภาพ: <http://www.reservation-thailand.com>)

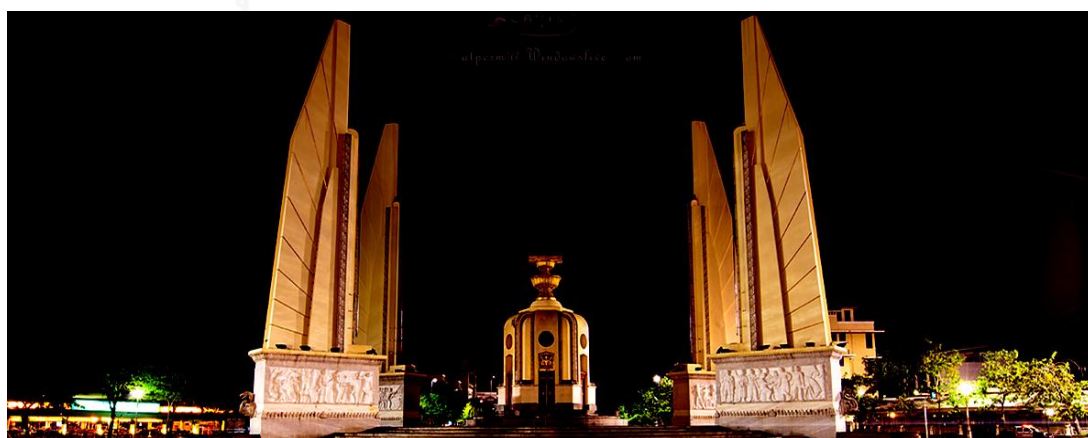
ภาพที่ 2.30 (ขวา) พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สถาปัตยกรรมรูปแบบนีโอคลาสสิกผสมยอดปราสาทที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พัฒนาการที่ปรับเปลี่ยนและผสมผสานคติไตรภูมิเข้ากับวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมทางตะวันตก (ที่มาภาพ: หนังสือพระบรมมหาราชวัง)

⁸² ดู ธงชัย วินิจจะกุล, เอกสาร โครงการวิจัย “ยุโรปกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: โอกาส ความขัดแย้ง และความเปลี่ยนแปลง” เล่ม 2 ยุโรป: การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย), หน้า 70-94.

ภาพที่ 2.31 (ซ้าย) ภาพพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 4 (ขวา) ภาพพระเมรุมาศในสมัยรัชกาลที่ 5 การปรับลดทอนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจากคติไตรภูมิในอดีตสู่การปรับเปลี่ยนตามบริบทของยุคสมัยแต่ยังคงไว้ซึ่งหลักการตามคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิทุกประการ (ที่มาภาพ: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) คณะราษฎรได้เข้าทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นได้เกิดการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อทัศนคติความเชื่อในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมเป็นอย่างมาก องค์ประกอบจากคติไตรภูมิถูกหยิบยืมไปใช้ในการสื่อสารและแสดงถึงอุดมคติหรืออุดมการณ์ในบริบทที่เปลี่ยนไป นั่นคือความเป็นชาติไทย ประชาธิปไตย และรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากอนุสรณ์สถานหลายแห่งที่ปรากฏ สถาปนิกผู้ออกแบบหยิบยืมรูปแบบจากกรอบการสร้างพุทธจักรวาลในพุทธศาสนา ได้ถูกนำมาประยุกต์และปรับเปลี่ยนระบบสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารความหมายถึงเป้าหมายใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยนั้นคือ “ประชาธิปไตย”

ภาพที่ 2.32 อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยรูปสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิที่ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อสื่อสารสัญลักษณ์แห่งอุดมคติใหม่ของประชาธิปไตย (ที่มาภาพ: <http://www.fotorelax.com/forum/index.php?topic=26613>)

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) อุดมคติเนื่องในไตรภูมิได้ถูกแสดงออกผ่านการปกครองตลอดรัชสมัยของพระองค์อย่างชัดเจน โดยพระองค์ทรงยึดถือหลักทศพิธราชธรรม (อันเป็นคุณธรรมแห่งพญาจักรพรรดิราช) เป็นที่ตั้งในการปกครองอาณาประชาราษฎร์ ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข การแสดงออกทางสถาปัตยกรรมเนื่องในพระองค์จึงได้ถูกสร้างสรรค์ให้สะท้อนรูปแบบในคติไตรภูมิอีกครั้ง แต่มิติแห่งสุนทรียะในการแสดงออกในครั้งนี้ก็ได้ถูกประยุกต์ปรับเปลี่ยนไปตามการใช้งานและเทคโนโลยีการก่อสร้างในปัจจุบัน

ภาพที่ 2.33 (ซ้าย) ภาพอนุสรณ์สถานแห่งชาติ ออกแบบโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากรที่มีแนวคิดหลักในการออกแบบจากคติไตรภูมิ (ที่มาภาพ: <http://www.th.wikipedia.org>)

ภาพที่ 2.34 (ขวา) ภาพหอรัชมังคล ณ สวนหลวง ร.9 อุดมคติของรูปแบบตามคติไตรภูมิที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (ที่มาภาพ: <http://www.panoramio.com>)

จากการศึกษารอบแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและพัฒนาการของสถาปัตยกรรมเนื่องในคติ จะเห็นได้ว่าแนวความคิดของคติไตรภูมิในพุทธศาสนา ที่ได้รับจากอารยธรรมอินเดียโบราณได้นำมาผสมผสานให้เข้ากันกับบริบททางสังคมของไทยในอดีต โดยคติความเชื่อนี้ได้ส่งผลเป็นอย่างสูงต่อทุกมิติทางสังคม ทั้งทางด้านจารีต ประเพณี การเมืองการปกครอง ชี้นำและควบคุมให้ประชาชนตั้งอยู่ในหลักแห่งศีลธรรม นอกเหนือจากนี้ยังสะท้อนและเข้ามามีบทบาทในการกำหนดรูปลักษณะของศิลปกรรม เหล่าช่างในอดีตตั้งใจที่จะสื่อสารผ่านภาษาสัญลักษณ์ทางศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม โดยมุ่งหวังให้ผู้สัมผัสได้เข้าถึงหลักธรรมผ่านมิติทางสุนทรียะอันจะก่อให้เกิดความเบิกบานและหลุดพ้น ซึ่งเป็นอุดมคติที่ได้ถูกถ่ายทอดตลอดระยะเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์ของไทย

การเปิดรับวัฒนธรรมจากตะวันตกในช่วงราวต้นรัชกาลที่ 4 กระแสแห่งการปรับเปลี่ยนได้ส่งผลกระทบต่อทางสังคม วัฒนธรรม และการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนใน

สมัยของรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบในทางสถาปัตยกรรมประเพณีนิยมไปสู่สถาปัตยกรรมในรูปแบบตะวันตกตามอย่างสากล แต่รูปแบบสถาปัตยกรรมเนื่องในคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิก็ได้ถูกนำมาผสมผสาน โดยยังคงเชิดชูไว้ให้อยู่เหนือสถาปัตยกรรมในแบบตะวันตกและยังคงสื่อสารถึงหลักธรรมสูงสุดในพุทธศาสนาไว้ทุกประการ

ด้วยระบบการศึกษาและค่านิยมจากทางตะวันตก ทำให้องค์ความรู้ หลักการ และกรอบความคิดคติไตรภูมิถูกละเลย ผู้คนในสังคมเริ่มละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรอง และศึกษาอย่างเข้าใจถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมที่รับเข้ามา เกิดผลกระทบต่อความเชื่อความศรัทธาในคติไตรภูมิ ทำให้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความคิด และการสร้างงานบนแบบแผนค่านิยมใหม่ ไม่ว่าจะเป็นอาคารทางศาสนาหรือพระราชวัง ที่เคยอ้างอิงอยู่กับกรอบคติไตรภูมิ ได้ถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นแบบวิทยาศาสตร์และมาตรฐานสมัยใหม่แบบตะวันตก⁸³ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อรูปลักษณะการแสดงออกในส่วนต่างๆของสังคม ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อหลักการในการพัฒนาชาติและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของไทยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ถึงแม้คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิที่ส่งอิทธิพลในอดีตเริ่มเลือนหายไปจากการรับรู้ของผู้คนในสังคมปัจจุบันโดยสิ้นเชิงเนื่องจากค่านิยมทางการศึกษาในแบบตะวันตก หากแต่คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิยังคงปรากฏผ่านทางมรดกทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่ตกทอดสืบต่อมา แม้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมตามพัฒนาการในแต่ละยุคสมัย แต่แก่นหลักขององค์ความคิดในคติความเชื่อนี้ยังคงดำรงอยู่ตลอดระยะเวลาในหน้าประวัติศาสตร์ของการพัฒนาการ จึงยังทำให้มีผู้ที่สนใจศึกษาในองค์ความรู้นี้และหยิบยกนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในปัจจุบัน ที่ต้องการสื่อสารหรือแสดงออกถึงความเป็นชาติไทย หรือพยายามบอกเล่าเรื่องราว และหลักการบางอย่างของอุดมคติหรืออุดมการณ์ในอดีตต่อผู้คนในสังคมปัจจุบัน

จากการศึกษากรอบแนวคิดและทฤษฎีในข้อ 2.1-2.3 นั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจในองค์รวมของกรอบความคิดทั้งหมด เพื่อนำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์ และพิจารณาถึงความพยายามในการสร้างสรรค์รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญในระดับชาติดังเช่นรัฐสภา จากกรอบความคิดทางภูมิปัญญาที่เป็นมรดกตกทอดทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต ผ่านบทบาทหน้าที่ของรูปทรง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ระบบสัญลักษณ์ และความพยายามในการสื่อสารความหมาย ที่ต้องการแสดงออกในสถาปัตยกรรมปัจจุบัน

⁸³ ชาตรี ประภิตนันทการ, จากสยามเก่า สู่ไทยใหม่: ความหมายทางสังคมและการเมืองในงานสถาปัตยกรรม พ.ศ. 2394-2500 (วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 35.

บทที่ 3

กำเนิดสถาปัตยกรรมสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่

เพื่อให้เข้าใจถึงมูลเหตุอันนำไปสู่การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมของสภาผู้แทนราษฎร ผู้ศึกษาจึงได้ทำการรวบรวมข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ และข้อมูลจากงานวิจัยที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหัวข้อการศึกษา มานำเสนอเพื่อให้เข้าใจถึงมุมมองพัฒนาการของรัฐสภาไทยในอดีต จนนำไปสู่กำเนิดของสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่ขึ้น

3.1 ความเป็นมารัฐสภาไทย

แต่เดิมศูนย์กลางการบริหารปกครองของประเทศในอดีต เริ่มต้นในพระบรมมหาราชวังที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) โดยสืบทอดแบบอย่างการสร้างจากพระราชวังหลวงในสมัยอยุธยา และได้วิวัฒนาการไปสู่การสร้างพระราชวังดุสิตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โดยพระองค์ทรงนำเอาแบบอย่างการวางผัง การออกแบบ และการก่อสร้างจากอารยประเทศทางตะวันตก

ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชวิริยะอุตสาหะในการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของประเทศ จึงทรงกระทำการในพระราชหฤทัยให้ปลายสุดของถนนราชดำเนิน อันเป็นถนนสายใหม่ที่ตัดตรงมาจากพระบรมมหาราชวังมายังพระราชวังดุสิต ให้มีสถาปัตยกรรมที่งามสง่าเกิดขึ้น ได้ทรงวางศิลาฤกษ์ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2451 (ร.ศ.127) และทรงเฉลิมพระนามว่า “พระที่นั่งอนันตสมาคม” ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นชื่อพระที่นั่งที่ใช้ออกกว่าราชการในหมู่พระอภิเนาวนิเวศน์ของพระบรมมหาราชวัง ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4⁸⁴

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจ้างช่างจากอิตาลีได้แก่ นาย มาริโอ ตามาโย (Mario Tamagno) และ นาย อัลนิบาล เล รีกอตติ (Annibale Rigotti) เป็นสถาปนิกผู้ออกแบบ นาย คาร์โล อัลเลกรี (Carlo Allegre) เป็นวิศวกร และโปรดให้เจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) เป็นแม่กองการจัดสร้าง⁸⁵ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นอาคารหินอ่อนสองชั้นมีแผนผังเป็นรูปไม้กางเขน (Greek cross) และแกนแบบสมมาตร (Symmetrical) ที่เน้นศูนย์กลาง โดยมีโดมประธานขนาดใหญ่ (Central Plan) ซึ่งเป็นหัวใจของงานออกแบบสถาปัตยกรรม

⁸⁴ 60 ปีรัฐสภาไทย (กรุงเทพฯ: 2535) หน้า 112.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 112.

เรอเนซองส์ (Renaissance)⁸⁶ และประกอบด้วยโดมบริวารอีก 6 ยอด มีการตกแต่งลวดลายประดับหินอ่อนภายนอกอาคารด้วยภาพปูนต่ำและภาพปูนสูง เป็นรูปคนและลายพันธุ์พฤกษาตามแบบอย่างศิลปะเรอเนซองส์ (Renaissance) วัสดุในการก่อสร้างทั้งหมดสั่งตรงมาจากอิตาลี แต่การก่อสร้างดำเนินไปได้เพียงสองปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ได้เถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการสร้างต่อ แล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2458 รวมเวลาในการก่อสร้าง 8 ปี ใช้งบประมาณในการก่อสร้าง 15 ล้านบาท⁸⁷

ภาพที่ 3.1 (ซ้าย) สถาปัตยกรรมแบบเรอเนซองส์ (Renaissance) ของพระที่นั่งอนันตสมาคม (กลาง) พระที่นั่งพุทธทานกาญจนสิงหาสน์ภายใต้ต้นพญาลมहाเศวตฉัตร (ขวา) ศูนย์กลางของโดมประธาน (ที่มาภาพ: หนังสือ 60 ปีรัฐสภาไทย)

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” ได้ยึดพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นกองบัญชาการ ถัดมาอีก 4 วัน คือในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2475⁸⁸ จึงได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ไปสู่ระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ภายใต้รัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรกพร้อมกับประกาศใช้ “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475” (ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทยในปี พ.ศ.

⁸⁶ สมชาติ จึงสิริอารักษ์, สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4- พ.ศ.2480 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553) หน้า 130.

⁸⁷ 60 ปีรัฐสภาไทย (กรุงเทพฯ: 2535) หน้า 112.

⁸⁸ 60 ปีรัฐสภาไทย (กรุงเทพฯ: 2535) หน้า 115.

2482) และได้มีการจัดประชุมรัฐสภาเป็นครั้งแรก พระที่นั่งอนันตสมาคมจึงได้เริ่มบทบาทในฐานะรัฐสภาของชาติ โดยสภาผู้แทนราษฎรได้เปิดประชุมเป็นปฐมฤกษ์ ในครั้งนั้นมีผู้แทนราษฎรชั่วคราวที่มาจากการจัดตั้งโดยคณะราษฎรจำนวน 70 คน โดยจัดขึ้น ณ โถงชั้นบนของพระที่นั่งอนันตสมาคม⁸⁹ และได้ถูกใช้งานเป็นรัฐสภาเรื่อยมา

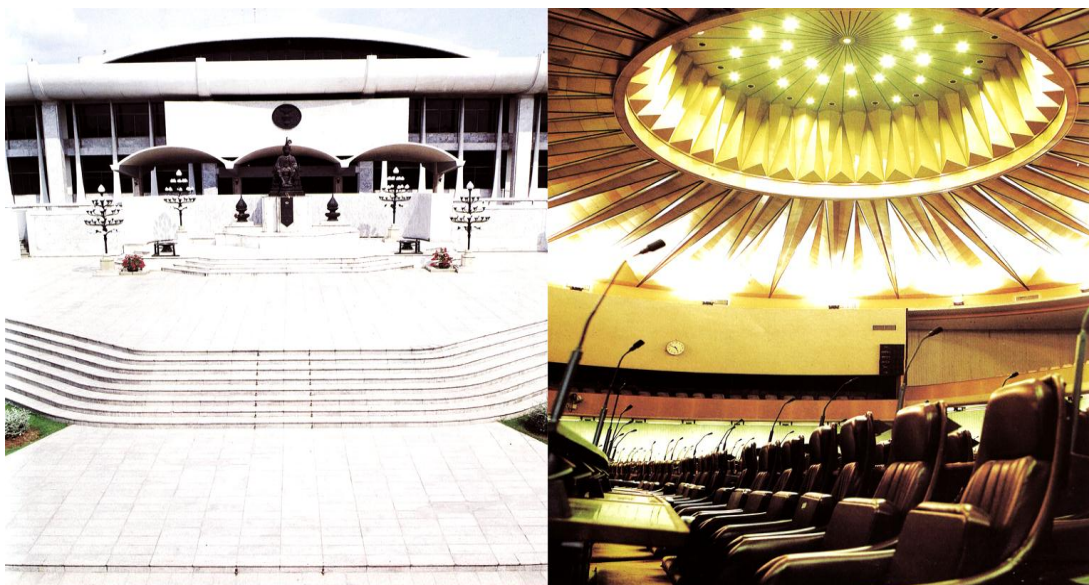
ภาพที่ 3.2 (ซ้าย) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทยเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 ณ ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งอนันตสมาคม

ภาพที่ 3.3 (ขวา) การประชุมรัฐสภา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมในสมัยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี (ที่มาภาพ: หนังสือ 60 ปีรัฐสภาไทย)

ต่อมาคณะพฤษสภา (ภายหลังเปลี่ยนเป็น วุฒิสภา) มีความเห็นว่าควรมีการสร้างอาคารรัฐสภาแยกออกมาสำหรับการใช้งานโดยเฉพาะ เพราะพื้นที่ในพระที่นั่งอนันตสมาคมไม่เหมาะสมและไม่เพียงพอต่อการประชุมที่มีจำนวนสมาชิกในสภามากขึ้นตามลำดับ แต่ยังหาข้อสรุปไม่ได้อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอยู่ จนถึงในสมัยรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี แผนการจัดสร้างรัฐสภาใหม่จึงเป็นผลขึ้นในปี พ.ศ. 2512 โดยมีเป้าหมายให้ พล จุลเสวก สถาปนิกใหญ่ประจำกรมโยธาธิการ เป็นผู้ออกแบบอาคารรัฐสภาไทยแห่งใหม่ในวงเงิน 78,112,628 บาท กำหนดแล้วเสร็จภายในระยะเวลา 3 ปี อาคารรัฐสภาที่รัฐบาลอนุมัติให้สร้างขึ้นประกอบด้วยอาคาร 3 หลัง ได้แก่ อาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาเป็นอาคารสูง 3 ชั้น อาคารสโมสรรัฐสภาเป็นอาคารสูง 2 ชั้น และอาคารสูง 7 ชั้น โดยเลือกสถานที่เป็นที่ดินเปล่าประมาณ 20 ไร่ บริเวณทิศเหนือของพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งเดิมเคยเป็นที่ตั้งของหน่วยรถถัง กรมตำรวจ⁹⁰

⁸⁹ สถาบันการเรีนรู้แห่งชาติ, ผู้แทนเมืองไทย (กรุงเทพฯ: สถาบันการเรีนรู้แห่งชาติ, 2548) หน้า 53.

⁹⁰ 60 ปีรัฐสภาไทย (กรุงเทพฯ: 2535) หน้า 90-92

ภาพที่ 3.4 (ซ้าย) สถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ (Modernism) ของรัฐสภาไทย(ขวา) สถาปัตยกรรมภายในห้องประชุมของรัฐสภาไทย (ที่มาภาพ: หนังสือ 60 ปีรัฐสภาไทย)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาเป็นการออกแบบตามแนวทางสมัยใหม่ (Modernism) อันเป็นที่นิยมในสมัยนั้น ซึ่งมีความแตกต่างจากอาคารที่ทำการสำคัญอื่นๆของรัฐ ในยุคสมัยเดียวกัน อย่างเช่นศาล และศาลากลาง⁹¹ ที่ยังคงได้รับการออกแบบให้มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์⁹² ข้อสังเกตในประเด็นนี้ ดร.คัมพงษ์ หนูบรรจง ได้อธิบายว่าการที่รัฐสภาแห่งใหม่ ได้รับการออกแบบตามแนวทางสมัยใหม่นั้น เพื่อให้แสดงออกถึงภาพลักษณ์ และสัญลักษณ์แห่งความทันสมัยของประเทศไทยที่สามารถตีความได้ในเวทีโลกเสรี ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ต้องการสื่อสารสู่ประชาชนและต่อนานาชาติ⁹³

⁹¹ ขมชน พุสินไพบูลย์ และ อิโรชิ ทาเกยามา, พัฒนาการแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ.2552 วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 7 กันยายน 2553 – สิงหาคม 2554 หน้า 320.

⁹² สถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ อาจนิยามได้ว่าเป็น “การสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมเลียนแบบไทยประเพณี แต่ใช้กับผังอาคารแบบสมัยใหม่ตลอดจนวัสดุก่อสร้างแบบใหม่”, สมชาติ จึงสิริอารักษ์, “สถาปัตยกรรมตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ”, เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542 (อัดสำเนา)

⁹³ Koompong Noobanjong, “The National Assembly: an Ironic Reflection of Thai Democracy” 10th International Conference on Thai Studies, The Thai Kradi Research Institute (Bangkok: Thammasat University), Jan 9-11, 2008

อาคารรัฐสภาเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2513 แล้วเสร็จสามารถเริ่มใช้งานอย่างเป็นทางการได้ใน ปี พ.ศ. 2517 และมีการใช้งานต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยปัญหาข้อจำกัดด้านพื้นที่ ทาง กิจกรรม และบทบาทหน้าที่ ที่เพิ่มขึ้นของอาคารรัฐสภา ในปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลมีแนวคิดในการสร้าง อาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ในปี พ.ศ. 2536 โครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ถูกบรรจุเข้าเป็น วาระ พร้อมกับการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการศึกษาจัดหาพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการ ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล⁹⁴

3.2 ความเป็นมาของการจัดหาสถานที่ก่อสร้างรัฐสภาไทยแห่งใหม่

เมื่อเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรได้มอบหมายให้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ดำเนินการศึกษาวินิจฉัยโครงการ สำรองเตรียมการก่อสร้างที่ทำการรัฐสภาแห่งใหม่⁹⁵ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ เปรียบเทียบศักยภาพและความเหมาะสมของพื้นที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ เพื่อนำไปจัดทำผัง แม่บทการใช้ที่ดิน ทั้งนี้ความเหมาะสมด้านที่ตั้งของรัฐสภาแห่งใหม่ต้องประกอบด้วยเกณฑ์การ พิจารณาทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง ด้านผังเมือง สิ่งแวดล้อม ด้านสถาปัตยกรรมภูมิ สถาปัตยกรรม และด้านวิศวกรรม ตลอดจน ความเหมาะสมในเชิงเศรษฐศาสตร์ และการยอมรับของ สาธารณะ⁹⁶ การศึกษาของทั้งสองสถาบันได้เสนอพื้นที่ทางเลือกจำนวน 9 แห่งได้แก่

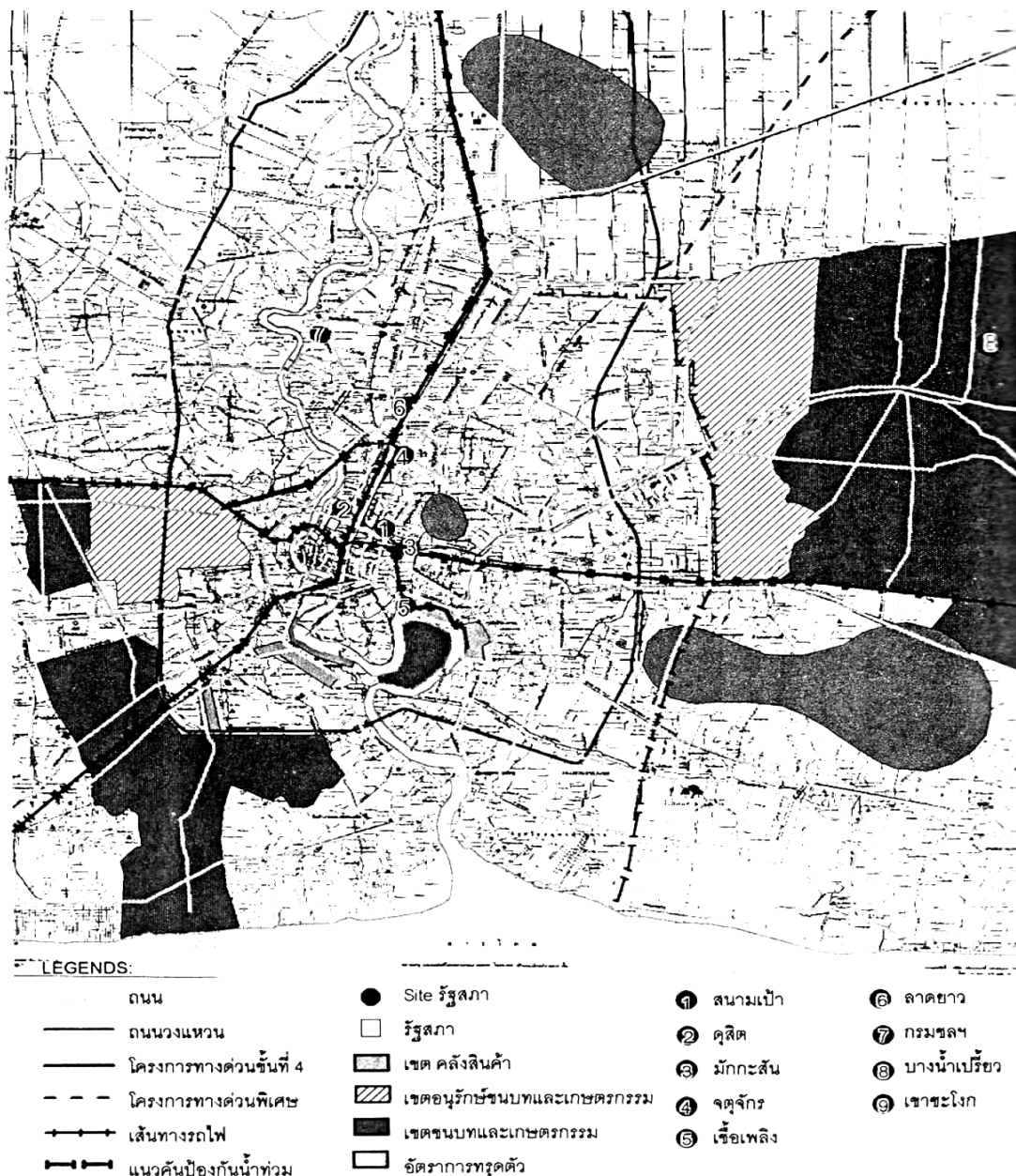
- 1) ที่ราชพัสดุทหาร (สนามเป้า) เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร
- 2) ที่ราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร
- 3) ที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทย (มักกะสัน) เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร
- 4) ที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทย (จตุจักร) เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
- 5) ที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทย (คลังเชื้อเพลิง) เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร
- 6) ที่ดินเรือนจำกลางคลองเปรม เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
- 7) ที่ดินกรมชลประทาน อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดนนทบุรี
- 8) ที่ดินราชพัสดุ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 9) ที่ดินราชพัสดุทหาร (เขาชะงอก) อำเภอมืองและอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

⁹⁴ “รัฐสภาแห่งใหม่”, วารสาร อาษา, ฉบับที่ 4-5, 2553, หน้า 60.

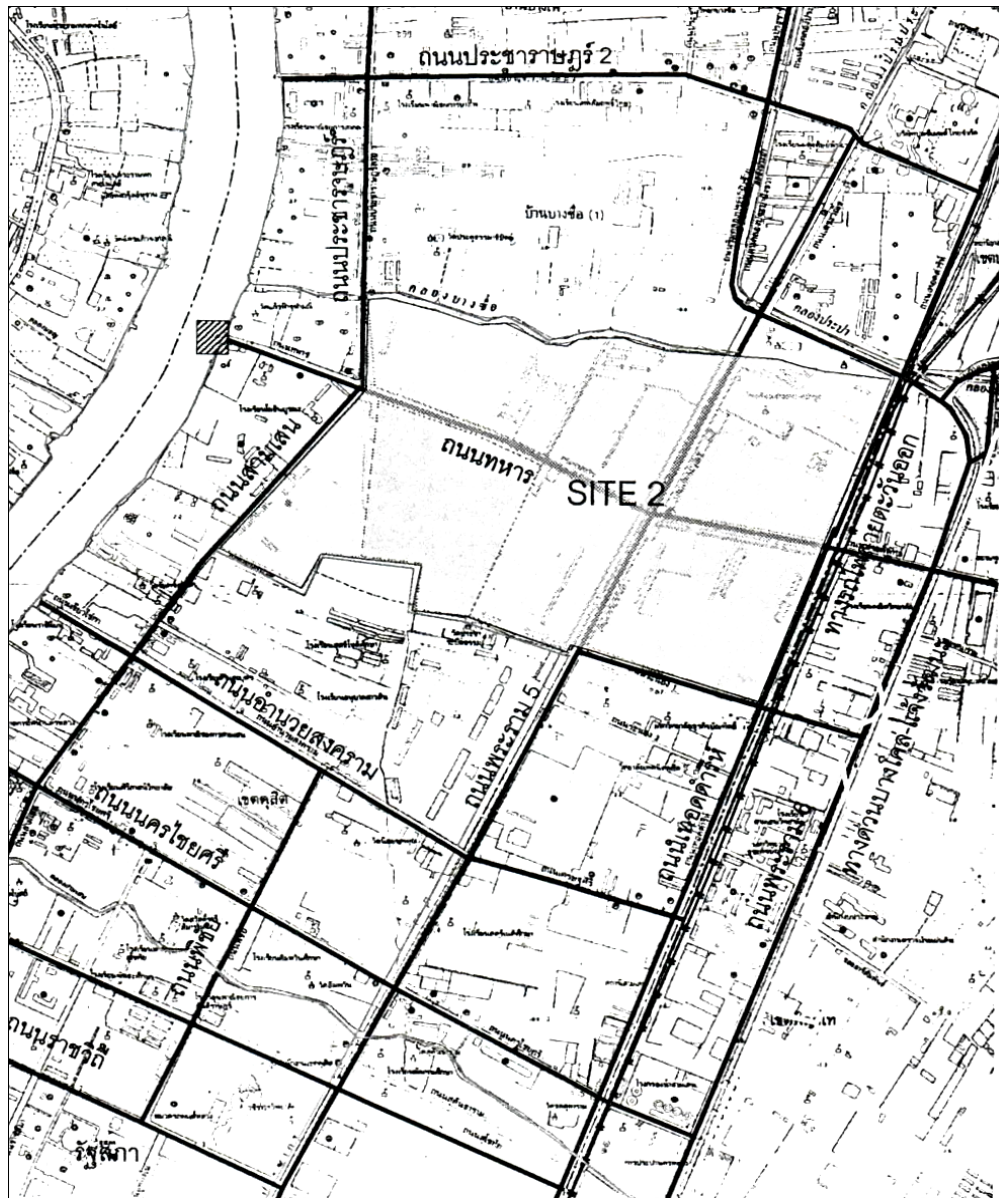
⁹⁵ ทวีจิตร จันทรสาขา “กรณีโครงการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่”, วารสาร อาษา, ฉบับที่ 6-7, 2552, หน้า 93.

⁹⁶ ผศ.ดร.นพนนท์ ตาปนานนท์ และ คณะฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, การ จัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่, หน้า 1.(อัครา)

ผลจากการศึกษาของทั้งสองสถาบัน ในปี พ.ศ.2548 องค์กรทางวิชาชีพ 3 องค์กรอันประกอบด้วย สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ สถาปนิก และ สมาคมวิศวกรสถานแห่งประเทศไทย ร่วมสนับสนุนผลการศึกษาวิจัยที่จัดทำโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้คัดเลือกที่ดินบริเวณราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิตเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่สุดในการพิจารณาก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่

ภาพที่ 3.5 แผนผังนำเสนอพื้นที่ทางเลือกสำหรับศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่
(ที่มาภาพ: รายงานการจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่)

ภาพที่ 3.6 แผนผังแสดงพื้นที่ราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิต
(ที่มาภาพ: รายงานการจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่)

ด้วยการวิเคราะห์และเกณฑ์การพิจารณาต่างๆ ทั้งจากข้อเสนอของ ดร.สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ที่เสนอว่าควรเลือกพื้นที่ ที่ติดกับริมแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะคือสัญลักษณ์ของประเทศไทย และเป็นแกนศูนย์กลางของกรุงเทพมหานคร⁹⁷ และผลจากการศึกษาที่ทำการวิเคราะห์ที่ตั้งอาคารรัฐสภาที่อยู่ในเขตนครหลวงของประเทศ อังกฤษ ฝรั่งเศส จีน และญี่ปุ่น ซึ่งการเลือกที่ตั้งในการสร้าง

⁹⁷ ทวีจิตร จันทรสาขา “กรณีโครงการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่”, วารสาร อาษา, ฉบับที่ 6-7, 2552, หน้า 94.

อาคารรัฐสภาของประเทศที่เลือกเป็นกรณีศึกษา ล้วนเป็นประเทศที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน โดยมีความแตกต่างกับกรณีศึกษาของอาคารรัฐสภาที่ตั้งอยู่นอกนครหลวง หรือในนครหลวงที่สร้างขึ้นใหม่ของประเทศในทวีปอเมริกา ออสเตรเลีย และแอฟริกา ที่เพิ่งถือกำเนิดจากการอพยพโยกย้ายของประชาชนจากทวีปยุโรป⁹⁸

ดังนั้นการพิจารณากำหนดสถานที่ตั้งอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ประเทศไทย จึงเลือกพื้นที่ตั้งในบริเวณพื้นที่ราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิต ด้วยเหตุผลเพราะเป็นพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตนครหลวง ซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นชาติ ความมีเอกราช และความเจริญที่สืบทอดจากอดีตมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งพื้นที่ยังมีศักยภาพในการเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการบริหารปกครองของประเทศ พร้อมกับการสามารถสร้างถนนเป็นแนวแกนเชื่อมระหว่างพื้นที่บริเวณพระราชวังดุสิตกับบริเวณพื้นที่ราชพัสดุทหาร(เกียกกาย) ซึ่งย่อมจะมีนัยยะสำคัญในการแสดงออกถึงพัฒนาการของการเมืองการปกครองที่ต่อเนื่องมาจากอดีตถึงปัจจุบัน และต่อเนื่องไปสู่อนาคต อันมีรากเหง้าทางวัฒนธรรม และทางประวัติศาสตร์ของประเทศ⁹⁹

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการ เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) กับสถานที่ตั้งสถาบันสำคัญของชาติเช่น พระบรมมหาราชวัง และพระราชวังดุสิต ที่ล้วนเป็นการเชื่อมโยงแนวแกนทางกายภาพ ด้วยถนนราชดำเนินและการขยายแนวถนนพิชัยจากพระราชวังดุสิตไปยังบริเวณที่ตั้งอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ที่จะพัฒนาขึ้นภายในพื้นที่ราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) ตลอดแนวแกนเชื่อมโยงนี้ยังสามารถเป็นที่ตั้งของหน่วยงานบริหารงานปกครองสำคัญๆ หลายหน่วยงานได้แก่ ทำเนียบรัฐบาล กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ เป็นสถานที่ตั้งของสัญลักษณ์ด้านการบริหารปกครองในระดับชาติ คือ พระราชานุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้า และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย¹⁰⁰

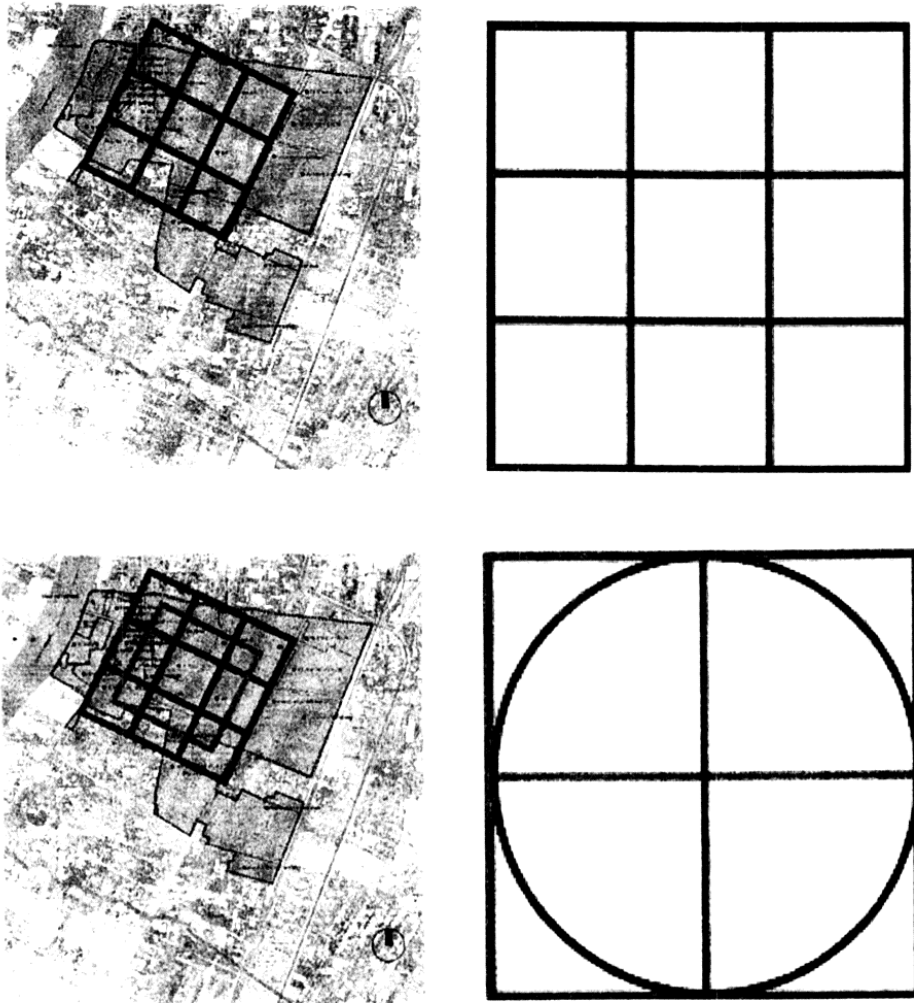
แนวคิดการวางผังศูนย์ราชการแห่งใหม่ถูกกำหนดขึ้นโดยการสืบทอดแนวคิดเรื่องการแสดงความเป็นศูนย์กลางตามคติภูมิจักรวาล โดยมีโครงสร้างการวางแผนผังหลักประกอบด้วยรูปทรงเรขาคณิต รูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส และวงกลม โดยมีแนวแกนเส้นผ่านศูนย์กลางตัดกันเป็นมุมฉากเป็นคติที่นิยมใช้บอกหรือเน้นความสำคัญของความเป็นศูนย์กลาง ทั้งยังเป็นการเน้นเรื่องอำนาจสูงสุดในการบริหารปกครองและการสถาปนาความยั่งยืนของรัฐ¹⁰¹

⁹⁸ ผศ.ดร.พนันท์ ตาปนานนท์ และ คณะฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่, หน้า 3.(อัครา)

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.(อัครา)

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.(อัครา)

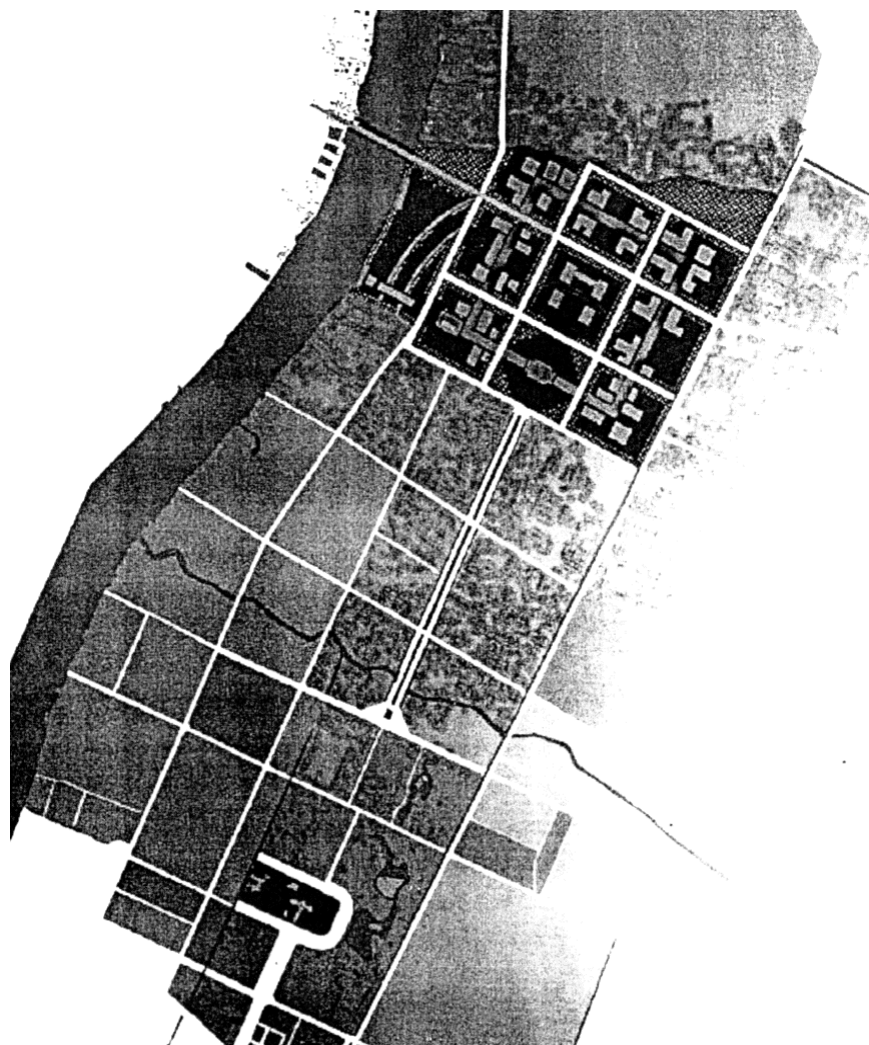
¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.(อัครา)

ภาพที่ 3.7 การวางแผนผังตามแนวคิดคติภูมิจักรวาล
(ที่มาภาพ: รายงานการจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่)

การวางผังเบื้องต้นของอาคารศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่ จึงถูกกำหนดด้วยรูปแบบความสัมพันธ์ ด้วยกรอบแนวคิดคติภูมิจักรวาลและอาศัยการเสริมสร้างรูปแบบให้สอดคล้องกับลักษณะกายภาพของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดวางแผนโครงข่ายการคมนาคมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ให้เชื่อมโยงกับแนวถนนสามเสน ถนนทหาร และถนนพระรามที่ 5 ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรหลักที่มีใช้เดินทางเข้าสู่พื้นที่ต่างๆ¹⁰²

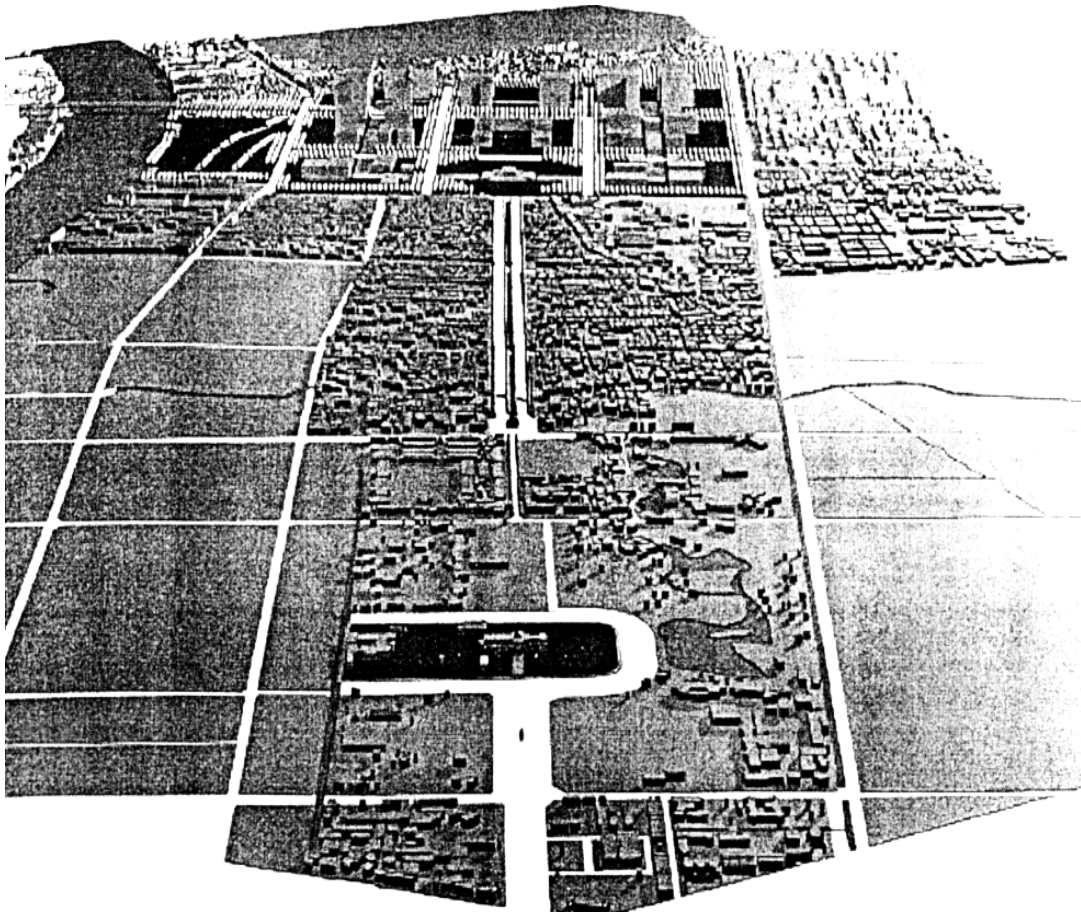
¹⁰² ผศ.ดร.นพนันท์ ตาปนานนท์ และ คณะฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่. หน้า 8.(อัดสำเนา)

ภาพที่ 3.8 ผังโครงการศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่
(ที่มาภาพ: รายงานการจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่)

โครงการพัฒนาพื้นที่ที่จะเกิดต่อไปในอนาคตจะเป็นการวางแผนพัฒนาการใช้พื้นที่ ที่อยู่ระหว่างถนนสามเสนและถนนพระรามที่ 5 ครอบคลุมพื้นที่ทั้งสองฝั่งของถนนทหาร โดยจำแนกพื้นที่เป็นจตุรัสจำนวน 9 ช่อง เพื่อใช้ประโยชน์เป็นศูนย์ราชการที่มีความสำคัญๆ ต่อไปในอนาคต และยังมีโครงการปรับแนวพื้นที่ด้านทิศตะวันตกของถนนสามเสนให้สอดคล้องกับโครงข่ายการคมนาคมภายในบริเวณพื้นที่ศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่ ด้วยการกำหนดเป็นพื้นที่เปิดสาธารณะเปิดโล่งเพื่อเสริมภูมิทัศน์ให้ศูนย์ราชการเชื่อมโยงกับแม่น้ำเจ้าพระยา¹⁰³

¹⁰³ ผศ.ดร.นพนนท์ ตาปนานนท์ และ คณะฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่. หน้า 9.(อัดสำเนา)

ภาพที่ 3.9 ทศนียภาพจากแนวแกนถนนประธานสู่ที่ตั้งศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่
(ที่มาภาพ: รายงานการจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่)

การวางผังตำแหน่งอาคารภายในบริเวณศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่ กำหนดวางตัวอยู่ตามแนวการเชื่อมโยงภายในพื้นที่ ทำให้เกิดเป็นพื้นที่จัดสรรขนาดใหญ่ ที่มีความเป็นเอกภาพและเน้นให้เห็นได้เด่นชัดถึงความเป็นศูนย์กลางตามคติภูมิจักรวาล บริเวณพื้นที่ที่อยู่ในแนวแกนเชื่อมโยงระหว่างพระราชวังดุสิตและอาคารศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่ สามารถพัฒนาโดยการขยายและต่อเชื่อมกับแนวถนนพิเศษ แล้วกำหนดให้เป็นพื้นที่สาธารณะเปิดโล่งขนาดใหญ่และเพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญของพื้นที่บริเวณศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่ ในภาพรวมด้วยการสร้างสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความเป็นศูนย์รวมชาติในยุคปัจจุบันบนพื้นที่นี้¹⁰⁴

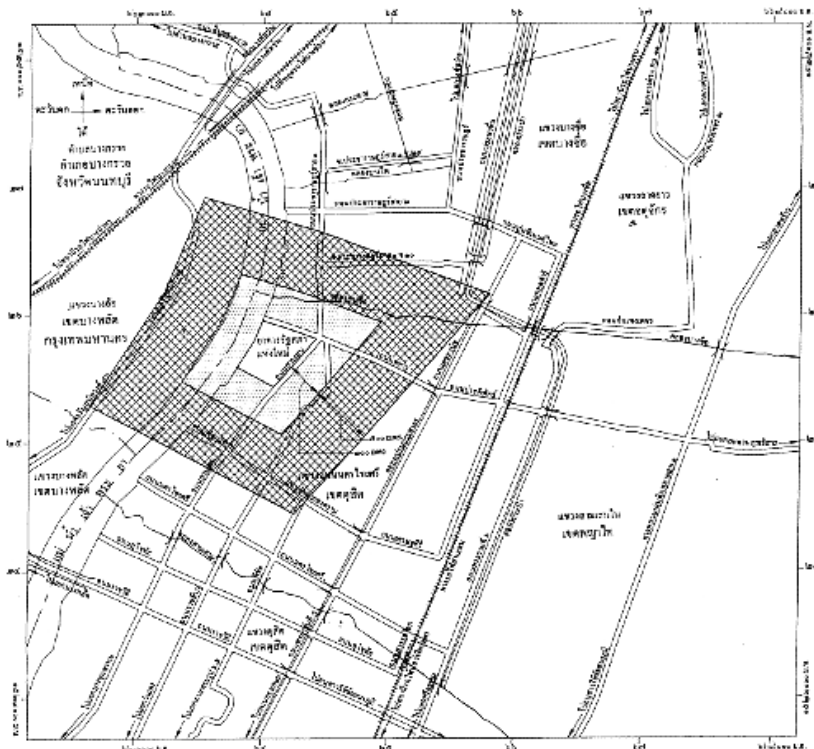
¹⁰⁴ ผศ.ดร.นพนันท์ ตาปนานนท์ และ คณะฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การ
จัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่, หน้า 9.(อัดสำเนา)

3.3 การประกวดแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ กำเนิดสัปปายะสภาสถาน

ภาพที่ 3.10 ท้ายที่สุดในปี พ.ศ. 2551 คณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ได้มีมติเลือกพื้นที่จำนวน 119 ไร่ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของที่ดินราชพัสดุ ถนนทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิตเป็นสถานที่ทำการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่

(ที่มาภาพ : [http://www.oknation.net/blog/print.php?id=304120.](http://www.oknation.net/blog/print.php?id=304120))

ภาพที่ 3.11 ประกาศกระทรวงมหาดไทยประกาศใช้บังคับในพื้นที่โดยรอบแนวเขตที่ดินของรัฐสภาแห่งใหม่ห้ามก่อสร้าง ตัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในระยะ 800 เมตร ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนริมถนนสามเสน ถนนเจริญช่างา ถนนอำนวยสงคราม ถนนราชสีมา ถนนทหาร ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 ซอย 10 และริมคลองบางซื่อ ออกตามกฎหมายควบคุมอาคาร มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 29 ม.ค. 2554 (ที่มาภาพ: [http://www.asa.or.th/?q=node/105264.](http://www.asa.or.th/?q=node/105264))

ในปี พ.ศ.2551 หลังจากคณะกรรมการจัดหาสถานที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ได้มีมติเลือกพื้นที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ จำนวน 119 ไร่ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของที่ดินราชพัสดุ ถนนทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิต และได้มีพิธีลงนามบันทึกข้อตกลงโครงการก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่บนเนื้อที่ดังกล่าว เมื่อ 15 สิงหาคม 2551 ตามมติร่วมกันระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ได้กำหนดมูลค่าการก่อสร้างโครงการเป็นจำนวนเงิน 12,000 ล้านบาท โดยมีการมอบหมายให้สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดให้มีการประกวดแบบขึ้นในปี พ.ศ.2552¹⁰⁵

รายละเอียดของโครงการที่จัดประกวดแบบโดยสังเขปประกอบด้วย ห้องประชุมสภาผู้แทนราษฎร ห้องประชุมวุฒิสภา สำนักงานของสมาชิกทั้งสองสภาและเจ้าหน้าที่รัฐสภา สถานีวิทยุ ห้องสมุด โรงพิมพ์ ห้องอาหาร ที่จอดรถ และส่วนสนับสนุนอื่นๆ รวมพื้นที่อาคารทั้งหมดประมาณ 300,000 ตร.ม. คณะกรรมการตัดสินประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ 14 ท่าน เป็นวุฒิสมาชิก 5 ท่าน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 3 ท่าน สถาปนิก 4 ท่าน ภูมิสถาปนิก 1 ท่าน และวิศวกร 1 ท่าน โดยขั้นตอนการประกวดแบบแบ่งออกเป็น 2 รอบ คือ รอบที่ 1 คณะกรรมการจะคัดเลือกผลงานจำนวน 10 ผลงานจากผู้ส่งเข้าประกวดทั้งหมด แล้วจึงเชิญผู้ประกวดที่เข้ารอบเข้าชี้แจงแนวความคิดในการออกแบบและตอบข้อซักถามคณะกรรมการ จากนั้นจึงประกาศรายชื่อผู้เข้ารอบจำนวน 5 ผลงานในรอบที่ 2 เพื่อจัดทำแบบรายละเอียด โดยผู้ผ่านเข้ารอบนี้ต้องพัฒนาแนวความคิด ลักษณะวิธีการแก้ปัญหา พร้อมนำเสนอแนวความคิดในการออกแบบโครงการ การวางผังส่วนอาคารสถาปัตยกรรมหลัก งานสถาปัตยกรรมภายใน มัณฑนศิลป์ และงานภูมิสถาปัตยกรรม รวมถึงการออกแบบ และวางระบบงานด้านวิศวกรรมทุกระบบ¹⁰⁶ ก่อนที่จะคัดเลือกให้เหลือเพียงผลงานเดียวเป็นผู้ชนะการประกวด เป็นที่น่าสังเกตในข้อกำหนดที่ระบุถึงวัตถุประสงค์ตอนหนึ่งของการประกวดแบบว่า

“...ให้ออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่มีเอกลักษณ์ความเป็นสถาบันอันทรงเกียรติของประเทศไทย...”¹⁰⁷

¹⁰⁵ “รัฐสภาแห่งใหม่”, วารสาร อาษา, ฉบับที่ 4-5, 2553, หน้า 60.

¹⁰⁶ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ประกาศคณะกรรมการตัดสิน เรื่อง การประกวดการออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ขั้นตอนที่ 1 (รอบแรก จำนวน 5 ราย), 24 สิงหาคม 2552(อัดสำเนา)

¹⁰⁷ ประกาศสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เรื่อง การจ้างออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่และอาคารประกอบ โดยวิธีพิเศษตามประกาศสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 4 มิถุนายน 2552.

ข้อระบุในวัตถุประสงค์ดังกล่าวถึงแม้ว่าจะไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า “เอกลักษณ์” ในที่นี้คือ เอกลักษณ์ไทย เอกลักษณ์ชาติ หรือความเป็นไทยแต่แนวโน้มของความไม่ชัดเจนดังกล่าว ทำให้กลุ่มสถาบันที่ส่งแบบเข้าประกวดไม่สามารถละทิ้งเรื่อง “เอกลักษณ์” หรือความเป็นไทยไปได้¹⁰⁸

จำนวนผลงาน 133 ผลงาน¹⁰⁹ จากผู้ส่งเข้าประกวด 131 กลุ่ม ได้ถูกคัดเลือกให้เหลือ 10 ผลงานในรอบแรก โดยผลลัพธ์ที่ได้แสดงออกมาด้วยงานออกแบบของทั้ง 10 กลุ่ม ที่แสดงถึงความพยายามในการสร้างความเป็นไทย ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมด้วยวิธีการต่างๆ จากการศึกษาของ ชมชน พุสินไพบูลย์ และ อิโรชิ เทเกยามา ได้จัดแบ่งกลุ่มผลงานที่ผ่านเข้ารอบทั้ง 10 ออกเป็น 4 กลุ่มหลัก โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นงานออกแบบที่รื้อฟื้นภูมิปัญญาในอดีต¹¹⁰ ได้แก่ผลงานลำดับที่ 47 (สงบ 1051) โดย นายธีรพล นิยม, นายเอนก เจริญพิริยะเวศ, นายชาติรี ลดาลลิตสกุล และนายปิยเมศ ไกรฤกษ์

กลุ่มที่ 2 เป็นงานออกแบบที่เป็นการบูรณาการสถาปัตยกรรมแห่งอดีตและปัจจุบัน โดยการผสมรูปแบบ องค์ประกอบ และคติความเชื่อบางอย่างของสถาปัตยกรรมไทยประเพณีให้เข้ากับการออกแบบอาคารสมัยใหม่ เน้นการการสืบสานความเป็นไทยในแง่ศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ควรภูมิใจ และควรค่าแก่การรักษา มีทั้งหมด 3 ผลงาน¹¹¹ ได้แก่ผลงานลำดับที่ 12 (อสก 4901), ผลงานลำดับที่ 26 (อสก 4902), ผลงานลำดับที่ 43 (อสก 4903) โดยบริษัทสถาปนิก 49 โดยนายประภากร วทานยกุล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰⁸ ชมชน พุสินไพบูลย์ และ อิโรชิ เทเกยามา, พัฒนาการแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ.2552 วารสารหน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 7 กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554, หน้า 321.

¹⁰⁹ แบบที่ส่งเข้าประกวดมีทั้งสิ้น 133 ผลงาน แต่มีจำนวน 2 ผลงาน ที่ผู้ส่งประกวดขาดคุณสมบัติ, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ประกาศคณะกรรมการตัดสิน เรื่อง การประกวดการออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ขั้นตอนที่ 1 (รอบแรก จำนวน 10 ราย), 2552(อัดสำเนา)

¹¹⁰ ชมชน พุสินไพบูลย์ และ อิโรชิ เทเกยามา, พัฒนาการแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ.2552 วารสารหน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 7 กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554, หน้า 320.

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 324.

กลุ่มที่ 3 เป็นงานออกแบบที่ใช้แรงบันดาลใจจากอดีต ผลงานกลุ่มนี้เป็นการแสดงออกความเป็นไทยโดยไม่ได้นำองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีมาใช้โดยตรง แต่เป็นเลือกสรรและมองหาความเป็นไทยจากอดีตตามความเข้าใจของสถาปนิกมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบส่วนต่างๆ ที่สามารถแสดงความเป็นไทยในหลายๆระดับของการประยุกต์ โดยแนวคิดหลักคือการใช้สัญลักษณ์สื่อความหมาย ด้วยรูปทรงและสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ มีทั้งหมด 4 ผลงาน¹¹²

- ผลงานลำดับที่ 10 (ศสร 7101) โดย นายธรรมศักดิ์ อังคฺสิงห์ บริษัท สถาปนิก 110
- ผลงานลำดับที่ 30 (รัฐส 9898) โดย บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์ เนชั่นแนล
- ผลงานลำดับที่ 63 (สรร 7959) โดย ผศ. วิเชษฐ์ สุวิสิทธิ์ และ นายกฤษณู เพชรวรารภา
- ผลงานลำดับที่ 88 (บวว 2555) โดย นายกฤษณา อธิพงษ์ปรัชญา, นายไพทยา บัญชาภิกษิตคุณ, นางสาวณัฐกานต์ ถนอมทอง และนายโรจน์ กาญจนปัญญาคม

กลุ่มที่ 4 เป็นงานออกแบบที่นำเสนอความเป็นไทยด้วยการสร้างบรรยากาศของโครงการให้รู้สึกถึงแก่นของความเป็นไทย ทั้งสองผลงานเป็นการนำเสนอบรรยากาศความเป็นไทยโดยการประยุกต์องค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ไม่ว่าจะเป็นการใช้หลังคาจั่ว ชายคายื่นยาว ความเบาลอย ชาน ระเบียง และน้ำ รวมทั้งองค์ประกอบอาคารแบบสมัยใหม่¹¹³ โดยผลงานในกลุ่มนี้ นำเสนอแก่นความเป็นไทยผ่าน “น้ำ” ซึ่งเป็นสิ่งผูกพันกับและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรม

- ผลงานลำดับที่ 24 (ครม 1071) โดย ศ. ดร.วิมลสิทธิ์ หรยางกูร
- ผลงานลำดับที่ 62 (ทกศ 2555) โดย นายเทิดเกียรติ ศักดิ์คำดวง

หลังจากผู้เข้าประกวดทั้ง 10 กลุ่ม ได้นำเสนอแนวความคิดและตอบข้อซักถาม จากนั้นจึงมีการประกาศรายชื่อผู้เข้ารอบจำนวน 5 ผลงานในรอบที่สอง โดยผลงานที่ผ่านเข้ารอบมีรายละเอียดดังนี้

¹¹² ชมชน พุสินไพบูลย์ และ ฮิโรชิ ทาเกยามา, พัฒนาการแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ.2552 วารสารหน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ 7 กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554, หน้า 328.

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 332.

ภาพที่ 3.12 ผลงาน นายธรรมศักดิ์ อังศุสิงห์ (ที่มาภาพ: <http://www.asa.or.th/?q=node/99415>.)

แบบประกวดออกแบบลำดับที่ 10 (ศสร 7101) โดย นายธรรมศักดิ์ อังศุสิงห์ มีแนวคิดในการออกแบบโดยใช้ “ดอกบัว” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงความบริสุทธิ์สำหรับการออกแบบอาคารหอประชุมรัฐสภาเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจถึงความซื่อสัตย์สุจริต ผิวชั้นนอกอาคารประยุกต์จากโครงสร้างเล็กๆ ที่มีแรงบันดาลใจจากลายประจายาม สอดผสานกันจนดูคล้ายกลีบบัวซ้อนขึ้น โดยมีจุดรวมอยู่ที่จุดยอดสูงสุด ที่สื่อความหมายว่าการทำงานในรัฐสภาต้องสอดประสานเป็นหนึ่งเดียวกัน อาคารแวดล้อมเน้นการออกแบบให้มีรูปทรงเรียบง่ายดูทันสมัย เพื่อเสริมความโดดเด่นของอาคารห้องประชุม งานตกแต่งภายในเน้น “ความผูกพันของคนไทยกับดอกบัว” ซึ่งเป็นดอกไม้ที่นิยมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ในแง่สัญลักษณ์ยังหมายถึงความสิริมงคล ความบริสุทธิ์ และความรู้แจ้ง การวางผังบริเวณจัดวางแกนให้ขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยาและวางให้อาคารหอประชุมรัฐสภาอยู่ตรงกลาง การจัดกลุ่มพื้นที่ภายในอาคารเน้นเอกลักษณ์และการเป็นสัญลักษณ์แทนทั้ง 4 ภาคของประเทศไทยที่ประสานเป็นหนึ่งเดียวด้วยอาคารหอประชุมรัฐสภา¹¹⁴

¹¹⁴ ธรรมศักดิ์ อังศุสิงห์ บริษัท สถาปนิก 110 จำกัด กลุ่ม (ศสร 7101), เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปปพ)

ภาพที่ 3.13 ผลงาน บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์ เนชั่นแนล
(ที่มาภาพ: <http://www.asa.or.th/?q=node/99415>.)

แบบประกวดการออกแบบลำดับที่ 30 (รฐว 9898) โดยบริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์เนชั่นแนล แนวคิดในการออกแบบได้หยิบยืมพานแว่นฟ้าซึ่งเป็นสัญลักษณ์ อันเป็นปฐมบทแห่งประชาธิปไตยในประเทศไทยมาเป็นแรงบันดาลใจ ด้วยการนำเอาสัญลักษณ์ ส่วนประกอบ และรายละเอียดของพานแว่นฟ้า มาประยุกต์ให้เข้ากับอาคารหอประชุมรัฐสภาที่เปรียบเสมือนตัวแทนที่รองรับพระราชอำนาจในการปกครองประเทศ ผสานเข้ากับ รูปทรง องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และระบบสัญลักษณ์ โดยมีการวางผังอาคารเป็นแบบไทยประเพณีประยุกต์ เข้ากับการวางผังอาคารประธานและอาคารบริวาร ตามคติไทยโบราณ มีการตกแต่งผิวชั้นนอกอาคารโดยใช้แม่ลายไทยของพระปรารักษ์ทอหุ้มเสมือนเป็นเครื่องนุ่งห่มอาคาร¹¹⁵

¹¹⁵ บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์ เนชั่นแนล จำกัด กลุ่ม (รฐว 9898), เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปป)

ภาพที่ 3.14 ผลงาน บริษัทสถาปนิก 49 (ที่มาภาพ: บริษัทสถาปนิก 49 จำกัด)

แบบประกวดออกแบบลำดับที่ 43 (อสก 4903) โดยบริษัทสถาปนิก 49 แนวคิดในการออกแบบแสดงถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างความทันสมัยกับความเป็นไทยประเพณี แสดงออกด้วยการออกแบบโดยประยุกต์ใช้องค์ประกอบ ลวดลาย และวัสดุแบบไทยประเพณี ในส่วนต่างๆ ของอาคารสมัยใหม่ เช่น การใช้หลังคาทรงจั่วซ้อนชั้นของอาคารหอประชุมรัฐสภา หรือโครงสร้างของเปลือกอาคารสูงทั้งสองอาคารก็ประยุกต์ใช้ลายผ้าไทย

นอกจากนี้ยังออกแบบด้วยการเลือกใช้งานสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีที่ประยุกต์หน้าที่การใช้งานให้ต่างจากหน้าที่เดิม แต่การออกแบบได้มีคำนึงถึงระดับฐานานุศักดิ์ที่เหมาะสมกับประโยชน์ใช้งาน และยังคงคำนึงถึงฐานานุศักดิ์ตามแบบประเพณีเดิมด้วย เช่น ห้องรับรองที่ใช้การจัดเลี้ยงบุคคลสำคัญ ออกแบบเป็นอาคารไทยประเพณีทรงจตุรมุข มุงด้วยหลังคาตะกั่ว มีมุขเด็จยื่นออกมา ประดับหน้าบันด้วยตราสัญลักษณ์รัฐสภา และศาลาเทียบรถออกแบบให้เป็นอาคารจตุรมุข หรือยังคงการใช้งานตามแบบเดิม เช่น หอพระเป็นที่สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ที่ออกแบบเป็นอาคารทรงเครื่องยอดจตุรมุขขนาดเล็กเป็นที่ ตัวอาคารมีลักษณะพิเศษคือหลังคาไม่มีหน้าบัน เน้นลักษณะของซุ้มเรือนแก้วเพื่อเปิดมุมมองให้เห็นภายใน ริมน้ำอาคารมีฉัตรประจํามุมเพื่อแสดงขอบเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เน้นการตกแต่งลวดลายตามแบบไทยประเพณีดั้งเดิม¹¹⁶

¹¹⁶ บริษัทสถาปนิก 49 จำกัด กลุ่ม (อสก 4903), เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปป)

ภาพที่ 3.15 ผลงาน กลุ่ม ผศ.วิเศษ ภู่วิสิต และ นายกฤษณ์ เพชรวรภา
(ที่มาภาพ: <http://www.asa.or.th/?q=node/99415>.)

แบบประกวดออกแบบลำดับที่ 63 (สรร 7959) โดย ผศ. วิเศษ ภู่วิสิต และนายกฤษณ์ เพชรวรภา สถาปนิกผู้ออกแบบได้ออกแบบให้อาคารหอประชุมรัฐสภาเป็นหลังคาทรงโค้งยอดแหลม โดยตั้งใจใช้เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายเชิงนามธรรมเรื่องพระมหากษัตริย์คุณของรัชกาลที่ 7 และการก่อตัวของประชาธิปไตยที่มาจากประชาชน โดยมีเส้นขอบนอกที่โค้งลักษณะเดียวกับรูปทรงของอาคารทรงปราสาทยอดตามแบบไทยประเพณี ที่สถาปนิกตั้งใจให้ทรงของอาคารหอประชุมรัฐสภา เป็นหนึ่งเดียวกับเส้นขอบฟ้า เมื่อมองจากแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ประกอบไปด้วยอาคารแบบไทยประเพณี ของวัดวาอาราม โดยสะท้อนความเป็นไทยด้วยสีส้ม พื้นผิว และรูปทรงขององค์ประกอบที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสถาปัตยกรรมไทยและธรรมชาติ¹¹⁷

แบบประกวดออกแบบลำดับที่ 47 (สงบ 1051) โดย นายธีรพล นิยม, นายเอนก เจริญพิริยะ เวศ, นายชาติ ฤทธลิตสกุล และนายปิยมศ ไกรฤกษ์ กลุ่มผู้ออกแบบมุ่งตอบประเด็นสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทำอย่างไรให้สถาปัตยกรรมเป็นศูนย์รวมจิตใจที่ช่วยพลิกฟื้นจิตวิญญาณของคนในชาติ 2) ทำอย่างไรสถาปัตยกรรมจึงจะแสดงถึงอัตลักษณ์ไทยที่สื่อสารเข้าใจได้ง่าย เป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นของประเทศ 3) ทำอย่างไรสถาปัตยกรรมจะสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างรัฐกับประชาชน 4) ทำอย่างไรสถาปัตยกรรมจะส่งเสริมสำนึกของการร่วมคิดร่วมสร้าง ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ในสังคมไทย

¹¹⁷ ผศ. วิเศษ ภู่วิสิต และนายกฤษณ์ เพชรวรภา กลุ่ม(สรร 7959), เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปป)

กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบจึงตอบคำถามทั้ง 4 ข้อ ด้วยสถาปัตยกรรมที่ขนานนามว่า “สถาปัตยกรรมล้ำสมัยที่งอกงามสืบสานขึ้นจากอดีตของความเป็นไทย” โดยสถาปัตยกรรมล้ำสมัยก็คือ “เขาพระสุเมรุ” ที่จะสถาปนาขึ้นใหม่ ณ กรุงรัตนโกสินทร์ โดยกลุ่มผู้ออกแบบมีแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมนี้ อิงกับกรอบแนวคิด คติไตรภูมิ และตั้งใจจะใช้สถาปัตยกรรมแห่งนี้ สร้างความรู้สึกสบายกายสบายใจแก่ผู้ใช้งานและผู้มาเยือน โดยเฉพาะนักการเมืองที่ต้องการสร้างบรรยากาศการทำงานด้วยจิตอันสูงส่งเพื่อประโยชน์ของชาติ¹¹⁸ จึงตั้งนามสถาปัตยกรรมแห่งนี้ว่า “สัปปายะสภาสถาน”

ภาพที่ 3.16 ผลงาน กลุ่ม สงบ 1051 (ที่มาภาพ: <http://www.asa.or.th/?q=node/99415>.)

และเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2552 คณะกรรมการตัดสินการประกวดแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ได้ตัดสินคัดเลือกผลงาน “สัปปายะสภาสถาน” ซึ่งจัดทำโดยกลุ่มสถาปนิก สงบ 1051 ให้เป็นกลุ่มที่ชนะเลิศ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของสถาปนิกจากหลายองค์กรอันประกอบด้วย นายธีรพล นิยม จากอาคารสถาปนิกชุมชนและสิ่งแวดล้อม สถาปนิกอาคารศิลป์ นายเอนก เจริญพิริยะเวศ จากบริษัทแปลนสตูดิโอ นายชาติรี ลดาลลิตสกุล จากบริษัทต้นศิลป์สตูดิโอ นายปิยมศ ไกรฤกษ์ จากบริษัทบลูแพลนเนตดีไซน์อินเตอร์เนชั่นแนล และบริษัทแปลนแอสโซซิเอตส์¹¹⁹ สัปปายะสภาสถาน รัฐสภาไทยแห่งใหม่จึงได้ถือกำเนิดขึ้น

¹¹⁸ นายธีรพล นิยม, นายเอนก เจริญพิริยะเวศ, นายชาติรี ลดาลลิตสกุล และนายปิยมศ ไกรฤกษ์ กลุ่ม (สงบ 1051), เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปพ)

¹¹⁹ “รัฐสภาแห่งใหม่”, วารสาร อาษา, ฉบับที่ 4-5, 2553, หน้า 61.

บทที่ 4

แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม

4.1 แนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรม

การศึกษาในบทนี้ส่วนใหญ่เกิดจากการสัมภาษณ์สถาปนิกผู้รับผิดชอบงานทางสถาปัตยกรรมในแต่ละส่วนของกลุ่มสงบ 1051 เพื่อให้เห็นถึงแนวความคิดในการออกแบบที่อยู่เบื้องหลังของผลงาน ที่ร่วมกันสะท้อนมาสู่ผลงานทางสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรม ซึ่งข้อมูลที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์ ล้วนเป็นแนวความคิดในเชิงอัตวิสัย (Subjectivity) คือการตั้งอยู่บนมุมมองหรือความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลที่ทำงานร่วมกัน หากแต่ในการศึกษาในครั้งนี้เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจในทุกภาคส่วน ทั้งส่วนที่เป็นพื้นฐานทางทฤษฎี และ แนวคิดอันเป็นอัตวิสัยของกลุ่มผู้ออกแบบ ซึ่งเป็นปัจจัยหล่อหลอมให้เกิด สถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมขึ้น อันเป็นข้อเท็จจริงเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้การพัฒนาการของคติการสร้างงานทางสถาปัตยกรรมไทยในอดีตสู่การแปลความหมายใหม่ในสถาปัตยกรรมยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 4.1 รูปศาสนสถานบนภูเขา สัญลักษณ์ของกลุ่ม สงบ 1051

(ที่มาภาพ: เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ)

จากบทสัมภาษณ์ กลุ่มสถาปนิกคณะทำงานที่ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย กลุ่มสงบ 1051¹²⁰ อันประกอบไปด้วย นายธีรพล นิยม จากอาคารสถาปนิกชุมชนและสิ่งแวดล้อม

¹²⁰ “บทสัมภาษณ์ผู้ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย กลุ่ม สงบ 1051”, *วารสาร อาษา*, ฉบับที่ 4-5, 2553, หน้า 68-72.

สถาบันอาศรมศิลป์ นายชาติรี ลดาลลิตสกุล จากบริษัทต้นศิลป์สตูดิโอ นายเอนก เจริญพิริยะเวศ จากบริษัทบริษัทแพลนสตูดิโอ และ นายปิยมยศ ไกรฤกษ์ จากบริษัทบลูแพลนเนตตีไซน์อินเตอร์เนชั่นเนล และบริษัทแพลนแอสโซซิเอทส์ ได้กล่าวถึงกระบวนการทำงาน และแนวความคิดในการออกแบบรัฐสภาแห่งใหม่ในเบื้องต้นว่า กลุ่มคณะทำงานที่ได้มาร่วมกันในการนำเสนองานประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ ต่างมีแนวความคิดและมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในเรื่องของพุทธศาสนา ทิศทางในการออกแบบรัฐสภาแห่งใหม่จึงให้ความสนใจและให้ความสำคัญในเรื่องของ “ศีลธรรม” เนื่องจากสถาปัตยกรรมรัฐสภาเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง ศีลธรรม จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ควรจะต้องมีอยู่

จึงได้ปักธงและวางทิศทางของงานสถาปัตยกรรมนี้ให้เป็นวาทกรรม¹²¹ ที่เป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจ จึงเป็นที่มาของการใช้คำว่า “สัปปายะสถาน” มาตั้งต้นคือมุ่งหวังให้เป็นสถานที่สำหรับการประกอบกรรมดี อันได้แรงบันดาลใจจากคำของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่กล่าวว่า “ธรรมะไม่มาประชาธิปไตยไม่มี” ซึ่งหมายความว่าถ้าคนปฏิบัติไม่มีคุณธรรมไม่มีศีลธรรมต่อให้มีรัฐธรรมนูญที่ดีขนาดไหนก็ไม่อาจเป็นผล

ดังนั้นคณะทำงานจึงเห็นว่าเรื่องของศีลธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดในการอยู่ร่วมกัน อันเป็นเหตุให้สังคมในอดีตมีสถาปัตยกรรมอันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงตน (Landmark Architecture) ในเรื่องของคุณธรรมและศีลธรรมดังเช่น เจดีย์ภูเขาทอง หรือพระปรางค์วัดอรุณฯ เพื่อบอกกล่าวให้สังคมในอดีตรับรู้ถึงอุดมการณ์ของผู้ปกครองในอดีต ที่ต้องการให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยหลักแห่งศีลธรรมอันยังผลให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ด้วยสิ่งนี้จึงเป็นเหตุให้คณะทำงานนำมาเป็นหลักหรือหัวใจของการออกแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่

หลังจากได้มาซึ่งแก่นของแนวความคิดในเชิงลักษณะอันเป็นอุดมคติ คณะทำงานจึงได้พยายามแปลความหมายของสัปปายะสถาน ให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยอาศัยกระบวนการออกแบบ ซึ่งได้ศึกษาจากงานออกแบบรัฐสภาจากทั่วโลก และพบว่ารัฐสภาของสากลมีความหมายเป็นการปรากฏตัวของประเทศชาติและศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้นๆ ดังนั้นสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่นี้จึงต้องแสดงออกถึงความเป็นไทยโดยแน่นอน แต่ขึ้นอยู่กับว่าแนวความคิดในการออกแบบมีระดับความเข้มข้นอย่างไร

¹²¹ วาทกรรม คือรูปแบบของความคิด หรือกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่มีลักษณะเป็นสถาบันและมีการสืบทอด ซึ่งแสดงออกทางการพูดและการเขียนอย่างจริงจัง ในประโยคหรือนิยามที่ใช้บ่อยๆ เพื่อที่จะคงไว้ซึ่ง ลักษณะของวาทกรรมนั้น

เมื่อทางคณะผู้ออกแบบได้ทำการศึกษารากเหง้าของความเป็นไทยก็พบว่า “คติไตรภูมิ” เป็นแม่บทที่เป็นต้นกำเนิดของการก่อรูปร่างงาน ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม รวมไปถึงวิถีการดำเนินชีวิต รวมไปถึงด้านประเพณีและวัฒนธรรม เมื่อนำองค์ความรู้ และองค์ประกอบต่างๆมาเรียบเรียง ผลจึงปรากฏเป็นภาพที่ทำให้สามารถรับรู้ถึงความเป็นบ้านเรา¹²²ได้ ถึงแม้วิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบันแม้ที่จะต้องเป็นไปตามกระแสสากล แต่ทางคณะทำงานมีความต้องการให้สังคมกลับมาเห็นคุณค่าของความเป็นไทย

เมื่อสืบค้นข้อมูลในส่วนของคติไตรภูมิ ได้ค้นพบว่าคตินี้เกี่ยวข้องกับสังคมไทยในทุกอณู และไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเฉพาะแต่ในสถาปัตยกรรมประเภทวัดและวังเท่านั้น แต่แนวความคิดนี้ได้สอดแทรกอยู่ในความเชื่อในวิถีของการปลูกบ้านสร้างเรือน หรือแม้แต่ในการเพาะปลูก การร้องรำทำเพลง ฯลฯ ซึ่งสอดประสานอยู่ในวิถีชีวิตและสืบสานตกทอดต่อกันมา ซึ่งทางคณะผู้ออกแบบได้ลงความเห็นว่าจะนำเอาสิ่งที่อยู่เบื้องหลังแก่น นั้นคือในส่วนของจิตวิญญาณมาใช้

แต่การพยายามทำสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ด้วยการหยิบยกเอาองค์ประกอบเดิม (Element) มาใช้โดยการทำให้เกิดสิ่งเกลาขึ้น การเปลี่ยนแปลงวัสดุ หรือการนำเอาลักษณะรูปทรงที่เป็นรูปธรรมมาใช้ เมื่อทางกลุ่มคณะทำงานได้ทำการวิเคราะห์ พบว่าวิธีที่กล่าวมานั้นไม่เพียงพอต่อการสร้างสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพราะเป็นเพียงแค่เปลือกนอก

กลุ่มคณะทำงานมีความเชื่อว่า ส่วนที่มีความแข็งแกร่งที่สุดในกรอบแนวคิดคติไตรภูมิ ที่มีอิทธิพลส่งผลต่อศิลปวัฒนธรรม นั่นคือเรื่องของ บาบ บุญ คุณ โทษ เตือนสติให้มี “หิริโอตปะ” คือความละอายต่อบาบ ให้เป็นหลักของสังคมดังเช่นสถาปัตยกรรมในอดีตที่พยายามสื่อสารและแสดงออก จึงเลือกกรอบความคิดคติไตรภูมินี้ มาเป็นแก่นความคิดหลักในการออกแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ที่สามารถตอบโจทย์ได้อย่างเหมาะสมในเกือบทุกด้าน และได้นำเสนอกรอบแนวความคิดนี้เข้าร่วมการประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่

หลังจากกลุ่มผู้เข้าประกวดได้ผ่านการคัดเลือกเข้าสู่รอบที่สอง โดยผู้ผ่านเข้ารอบที่สองนี้ต้องพัฒนาแนวความคิด ลักษณะวิธีการแก้ปัญหา พร้อมนำเสนอแนวความคิดในการออกแบบโครงการ การวางผังส่วนอาคารสถาปัตยกรรมหลัก งานสถาปัตยกรรมภายใน มัณฑนศิลป์ และงานภูมิสถาปัตยกรรม รวมถึงการออกแบบและวางระบบงานด้านวิศวกรรมทุกระบบ¹²³ โดยนำเสนอแนวความคิดขึ้นในรูปแบบของเอกสารการประกวด พร้อมทั้งตอบข้อซักถามต่อคณะกรรมการ

¹²² ในที่นี้จะหมายถึงความถึงความเป็นไทย

¹²³ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ประกาศคณะกรรมการตัดสิน เรื่อง การประกวดการออกแบบอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ ขึ้นตอนที่ 1 (รอบแรก จำนวน 5 ราย), 24 สิงหาคม 2552 (อัดสำเนา)

จากบันทึกในเอกสารการนำเสนอแบบประกวดโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบที่ออกแบบโดยสถาปนิกกลุ่ม สงบ 1051 ที่นำเสนอในรอบที่สอง กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบได้ทำการตั้งวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกันเพื่อใช้เป็นกรอบแนวความคิดหลักในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมชิ้นสำคัญของประเทศ รวมถึงการตั้งคำถามขึ้น 4 ประการ เพื่อค้นหาผลลัพธ์ทางสถาปัตยกรรมที่สามารถตอบถึงวัตถุประสงค์และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

กรอบของวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบให้ความสำคัญสูงสุดในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่มีอยู่ทั้งหมด 9 เรื่อง โดยให้ความสำคัญกับอุดมคติ 5 เรื่อง เรื่องประสิทธิภาพและคุณภาพชีวิต 4 เรื่อง ดังนี้¹²⁴

1. อุดมคติเรื่องชาติ กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีแนวความคิดในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย และทรงพลังด้วยจิตวิญญาณไทย คือมีความเรียบง่ายแต่สง่างามมีศักดิ์ศรีแสดงออกถึงความเป็นชาติไทยอย่างชัดเจน และสื่อสารถึงความเป็นตะวันออกที่มีวัฒนธรรมงดงาม ลุ่มลึก เป็นสถาปัตยกรรมล้ำสมัย อันงอกงามขึ้นจากการสืบสานอดีตของความเป็นไทย โดยสิ่งที่ปรากฏขึ้นต้องเข้าใจได้โดยง่าย ไม่ต้องอธิบายความ ไม่ว่าจะมองจากประชาชนทั่วไป, ผู้ทรงความรู้ หรือชาวต่างชาติ

2. อุดมคติเรื่องศาสนา และ ศีลธรรม กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีแนวความคิดในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมรัฐสภาที่แสดงถึงสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ ที่มีพระสยามเทวาธิราชคุ้มครอง เป็นศักดิ์สิทธิ์สถานในใจคน ที่เตือนใจให้นึกถึงการประกอบกรรมดี ด้วยเหตุปัจจัยที่ว่า

“...บ้านเมืองเราทุกวันนี้ไม่ได้มีปัญหาแค่ความเห็นต่างกัน แต่มีปัญหาคุณธรรมและศีลธรรมเสื่อม รัฐสภาเป็นทั้งความหวังและด้านลบที่สุดของเนื้อเรื่องนี้ในความรู้สึกของประชาชน...”¹²⁵

กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบจึงมีความคาดหวังที่จะสร้างสถาปัตยกรรมให้อาคารรัฐสภาเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติให้มีความรู้สึกร่วมกันในเรื่อง “ศีลธรรม” เป็นสภาอันศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นหลักของบ้านเมืองในเรื่องคุณธรรมและการปกครองโดยธรรม

3. อุดมคติเรื่องการเรียนรู้และสติปัญญา กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความมุ่งหวังให้รัฐสภาทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องความเป็นชาติที่มีความสำคัญ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาไทยไปสู่สังคมโลก และน้อมนำสติปัญญาของคนในชาติไปสู่ความรู้ที่สมดุลระหว่างความรู้ภายนอกและความรู้จากภายในที่มุ่งหมายยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น

¹²⁴ นายธีรพล นิยม, นายเอนก เจริญพิริยะเวศ, นายชาติรี ลดาลลิตสกุล และนายปิยเมศ ไกรฤกษ์ กลุ่ม (สงบ 1051), เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปป)

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน

4. อุดมคติเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความมุ่งหวังให้รัฐสภาได้แสดงออกถึงความเคารพเทิดทูนที่คนไทยมีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ได้แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทยที่ผูกพันแน่นแฟ้นกับสถาบันพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ในอดีต สิ่งที่สำคัญสูงสุดอีกสิ่งหนึ่งของประเทศที่ทำให้เราต่างจากชาติอื่นในโลก เพราะเรามีสถาบันพระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอย่างเปรียบพร้อมสมบูรณ์ รัฐสภาแห่งใหม่จึงต้องมีพื้นที่สำคัญเพื่อประกอบพิธีเปิดรัฐสภาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างสมพระเกียรติ อยู่ในที่อันสมควรและเหมาะสม ลำดับของส่วนพื้นที่ที่มีความเป็นแกนกลางและเป็นหัวใจสำคัญเพื่อแสดงถึงลักษณะสำคัญของความเป็นชาติไทย

5. อุดมคติเรื่องประชาชน กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความมุ่งหวังให้อาคารรัฐสภาเป็นสัญลักษณ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ประชาชนทุกระดับย่อมมีฐานะที่สำคัญต่อแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมทุกส่วน เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ และมีศักดิ์ศรีในสถานที่แห่งนี้ รัฐสภาที่ถึงแม้สง่างาม แต่ให้รู้สึกได้ถึงความใกล้ชิดกับประชาชน ไม่ข่ม ไม่ห่างเหิน ประชาชนทุกคนรู้สึกภูมิใจเป็นเจ้าของ และมีโอกาสได้เข้าไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ รัฐสภาได้แสดงออกถึงความมีศักดิ์ศรีของประชาชน ทุกหมู่เหล่า แม้เห็นต่างทางการเมือง สร้างความรู้สึกสบายกายสบายใจแก่ผู้ใช้งานและผู้มาเยือน โดยเฉพาะนักการเมืองที่ต้องการสร้างบรรยากาศการทำงานด้วยจิตอันสูงส่งเพื่อประโยชน์ของชาติ และเป็นศูนย์กลางความเชื่อถือและศรัทธาในการร่วมกันกระทำความดี

6. เรื่องประสิทธิภาพและคุณภาพชีวิตด้านประโยชน์ใช้สอย กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความมุ่งหวังให้อาคารรัฐสภาแห่งนี้ถูกสร้างขึ้นด้วยแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับ ส.ส. และส.ว.เท่าเทียมกัน การจัดระบบประโยชน์ใช้สอยจึงมีความคิดที่จะสร้างแกนอันเป็นพื้นที่ ที่เป็นหัวใจในการเชื่อมโยง 2 ส่วนนี้เข้าด้วยกันโดยมีส่วนสนับสนุนอยู่โดยรอบ

7. เรื่องประสิทธิภาพและคุณภาพชีวิตด้านความเป็นมิตรกับสภาพแวดล้อม กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความมุ่งหวังให้อาคารรัฐสภาแห่งนี้ถูกออกแบบอย่างพิถีพิถันและบูรณาการโดยการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดของผู้เชี่ยวชาญทุกแขนงที่เกี่ยวข้อง มุ่งหมายให้เป็นอาคารขนาดใหญ่ ที่เป็นตัวอย่างสำคัญของประเทศ ให้สถาปัตยกรรมนี้เป็นมิตรกับผู้คนและสิ่งแวดล้อม ประหยัดพลังงาน และเป็นแบบอย่างของการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น เป็น “สถาปัตยกรรมแห่งกัลยาณมิตร”

8. เรื่องประสิทธิภาพและคุณภาพชีวิตด้านความเป็นสากลและความเป็นธรรม กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความมุ่งหวังให้อาคารรัฐสภาแห่งนี้ถูกออกแบบ เพื่อให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าไปใช้สอยได้ ไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนชรา หรือ คนพิการ

9. เรื่องประสิทธิภาพและคุณภาพชีวิตด้านระบบรักษาความปลอดภัยและความปลอดภัยจากอัคคีภัย กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความมุ่งหวังให้อาคารรัฐสภาแห่งนี้ถูกออกแบบให้เตรียม

สถานการณ์และวินาศภัยทุกรูปแบบอย่างบูรณาการ ทั้งระบบการวางแผน การวางระบบและ เทคโนโลยีด้วยมาตรฐานสูงโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ และประสบการณ์

นอกจากกรอบของวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่กลุ่มผู้ออกแบบได้วางไว้ในการสร้างสรรค สถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่ ยังประกอบไปด้วยคำถามอีก 4 ประการ ที่กลุ่มสถาปนิก ผู้ออกแบบตั้งคำถามขึ้น เพื่อทำการศึกษาและค้นหาผลลัพธ์ทางสถาปัตยกรรมที่จะสามารถตอบถึง วัตถุประสงค์และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

1. ทำอย่างไรให้งานสถาปัตยกรรมรัฐสภาแห่งใหม่นี้ ที่นอกเหนือจากการตอบสนองทาง ประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจที่จะสามารถพลิกฟื้นจิตวิญญาณของคนในชาติ และเป็นปัจจัยที่ช่วยให้สังคมไทยสามารถข้ามพ้นวิกฤตทางจิตวิญญาณที่รุนแรงที่สุด คือ “วิกฤตทาง ศีลธรรม” ได้

2. ทำอย่างไรให้งานสถาปัตยกรรมรัฐสภาแห่งใหม่นี้ มีอัตลักษณ์เป็นไทยทั้งรูปแบบและ เนื้อหาที่เข้าใจได้ง่ายโดยไม่ต้องตีความ ไม่ว่าผู้ที่ได้สัมผัสนั้นจะเป็นคนไทยหรือต่างชาติ ทั้งที่เป็นชน ชั้นนำ ปัญญาชน หรือชาวบ้านทั่วไป สามารถเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นของแผ่นดิน เป็นจุดหมาย ปลายทางที่สำคัญของโลก

3. ทำอย่างไรให้สถาปัตยกรรมรัฐสภาแห่งใหม่นี้ สร้างความเป็นเอกภาพระหว่างรัฐกับ ประชาชนได้

4. ทำอย่างไรให้งานสถาปัตยกรรมรัฐสภาแห่งใหม่นี้ เป็นเงื่อนไขให้เกิดการเคลื่อนไหว เพื่อ การ “เรียนรู้ครั้งใหม่” ขึ้นในสังคมไทยเป็นวาทะกรรมแห่งชาติอย่างกว้างขวาง เป็นกระบวนการ สร้างคุณค่า และสำนึกของการร่วมกันคิดร่วมกันสร้างจากคนไทยทั้งชาติ

กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบจึงได้ทำการศึกษาค้นคว้า โดยได้คัดสรรและรื้อฟื้นอุดมการณ์ทาง ความคิด ภูมิปัญญาของชาติในอดีต อันเป็นผลลัพธ์ที่สามารถตอบคำถามทั้ง 4 ข้อ รวมถึงเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมขึ้นสำคัญนี้ได้อย่างสมบูรณ์นั่นคือ

“...งานสถาปัตยกรรมตาม “คติไตรภูมิ” ตามคติพุทธที่สร้าง “มณฑลคักคัลลิตี” เป็น “ลับ ปายะสถาน” เพื่อนำบ้านเมืองสู่ภาวะ “บังอบายเบิกฟ้า ผีกพื้นใจเมือง” ที่พระมหากษัตริย์ และ บรรพบุรุษในอดีตได้สถาปนาสืบสานขึ้นเพื่อให้บ้านเมืองสงบร่มเย็นมาต่อเนื่องยาวนาน เป็นภูมิ ปัญญาสูงสุดที่สามารถบูรณาการตอบโจทย์ทั้งหมดได้อย่างน่าอัศจรรย์...”¹²⁶

¹²⁶ นายธีรพล นิยม, นายเอนก เจริญพิริยะเวศ, นายชาติรี ฤตลลิตสกุล และนายปิยเมศ ไกรฤกษ์ กลุ่ม (สงบ 1051), เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป.มปป)

สมัย ๒ สถาปนา

๑ "โอบอ้อม" พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 รัชกาลที่ ๑๐ กรมพระเทพวราภัย เสด็จฯ เสด็จ
 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ
 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ
 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

๑ "สถาปนา" ความเป็น
 ราชวงศ์ ราชวงศ์ ราชวงศ์ ราชวงศ์ ราชวงศ์ ราชวงศ์
 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ
 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ
 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

พ.ศ. ๒๕๒๒ ๒๕๒๒ ๒๕๒๒ ๒๕๒๒ ๒๕๒๒ ๒๕๒๒

ภาพที่ 4.2 โคลงสี่สุภาพสลับปายะสภาสถาน ประพันธ์โดย อังคาร กัลยาณพงศ์ กล่าวถึง
 สถาปัตยกรรมแห่งคุณธรรม สถาปัตยกรรมแห่งโลกุตรชนพื้นแม่น้ำเจ้าพระยา
 (ที่มาภาพ: เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ)

กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบจึงตอบคำถามทั้ง 4 ข้อ รวมถึงเป้าหมายและวิสัยทัศน์ในการ
 ออกแบบด้วยกรอบแนวคิดทางสถาปัตยกรรมที่ขนานนามว่า

“...สถาปัตยกรรมล้ำสมัยที่องกามสืบสานขึ้นจากอดีตของความเป็นไทย...”¹²⁷

¹²⁷ นายธีรพล นิยม, นายเอนก เจริญพิริยะเวศ, นายชาติรี ลดาลลิตสกุล และนายปิยเมศ ไกรฤกษ์ กลุ่ม
 (สงบ 1051), เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ, 2552 (มปป,มปพ)

โดยกลุ่มผู้ออกแบบมีแนวความคิดหลักในการออกแบบสถาปัตยกรรมนี้ อิงกับกรอบแนวคิดคติไตรภูมิ และตั้งใจจะใช้สถาปัตยกรรมแห่งนี้ สร้างความรู้สึกสบายกายสบายใจแก่ผู้ใช้งานและผู้มาเยือน โดยเฉพาะนักการเมืองที่ต้องการสร้างบรรยากาศการทำงานด้วยจิตอันสูงส่งเพื่อประโยชน์ของชาติ จึงตั้งนามสถาปัตยกรรมแห่งนี้ว่า “สัปปายะสภาสถาน” ซึ่งแปลความว่ารัฐสภาอันเป็นสถานที่ประกอบกรรมดี

4.2 กายภาพของสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน

หากแบ่งสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานออกตามตำแหน่งทิศทางและองค์ประกอบหลักในการพิจารณาเพื่อการศึกษาและการวิเคราะห์แล้วอาจสามารถแบ่งออกได้เป็นส่วนหลัก ดังนี้คือ

- แผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของการจัดวางตำแหน่งอาคาร และความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ว่างกับตัวอาคารตามกรอบความคิดหลักในการออกแบบ

- ส่วนอาคาร เพื่อให้ทราบถึง ลำดับศักดิ์สำคัญ หน้าที่ใช้สอยของอาคารที่มีความสัมพันธ์กับ ระบบสัญลักษณ์ นัยยะ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ต้องการสื่อสารและแสดงออก โดยแบ่งส่วนการศึกษาออกเป็น ส่วนฐานอาคาร ส่วนตัวอาคาร และ ส่วนยอดอาคาร

การแบ่งส่วนการศึกษาสถาปัตยกรรมของส่วนอาคาร ออกเป็นไตรภาคนอกจากเป็นการสอดคล้องเกี่ยวกับความเชื่อในคติไตรภูมิแล้ว โดยหลักการยังสามารถเชื่อมโยงกับการอธิบายสถาปัตยกรรมในวัฒนธรรมอื่นด้วย¹²⁸

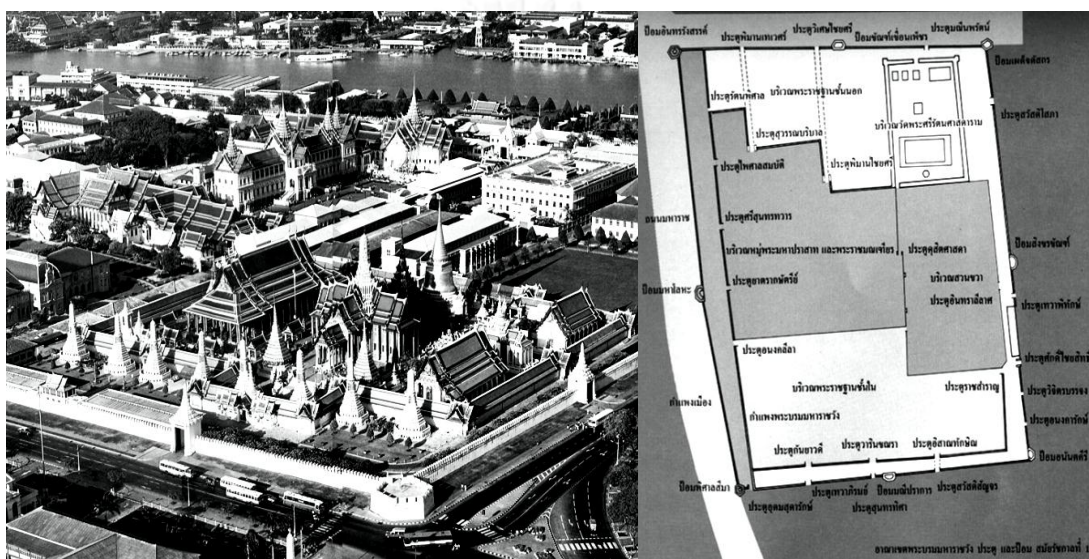
4.2.1 แผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม

จากการสัมภาษณ์ นายปิยเมศ ไกรฤกษ์¹²⁹ จากบริษัทบลูแพลนเนตตีไซน์อินเตอร์เนชั่นเนล ภูมิสถาปนิกผู้ออกแบบแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม ของสถาปัตยกรรม

¹²⁸ อ่างถึงใน, พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมอดีต ปัจจุบัน อนาคต (กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536), หน้า 30.

¹²⁹ สัมภาษณ์ นายปิยเมศ ไกรฤกษ์ จากบริษัทบลูแพลนเนตตีไซน์อินเตอร์เนชั่นเนล กลุ่ม สบ 1051 ผู้รับผิดชอบการออกแบบ ในส่วนแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2556.

สัปปายะสภาสถาน ได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจและแนวความคิดในการออกแบบว่า เริ่มต้นขึ้นจากแก่นของความคิด ที่ทางกลุ่มได้ลงมติร่วมกันถึงกรอบแนวความคิดเรื่องคติไตรภูมิ จึงได้ย้อนกลับไปทำการศึกษาถึงแนวความคิดในการวางแผนผังทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต และได้พบว่ามีสาระสำคัญในการวางแผนผังแบ่งส่วนทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตนั้น ประกอบขึ้นจากองค์ประกอบสองส่วนที่สำคัญ คือส่วนที่เป็น โลกียภูมิ¹³⁰ และส่วนที่เป็น โลกุตระภูมิ¹³¹ ประกอบคู่กันบริบทของการวางแผนผังกลุ่มสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต

ภาพที่ 4.3 (ซ้าย) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนของโลกุตระภูมิภายในพระบรมมหาราชวัง

ภาพที่ 4.4 (ขวา) แผนผังแสดงส่วนที่เป็น โลกียภูมิ และ โลกุตระภูมิ ที่แยกส่วนกันอย่างชัดเจนในพระบรมมหาราชวัง (ที่มาภาพ: หนังสือพระบรมมหาราชวัง)

ส่วน โลกียภูมิ เป็นส่วนเบื้องต้นเสมือนเป็นมนุษย์ภูมิที่อยู่อาศัยของมนุษย์ทั่วไป เป็นส่วนประกอบอยู่รอบนอกอันเป็นฐานของความสำเร็จในเบื้องต้นในการนำไปสู่ โลกุตระภูมิ หรือ โลกุตระธรรม ซึ่งเป็นส่วนของธรรมะชั้นสูง หากเปรียบเทียบแสดงให้เห็นในแผนผังทางสถาปัตยกรรมของวัดคือ พระอุโบสถเปรียบเสมือน ชมพูทวีป¹³² เป็นเสมือนที่เปลี่ยนผ่านหรือเตรียมความพร้อมให้ผู้คนเข้าสู่แดนพุทธภูมิ ที่วางระหว่างตัวสถาปัตยกรรม กับพระเจดีย์นั้นเปรียบเสมือนดั่งสีทันดรสมุทร อันเป็นตัวแทนของของสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิดที่ไม่จบสิ้น

¹³⁰ โลกียภูมิ คือภูมิที่เกี่ยวกับทางโลก ความเป็นธรรมดาของโลก ภูมิที่ยังเกี่ยวเนื่องกับกามารมณ์

¹³¹ โลกุตระภูมิ คือภูมิที่พ้นจากโลก หรือระดับจิตใจของพระอรหันต์บุคคล

¹³² ซึ่งผู้คนในทวีปนี้สามารถเปลี่ยนผ่านไปสู่ภพภูมิที่สูงขึ้นได้

และพระเจดีย์ที่อยู่ในส่วนใจกลางอันเป็นแกนสำคัญที่ชี้แนวทางไปสู่ โลกุตระ หรือคือเป็น “โลกุตระโรโยจะตะทัตตะทีปะโน” แปลความว่า อันเป็นตัวโลกุตระ และเป็นส่วนที่ชี้แนวทางแห่ง โลกุตระนั้น ผู้ออกแบบพบว่า ส่วนของโลกียภูมิ (ทางโลก) และส่วนโลกุตระภูมิ (ทางธรรม) นั้นต้องอยู่ ควบคู่กันแยกออกจากกันไม่ได้ ต้องอยู่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันเสมอ คือความเจริญในทางโลก ย่อมจะ เกื้อกูลความเจริญในทางธรรมด้วย ในหลักธรรมส่วนนี้จึงได้แสดงออกทางแผนผังตามแบบแผนใน การจัดวางสถาปัตยกรรมไทยในอดีตโดยให้ส่วนโลกียภูมิอยู่รอบนอกและส่วนโลกุตระภูมิอยู่ใจกลาง และการวางแผนผังในการเข้าถึงจะเป็นลำดับขั้นเสมอไม่แยกออกจากกัน สิ่งนี้จึงถูกพัฒนามาเป็น แนวความคิดหลักในการออกแบบวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม ของ สถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน

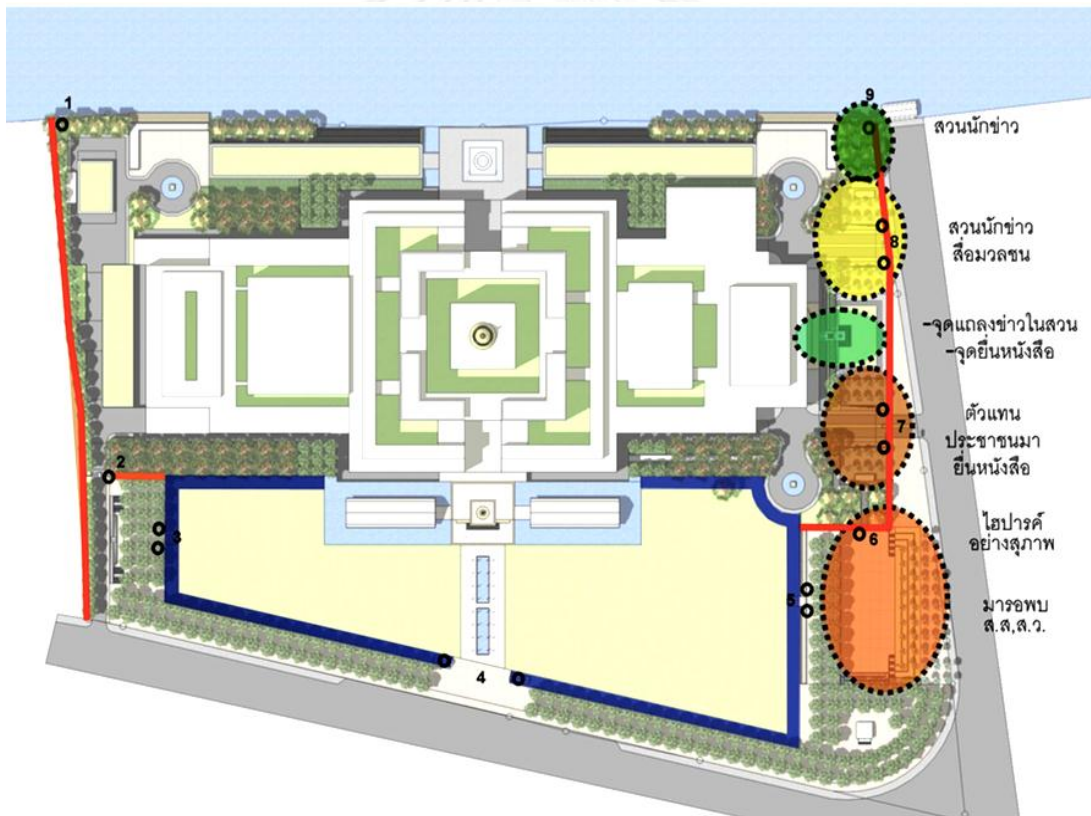

ภาพที่ 4.5 ทศนียภาพแสดงการวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

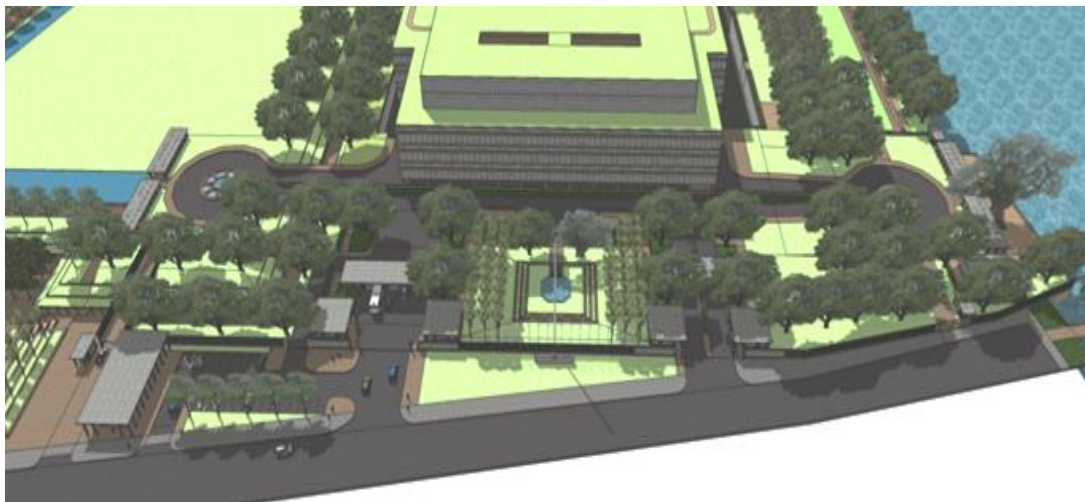
ในการออกแบบวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคารของสถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน ได้ออกแบบให้ส่วนแกนกลางเป็นส่วนที่ถูกสร้างให้เกิดเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ขึ้น หรือคือ ส่วนโลกุตระภูมิที่ล้อมรอบด้วยสระน้ำอันเป็นตัวแทนของสีทันดรสมุทร และโอบล้อมด้วยกำแพงแก้ว โดยมีกลุ่มอาคารสัปปายะสภาสถาน เป็นส่วนฐานและภูมิสถาปัตยกรรมอยู่โดยรอบด้านนอก เปรียบเสมือนเป็นโลกียภูมิ ซึ่งอยู่ควบคู่และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การสร้างบริบทของพื้นที่นี้เพื่อให้ ผู้ที่เข้ามาใช้สอยตัวสถาปัตยกรรมนี้เกิดความเกรงใจต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งอยู่ใจกลาง เบื้องบน อันหวังผลเพื่อให้ก่อเกิดสภาวะของการประกอบกรรมดีในบริเวณขอบเขตอาณาบริเวณของตัว สถาปัตยกรรม

แนวความคิดในการออกแบบส่วนภูมิสถาปัตยกรรม ของสถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน มีแนวความคิดอันเป็นหัวใจหลักของการออกแบบคือการเป็นที่ปรากฏตัวของประชาชน และที่แสดงออกทางวัฒนธรรม โดยออกแบบให้ส่วนภูมิสถาปัตยกรรมสามารถรองรับประชาชนเข้ามาใช้งานและแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ทั้งความคิดทางด้านการเมืองและการแสดงออกในทางศิลปวัฒนธรรม หรือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

โดยในส่วนฝั่งด้านถนนทหาร ด้านหัวมุมถนนถูกออกแบบให้เป็น ลานประชาชน เพื่อให้เป็นที่พบปะของกลุ่มคนที่ต้องการแสดงออกถึงความคิดเห็นทางการเมือง โดยสามารถจัดการปราศรัยขึ้นได้ในส่วนนี้ ถัดมาในส่วนกลางคือ ลานประชาธิปไตย เป็นลานที่ถูกออกแบบขึ้นเพื่อให้เป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น แลกส่งข่าวและอภิปรายระหว่างตัวแทนของกลุ่มประชาชน นายกรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และตัวแทนของสื่อมวลชน

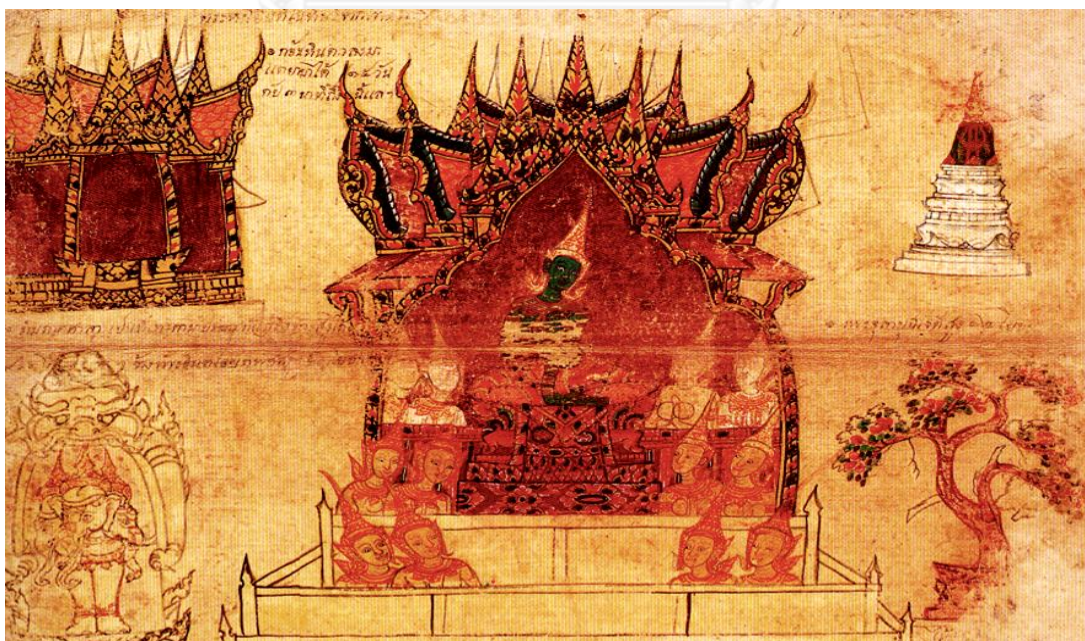

ภาพที่ 4.6 ภาพแสดงการวางแผนผังบริเวณ และภูมิสถาปัตยกรรมของส่วนด้านถนนทหารที่ถูกออกแบบให้เป็น “ที่ปรากฏตัวของประชาชน” (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 4.7 ทศนียภาพแสดงการวางแผนผังบริเวณ และภูมิสถาปัตยกรรมของส่วนด้านถนนทหารที่ถูกออกแบบให้เป็น ลานประชาชน (ซ้าย) ลานประชาธิปไตย (กลาง) และส่วนสื่อมวลชน (ขวา) เพื่อให้เป็นสถานที่แสดงออกของประชาชน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภูมิสถาปัตยกรรมในส่วนของลานประชาธิปไตยในส่วนกลางได้แรงบันดาลใจมาจาก แทน บันฑุกัมพล อันเป็นทิพยอาสน์ของพระอินทร์ ผู้ออกแบบต้องการสื่อสารถึงสัญลักษณ์ของตำแหน่ง และความหมายของพระอินทร์ผู้อภิบาลโลก ผู้พิทักษ์คุณธรรมให้แก่มนุษย์ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งจะต้องมีคุณธรรมที่สะสมมาจากการกระทำดี ในยามที่โลกเกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย ทิพยอาสน์จะแข็งตั้งศิลาเพื่อบอกให้พระอินทร์ทรงทราบเพื่อลงมาช่วยเหลือมนุษย์ และเปรียบให้ลานประชาธิปไตยนี้เป็นเสมือนสถานที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาในวิมานไพชยนต์

ภาพที่ 4.8 พระอินทร์ประทับ ณ แทนบันฑุกัมพลในวิมานไพชยนต์ (ที่มาภาพ: สมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวง)

ภาพที่ 4.9 ทศนียภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วน ลานประชาธิปไตย ที่ได้แรงบันดาลใจจาก แท่นบันฑุกัมพล ทิพย อาสน์ของพระอินทร์ และเปรียบให้ ลานประชาธิปไตย นี้เป็นเสมือนสถานที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาในวิมาน ไผชยนต์ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ในส่วนภูมิสถาปัตยกรรมริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ถูกออกแบบให้เป็นลานยาวขนานไปกับ แม่น้ำซึ่งมีความยาวถึง 450 เมตร เพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน หรือเป็น สถานที่ ที่แสดงออกทางศิลปวัฒนธรรม และเป็นสถานที่ ที่รองรับวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ สายน้ำอันสำคัญ เช่น พิธีลอยกระทง พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ฯลฯ ในส่วนกลางของลาน ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามีพื้นที่ ที่ถูกออกแบบขึ้นให้มีปฏิมากรรมปลาอานนท์อยู่ในแม่น้ำ เพื่อ แสดงออกและสื่อสารถึงสัญลักษณ์แนวความคิดในคติไตรภูมิเรื่องที่ปลาอานนท์หนุนเขาพระสุเมรุ

ภาพที่ 4.10 ทศนียภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ถูกออกแบบเพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อน หย่อนใจของประชาชน หรือเป็นสถานที่ ที่แสดงออกทางศิลปวัฒนธรรม ในลานส่วนกลางมีปฏิมากรรมปลา อานนท์อยู่ในแม่น้ำ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ในส่วนของลานทางเข้าด้านถนนสามเสนได้มีการออกแบบภูมิทัศน์ โดยมีเสาพระอุโบสถที่ถูกตัดทอนเรียงรายขึ้นจากในบ่อน้ำเพื่อนำสายตาไปสู่ตัวสถาปัตยกรรม ภายใต้ฐานของเสามีฐานคล้ายฐานของพระอุโบสถสมัยอยุธยาซึ่งมีส่วนโค้งที่เรียกว่าโค้งเรือสำเภาอยู่ภายในบ่อน้ำ ผู้ออกแบบตั้งใจที่จะสื่อสารถึงสัญลักษณ์ของ พุทธนาวา ที่จะนำพาประเทศต่อไปในสถานที่แห่งนี้ ส่วนที่ฐานที่เป็นโค้งทอ้งเรือสำเภาจมอยู่ในน้ำเพื่อต้องการให้ผู้เดินทางสัมผัสด้วยสติ หากใช้ความเร่งรีบจะไม่อาจสัมผัสได้

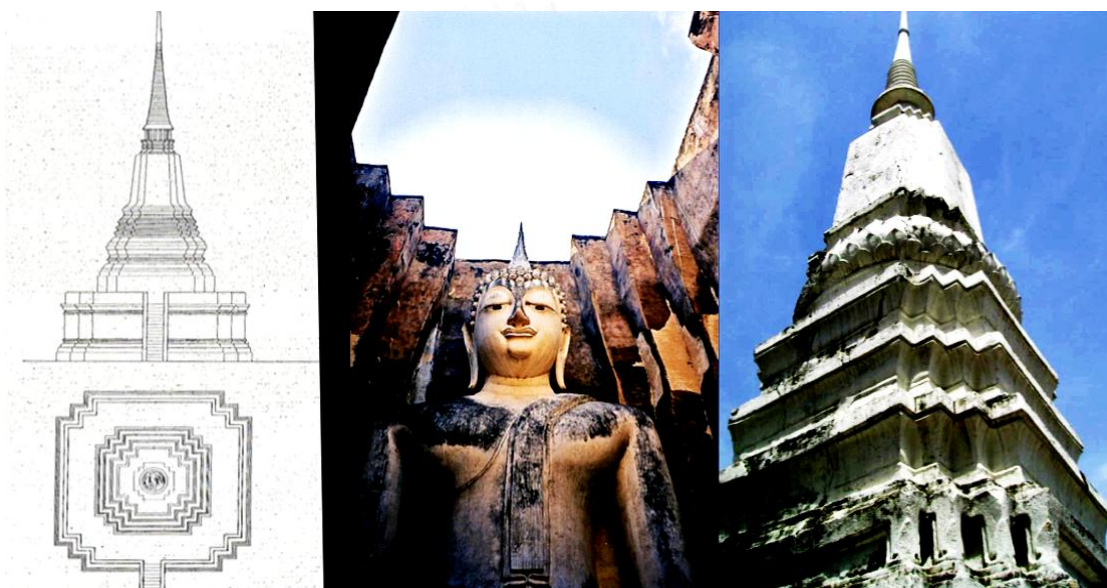

ภาพที่ 4.12 (ซ้าย) เสาพระอุโบสถแรงบันดาลใจในการออกแบบส่วนลานทางเข้าด้านถนนสามเสน
ภาพที่ 4.11 (ขวา) ส่วนโค้งเรือสำเภาของฐานพระอุโบสถสมัยอยุธยา ซึ่งถูกนำมาใช้เป็นฐานอยู่ภายในบ่อน้ำ
(ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 4.13 ทศนี้ภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วนลานทางเข้าด้านถนนสามเสน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

แนวความคิดในการออกแบบส่วนองค์ประกอบตกแต่งในส่วนต่างๆทางภูมิสถาปัตยกรรม ผู้ออกแบบได้นำความคิดมาจาก การย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต (Cosmic pattern) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนการเปลี่ยนแปลงจาก โลกียภูมิ ไปสู่ โลกุตระภูมิหรือคือการเปลี่ยนแปลงจากรูปทรงทางเรขาคณิตสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นสัญลักษณ์อันเป็นตัวแทนของโลก ไปสู่รูปทรงกลมอันเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของจักรวาล มาใช้เป็นแนวความคิดในการออกแบบองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมเกือบแทบทั้งหมด

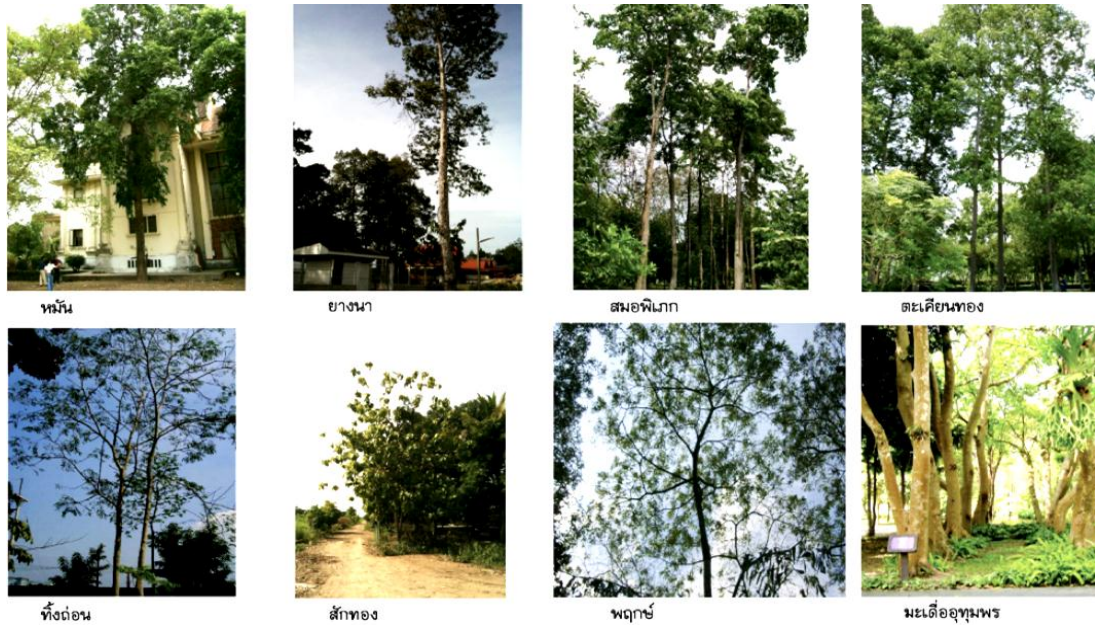

ภาพที่ 4.14 การออกแบบส่วนองค์ประกอบตกแต่งในส่วนต่างๆทางภูมิสถาปัตยกรรม ที่ได้แรงบันดาลใจจากการย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

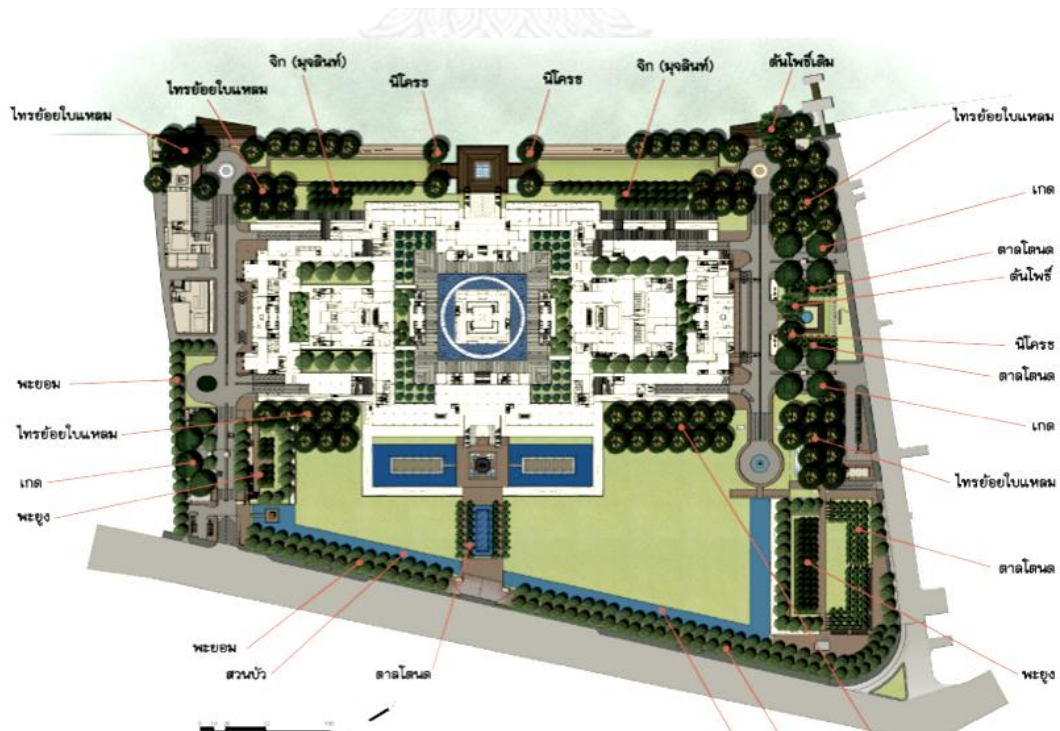

ภาพที่ 4.15 การย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบต่างๆทางภูมิสถาปัตยกรรม (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

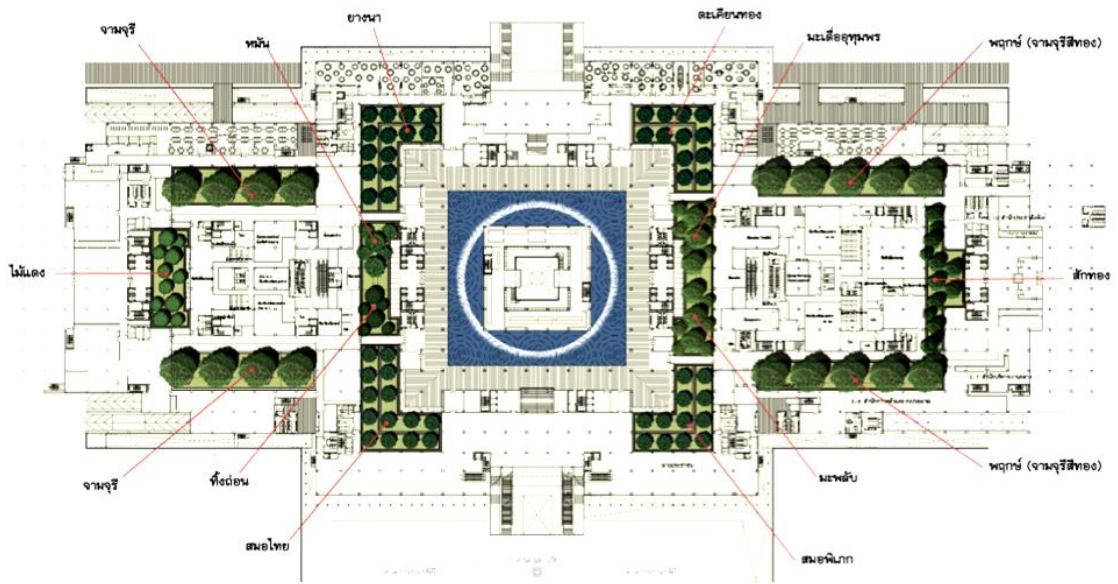
การเลือกใช้พรรณไม้ในส่วนภูมิสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน ผู้ออกแบบได้เลือกใช้พรรณไม้ของไทยทั้งหมด โดยเป็นพรรณไม้ที่หายากและมีนามอันเป็นมงคล และบางส่วนเป็นพรรณไม้ที่ถูกบันทึกในคัมภีร์ว่าเป็นพรรณไม้สำคัญที่อยู่ในชมพูทวีป

ภาพที่ 4.16 พรรณไม้ของไทยอันมีนามเป็นมงคลที่ถูกคัดเลือกมาใช้ในงานภูมิสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 4.17 ตำแหน่งการปลูกของพรรณไม้ไทยอันมีนามเป็นมงคลที่ถูกคัดเลือกมาใช้ในงานภูมิสถาปัตยกรรมภายนอกอาคารของสัปปายะสภาสถาน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 4.18 ตำแหน่งการปลูกของพรรณไม้ไทยอันมีนามเป็นมงคลที่ถูกคัดเลือกมาใช้ในการงานภูมิสถาปัตยกรรมบนอาคารของสripaiyasan (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

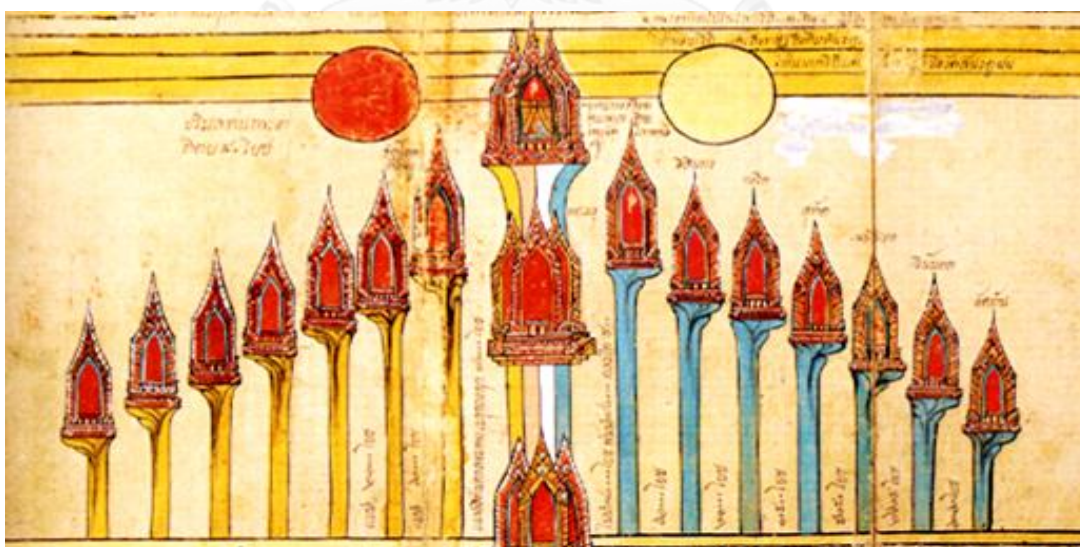
ภาพที่ 4.19 ทศนิยมภาพแสดงการปลูกต้นไม้บนอาคารของสripaiyasan (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

4.2.2 ส่วนสถาปัตยกรรม

จากการสัมภาษณ์ นายชาติรี ลดาลลิตสกุลจากบริษัทต้นศิลป์สตูดิโอ หัวหน้ากลุ่มสถาปนิก ผู้รับผิดชอบการออกแบบในส่วนอาคารทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน ได้กล่าวถึงแนวความคิดในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาไทยแห่งใหม่นี้ว่า กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบ (กลุ่ม สงบ 1051) มีความสนใจในแนวคิดหรือการนำภูมิปัญญาของไทยในอดีตมาใช้ในการสถาปัตยกรรมปัจจุบันเป็นทุนเดิม โดยทางกลุ่มมีความเชื่อร่วมกันว่าสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในปัจจุบัน ควรที่จะสืบสานความคิดภูมิปัญญาของไทยในอดีต

หากแต่การนำแนวคิดจากรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยที่ปรากฏขึ้นในอดีตมาประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบันนั้น ทางกลุ่มกลับพบว่าเป็นแนวความคิดที่ค่อนข้างฉาบฉวย จึงมีความพยายามในการตั้งคำถามถึงที่มา และได้ตั้งข้อสังเกตว่าน่าจะมีเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่งที่เป็นแก่นของเรื่องราวทั้งหมดที่สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของไทยในอดีตได้รับอิทธิพล แสดงออก และสืบทอดเรื่องราวนี้ต่อเนื่องมาโดยตลอด

และเมื่อได้ทำการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์จึงได้พบว่า คติไตรภูมิ เป็นแนวความคิดที่ทรงอิทธิพลอย่างสูง ไม่เพียงเป็นต้นกำเนิดที่ส่งผลต่องานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของไทยในทุกแขนงในอดีต แต่ยังส่งอิทธิพลต่อมิติอื่นๆด้วยในทุกด้าน ทั้งทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ไปจนกระทั่งถึงวิถีการดำรงชีวิต จึงได้นำเอาคติหรือกรอบความคิดนี้มาเป็นแรงบันดาลใจให้กับงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 4.20 ภาพวิมารไฟขยนต์ที่สลิตของพระอินทร์บนยอดเขาพระสุเมรุ ด้านซ้ายและขวาประกอบด้วยพระอาทิตย์และพระจันทร์ และเขาสะดบริภัณฑ์ลดหลั่นตามลำดับชั้น แรงบันดาลใจในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน ของกลุ่มสถาปนิก (ที่มาภาพ: สมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวง)

นายชาติรี ลดาลลิตสกุล¹³³ หัวหน้ากลุ่มสถาปนิกผู้รับผิดชอบการออกแบบในส่วนอาคารทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน ได้อธิบายถึงทัศนคติและความสนใจของตนที่มีต่องานสถาปัตยกรรมว่า ตนเองมีความสนใจในงานสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงการรับรู้เพียงหนึ่งเดียว (One perception) โดยที่ไม่ต้องตีความใดๆ หรือให้ความหมายใดแก่ตัวสถาปัตยกรรม ในรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรียบง่าย (Simplicity Architecture) ซึ่งเป็นภาษาหรือแนวทางของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในปัจจุบัน อีกทั้งมีความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมจึงทำให้ผลงานการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่ตนออกแบบมีความเรียบง่าย แต่คงกลิ่นอายทางวัฒนธรรม

จึงทำให้แนวทางในการออกแบบตัวอาคารทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานเป็นไปในแนวทางที่ไม่ต้องตีความ หรือให้ความหมายใดๆ ไปกลบซ่อนพลังแห่งความเรียบง่ายทางสถาปัตยกรรม ผู้ออกแบบมีความต้องการให้สถาปัตยกรรมได้แสดงออกถึงการรับรู้เพียงหนึ่งเดียว ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือนักปราชญ์ก็สามารถเข้าใจในสิ่งเดียวกัน เป็นคำตอบเพียงคำตอบเดียวที่สามารถตอบได้ทุกคำถาม การสร้างเรื่องราวของตัวสถาปัตยกรรมให้เป็นสถานที่ ที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ผู้คนที่เข้ามาสู่สถานที่หรือเข้ามาใช้สอยอาคาร มีความเกรงใจและรู้สำนึกถึงบาปบุญคุณโทษอันไม่พึงกระทำในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เหมือนดั่งเช่นอยู่ในบริเวณเขตของ สัปปายะสถาน หรือ ศาสนสถานในอดีต เป็นสิ่งที่สถาปนิกผู้ออกแบบต้องการสื่อสารให้ผู้คนในสังคมรับรู้ ถึงวาทกรรมของศีลธรรมในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ คือใช้โลกุตรระ ควบคุมสิ่งซึ่งเป็น โลกียะ

สถาปนิกผู้ออกแบบเอาแนวความคิดของการสร้างสัปปายะสถาน หรือ ศาสนสถานมาเป็นแนวทางในการออกแบบรัฐสภา เพราะความเข้าใจของสถาปนิกที่เห็นว่าเรื่องศีลธรรมในปัจจุบันได้เสื่อมโทรมลงเป็นอันมาก จึงควรทำการสร้างสถาปัตยกรรมที่ “บังอบายเบิกฟ้าฝึกฝนใจเมือง” ให้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยกลุ่มสถาปนิกที่ทำการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน มีความมุ่งหวังว่าสถาปัตยกรรมแห่งนี้จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ใช้สอยอาคารให้มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป แต่ในทางกลับกันคือภูมิใจที่ไต่ใช้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้เป็นสถานที่ประกอบกรรมดีเพื่อชาติและบ้านเมือง และคาดหวังว่าสถาปัตยกรรมแห่งนี้จะเป็นคำตอบในการสร้างศีลธรรมให้กลับคืนสู่กลุ่มผู้นำทางสังคม อันจะยังประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติต่อไปในภายภาคหน้า

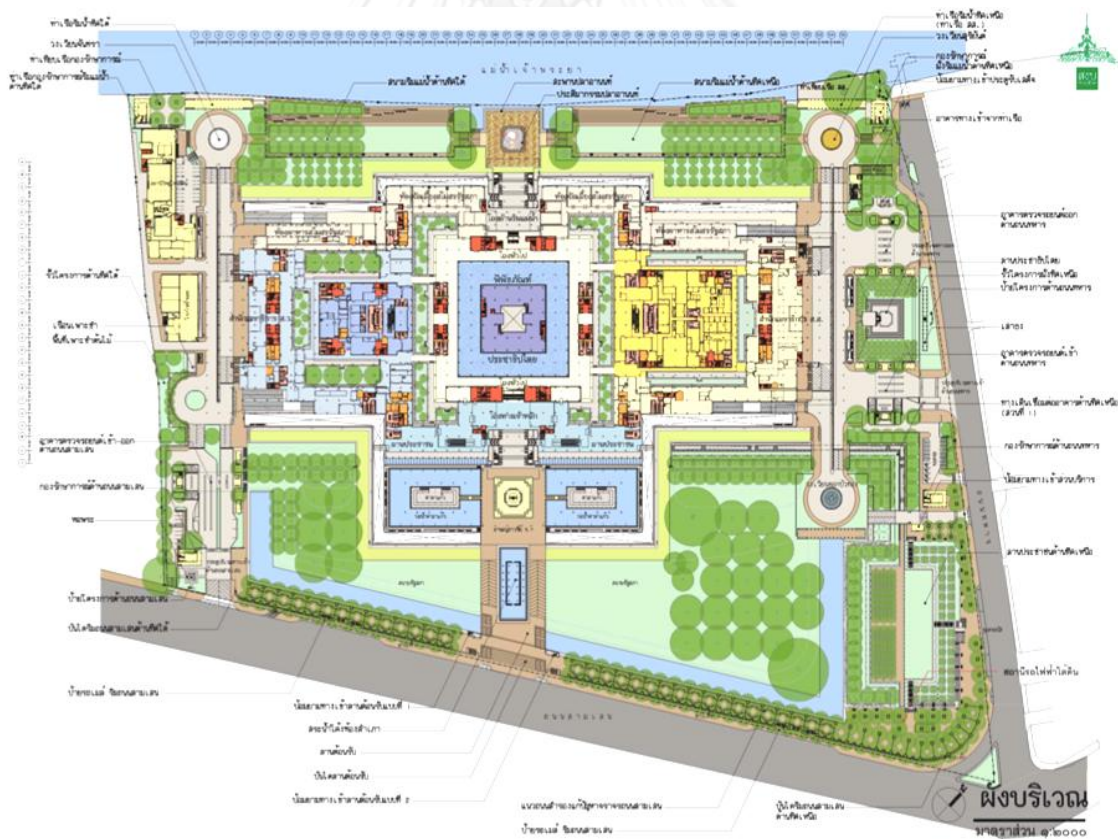
ภาษาทางสถาปัตยกรรมเป็นการสอดประสานระหว่างพื้นที่การใช้งาน ในส่วนต่างๆที่ได้ถูกนำมาจัดเรียงและประพันธ์ขึ้นให้เสมือนเป็นเขาพระสุเมรุ ซึ่งมีแนวความคิดในการออกแบบองค์ประกอบในส่วนต่างๆดังนี้

¹³³ สัมภาษณ์ นายชาติรี ลดาลลิตสกุล จากบริษัทต้นศิลป์สตูดิโอ จำกัด กลุ่ม สงบ 1051 หัวหน้ากลุ่มสถาปนิกผู้รับผิดชอบการออกแบบ ในส่วนอาคารทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2556.

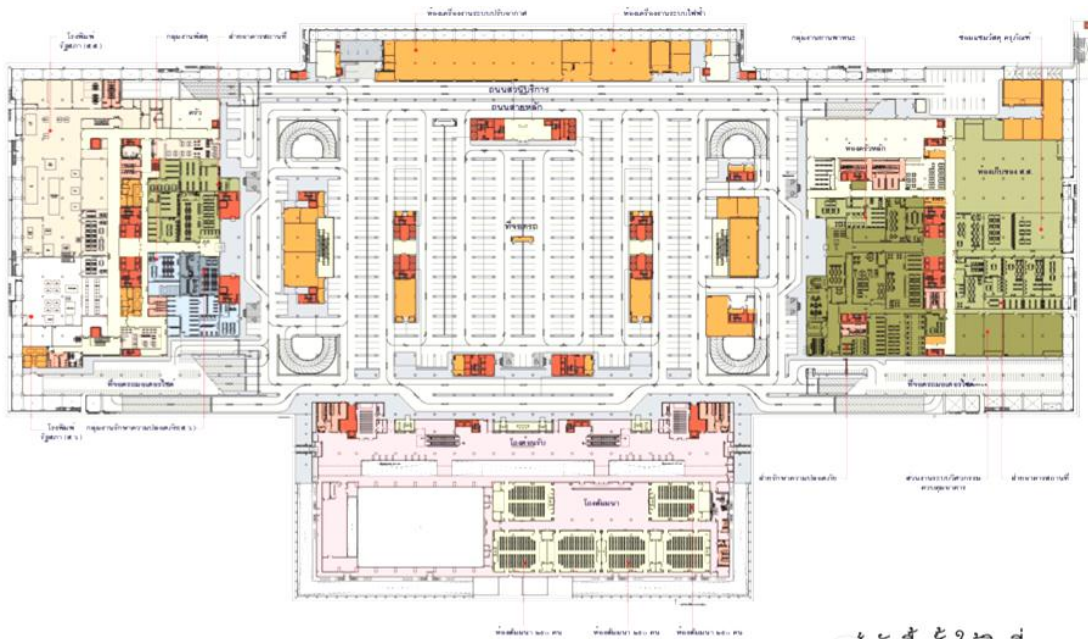
4.2.2.1 ส่วนฐานอาคารและตัวอาคาร

สถาปนิกวางผังอาคารทั้งหมดในรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านยาวของอาคารขนานไปกับแนวแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเปิดพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ไว้ในส่วนที่ติดถนนสามเสน ทางเข้าหลักของโครงการคือด้านถนนสามเสน มิติทางแนวแกนนี้จะเป็นแนวแกนหลักของอาคาร ซึ่งจะพาดผ่านพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 และกลุ่มอาคารประธาน และใช้เป็นทางเข้าหลักของประชาชนและในกรณีที่มีพิธีการสำคัญ ส่วนทางด้านถนนทหารถูกออกแบบให้เป็นแนวแกนรองเป็นทางสัญจรหลักของผู้ใช้งานรัฐสภา

จากการวิเคราะห์การใช้งานของสถาปนิกผู้ออกแบบพบว่า พื้นที่การใช้งานของรัฐสภาที่ต้องการพื้นที่มากที่สุดคือส่วนสำนักงานและส่วนสนับสนุน การจัดองค์ประกอบที่เหมาะสมที่สุดในส่วนของสำนักงานคือพื้นที่การใช้งานในแนวตั้ง สถาปนิกผู้ออกแบบจึงได้แบ่งส่วนสำนักงานออกเป็นอาคารสูง สี่ส่วนตามทิศทั้งสี่ล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง ส่วนของฐานอาคารและตัวอาคารเป็นส่วนพื้นที่ของการใช้งานของรัฐสภา

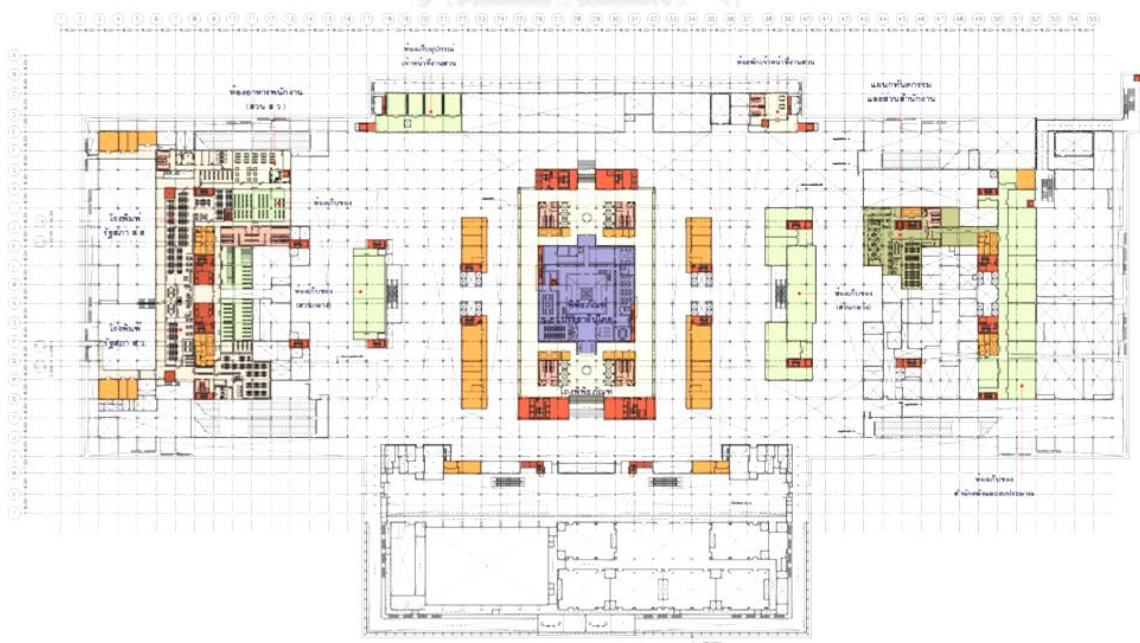

ภาพที่ 4.21 ภาพแสดงแผนผังบริเวณของสัปปายะสภาสถาน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงข 1051)

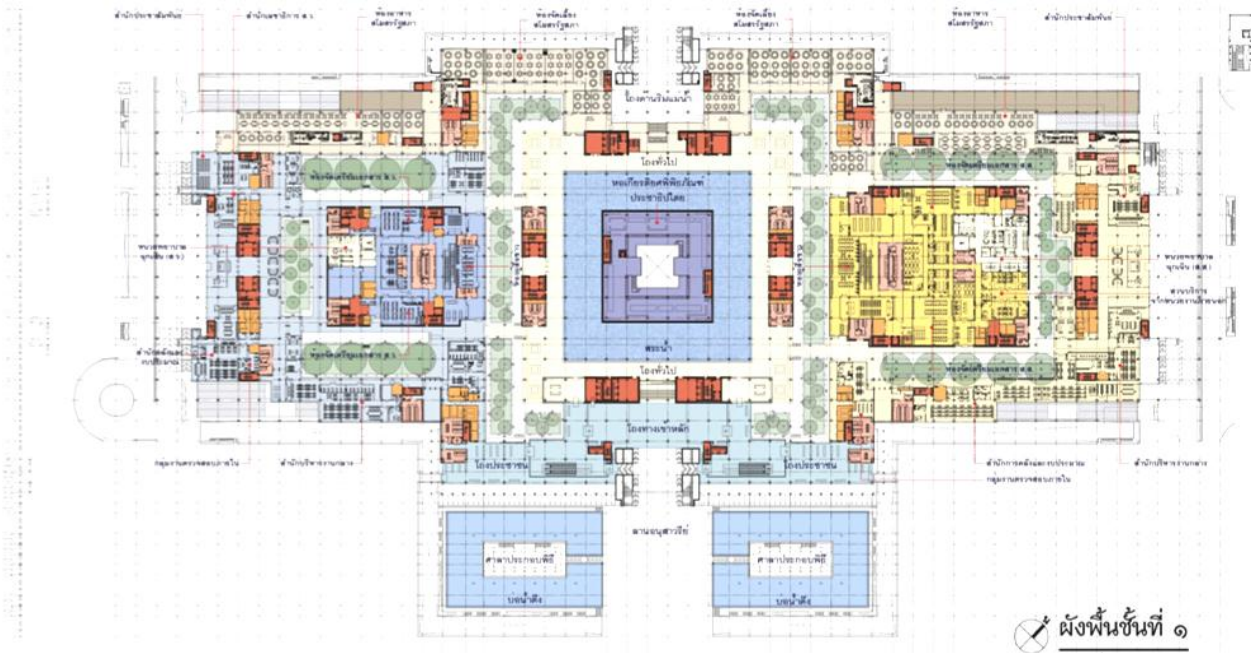
ผังพื้นที่ชั้นใต้ดินที่ ๑

ภาพที่ 4.22 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นใต้ดิน ของสปีปายะสภากาสนาน พื้นที่ส่วนหน้าเป็นส่วนโถงต้อนรับและส่วน สัมมนา ในส่วนกลางเป็นพื้นที่จอดรถ ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนกลุ่มงานอาคารและสถานที่ ฝั่งซ้ายเป็นส่วนงานพัสดุ และโรงพิมพ์ของรัฐสภา (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

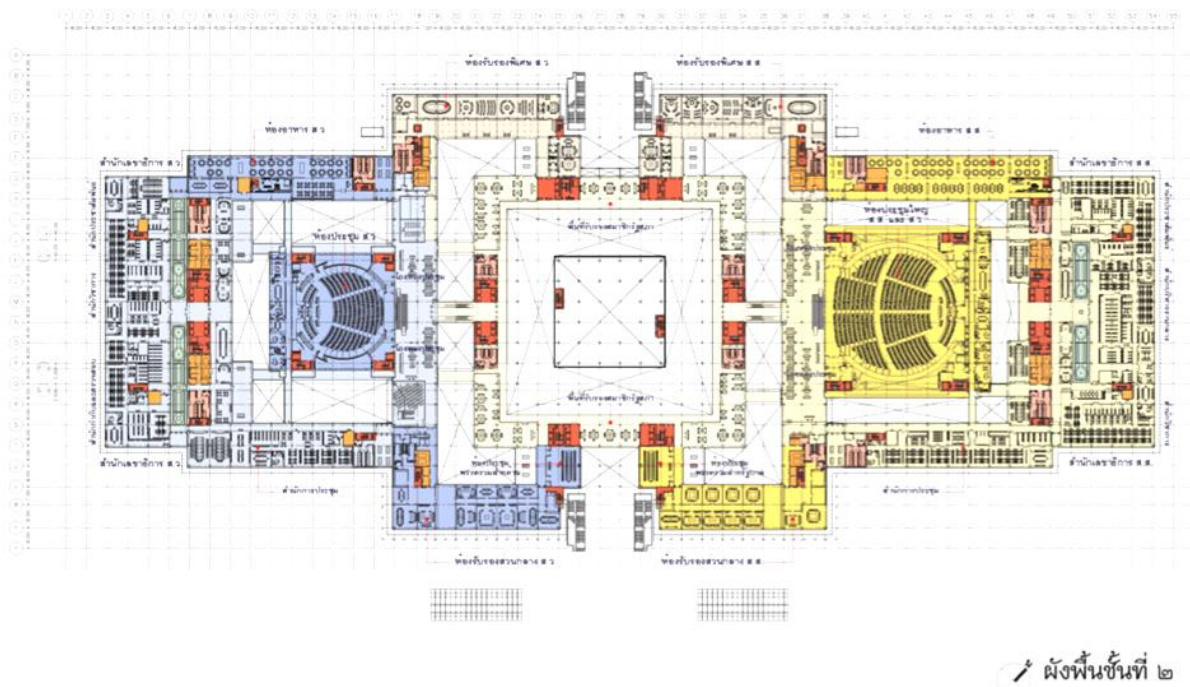

ผังพื้นที่ชั้นลอยชั้นใต้ดิน

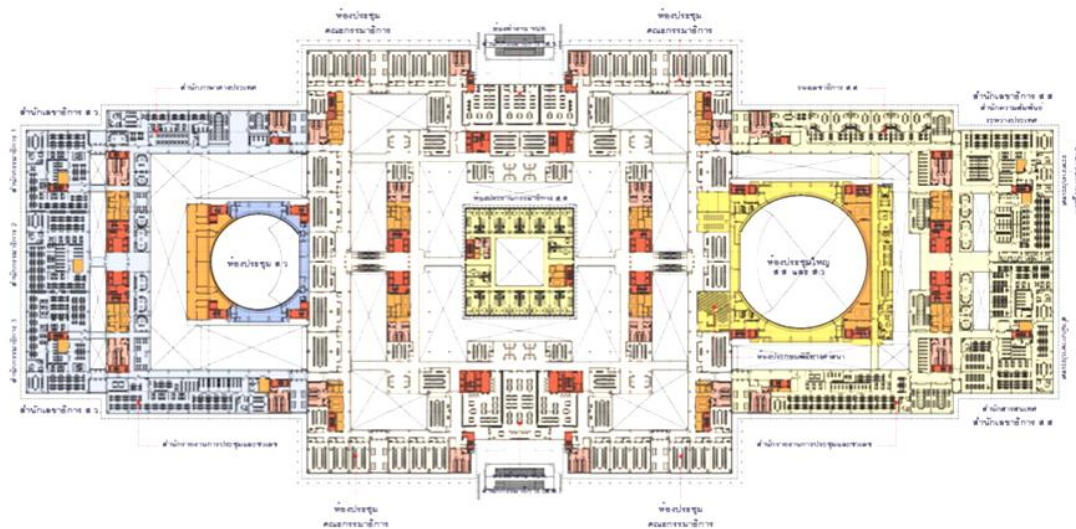
ภาพที่ 4.23 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ลอยชั้นใต้ดินของสปีปายะสภากาสนาน พื้นที่ส่วนกลางเป็นพิพิธภัณฑ์ ประชาธิปไตย ด้านฝั่งซ้ายและขวาเป็นส่วนเก็บของซึ่งต่อเนื่องมาจากชั้นด้านล่าง (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 4.24 ภาพแสดงผังพื้นที่ 1 ของสปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านหน้าเป็นลานอนุสาวรีย์และศาลา
ประกอบพิธี ส่วนกลางเป็นหอเกียรติยศพิทยภัทร ปราชญ์ไทย ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนสำนักงานบริการของ
ส.ส. ฝั่งซ้ายเป็นส่วนสำนักงานบริการของ ส.ว. (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

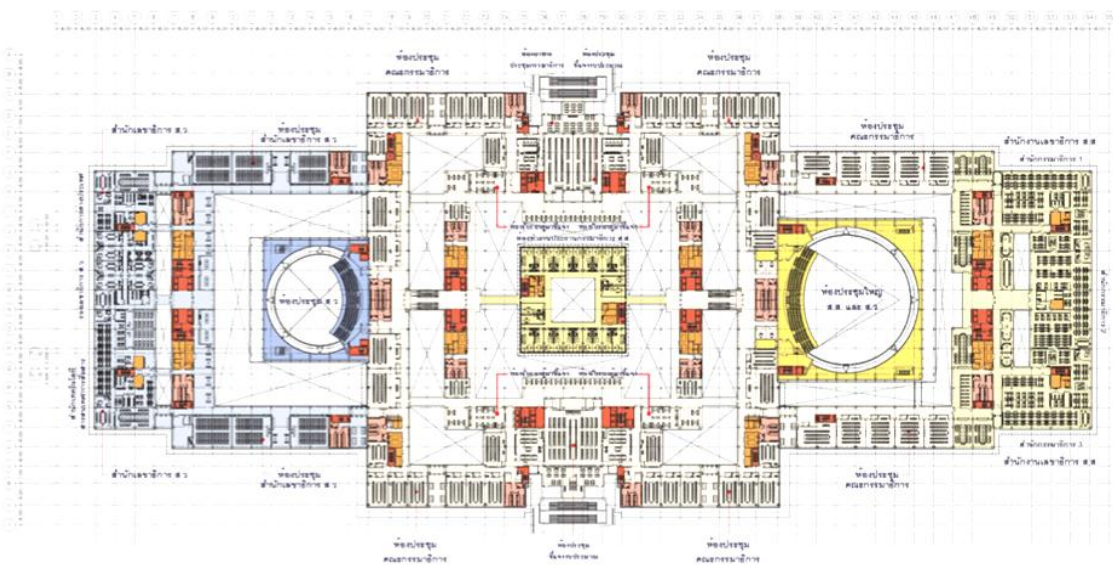

ภาพที่ 4.25 ภาพแสดงผังพื้นที่ 2 ของสปปายะสภาสถาน ห้องประชุม ส.ว. (ห้องพระจันทร์) และสำนัก
เลขาธิการ ส.ว. อยู่ทางฝั่งซ้าย ห้องประชุมใหญ่ ส.ส. และ ส.ว. (ห้องพระสุริยัน) และสำนักเลขาธิการ ส.ส.
อยู่ทางฝั่งขวา ฝั่งด้านติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นส่วนห้องอาหาร และห้องรับรองพิเศษ ส.ส. (ฝั่งขวา)
ห้องอาหารและห้องรับรองพิเศษ ส.ว. (ฝั่งซ้าย) (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

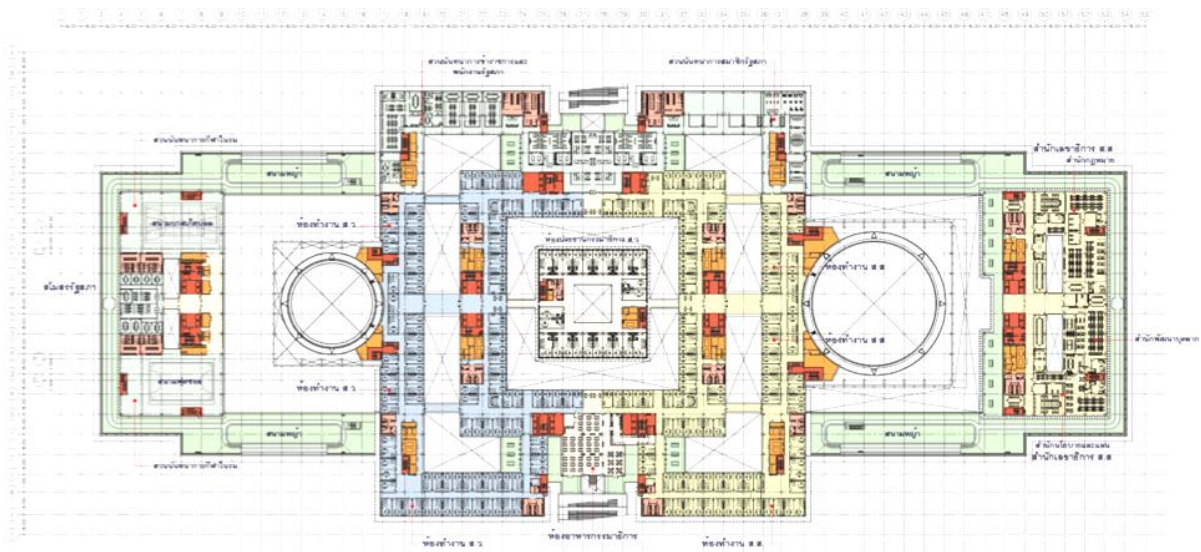
ผังพื้นที่ ๓

ภาพที่ 4.26 ภาพแสดงผังพื้นที่ 3 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนของห้องประชุม คณะกรรมการและสำนักงานเลขาธิการ ส.ส. ฝั่งซ้ายเป็นห้องประชุมคณะกรรมการและส่วนสำนักงาน เลขาธิการ ส.ว. (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

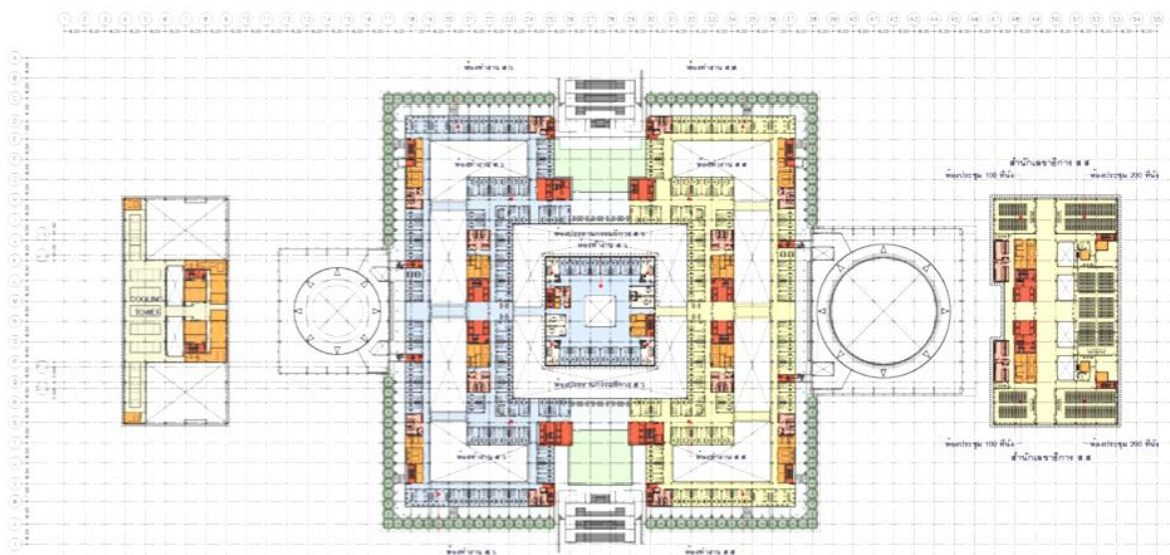
ผังพื้นที่ ๔

ภาพที่ 4.27 ภาพแสดงผังพื้นที่ 4 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนของห้องประชุม คณะกรรมการและสำนักงานเลขาธิการ ส.ส. ฝั่งซ้ายเป็นห้องประชุมสำนักเลขาธิการ ส.ว. และส่วนสำนักงาน เลขาธิการ ส.ว. (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

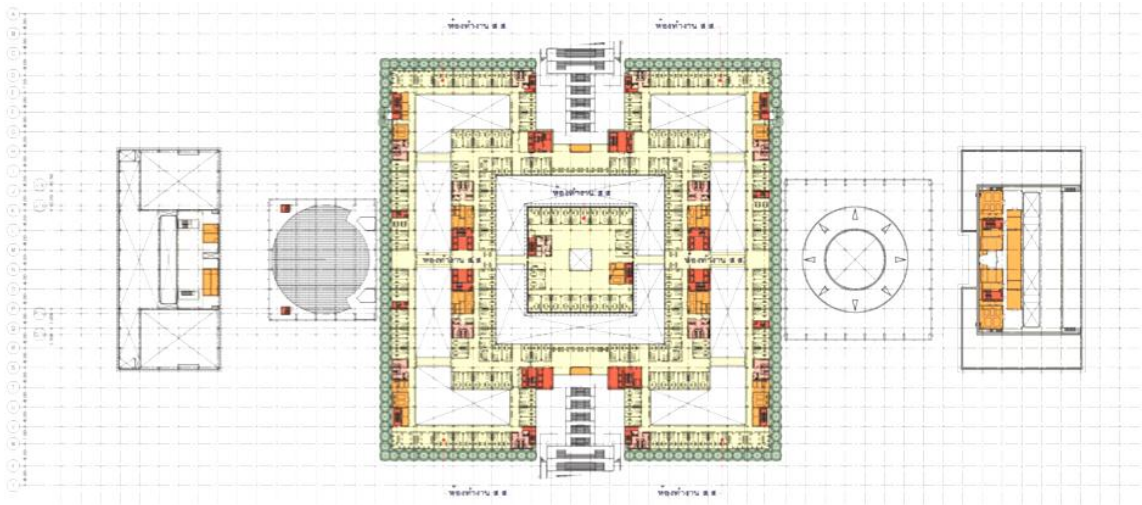
ผังพื้นที่ ๕

ภาพที่ 4.28 ภาพแสดงผังพื้นที่ 5 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งขวาเป็นส่วนของสำนักงานเลขาธิการ ส.ส. ส่วนกลางเป็นห้องทำงานกรรมาธิการและห้องอาหาร ถัดออกไปด้านขวาเป็นห้องทำงาน ส.ส. ด้านซ้ายเป็นห้องทำงาน ส.ว. ฝั่งซ้ายเป็นส่วนสโมสรรัฐสภาและส่วนสนทนาการกีฬาในร่ม (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

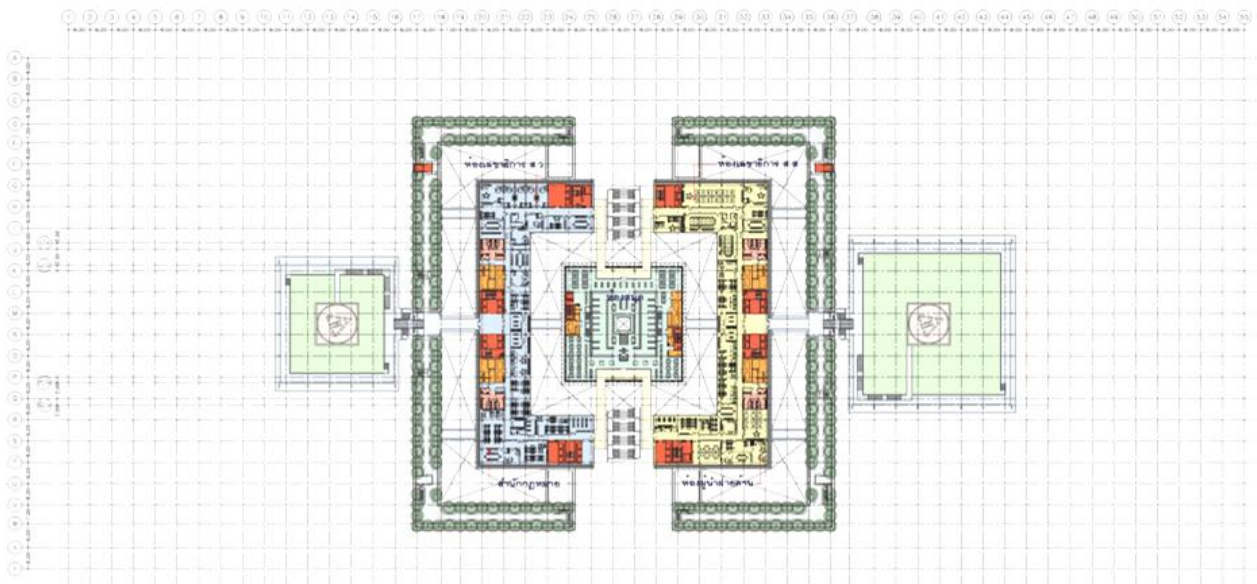
ผังพื้นที่ ๖

ภาพที่ 4.29 ภาพแสดงผังพื้นที่ 6 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งขวาเป็นห้องประชุมสำนักเลขาธิการ ส.ส. ส่วนกลางเป็นห้องประชุมกรรมาธิการ ส.ว. ถัดออกไปด้านขวาเป็นห้องทำงาน ส.ส. ด้านซ้ายเป็นห้องทำงาน ส.ว. ฝั่งซ้ายเป็นส่วนห้องเครื่องปรับอากาศ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

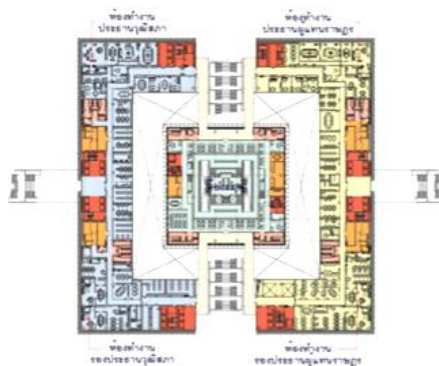
ผังพื้นที่ ๗

ภาพที่ 4.30 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ 7 และชั้นที่ 8 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งซ้าย ขวา และส่วนกลางเป็นห้องทำงาน ส.ส. ถัดออกไปด้านซ้าย และ ขวาเป็นส่วนห้องเครื่อง (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

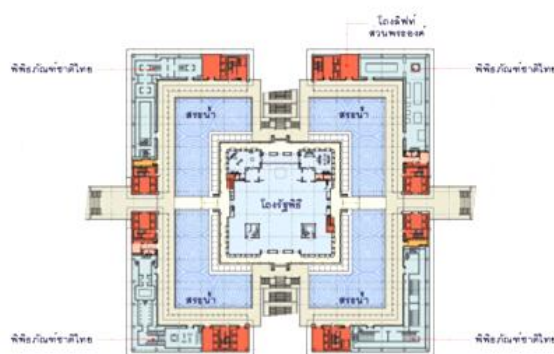
ผังพื้นที่ ๙

ภาพที่ 4.31 ภาพแสดงผังพื้นที่ชั้นที่ 9 ของสัปปายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งซ้ายเป็นห้องเลขาธิการ ส.ว. และสำนักงานกฎหมาย ฝั่งขวาเป็นห้องเลขาธิการ ส.ส.และห้องผู้นำฝ่ายค้าน ถัดออกไปด้านซ้าย และ ขวาเป็นส่วนนันทนัยทางอากาศ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

ผังพื้นที่ ๑๐

ภาพที่ 4.32 ภาพแสดงผังพื้นที่ 10 ของสภายะสภาสถาน พื้นที่ด้านฝั่งซ้ายเป็นห้องทำงานประธานวุฒิสภา และ รองประธานวุฒิสภา ฝั่งขวาเป็นห้องทำงานประธานและรองประธานผู้แทนราษฎร (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

ผังพื้นที่ ๑๑

ภาพที่ 4.33 ภาพแสดงผังพื้นที่ 11 ของสภายะสภาสถาน พื้นที่โดยรอบด้านฝั่งซ้ายและขวาเป็นพิธีภัณฑ์ชาติไทย พื้นที่ส่วนกลางเป็นโถงรัฐพิธีล้อมรอบด้วยสระน้ำ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

ภาพที่ 4.34 ภาพแสดงรูปตัดของสัปปายะสภาสถาน แสดงความเชื่อมต่อตามลำดับหน้าที่และความสำคัญของแต่ละฝ่าย ส่วนด้านซ้ายและขวาเป็นอาคารสำนักงานและส่วนสนับสนุน ถัดเข้ามาเป็นห้องประชุมจากห้องประชุมเป็นส่วนทำงานของ ส.ส. และ ส.ว. ส่วนแกนกลางเป็นพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตย โถงรัฐพิธีพิพิธภัณฑ์ชาติไทย ในส่วนบนสุดเป็นอาคารเครื่องยอดเป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

สถาปนิกผู้ออกแบบมีแนวคิดในการออกแบบส่วนฐานให้ของอาคารรัฐสภานี้ให้มีความเรียบง่าย ลักษณะของรูปทรงไม่สื่อถึงความหมายทางนามธรรมเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ต้องการสื่อสารถึงกลิ่นอายทางวัฒนธรรมความเป็นไทยในวัสดุและองค์ประกอบต่างๆ เนื่องจากส่วนฐานและส่วนอาคารมีความสลับซับซ้อนในหน้าที่การใช้งานทำให้ลักษณะของช่องเปิดมีความแตกต่างกันไปตามประโยชน์ใช้สอย สถาปนิกได้จัดการกับความสลับซับซ้อนนั้นด้วยการใช้เสาไม้ทำเป็น Façade โดยวางตำแหน่งเป็นระยะเป็นจังหวะ (Rhythm) ที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดลักษณะของการสนับสนุน (Support) ส่วนอาคารด้านบน อีกทั้งเพื่อปิดบังความสลับซับซ้อนนั้น และเพื่อให้ฐานของอาคารมีความเป็นเอกภาพ (Unity) การเลือกใช้เสาไม้สักเพื่อให้สื่อสารถึงความเป็นท้องถิ่น ความเป็นธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นเป็นวัสดุดั้งเดิมที่ใช้ในการปลูกสร้างสถาปัตยกรรมของไทยตั้งแต่ในสมัยโบราณ โดยรูปทรงของเสาที่เลือกใช้มีลักษณะเป็นทรงกลมเพื่อให้เกิดความรู้สึกที่นุ่มนวล

ภาพที่ 4.35 มุมมองของสัปปายะสภาสถานจากด้านถนนสามเสน ฐานและตัวอาคารเป็นสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ที่มีความเรียบง่ายให้ความรู้สึกเสมือนเป็นภูเขาที่มีศาสนสถานตั้งอยู่บนยอด (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ถัดจากขั้นฐานขึ้นไปในส่วนของอาคารมีลักษณะเป็นระเบียงที่ลดหลั่นขึ้นไป รูปด้าน โดยรอบระเบียงจะปลูกต้นไม้ (“ต้นมะกอก” เพื่อสื่อความหมายถึงกรุงเทพฯ ที่อดีตมีนามว่า “บางกอก”) เพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นภูเขา ไปจนถึงขั้นบันไดที่มีลักษณะเสมือนเป็น กำแพงแก้วเพื่อเกิดการรับรู้หรือความรู้สึกว่าเป็นขอบเขตของสัปปายะสถาน หรือศาสนสถานที่ตั้งอยู่บนยอดเขา สถาปนิกผู้ออกแบบมีความตั้งใจให้ส่วนฐานและตัวอาคารเกิดความรู้สึกเหมือนเป็นดั่งภูเขาและใช้บันไดเป็นตัวเชื่อมโยงส่วนทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ตั้งแต่ในส่วนฐานส่วนอาคารจนถึงในส่วนยอดอาคาร เพื่อให้ผู้ที่เข้าใช้สอยอาคารเกิดการรับรู้เสมือนดังขึ้นไปสักการะศาสนสถานที่อยู่บนยอดเขา ซึ่งจะสอดคล้องกับการทำหน้าที่ในทางสัญลักษณ์ของเชิงเขาพระสุเมรุในชั้นส่วนที่เป็นอาคารด้านบน

ภาพที่ 4.36 (ซ้าย) พระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 7 บริเวณด้านหน้าอาคารด้านหลังเป็นบันไดที่เชื่อมโยงส่วนต่างๆไปสู่ส่วนยอดอาคารด้านบน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 4.37 (ขวา) บริเวณส่วนยอดอาคารเป็นกำแพงแก้วในรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่โอบล้อมส่วนยอดอาคารที่เป็นสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ในส่วนแนวแกนทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวา เป็นส่วนของห้องประชุม ส.ส. (ห้องพระสุริยัน) และ ส่วนของห้องประชุม ส.ว. (ห้องพระจันทร์) ซึ่งสถาปนิกได้กำหนดชื่อขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการตีความและความหมายในเชิงสัญลักษณ์ ที่พระอาทิตย์และพระจันทร์โคจรรอบเขาพระสุเมรุตามคติไตรภูมิ โดยสร้างขึ้นเป็นห้องประชุมรูปทรงครึ่งวงกลม เพื่อหวังผลของการรับรู้ทั้งจากภายในและภายนอก โดยภายนอกผู้ที่พบเห็นสามารถเกิดการรับรู้ได้ว่าเป็นพระอาทิตย์ และ พระจันทร์ แต่สถาปนิกผู้ออกแบบได้ออกแบบให้ห้องประชุมรูปทรงครึ่งวงกลมทั้งสองนี้อยู่ภายในกรอบสี่เหลี่ยมที่ล้อมด้วยเสาไม้ เพื่อเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity) ให้เกิดขึ้นกับภาพรวมของตัวสถาปัตยกรรม อีกทั้งพื้นที่หลังคาด้านบนยังเป็นพื้นที่สำหรับหนีไฟทางอากาศด้วย

ส่วนสถาปัตยกรรมภายในห้องประชุม สถาปนิกผู้ออกแบบหวังผลจากจากรูปทรงของหลังคาที่เป็นทรงโค้งครึ่งวงกลม เพื่อให้ผู้ที่เข้าประชุมเกิดความรู้สึกที่สงบ โดยลักษณะในการใช้งานของทั้ง ส.ส.และ ส.ว.ได้ถูกแยกส่วนออกจากกันตามลักษณะหน้าที่การบริหารแต่สามารถเดินเชื่อมถึงกันได้ในส่วนบริเวณแกนกลาง โดยมีอาคารสำนักงานสมัยใหม่ถัดออกไปจากห้องประชุมเป็นส่วนสนับสนุนของทั้งสองฝ่าย

ภาพที่ 4.38 (บน) ห้องพระสุริยัน ห้องประชุม ส.ส. ภาพที่ 4.39

ภาพที่ 4.39 (ล่าง) ห้องพระจันทร์ ห้องประชุม ส.ว. สถาปนิกผู้ออกแบบออกแบบให้หลังคาเป็นทรงโค้งครึ่งวงกลม เพื่อให้ผู้ที่เข้าประชุมเกิดความรู้สึกที่สงบ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

ในส่วนพื้นที่ ที่เป็นแกนกลางเป็นพื้นที่ในส่วนของสาธารณะโดยที่ประชาชนสามารถเข้าใช้สอยในพื้นที่ส่วนกลางนี้ได้โดยจัดเป็นส่วนของพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตย เหนือขึ้นไปเป็นโรงพระราชพิธีสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงเสด็จฯเพื่อประกอบรัฐพิธีเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรแทนพระที่นั่งอนันตสมาคม

4.2.2.2 ส่วนยอดอาคาร

เพื่อให้เกิดผลตามแนวความคิดตั้งต้นที่ว่าด้วยเรื่องของศีลธรรม ตามภารกิจของสถาปัตยกรรมสัปปายะสถานแห่งนี้ที่จะสร้างขวัญของประชาชนให้กลับคืนมา หรือเป็นสื่อ นำทางให้ผู้คนได้ฟื้นฟูและรักษาในเรื่องของศีลธรรม จากคติ แนวคิด และจิตวิญญาณแบบไทย พื้นที่ในชั้นบนสุดจึงถูกออกแบบให้เป็นเสมือนดั่งศาสนสถานที่ประชาชนสามารถขึ้นไปสักการะพระสยามเทวาธิราช¹³⁴ ที่ประดิษฐานอยู่ภายใน “อาคารเครื่องยอด”¹³⁵ อาคารเครื่องยอดนี้ถูกล้อมรอบด้วยสระน้ำ ถัดออกมาคืออาคารล้อมรอบมีรูปแบบเป็นอาคารกระจกสีเหลี่ยมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นส่วนพิพิธภัณฑ์ชาติไทย ใช้จัดแสดงถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทย (อาคารมีลักษณะคล้ายกำแพงแก้ว หรือทำหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์คล้ายระเบียงคตในงานสถาปัตยกรรมทางศาสนา ส่วนยอดที่กล่าวมานี้เปรียบได้ในเชิงสัญลักษณ์เสมือนดั่งวิมารบนยอดเขาพระสุเมรุ)

ภาพที่ 4.40 ทศนียภาพบริเวณฐานอาคารเครื่องยอดรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี ล้อมรอบด้วยสระน้ำ และอาคารกระจกสีเหลี่ยมรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นส่วนพิพิธภัณฑ์ชาติไทย (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

¹³⁴ เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริว่าประเทศไทยมีเหตุการณ์ที่เกือบจะต้องเสียอิสรภาพมาหลายครั้ง แต่เฉียดหนีให้มีเหตุรอดพ้นภัยอันตรายมาได้เสมอ คงจะมีเทพยดาที่ศักดิ์สิทธิ์คอยอภิบาลรักษาอยู่ สมควรที่จะทำรูปเทพยดานั้นขึ้นสักการบูชา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการปั้นหล่อเทวรูปสมมุติขึ้น ถวายพระนามว่าพระสยามเทวาธิราช ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งทรงธรรมในหมู่พระที่นั่งพุทธมณฑลเชียร ในพระอภิเนาว์นิเวศน์ พระสยามเทวาธิราช เป็นเทวรูปหล่อด้วยทองคำสูง 8 นิ้ว ประทับยืนทรงเครื่องกษัตริยาธิราช ทรงฉลองพระองค์อย่างเครื่องของเทพารักษ์ มีมงกุฎเป็นเครื่องศรัทธา พระหัตถ์ขวาทรงพระแสงขรรค์ พระหัตถ์ ซ้ายยกขึ้นจีบดรชนีเสมอพระอุระ

¹³⁵ คณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยผู้ออกแบบเป็นผู้กำหนดชื่ออาคารเครื่องยอดนี้

พื้นที่ในส่วนที่เป็นแกนกลางนี้เป็นเสมือนหัวใจของสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน ที่ต้องการสื่อให้เห็นถึงหัวใจหลักของการรวมกันขึ้นเป็นชาติตามแนวแกน นั่นคือประชาชน พระมหากษัตริย์ และศาสนาอันเป็นนัยยะที่สื่อถึงประชาชนว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับประชาชนนั้นอยู่ใกล้กัน

สถาปัตยกรรมในส่วนยอดนี้เป็องต้นกลุ่มสถาปนิกตั้งใจจะสร้างสรรค์ส่วนยอดอาคารที่สำคัญนี้ให้เกิดภาษาทางสถาปัตยกรรมแบบไทยในรูปแบบใหม่ และเพื่อให้เข้ากันกับตัวอาคารในส่วนล่าง กลุ่มสถาปนิกก็ได้ถกเถียงถึงรูปแบบอันสำคัญของสถาปัตยกรรมในส่วนนี้ แต่ในท้ายที่สุดทางกลุ่มก็ได้ฉกคิดและได้สติขึ้นจากงานสถาปัตยกรรมไทยที่สำคัญ “ช่าง” หรือ “ครูช่าง” ที่สร้างงานสถาปัตยกรรมไทยที่สำคัญทั้งหลายในอดีตล้วน “นิรนาม” ทั้งสิ้น และทางกลุ่มคิดว่าสถาปนิกในกลุ่มอาจไม่มีความสามารถเพียงพอในการที่จะปรับเปลี่ยนหรือสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมให้เกิดขึ้นใหม่จากสถาปัตยกรรมที่สืบสานต่อเนื่องมานับเป็นพันปีโดยขาดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงได้ตระหนักขึ้นว่างานชิ้นนี้จะทำขึ้นเพื่อบูชาครู (เหล่าครูช่างในงานสถาปัตยกรรมไทยในอดีต) โดยเทิดงานครูช่างให้เหนือขึ้นและอยู่สูงที่สุด สิ่งทีกลุ่มสถาปนิกกลุ่มสงบทำคือการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่หรือคือส่วนกำแพงแก้วและฐานรากเพื่อให้สนับสนุนหรือรองรับงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของครูช่างนิรนามที่สืบสานมาตั้งแต่ในอดีต โดยทางกลุ่มคิดว่าสิ่งที่ตัดสินใจเป็นส่วนหนึ่งของการปล่อยวาง เสียสละ และละทิ้งความเป็นตัวตนเพื่อกระทำการอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยไม่คิดถึงประโยชน์หรือชื่อเสียงส่วนตน

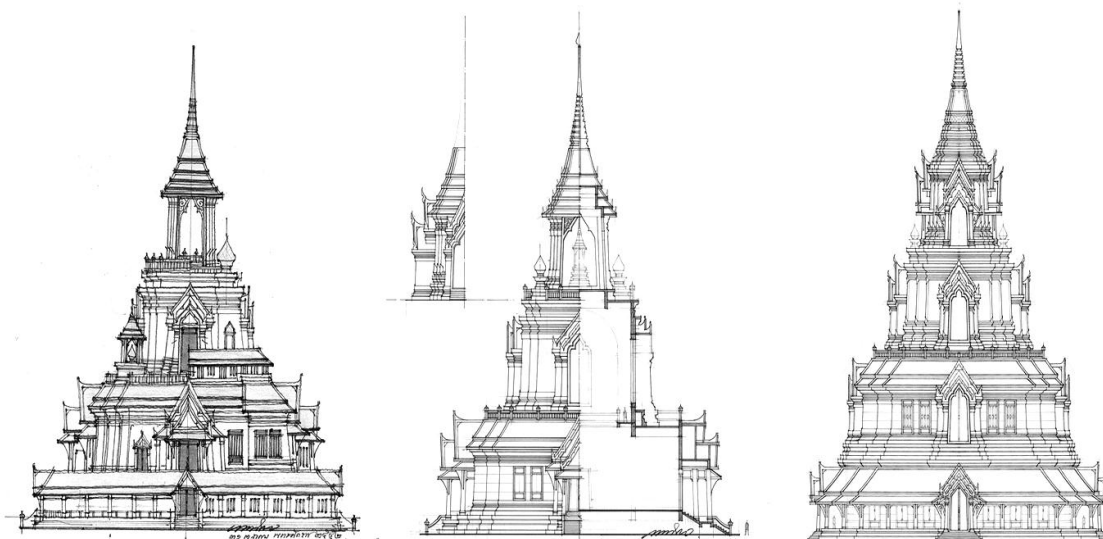
หลังจากนั้นสถาปนิกกลุ่มสงบจึงได้เชิญ รศ.ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี รศ. เผ่า สุวรรณศักดิ์ ศรี และ ผศ.พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ เข้าร่วมในงานออกแบบสถาปัตยกรรมในส่วนยอดของสัปปายะสภาสถาน ในฐานะครูและผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้ จากการสัมภาษณ์ รศ.ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี ศิลปินแห่งชาติ สาขาสถาปัตยกรรมไทยประเพณี และ ผศ. พงศกร ยิ้มสวัสดิ์¹³⁶ สถาปนิกผู้รับผิดชอบการออกแบบ ได้อธิบายถึงที่มาและแนวความคิดในการออกแบบส่วนยอดทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานดังนี้

ผศ. พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงที่มาของการร่วมงานในครั้งนี้ โดยเริ่มจาก นายธีรพล นิยม จากสถาบันอาศรมศิลป์ได้ติดต่อผ่านทาง รศ. เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี ด้วยมีความประสงค์ให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยเป็นผู้ออกแบบอาคารในส่วนยอดของรัฐสภาแห่งใหม่นี้ ตามเจตนารมณ์ของสถาปนิกกลุ่มสงบที่ต้องการเชิดชูสถาปัตยกรรมไทยหรืองานช่างของไทยให้เป็นจุดศูนย์กลางสูงสุดของทั้งแกนระนาบ ตำแหน่งที่ตั้ง และด้วยนัยยะความหมาย เมื่อทางคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยได้ตอบรับคำเชิญและได้เข้าร่วมงานกับสถาปนิกกลุ่มสงบ ซึ่งในขณะนั้น

¹³⁶ สัมภาษณ์ รศ.ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี ศิลปินแห่งชาติสาขาสถาปัตยกรรมไทยประเพณี และ ผศ. พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ สถาปนิกผู้รับผิดชอบการออกแบบ ในส่วนยอดทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ.2556.

อยู่ในขั้นตอนของการประกวดแบบในรอบที่ 1 โดยมีข้อกำหนดทางกายภาพ ขนาดสัดส่วนของฐาน ความสูง และกรอบความคิดเรื่องคติไตรภูมิจากสถาปนิกกลุ่มสงบได้กำหนดเป็นแนวทางไว้

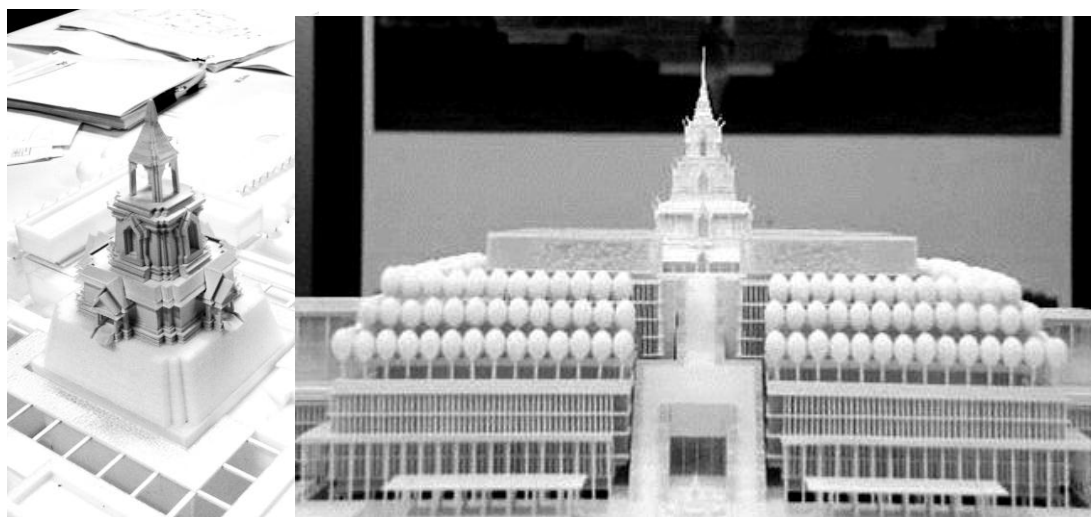
คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงได้มุ่งเน้นประเด็นในการออกแบบ อาคารส่วนยอดของรัฐสภาแห่งใหม่นี้ไว้ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือ กรอบแนวทางด้านกายภาพเรื่อง ขนาดสัดส่วนของฐาน และความสูงที่ถูกกำหนดโดยสถาปนิกกลุ่มสงบเพื่อควบคุมภาพรวมของงาน สถาปัตยกรรม ประเด็นที่สองคือกรอบแนวความคิดหลักของโครงการเรื่องคติไตรภูมิ ที่ต้อง แสดงออกถึง คติ สัญลักษณ์ และความหมาย ทางคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย จึงได้ศึกษาพิจารณานำสถาปัตยกรรมเครื่องยอดในสถาปัตยกรรมไทยมาใช้ โดยมุ่งเน้นที่ขนาด สัดส่วน และรูปทรงเป็นหลักเพื่อให้เข้ากันและกลมกลืนไปกับส่วนฐานซึ่งก็คือตัวอาคารรัฐสภา

ภาพที่ 4.41 แบบร่างอาคารเครื่องยอด รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี ในรอบการประกวดแบบ พัฒนาการของแบบร่างอาคารเครื่องยอดจากซ้ายไปขวา (ที่มาภาพ: ผศ. พงศกร ยิ้มสวัสดิ์)

เมื่อมีการตัดสินและสถาปนิกกลุ่มสงบได้รับการคัดเลือกให้เข้ารอบ 5 กลุ่มสุดท้าย ทางคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงได้ทำการออกแบบลงรายละเอียดอาคารในส่วน ยอดของสัปปายะสภาสถานนี้อีกครั้ง ประเด็นเรื่องศาสนาได้ถูกพูดถึงขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญ ประเด็นหนึ่งเนื่องด้วยมีความละเอียดอ่อนต่อผู้คนในชาติ หากแต่งานสถาปัตยกรรมไทยตั้งแต่ใน อดีตส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้ในบรรพบุรุษศาสนา ในส่วนนี้จึงทำให้คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญ ทางด้านสถาปัตยกรรมไทย จึงได้มุ่งประเด็นการออกแบบอาคารส่วนยอดของสัปปายะสภาสถานนี้ ให้เป็นไปในแนวทางที่ส่งเสริมงานทางศิลปกรรมของชาติมากกว่าประเด็นในเรื่องของความหมาย ในทางพุทธศาสนาโดยเน้นการนำเสนอต่อยอดในเรื่องราวของเขาพระสุเมรุจากฐานและตัวอาคาร ของรัฐสภาแห่งใหม่ที่ถูกออกแบบให้มีลักษณะเสมือนเป็นภูเขา คณะกรรมาธิการผู้เชี่ยวชาญทางด้าน

สถาปัตยกรรมไทยจึงได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมและได้แรงบันดาลใจในการออกแบบส่วนยอดนี้จากจิตรกรรมฝาผนังของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ที่ปรากฏภาพวิมารไพชยนต์ของพระอินทร์สถิตอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ ซึ่งตรงกับคติความเชื่อในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีความหมายว่าเมืองแก้วแห่งพระอินทร์ ในครั้งแรกจึงได้ออกแบบสถาปัตยกรรมส่วนยอดให้เป็นไปในแนวทางนี้

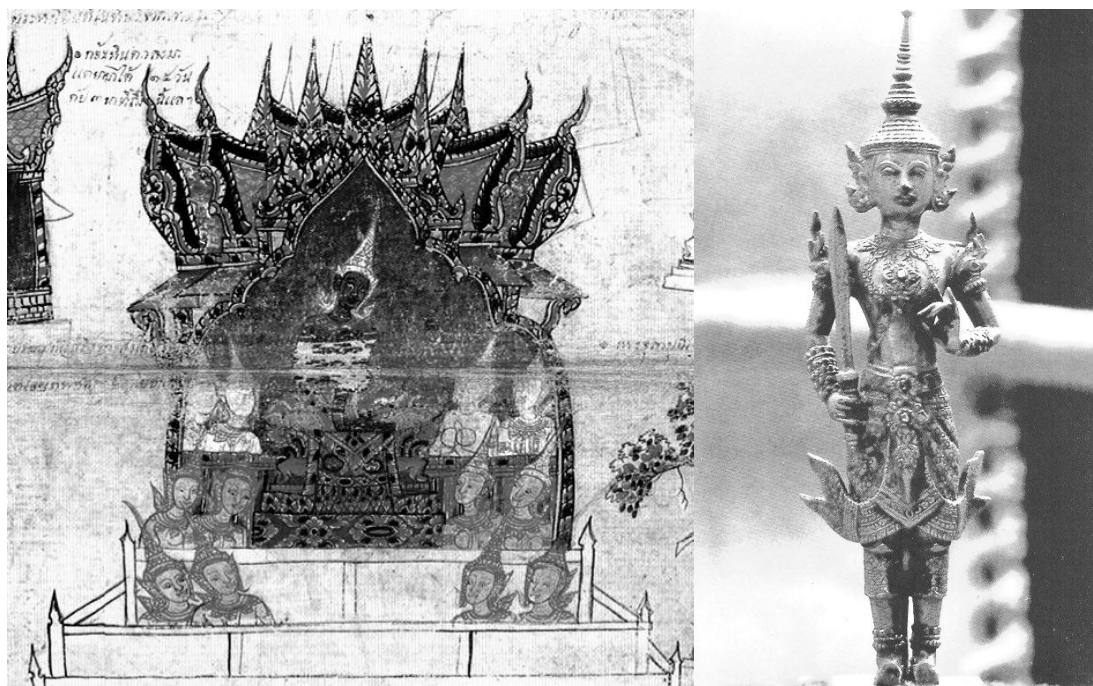

ภาพที่ 4.42 หุ่นจำลองอาคารเครื่องยอด ในการประกวดแบบครั้งที่ 1 พัฒนาการของหุ่นจำลองอาคารเครื่องยอดจากซ้ายไปขวา (ที่มาภาพ: ผศ. พงศกร ยิ้มสวัสดิ์)

แต่เนื่องจากสถาปนิกกลุ่มสงบมีความตั้งใจที่จะอัญเชิญพระสยามเทวาธิราชจากศาลของรัฐสภาเดิมมาประดิษฐานมาไว้ ณ ส่วนยอดนี้ รูปแบบและความหมายจึงเกิดการทับซ้อนทั้งทางด้านกายภาพที่แสดงออกและเรื่องคติสัญลักษณ์ความหมาย ในท้ายที่สุดคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงได้ทำการออกแบบเป็นวิมารของพระสยามเทวาธิราช แต่ยังคงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่มีความทับซ้อนถึงทั้งพระอินทร์และพระสยามเทวาธิราชร่วมกันในเรื่องของความหมาย ซึ่งเป็นเทพผู้คุ้มครองดูแลปกป้องรักษาประเทศและกรุงรัตนโกสินทร์

คณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงได้ขนานนามสถาปัตยกรรมในส่วนยอดนี้ว่า “อาคารเครื่องยอด” เนื่องจากทางด้านคติความหมายเชิงสัญลักษณ์คือการเป็นทั้งวิมารของพระอินทร์และวิมารของพระสยามเทวาธิราช ส่วนในทางกายภาพคือการเป็นทั้งส่วนโถงที่พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินประกอบรัฐพิธีในวาระเปิดประชุมรัฐสภา และยอดส่วนบนเป็นศาลพระสยามเทวาธิราชของอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ที่อัญเชิญมาจากอาคารรัฐสภาเดิม¹³⁷

¹³⁷ สัมภาษณ์ ผศ. พงศกร ยิ้มสวัสดิ์ สถาปนิกผู้รับผิดชอบการออกแบบ ในส่วนยอดทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2556.

ภาพที่ 4.43 (ขวา) พระอินทร์ประทับ ณ วิมานไพชยนต์ (ที่มาภาพ: สมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวง)

ภาพที่ 4.44 (ซ้าย) พระสยามเทวาธิราช ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง สัญลักษณ์ที่มีความทับซ้อนเชิงความหมายในการออกแบบอาคารเครื่องยอดของสัปปายะสภาสถาน คือพระอินทร์ผู้สถิตบนยอดเขาพระสุเมรุ และ พระสยามเทวาธิราช เทพผู้ปกป้องรักษาประเทศที่ถูกประดิษฐาน ณ อาคารเครื่องยอดนี้ (ที่มาภาพ: <http://www.lambuddhism.net/prasaimteva01.JPG>)

รศ.ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี ได้อธิบายถึงรายละเอียดของการออกแบบอาคารเครื่องยอดนี้ว่า มุมมองในเรื่องของความงาม (Aesthetic) อันเกิดจาก ขนาด สัดส่วน และรูปทรงที่แสดงออกถึงความสง่างามมีความสำคัญมากที่สุด จึงออกแบบโดยเน้นที่รูปทรงมากกว่าการตกแต่งประดับประดา เนื่องจากมองเห็นในระยะไกล อีกทั้งรูปแบบต้องไม่เหมือนสถาปัตยกรรมไทยที่เคยมีมาในอดีต แต่ต้องมีความถูกต้องตามขนบในงานสถาปัตยกรรมไทย เหมาะสมกับกาลเทศะควรค่าที่จะตั้งอยู่บนยอดของรัฐสภาไทยแห่งใหม่ และสามารถทำให้ผู้ที่พบเห็นได้เห็นถึงความงดงามของสถาปัตยกรรมไทย ได้ชื่นชมถึงความสง่างามที่แสดงออกโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจถึงคติความหมายหรือสัญลักษณ์ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังใดๆ โดยมีแนวความคิดที่ในการออกแบบแสดงออกทางกายภาพคือ

- เป็นสถาปัตยกรรมไทยที่สืบสานจากอดีตมีความสง่างามสมอำนาจ 1 ใน 3 ของประเทศ
- ดำเนินตามกรอบคติความเชื่อที่ได้วางไว้ตั้งแต่ต้นคือคติไตรภูมิ
- การเลือกเฟ้นรูปทรง ขนาด สัดส่วนทางสถาปัตยกรรมไทยที่มุ่งเน้นความงดงามเป็นหลักเพื่อก่อให้เกิดเป็นมุมมองและเป็นที่ยอมรับสำคัญในเมือง (Landmark)

- สถาปัตยกรรมในส่วนยอดนี้ส่วนบนเป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช

จึงดำเนินการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยตามฐานานุศักดิ์โดยเลือกใช้เครื่องยอดทรงจอมแหแบบย่อมุม ยอดแหลม (ยอดทองคำ) ประกอบซุ้มบันแถลง มีรัตนบัลลังก์ 3 ชั้น โดยพื้นที่ภายในตัวอาคารเครื่องยอดนี้เป็นที่สำหรับพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินเปิดประชุมรัฐสภา โดยขนาดสัดส่วน รูปทรงในการออกแบบดูจากสัดส่วนภาพรวมของอาคารทั้งหมดเป็นหลัก โดยกำหนดการออกแบบตามระยะมุมมองให้เกิดเป็น 4 ระยะคือ ทัศนียภาพหรือมุมมองที่เกิดขึ้นจากในระยะไกล ระยะทัศนียภาพที่เกิดจากลานภูมิสถาปัตยกรรมโดยรอบอาคาร ระยะทัศนียภาพโดยรอบอาคาร และระยะรายละเอียดของอาคารที่สามารถมองเห็นลวดลายและองค์ประกอบ¹³⁸

ภาพที่ 4.45 พัฒนาการของแบบรายละเอียดอาคารเครื่องยอดจากซ้ายไปขวา ด้านขวาสุดเป็นแบบที่ทำการสร้าง (ที่มาภาพ: ผศ. พงศกร ยิ้มสวัสดิ์)

ในเรื่องของวัสดุที่เลือกใช้สำหรับอาคารเครื่องยอดในเบื้องต้นทางสถาปนิกกลุ่มสงบต้องการให้เป็นปูนปั้นและเครื่องไม้เพื่อเป็นการแสดงฝีมือของช่างไทยให้เป็นที่ประจักษ์ และจงใจให้เกิดการซ่อมบำรุงเพื่อให้เกิดการสืบสานฝีมือช่างให้คงอยู่สืบต่อไป แต่ในท้ายที่สุดคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยได้ตัดสินใจใช้วัสดุที่เป็นโลหะปิดทองเพราะเหตุผลด้านการดูแลรักษา (Maintenance) อันเกิดจากสภาพอากาศในปัจจุบัน

¹³⁸ สัมภาษณ์ รศ.ดร. ภิญญา สุวรรณศิริ ศิลปินแห่งชาติสาขาสถาปัตยกรรมไทยประเพณี สถาปนิกผู้รับผิดชอบการออกแบบในส่วนยอดทางสถาปัตยกรรมของสปปายะสภาสถาน เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2556.

ภาพที่ 4.46 ทศนิยมภาพอาคารเครื่องยอดของสัปปายะสภาสถานจากลานด้านถนนสามเสน โดยอาคารเครื่องยอดนี้ใช้วัสดุเป็นโลหะปิดทอง (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

จากข้อมูลปฐมภูมิทางเอกสารที่มีการจดบันทึก และข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์กลุ่มสถาปนิกที่ร่วมกันออกแบบอาคารรัฐสภาไทยแห่งใหม่นี้ ทำให้สามารถเข้าใจถึงที่มา หลักการ และแนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมในแต่ละภาคส่วนอันประกอบกันขึ้น ซึ่งเป็นเหตุและปัจจัยของการก่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานแห่งนี้ อันจะนำพาข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดไปสู่การศึกษาวิเคราะห์ถึง คติ และ สัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานในบทต่อไป

บทที่ 5

คติ และ สัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรม

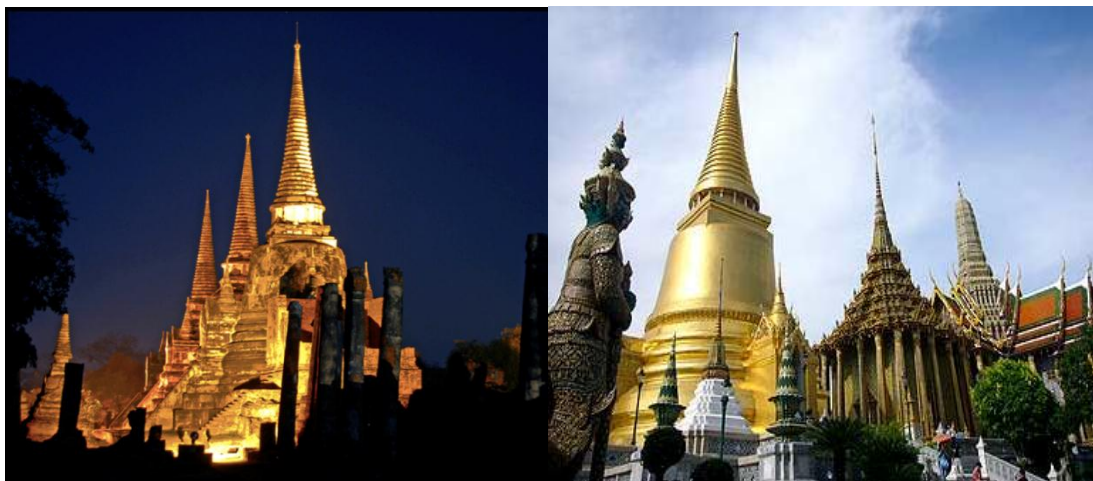
การศึกษาในบทนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การออกแบบสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมสถาน และค้นหาคุณค่าในเรื่อง สัญลักษณ์ และความหมายของการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมของกลุ่มสถาปนิกที่ได้รับการคัดเลือกให้ชนะการประกวดแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา 2 ส่วนคือ ส่วนของ “คติ” ความเชื่อซึ่งเป็นแนวคิดที่นำมาสู่การออกแบบสถาปัตยกรรมสถาปัตยกรรม และในส่วนของการสร้างสรรค์ “สัญลักษณ์” เพื่อสื่อสารความหมายจากแนวคิดของผู้ออกแบบมาสู่รูปแบบสถาปัตยกรรมและการใช้งานของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการเปรียบเทียบรูปแบบพัฒนาการในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมของคติไตรภูมิในอดีต ดังที่ศึกษามาแล้วในบทข้างต้น มาสู่การนำมาตีความหมายใหม่ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมสถาน

5.1 คติในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมสถาน

ผลจากการศึกษาและการสัมภาษณ์จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ากลุ่มสถาปนิกคณะทำงานที่ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย กลุ่ม สงบ 1051 อันประกอบไปด้วยกลุ่มสถาปนิก ภูมิสถาปนิก และคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย ต่างมีแนวคิดและมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในเรื่องของพุทธศาสนา เนื่องจากสถาปัตยกรรมรัฐสภาเกี่ยวเนื่องกับการเมืองการปกครองทางกลุ่มผู้ออกแบบจึงได้แสดงออกถึงทิศทางในการออกแบบรัฐสภาแห่งใหม่ และได้ยกให้ “ศีลธรรม” เป็นเรื่องสำคัญที่สุดที่ควรจะต้องมีอยู่ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากคำของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่กล่าวว่า “ธรรมะไม่มาประชาธิปไตยไม่มี” ซึ่งหมายความว่าถ้าคนปฏิบัติไม่มีคุณธรรมไม่มีศีลธรรม ต่อให้มีรัฐธรรมนูญที่ดีขนาดไหนก็ไม่อาจเป็นผล จึงได้ปักธงและวางทิศทางของการออกแบบสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่นี้ให้เป็นสถานที่สำหรับการประกอบกรรมดี(สถาปัตยกรรมสถาน) และเป็นที่มาของการตั้งต้นนามโครงการสถาปัตยกรรมรัฐสภาแห่งใหม่นี้ว่า “สถาปัตยกรรมสถาน”

การหยิบยกประเด็นในเรื่องของ “ศีลธรรม” และ “คุณธรรม” ที่เป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกันในสังคม อันเป็นเหตุให้สังคมในอดีตสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ด้วยมีกรอบความคิดหรือคติความเชื่อบางอย่างเป็นตัวกำหนดกรอบความคิดและแบบแผนในทุกส่วนของสังคมในอดีต ยังผลให้บังเกิดมีศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงตน (Landmark

Architecture) ดังเช่น เจดีย์ หรือพระปรางค์ เพื่อบอกกล่าวให้สังคมรับรู้ถึงอุดมการณ์ของผู้ปกครอง ในอดีตในเรื่องของคุณธรรมและศีลธรรม มรดกทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอันสำคัญเหล่านี้ ได้ตกทอดและเป็นประจักษ์พยานบอกเล่าอุดมการณ์ทางความคิดเรื่อยมาจนถึงในปัจจุบัน

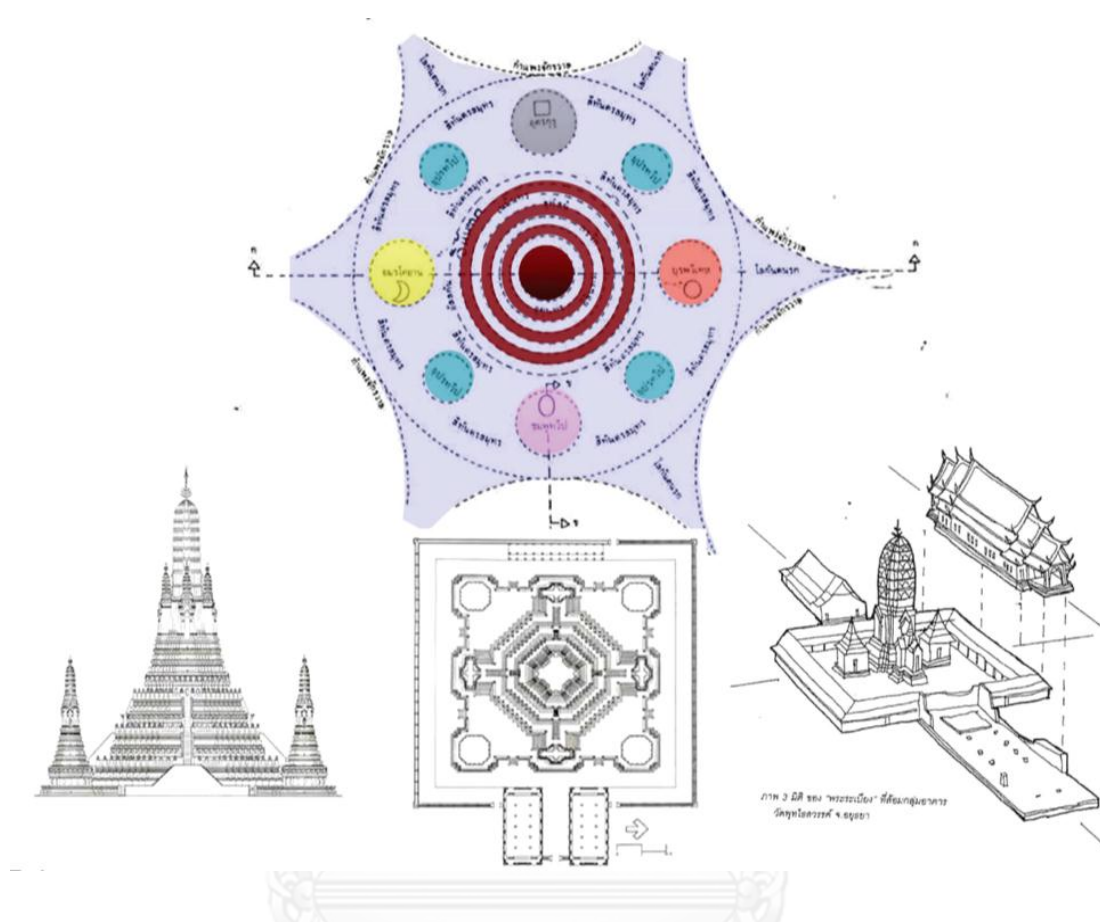
ภาพที่ 5.1 (ซ้าย) เจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระราชวังโบราณสมัยอยุธยาซึ่งเป็นต้นแบบของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ที่มาภาพ: <http://www.tlcthai.com/travel/958/wat6>.)

ภาพที่ 5.2 (ขวา) เจดีย์ทอง หอมณเฑียรธรรม ปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดารามภายในพระบรมมหาราชวังสมัยรัตนโกสินทร์ มรดกทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่ตกทอดและสืบสานอุดมการณ์ทางความคิดเรื่องของคุณธรรมและศีลธรรมของผู้ปกครองในอดีต (ที่มาภาพ: <http://www.postjung.com/549128/>.html)

ทางกลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบได้ทำการศึกษาถึงเหตุอันเป็นบ่อเกิดของผลงานทางสถาปัตยกรรมในอดีต หลังจากการศึกษาทางกลุ่มสถาปนิกพบว่าสถาปัตยกรรมที่ปรากฏขึ้นในอดีตเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความเชื่อในเรื่อง “คติไตรภูมิ” แทบทั้งสิ้น (คติอันเป็นกรอบความคิดที่แสดงถึงการพยายามทำความเข้าใจความเป็นไปทั้งหลายในสังคม และโลก รวมถึงเป็นกรอบทางความคิดในการจัดระเบียบพฤติกรรมของผู้คนในสังคม โดยให้คุณค่า และเน้นย้ำความสำคัญของการประกอบกรรมดี และเกรงกลัวต่อการกระทำกรรมชั่ว) และความเชื่อในเรื่องคติไตรภูมินี้ไม่เพียงเป็นกรอบความคิดหลักของการก่อรูปในงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในอดีตเท่านั้น แต่คติความเชื่อนี้ล้วนมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับสังคมไทยในอดีตในแทบทุกอณู

โดยกลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความเชื่อว่าส่วนที่มีความแข็งแรงที่สุดในกรอบความคิดของคติไตรภูมิ ที่มีอิทธิพลต่อมิติของผลงานทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมมากที่สุด คือเรื่องของบาปบุญ คุณ โทษ โดยเตือนสติให้ผู้ที่ได้พบเห็นหรือสัมผัส ไม่ว่าจะด้วยทางใดทางหนึ่ง ให้บังเกิดมี “หิริโอตัมปะ” อันหมายถึงความละอายหรือความเกรงกลัวต่อบาป (หิริโอตัมปะ ถือว่าเป็นโลกपालธรรม ซึ่งหมายถึงธรรมที่รักษาคุ้มครองโลก ทำให้สรรพสัตว์ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข) กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบ

จึงได้ตัดสินใจเลือกกรอบความคิดของคติไตรภูมินี้มาเป็นแก่นความคิดหลักในการออกแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่

ภาพที่ 5.3 คติไตรภูมิบ่อเกิดของผลงานทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในอดีต
(ที่มาภาพ: เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ)

ในด้านรูปทรงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมทางกลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบได้ทำการศึกษาถึงพัฒนาการ การก่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตที่เกิดขึ้นจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ โดยนำมาตีความหมายใหม่และถ่ายทอดผ่านรูปแบบภาษาสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม หน้าที่การใช้งาน และเทคนิควิธีการก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมในยุคปัจจุบัน

หากแบ่งสถาปัตยกรรมของสปปายะสถานออกตามตำแหน่งทิศทางและองค์ประกอบหลักในการพิจารณาเพื่อการศึกษาและการวิเคราะห์เปรียบเทียบคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิในพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในอดีตที่กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบนำมาตีความและนำมาประยุกต์ใช้แล้ว อาจสามารถแบ่งออกได้เป็นส่วนหลักดังนี้คือ

- แผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของการจัดวางตำแหน่งอาคาร และความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ว่างกับตัวอาคารตามกรอบความคิดหลักในการออกแบบ

- ส่วนอาคาร เพื่อให้ทราบถึง ลำดับศักดิ์ความสำคัญ หน้าที่ใช้สอยของอาคารที่มีความสัมพันธ์กับ ระบบสัญลักษณ์ นัยยะ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ต้องการสื่อสารและแสดงออก โดยแบ่งส่วนการวิเคราะห์ออกเป็น ส่วนฐานอาคาร ส่วนตัวอาคาร และ ส่วนยอดอาคาร

5.1.1 คติในการออกแบบแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคารและภูมิสถาปัตยกรรม

หากมย้อนกลับไปดูการจัดหาสถานที่ก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่ก่อนการกำเนิดขึ้นของสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน(ในบทที่ 3) ผศ.ดร.นพรัตน์ ตาปนานนท์ และ คณะฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้นำเสนอผลงานผ่านการศึกษาวิจัยโครงการสำรวจเตรียมการก่อสร้างที่มีศักยภาพและความเหมาะสมของพื้นที่ก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่

โดยผลของการศึกษาและข้อสรุปจากทุกฝ่ายได้คัดเลือกที่ดินบริเวณราชพัสดุทหาร (เกียกกาย) เขตดุสิต เป็นพื้นที่ ที่มีความเหมาะสมที่สุดในการพิจารณาก่อสร้างอาคารรัฐสภาแห่งใหม่ โดย ผศ.ดร.นพรัตน์ ตาปนานนท์ ได้นำเสนอแนวความคิดในการวางผังศูนย์ราชการแห่งใหม่นี้ โดยมีแนวคิดสืบทอดเรื่องการแสดงออกถึงความเป็นศูนย์กลางตามคติภูมิจักรวาล(ตามคติความเชื่อในการสร้างบ้านแปงเมืองในอดีต) โดยมีโครงสร้างการวางผังหลักประกอบด้วยรูปทรงเรขาคณิต รูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส และวงกลม โดยมีแนวแกนเส้นผ่านศูนย์กลางตัดกันเป็นมุมฉากเป็นคติที่นิยมใช้บอกหรือเน้นความสำคัญของความเป็นศูนย์กลาง¹³⁹(ดูภาพที่ 3.11-3.12) จะเห็นได้ว่ากรอบความคิดคติความเชื่อเรื่องภูมิจักรวาลได้ถูกปูพื้นฐานขึ้นตั้งแต่ในระดับขั้นตอนการวางผังเมืองก่อนการกำเนิดขึ้นของสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน

เมื่อเข้าสู่ขั้นตอนการออกแบบและวางผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรมของรรัฐสภาแห่งใหม่ นายปิยเมศ ไกรฤกษ์ จากบริษัทบลูแพลนเนตตีไซน์อินเตอร์เนชั่นเนล ภูมิสถาปนิกผู้ออกแบบแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม ของสถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน ได้ทำการศึกษาถึงสาระสำคัญในการวางผังแบ่งส่วนทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต โดยผลของการศึกษาพบว่ากรวางผังกลุ่มสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตประกอบขึ้นจาก

¹³⁹ ผศ.ดร.นพรัตน์ ตาปนานนท์ และ คณะฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่, หน้า 7.(อัดสำเนา)

องค์ประกอบสองส่วนที่สำคัญ คือส่วนที่เป็น “โลกียภูมิ”¹⁴⁰ และส่วนที่เป็น “โลกุตรภูมิ”¹⁴¹ ประกอบคู่กันในบริบทของพื้นที่(ดูบทที่ 2 หน้า 33)

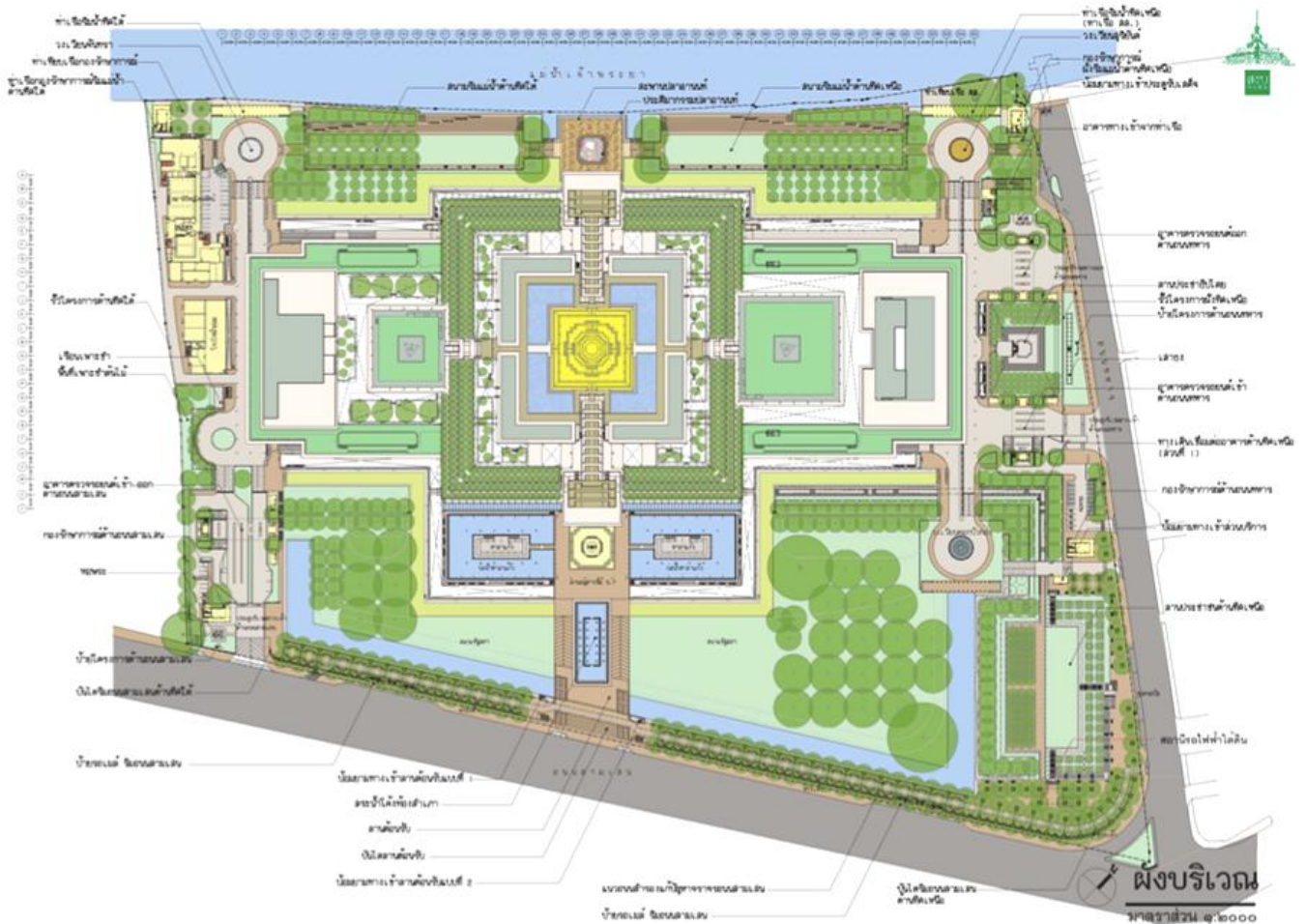
ภาพที่ 5.4 การออกแบบวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร ของสถาปัตยกรรมในอดีต ดังเช่นวัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช ที่ส่วน โลกุตรภูมิ และส่วนที่เป็น โลกียภูมิ ประกอบควบคู่กันในบริบทพื้นที่ของเมือง (ที่มาภาพ: <http://www.siristore.com>)

ในส่วนนี้จึงได้แสดงออกทางแผนผัง ตามแบบแผนในการจัดวางสถาปัตยกรรมไทยในอดีต โดยให้ส่วนโลกียภูมิอยู่รอบนอกและส่วนโลกุตรภูมิอยู่ใจกลาง และการวางแผนผังในการเข้าถึงจะเป็นลำดับขั้นเสมอไม่แยกออกจากกัน สิ่งนี้จึงถูกพัฒนามาเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบวาง แผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม ของสถาปัตยกรรม สืบปายะสภาสถาน

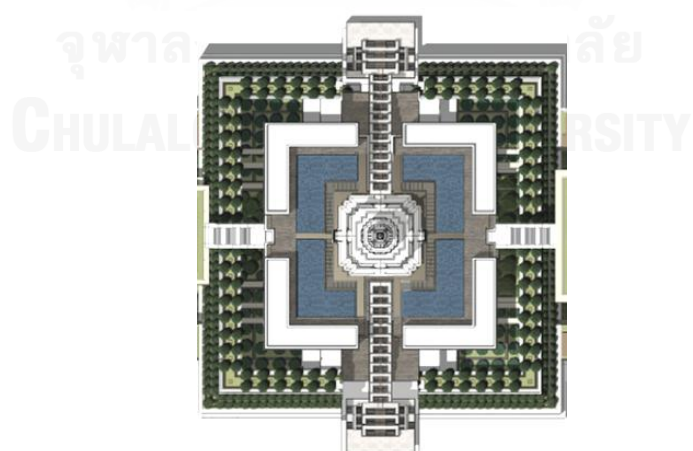
โดยมิติด้านที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปนิกได้นำกรอบความคิดในส่วนนี้มาจัดวาง ตำแหน่งของพื้นที่ในโครงการ โดยจัดวางให้ตัวสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่ให้อยู่ในตำแหน่ง ศูนย์กลางของพื้นที่โครงการ และแบ่งพื้นที่โดยรอบเป็นให้เป็นองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมที่ คอยสนับสนุนส่วนสถาปัตยกรรม

¹⁴⁰ โลกียภูมิ คือภูมิที่เกี่ยวกับทางโลก ความเป็นธรรมดาของโลก ภูมิที่ยังเกี่ยวเนื่องกับกามารมณ์

¹⁴¹ โลกุตรภูมิ คือภูมิที่พ้นจากโลก หรือระดับจิตใจของพระอรหันต์

ภาพที่ 5.5 การออกแบบวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม ของสถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน ที่มีส่วน โลเกียภูมิ และส่วนที่เป็น โลகுตรภูมิ ประกอบควบคู่กันในบริบทของพื้นที่ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 5.6 ส่วนแกนกลางเป็นส่วนที่ถูกสร้างให้เกิดเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ หรือคือส่วนโลகுตรภูมิตาม คติไตรภูมิ ล้อมรอบด้วยสระน้ำอันเป็นตัวแทนของสีทันดรสมุทร และโอบล้อมด้วยกำแพงแก้ว (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 5.7 ภาพมุมสูงแสดงการออกแบบวางแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม ของสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถาน ที่มีส่วน โลกุตรภูมิ เป็นแกนศูนย์กลาง ล้อมรอบด้วยส่วนที่เป็น โลเกียภูมิ ประกอบควบคู่กันในบริบทของพื้นที่โครงการ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

โดยภูมิสถาปนิกได้ออกแบบให้ส่วนแกนกลางเป็นตำแหน่งของส่วนสถาปัตยกรรมที่จะถูกสร้างให้เกิดเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ขึ้น หรือคือส่วนโลกุตรภูมิที่ล้อมรอบด้วยสระน้ำอันเป็นตัวแทนของสี่พันตรสมุทฺร และโอบล้อมด้วยกำแพงแก้ว โดยมีกลุ่มอาคารสัปปายะสภาสถาน เป็นส่วนฐานและภูมิสถาปัตยกรรมอยู่โดยรอบด้านนอก เปรียบเสมือนเป็นโลเกียภูมิ ซึ่งอยู่ควบคู่และเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การสร้างบริบทของพื้นที่นี้เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาใช้สอยตัวสถาปัตยกรรมนี้เกิดความเกรงใจต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งอยู่ใจกลาง เบื้องบน อันหวังผลเพื่อให้ก่อเกิดสภาวะของการประกอบกรรมดีในบริเวณขอบเขตอาณาบริเวณของตัวสถาปัตยกรรม

5.1.2 คติในการออกแบบส่วนสถาปัตยกรรมฐานอาคารและตัวอาคาร

ในส่วนอาคารทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน นายชาติรี ลดาลลิตสกุลจากบริษัทต้นศิลป์สตูดิโอ หัวหน้ากลุ่มสถาปนิกผู้รับผิดชอบการออกแบบในส่วนนี้ ได้ตีความคติไตรภูมิซึ่งเป็นแก่นความคิดหลักในการออกแบบสัปปายะสภาสถาน รัฐสภาไทยแห่งใหม่ ผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรียบง่าย (Simplicity Architecture) จึงทำให้แนวทางในการออกแบบตัวอาคารทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานเป็นไปในแนวทางที่ไม่ต้องตีความ หรือให้ความหมายใดๆ แต่มีการใช้เรื่องราวของคติไตรภูมิเล่าผ่านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมเพื่อสร้างให้ตัวสถาปัตยกรรมเกิดเป็นสถานที่เสมือน ที่แสดงตนแสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ผู้คนที่เข้ามาสู่สถานที่หรือเข้ามาใช้สอยอาคาร มีความเกรงใจและรู้สำนึกถึงบาปบุญคุณโทษอันไม่พึงกระทำในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เหมือน

ตั้งเช่นอยู่ในบริเวณเขตของ สัปปายะสถาน หรือ ศาสนสถานในอดีต เป็นสิ่งที่สถาปนิกผู้ออกแบบต้องการสื่อสารให้ผู้คนในสังคมรับรู้ ถึงหลักของศีลธรรมในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ คือใช้โลกุตรระควบคุมสิ่งซึ่งเป็น โลภีเยะ

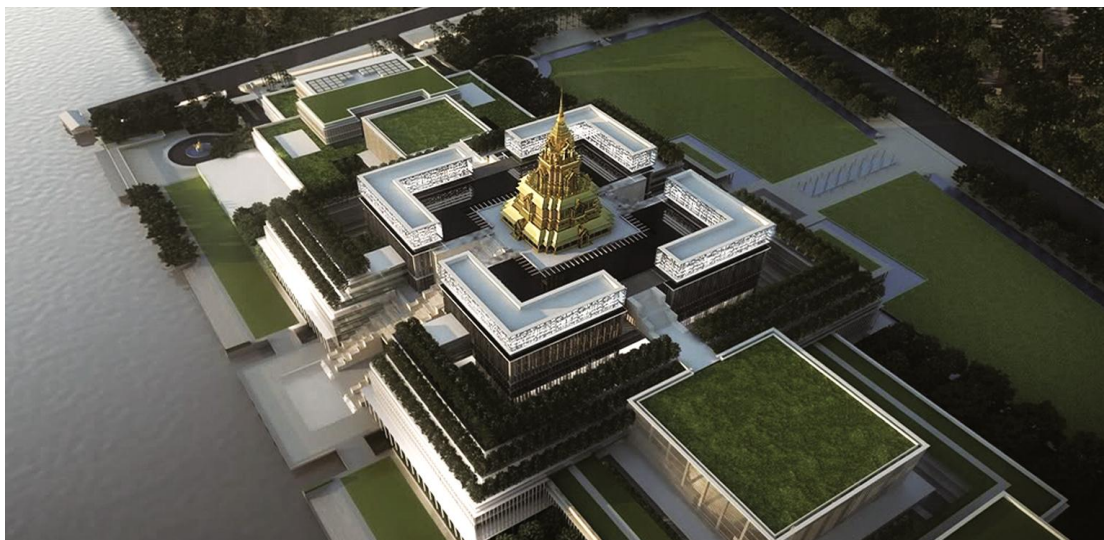

ภาพที่ 5.9 (ซ้าย) ภาพศาสนสถานบนยอดเขา

ภาพที่ 5.8 (ขวา) การออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสถานที่มีวิธีการเข้าถึงเสมือนตั้งอยู่ในบริเวณขอบเขตของ สัปปายะสถาน หรือ ศาสนสถานในอดีต (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

สถาปนิกผู้ออกแบบได้แบ่งส่วนสำนักงานออกเป็นอาคารสูง สี่ส่วนตามทิศทั้งสี่ล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง ตามแนวคิดในการวางผังแบบคติไตรภูมิ การจัดลำดับศักดิ์ของพื้นที่การใช้งานออกเป็นลำดับชั้นไล่ตามหน้าที่ความสำคัญ ในขั้นฐานสถาปนิกได้จัดการกับความสลับซับซ้อนของพื้นที่การใช้งานต่างๆด้วยการใช้เสาไม้ทำเป็น Façade โดยวางตำแหน่งเป็นระยะเป็นจังหวะที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดลักษณะของการสนับสนุน ส่วนอาคารด้านบน

ถัดจากขั้นฐานขึ้นไปในส่วนของอาคารมีลักษณะเป็นระเบียงที่ลดหลั่นขึ้นไป รูปด้านโดยรอบระเบียงจะปลูกต้นไม้ เพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นภูเขา ไปจนถึงขั้นบนเป็นที่มึลักษณะเสมือนเป็นกำแพงแก้วเพื่อเกิดการรับรู้หรือความรู้สึกว่าเป็นขอบเขตของสัปปายะสถาน หรือศาสนสถานที่ตั้งอยู่บนยอดเขา

ภาพที่ 5.10 ภาพทัศนียภาพมุมมองสูงแสดงการแบ่งส่วนสำนักงานออกเป็นอาคารสูงสี่ส่วนตามทิศทั้งสี่ล้อมรอบพื้นที่ส่วนกลาง ตามแนวคิดในการวางผังแบบคติไตรภูมิ การจัดลำดับศักดิ์ของพื้นที่การใช้งานออกเป็นลำดับชั้นไล่ตามหน้าที่ความสำคัญ โดยรอบส่วนกลางอาคารระเบียงจะปลูกต้นไม้ เพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นภูเขาไปจนถึงชั้นบนที่มีลักษณะเสมือนเป็นกำแพงแก้วเพื่อเกิดการรับรู้หรือความรู้สึกว่าเป็นขอบเขตของสัปปายะสถาน หรือศาสนสถานที่ตั้งอยู่บนยอดเขา (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

สถาปนิกผู้ออกแบบมีความตั้งใจให้ส่วนฐานและตัวอาคารเกิดความรู้สึกเหมือนเป็นดั่งภูเขา และใช้บันไดเป็นตัวเชื่อมโยงส่วนทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ตั้งแต่ในส่วนฐานส่วนอาคารจนถึงในส่วนยอดอาคาร เพื่อให้ผู้ที่เข้าใช้สอยอาคารเกิดการรับรู้เหมือนดั่งขึ้นไปสักการะศาสนสถานที่อยู่บนยอดเขา ซึ่งจะสอดคล้องกับการทำหน้าที่ในทางสัญลักษณ์ของเชิงเขาพระสุเมรุ

5.1.3 คติในการออกแบบส่วนสถาปัตยกรรมยอดอาคาร

พื้นที่ในชั้นบนสุดได้ถูกออกแบบให้เป็นเสมือนดั่งศาสนสถานที่ประชาชนสามารถขึ้นไปสักการะ พระสยามเทวาธิราช ที่ประดิษฐานอยู่ภายใน “อาคารเครื่องยอด”¹⁴² ส่วนยอดที่กล่าวมานี้เปรียบเสมือนดั่งวิมารบนยอดเขาพระสุเมรุตามความเชื่อในคติไตรภูมิ

ในส่วนนี้จึงทำให้คณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย ได้มุ่งประเด็นการออกแบบอาคารส่วนยอดของสัปปายะสถาน โดยนำเสนอต่อยอดในเรื่องราวของภูเขาพระสุเมรุจากฐานและตัวอาคารของรัฐสภาแห่งใหม่ที่ถูกออกแบบให้มีลักษณะเสมือนเป็นภูเขา โดยให้อาคารเครื่องยอดนี้เป็นจุดศูนย์กลางสูงสุดของสถาปัตยกรรมทั้งแกนระนาบ ตำแหน่งที่ตั้ง และด้วยนัยยะความหมาย โดยผู้ออกแบบได้รับแรงบันดาลใจในการออกแบบส่วนยอดนี้จากจิตรกรรมฝาผนังของพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ที่ปรากฏภาพวิมารไพชยนต์ของพระอินทร์สถิตอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ

¹⁴² คณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยผู้ออกแบบเป็นผู้กำหนดชื่ออาคารเครื่องยอดนี้

ภาพที่ 5.12 (ซ้าย) ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ แสดงภาพเทพชุมนุมบนผนังด้านทิศเหนืออันมีภาพวิมานพระอินทร์ หรือ โปษยนต์ปราสาท บนยอดเขาพระสุเมรุ (ที่มาภาพ: ผศ.พงศกร ยิ้มสวัสดิ์)

ภาพที่ 5.11 (ขวา) อาคารเครื่องยอด ได้รับแรงบันดาลใจในการออกแบบจากจิตรกรรมฝาผนัง ที่ปรากฏภาพวิมานโปษยนต์ของพระอินทร์สถิตอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

5.2 สัญลักษณ์และความหมายในสถาปัตยกรรมของสปปายะสภาสถาน

ชนชาติที่มีอารยธรรมและวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่และเก่าแก่ ดังเช่น อินเดีย หรือ จีน ต่างมีภาษาสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความหมายมากมาย ยิ่งพบมากยิ่งแสดงออกถึงอารยธรรมในระดับที่สูง เนื่องจากคนในสังคมสามารถใช้ข้อตกลงทางความหมายเชิงสัญลักษณ์นั้นเป็นภาษาที่ใช้ในการสื่อสารความเข้าใจระหว่างกันได้ในสังคมได้อย่างลึกซึ้งละเอียดและชัดเจน ในทางสถาปัตยกรรมสถาปนิกที่ละทิ้งแนวความคิดเชิงวัฒนธรรมในการออกแบบ จะไม่สามารถสร้างความหมายให้เป็นที่เข้าใจได้อย่างลึกซึ้งกินใจ ผู้คนในสังคมจึงอาจเกิดการลังเลและเพิกเฉยต่อการสื่อสารความหมายและคุณค่าในตัวสถาปัตยกรรมนั้นได้ การสื่อความหมายจากแนวความคิดของผู้ออกแบบมาสู่กระบวนการสร้างรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและพิธีกรรมโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ จึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญในการออกแบบสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดคุณค่าในงานสถาปัตยกรรม

ทั้งนี้เพราะที่ว่างทางสถาปัตยกรรมเป็นตัวกลางที่เหมาะสมในการสื่อความคิดทางนามธรรม และสามารถสื่อความหมายที่แน่นอนของสัญลักษณ์ได้ อีกทั้งการจัดพื้นที่ว่างสามารถทำให้เกิดมิติทัศน์ได้อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งกว่ารูปทรงทางศิลปะแบบอื่น¹⁴³

สัญลักษณ์จึงแฝงไว้ด้วยความหมายที่ผู้ออกแบบได้กำหนดขึ้นเพื่อแปลงเอาคติความเชื่อ หรือ แนวความคิดเชิง “นามธรรม” ให้ปรากฏเห็นเป็น “รูปธรรม” ด้วยวิธีการออกแบบหรือกระบวนการออกแบบทางสถาปัตยกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านระบบสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้ง “รูปธรรม” และ “นามธรรม” ที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว¹⁴⁴

จากการศึกษาและการสัมภาษณ์กลุ่มสถาปนิกคณะทำงานที่ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน จะพบได้ว่ากลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบได้พยายามแฝงภาษาสัญลักษณ์จากแนวคิดคติความเชื่อในเชิง “นามธรรม” ของคติไตรภูมิ ให้ปรากฏเห็นเป็น “รูปธรรม” ผ่านระบบสัญลักษณ์และนัยยะที่แสดงออกในรูปลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรม โดยที่มุ่งหวังที่จะสื่อสารให้ผู้คนในสังคมได้เข้าใจถึงแก่นความคิดของคติความเชื่อเรื่องไตรภูมินี้ ให้กลับมาเป็นหลักการหรืออุดมการณ์ต่อผู้คนในชาติอีกครั้ง

ด้วยวิธีการออกแบบเชิงสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละภาคส่วนของการรับผิดชอบผลงานของกลุ่มสถาปนิกคณะทำงานที่ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย ทั้งจากสถาปนิก ภูมิสถาปนิก และคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งจากการศึกษาสามารถวิเคราะห์ถึงนัยยะทางสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิที่แสดงออกในรูปลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมในส่วนต่างๆได้ ดังนี้

5.2.1 สัญลักษณ์และความหมายในส่วนแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม

จากการการสัมภาษณ์ นายปิยเมศ ไกรฤกษ์¹⁴⁵ จากบริษัทบลูแพลนเน็ตดีไซน์อินเตอร์เนชั่นเนล ภูมิสถาปนิกผู้ออกแบบแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม ของสถาปัตยกรรม สัปปายะสภาสถาน ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ถึงกระบวนการทางความคิดของผู้ออกแบบในส่วนงานด้านการวางแผนผังและงานภูมิสถาปัตยกรรม ในการสอดแทรกภาษาเชิง

¹⁴³ เอเดรียน สนอดกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสุอุป, แปลโดย รศ.ดร.ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2541), หน้า 4.

¹⁴⁴ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, “แนวการศึกษาและวิจัยสาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย” ,วารสาร อาษา, ฉบับกรกฎาคม -สิงหาคม, 2531, หน้า 67-71.

¹⁴⁵ สัมภาษณ์ นายปิยเมศ ไกรฤกษ์ จากบริษัทบลูแพลนเน็ตดีไซน์อินเตอร์เนชั่นเนล กลุ่ม สบง 1051 ผู้รับผิดชอบการออกแบบ ในส่วนแผนผังบริเวณ แผนผังกลุ่มอาคาร และภูมิสถาปัตยกรรม เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2556.

สัญลักษณ์จากเรื่องราวตามคติไตรภูมิ ของผู้รับผิดชอบออกแบบในส่วนนี้ได้ว่า ผู้ออกแบบในส่วนภูมิสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรม สืบสายสะภาสสถานได้ตีความหมายทางนามธรรมจากเรื่องราวในคติไตรภูมิ และการก่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในอดีต ผ่านสัญลักษณ์ทางรูปธรรม ด้วยวิธีการทางตรง โดยแสดงออกถึงเรื่องราวในคติไตรภูมิให้สามารถพบเห็นได้โดยทางกายภาพ และให้สามารถเข้าใจได้โดยง่าย โดยในบางส่วนมีการหยิบยืมภาษาสัญลักษณ์จากในอดีตมาใช้สื่อสารร่วมในการออกแบบเพื่อเล่าเรื่องราวของคติไตรภูมิผ่านในแต่ละลำดับขั้นของการเข้าถึงและตำแหน่งที่พึงเหมาะสมของงานภูมิสถาปัตยกรรม ดังเช่น

ภาพที่ 5.13 เสาพระอุโบสถที่หลงเหลือในโบราณสถานวัดมหาธาตุสุโขทัย นำสายตาไปสู่เจดีย์ย่อมุมมียอดทรงดอกบัวตูมซึ่งอยู่เบื้องหลัง (ที่มาภาพ: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=91639>)

ภาพที่ 5.14 เสาที่ถูกตัดทอนเลียนแบบเสาพระอุโบสถเรียงรายขึ้นจากในบ่อน้ำเพื่อนำสายตาไปสู่ตัวสถาปัตยกรรมสืบสายสะภาสสถาน ภายใต้ฐานของเสามีฐานคล้ายฐานของพระอุโบสถสมัยอยุธยาซึ่งมีส่วนโค้งที่เรียกว่าโค้งเรือสำเภาอยู่ภายในบ่อน้ำ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ในส่วนของลานทางเข้าด้านถนนสามเสนได้มีการออกแบบภูมิทัศน์ โดยมีเสาที่ถูกตัดทอนเลียนแบบเสาพระอุโบสถที่ถูกตัดทอนเรียงรายขึ้นจากในบ่อน้ำเพื่อนำสายตาไปสู่ตัวสถาปัตยกรรม ภายใต้ฐานของเสามีฐานคล้ายฐานของพระอุโบสถสมัยอยุธยาซึ่งมีส่วนโค้งที่เรียกว่าโค้งเรือสำเภาอยู่ภายในบ่อน้ำ โดยผู้ออกแบบตั้งใจที่จะสื่อสารถึงสัญลักษณ์ของ “พุทธนาวา” ที่จะนำพาประเทศต่อไปในสถานที่แห่งนี้ ส่วนที่ฐานที่เป็นโค้งทอเรือสำเภาจมอยู่ในน้ำเพื่อต้องการให้ผู้เดินทางสัมผัสด้วยสติ หากใช้ความแรงรีบจะไม่อาจสัมผัสได้ และตรงกับในความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของการก่อรูปแบบการสร้างอุโบสถแทนชมพูทวีปตามคติไตรภูมิในอดีต ซึ่งหากมองตรงไปเบื้องหน้าในตำแหน่งการวางทิศทางตามความเชื่อในการวางผังตามคติไตรภูมิ นั่นก็คือเขาพระสุเมรุ

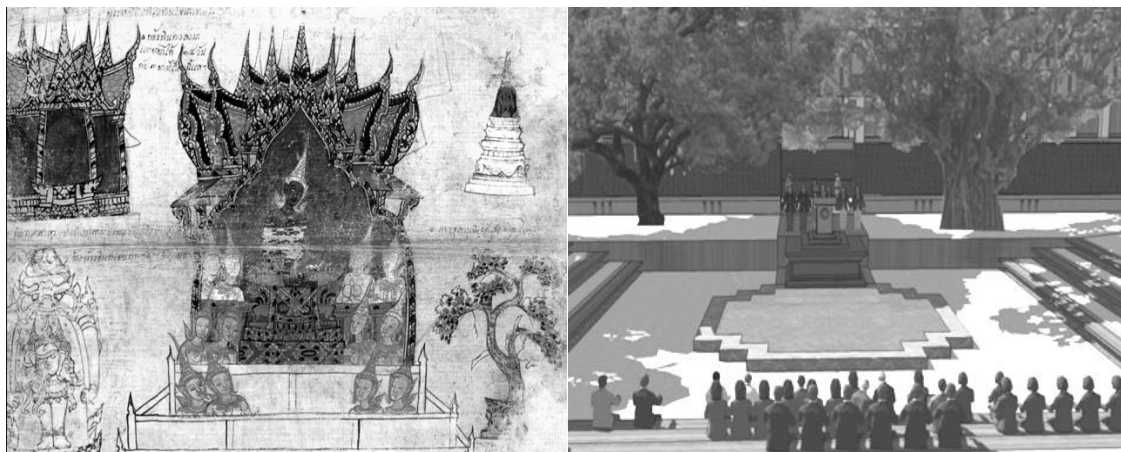
ภาพที่ 5.15 ภาพจิตรกรรมฝาผนังรูปปลาอานนต์หนุนเขาพระสุเมรุ ตามคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ ผู้ออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมได้นำคติความเชื่อในส่วนนี้ มาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบปฏิมากรรมปลาอานนต์ให้อยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ทางตรงต่อผู้พบเห็นถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมที่อยู่เบื้องหลังเปรียบประดุจตั้งเขาพระสุเมรุที่มีปลาอานนต์หนุนอยู่

(ที่มาภาพ: หนังสือสถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม)

ในส่วนภูมิสถาปัตยกรรมริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ถูกออกแบบให้เป็นลานยาวขนานไปกับแม่น้ำ เพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน หรือเป็นสถานที่ ที่รองรับวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำอันสำคัญ เช่น พิธีลอยกระทง พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ฯลฯ ในส่วนกลางของลานริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยามีพื้นที่ ที่ถูกออกแบบขึ้นให้มีปฏิมากรรมปลาอานนต์อยู่ในแม่น้ำ เพื่อแสดงออกและสื่อสารถึงสัญลักษณ์แนวความคิดในคติไตรภูมิเรื่องปลาอานนต์หนุนเขาพระสุเมรุ เพื่อสื่อสารต่อย้ำความหมายอันสำคัญของสถาปัตยกรรมที่อยู่เบื้องหลัง

ในส่วนฝั่งด้านถนนทหาร ภูมิสถาปัตยกรรมในส่วนของลานประชาธิปไตยในส่วนกลางได้แรงบันดาลใจมาจาก “แท่นบันฑุกัมพล” อันเป็นที่พยายาสน์ของพระอินทร์ ผู้ออกแบบต้องการสื่อสารถึงสัญลักษณ์ของตำแหน่งและความหมายของพระอินทร์ผู้อภิบาลโลก ผู้พิทักษ์คุณธรรมให้แก่มนุษย์ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งจะต้องมีคุณธรรมที่สะสมมาจากการกระทำดี ในยามที่โลกเกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย พยายาสน์จะแข็งดั่งศิลาเพื่อบอกให้พระอินทร์ทรงทราบเพื่อลงมาช่วยเหลือมนุษย์ และเปรียบให้ “ลานประชาธิปไตย” นี้เป็นเสมือนสถานที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาในวิมารไพชยนต์

การแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ของภูมิสถาปัตยกรรมในส่วนนี้ หวังผลเพื่อเตือนสติให้ผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หรือ รัฐมนตรี ที่ใช้พื้นที่ได้ระลึกอยู่เสมอว่าตนเปรียบเหมือน พระอินทร์ ซึ่งจำเป็นต้องตั้งอยู่ในศีลธรรมและดำรงตนอยู่ในคุณธรรม อีกทั้งมีภาระหน้าที่สำคัญที่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือปัดเป่าทุกข์ยากของประชาชน ผู้ที่มาร่วมชุมนุมก็เปรียบดั่งเทวดาที่มาชุมนุมในวิมารไพชยนต์ จึงต้องพึงปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมของตนเช่นเดียวกัน การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมในส่วนนี้ จึงเป็นการสร้างพื้นที่ให้คนสำรวมในกิริยาและการกระทำของตน

ภาพที่ 5.16 (ซ้าย) พระอินทร์ประทับ ณ แท่นบันสุกัมพลในวิมานไพชยนต์สถานที่ชุมนุมของเหล่าเทวดา (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ภาพที่ 5.17 (ขวา) ทักษิณภาพแสดงภูมิสถาปัตยกรรมส่วน “ลานประชาธิปไตย” ที่ได้แรงบันดาลใจจาก แท่นบันสุกัมพล ทิวทัศน์ของพระอินทร์ และเปรียบให้ “ลานประชาธิปไตย” นี้เป็นเสมือนสถานที่ชุมนุมของเหล่าเทวดาในวิมานไพชยนต์

ในการออกแบบส่วนองค์ประกอบตกแต่งในส่วนต่างๆทางภูมิสถาปัตยกรรม ผู้ออกแบบได้นำความคิดมาจาก การย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต (Cosmic pattern) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนการเปลี่ยนแปลงจาก โลกีย์ภูมิ ไปสู่ โลกุตระภูมิหรือคือการเปลี่ยนแปลงจากรูปทรงทางเรขาคณิตสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นสัญลักษณ์อันเป็นตัวแทนของโลก ไปสู่รูปทรงกลมอันเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของจักรวาล¹⁴⁶ มาใช้เป็นแนวความคิดในการออกแบบองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมเกือบแทบทั้งหมด

ภาพที่ 5.19 (ซ้าย) การย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีต (Cosmic pattern)

ภาพที่ 5.18 (ขวา) การย่อเหลี่ยมมุมในองค์ประกอบต่างๆทางภูมิสถาปัตยกรรม (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

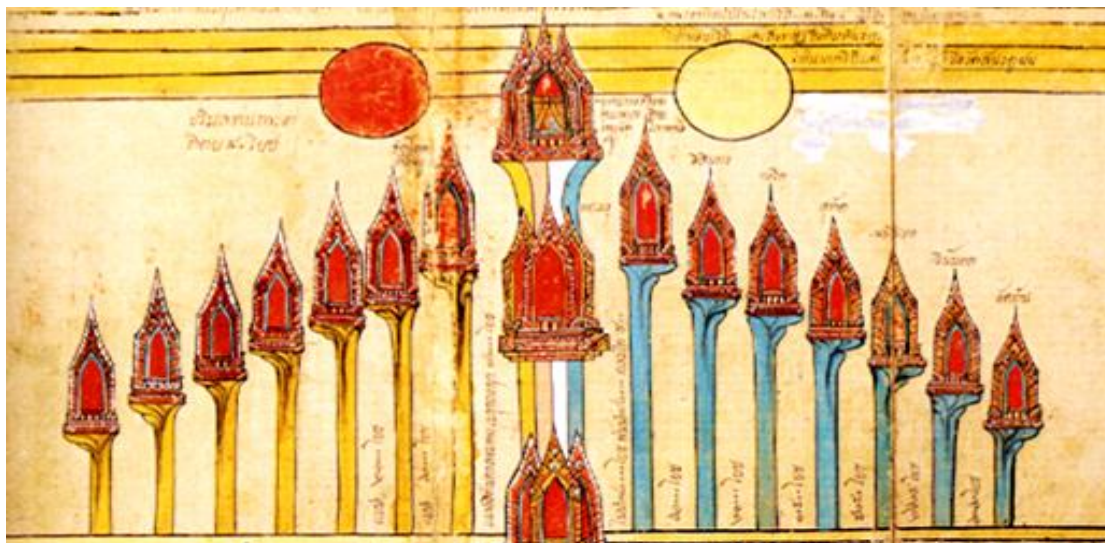
¹⁴⁶ ดูเพิ่มเติม เอเดรียน สนอดกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสอุป, แปลโดย รศ.ดร.ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2541)

5.2.2 สัญลักษณ์และความหมายในส่วนสถาปัตยกรรมฐานอาคารและตัวอาคาร

ภาษาทางสัญลักษณ์และความหมายในส่วนสถาปัตยกรรมฐานอาคารและตัวอาคารจากการออกแบบของ นายชาติรี ลดาลลิตสกุลจากบริษัทต้นศิลป์สตูดิโอ หัวหน้ากลุ่มสถาปนิกผู้รับผิดชอบการออกแบบในส่วนอาคารทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน จากการศึกษาและวิเคราะห์ในการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในส่วนสถาปัตยกรรมฐานอาคารและตัวอาคารนี้ จะพบได้ว่าสถาปนิกผู้ออกแบบมีความสนใจในแนวคิดหรือการนำภูมิปัญญาของไทยในอดีตมาใช้ในสถาปัตยกรรมปัจจุบันเป็นทุนเดิม และมีความสนใจในงานสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงการรับรู้เพียงหนึ่งเดียว (One perception) โดยที่ไม่ต้องตีความใดๆ หรือให้ความหมายใดแก่ตัวสถาปัตยกรรม ในรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรียบง่าย (Simplicity Architecture) ซึ่งเป็นภาษาหรือแนวทางของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในปัจจุบัน การแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ตามเรื่องราวของคติไตรภูมิจึงถูกแสดงออกผ่านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม โดยเนื้อหาในเชิงสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิตามความเชื่อในอดีตได้ถูกคัดสรรและเลือกใช้อย่างตั้งใจ โดยลดทอนจนเหลือเพียงแก่นหลักของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ไม่มีการประดับประดาใดในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมคงเหลือไว้เพียงแต่ ตำแหน่งทิศทาง ลำดับศักดิ์ศรีความสำคัญตามตำแหน่งหน้าที่การใช้งาน โดยพยายามอ้างอิงในแต่ละชั้นของอาคารไปกับลำดับความสำคัญตามคติความเชื่อของเขาพระสุเมรุ

ภาพที่ 5.20 รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรียบง่ายตามแนวทางของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในปัจจุบัน แต่มีการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ตามเรื่องราวของคติไตรภูมิผ่านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม โดยลดทอนจนเหลือเพียงแก่นหลักของการก่อรูปทางสถาปัตยกรรม ไม่มีการประดับประดาใด ในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมคงเหลือไว้เพียงแต่ ตำแหน่งทิศทาง ลำดับศักดิ์ศรีความสำคัญตามตำแหน่งหน้าที่การใช้งาน โดยพยายามอ้างอิงในแต่ละชั้นของอาคารไปกับลำดับความสำคัญตามคติความเชื่อของเขาพระสุเมรุ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบง 1051)

ภาพที่ 5.21 ภาพวิมารไพชยนต์ที่สลิตของพระอินทร์บนยอดเขาพระสุเมรุ ด้านซ้ายและขวาประกอบด้วยพระอาทิตย์และพระจันทร์ และเขาสัตตบริภัณฑ์ลดหลั่นตามลำดับชั้น แรงบันดาลใจในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน ของกลุ่มสถาปนิก (ที่มาภาพ: สมุดภาพไตรภูมิฉบับช่างหลวง)

หากแต่ดูในภาพรวมของสถาปัตยกรรมในส่วนฐานอาคารและตัวอาคารที่มีระเบียงลดหลั่นเป็นขั้นขึ้นไป ซึ่งโดยรอบระเบียงจะปลูกต้นไม้ (“ต้นมะกอก” เพื่อสื่อความหมายถึงกรุงเทพฯ ที่อดีตมีนามว่า “บางกอก”) เพื่อให้เกิดความรู้สึกถึงความ เป็นภูเขาไปจนถึงชั้นบนเป็นที่ลักษณะเสมือนเป็นกำแพงแก้วด้านบน เพื่อเกิดการรับรู้หรือความรู้สึกว่าเป็นขอบเขตของสัปปายะสถาน หรือศาสนสถานที่ตั้งอยู่บนยอดเขา ต้นมะกอกรายล้อมอยู่โดยรอบอาคารนี้ จึงทำหน้าที่ให้สถาปัตยกรรมในส่วนฐานอาคารและตัวอาคารนี้กลายเป็นเสมือนเขาพระสุเมรุในเชิงสัญลักษณ์ ที่มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือวิมารไพชยนต์ของพระอินทร์สถิตอยู่ด้านบน

ภาพที่ 5.22 โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของสัปปายะสถาน ที่ถูกถ่ายทอดจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิโดยตรง ผ่านการแสดงออกทางรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบเรียบง่าย ประสานเข้ากับประโยชน์ใช้สอย หน้าที่การใช้งาน และเทคโนโลยีการก่อสร้างในปัจจุบัน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

ในส่วนแนวแกนทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวา เป็นส่วนของห้องประชุม ส.ส. (ห้องพระสุริยัน) และ ส่วนของห้องประชุม ส.ว. (ห้องพระจันทร์) ซึ่งสถาปนิกได้กำหนดชื่อขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับการตีความและความหมายในเชิงสัญลักษณ์ ที่พระอาทิตย์และพระจันทร์โคจรรอบเขาพระสุเมรุตามคติไตรภูมิ โดยสร้างขึ้นเป็นห้องประชุมรูปทรงครึ่งวงกลม เพื่อหวังผลของการรับรู้ทั้งจากภายในและภายนอก โดยภายนอกผู้ที่พบเห็นสามารถเกิดการรับรู้ได้ว่าเป็นพระอาทิตย์ และ พระจันทร์

ภาพที่ 5.23 (บน) ภาพทัศนียภาพจากด้านถนนสามเสนสามารถเห็น ห้องประชุมพระสุริยันรูปทรงครึ่งวงกลมสีทองที่มีขนาดใหญ่กว่าอยู่ทางฝั่งขวา ห้องประชุมพระจันทร์รูปทรงครึ่งวงกลมสีเงินที่มีขนาดเล็กกว่าอยู่ทางฝั่งซ้าย (กลาง) ห้องพระสุริยัน ห้องประชุม ส.ส. (ล่าง) ห้องพระจันทร์ ห้องประชุม ส.ว. สถาปนิกผู้ออกแบบออกแบบให้หลังคาเป็นทรงโค้งครึ่งวงกลม เพื่อสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ถึงพระอาทิตย์ และ พระจันทร์ ที่โคจรรอบเขาพระสุเมรุตามคติไตรภูมิ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

ภาพที่ 5.24 สถาปนิกผู้ออกแบบตั้งใจจัดลำดับของส่วนพื้นที่ให้แกนกลางเป็นหัวใจสำคัญเพื่อแสดงถึงลักษณะสำคัญของความเป็นชาติไทย อันประกอบไปด้วย ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน รวมอยู่ในแนวแกนสำคัญอันเป็นจุดศูนย์กลางเดียวกัน (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ในส่วนพื้นที่ ที่เป็นแกนกลางสถาปนิกผู้ออกแบบได้จัดลำดับให้เป็นพื้นที่ในส่วนของสาธารณชนโดยที่ประชาชนสามารถเข้าใช้สอยในพื้นที่ส่วนกลางนี้ได้โดยจัดเป็นส่วนของพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตย เหนือขึ้นไปเป็นโถงพระราชพิธีสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงเสด็จฯเพื่อประกอบรัฐพิธี เปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และบทยอดอาคารเหนือขึ้นไปในแนวแกนเดียวกันเป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช หากตีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ในส่วนพื้นที่แกนกลางที่สถาปนิกผู้ออกแบบตั้งใจจัดวางองค์ประกอบในการสื่อความนี้ คือตั้งใจจัดพื้นที่การใช้งานเหล่านี้ให้อยู่ในที่อันสมควรและเหมาะสม โดยจัดลำดับของส่วนพื้นที่ที่มีความเป็นแกนกลางและเป็นหัวใจสำคัญเพื่อแสดงถึงลักษณะสำคัญของความเป็นชาติไทย อันประกอบไปด้วย ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน รวมอยู่ในแนวแกนสำคัญอันเป็นจุดศูนย์กลางเดียวกัน

5.2.3 สัญลักษณ์และความหมายในส่วนสถาปัตยกรรมยอดอาคาร

เพื่อให้เกิดผลตามแนวความคิดตั้งต้นที่ว่าด้วยเรื่องของศีลธรรม ตามภารกิจของสถาปัตยกรรมสัปปายะสถานแห่งนี้ที่จะสร้างขวัญของประชาชนให้กลับคืนมา หรือเป็นสื่อ นำทางให้ผู้คนได้ฟื้นฟูและรักษาในเรื่องของศีลธรรม จากคติ แนวคิด และจิตวิญญาณแบบไทย พื้นที่ในชั้นบนสุดจึงถูกออกแบบให้เป็นเสมือนดังศาสนสถานที่ประชาชนสามารถขึ้นไปสักการะพระสยามเทวาธิราช ที่ประดิษฐานอยู่ภายใน “อาคารเครื่องยอด”¹⁴⁷ อาคารเครื่องยอดนี้ถูกล้อมรอบด้วยสระน้ำซึ่งในเชิงสัญลักษณ์เปรียบเสมือนสีทันดรสมุทร ถัดออกมาโดยรอบมีอาคารเป็นกล่อง

¹⁴⁷ คณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยผู้ออกแบบเป็นผู้กำหนดชื่ออาคารเครื่องยอดนี้

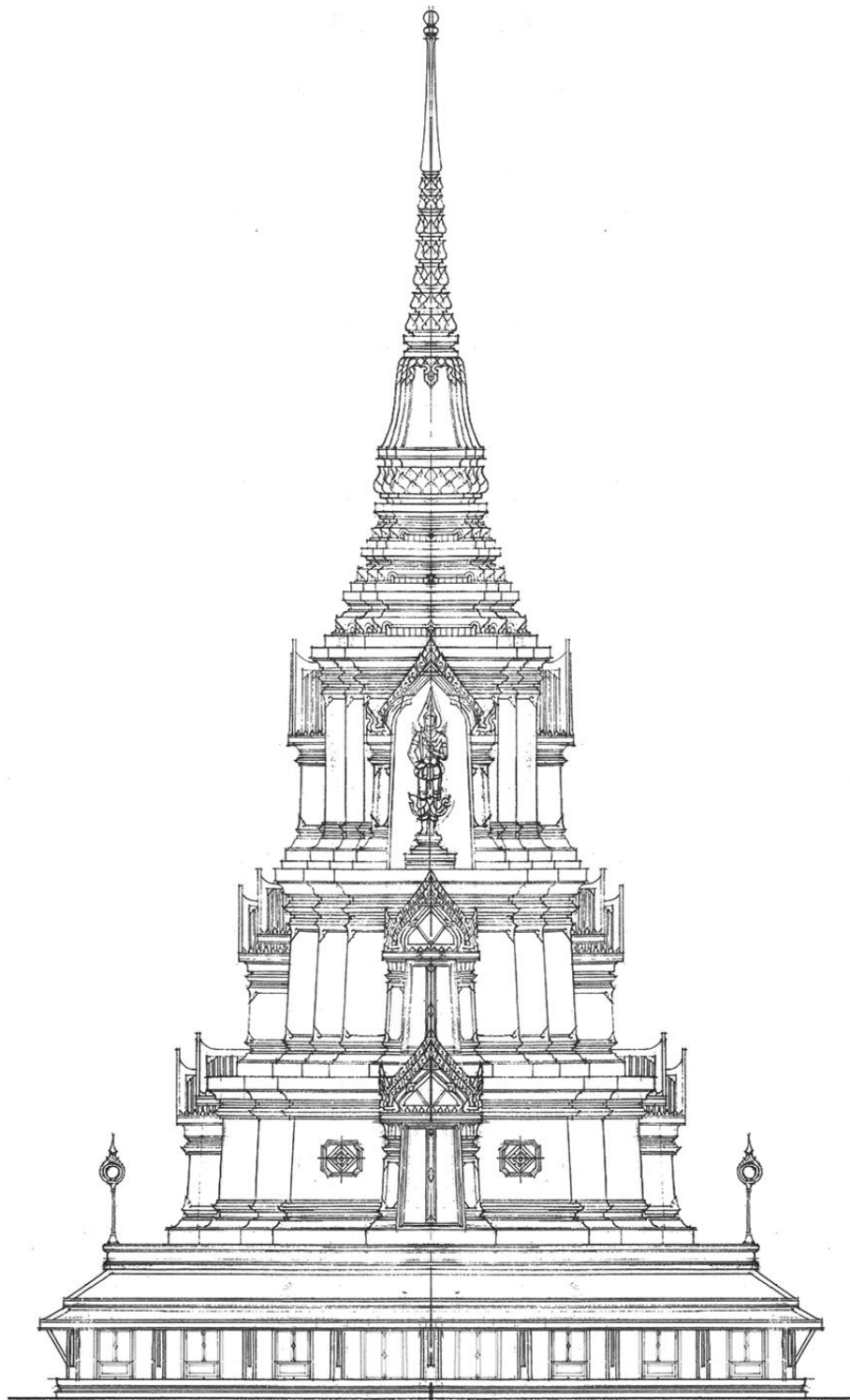
กระจกสีเหลี่ยมรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern) ซึ่งเป็นส่วนพิพิธภัณฑ์ชาติไทย ใช้จัดแสดงถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทย อาคารมีลักษณะคล้ายกำแพงแก้ว ทำหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์คล้ายระเบียงคตในงานสถาปัตยกรรมทางศาสนา หรือเป็นกำแพงจักรวาลตามความคติเชื่อในไตรภูมิ

ภาพที่ 5.25 ทศนิยมภาพบริเวณฐานอาคารเครื่องยอด ล้อมรอบด้วยสระน้ำ และอาคารกระจกสีเหลี่ยมรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ทำหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์คล้ายระเบียงคตในงานสถาปัตยกรรมทางศาสนา หรือเป็นกำแพงจักรวาลตามความคติเชื่อในไตรภูมิ (ที่มาภาพ: กลุ่ม สงบ 1051)

ในส่วนอาคารเครื่องยอดนี้ คณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย¹⁴⁸ ได้มุ่งประเด็นการออกแบบอาคารส่วนยอดของสัปปายะสภาสถาน โดยเน้นการนำเสนอต่อยอดในเรื่องราวของเขมรสุเมรุจากฐานและตัวอาคารของรัฐสภาแห่งใหม่ที่ถูกออกแบบให้มีลักษณะเสมือนเป็นภูเขา การแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ของอาคารเครื่องยอดที่ทางคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย จึงได้มุ่งสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ถึงวิมารไพชยนต์ที่สถิตของพระอินทร์ตามคติความเชื่อในไตรภูมิ ส่วนในทางกายภาพทางสถาปัตยกรรมคือการเป็นทั้งส่วนโถงที่พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินประกอบรัฐพิธีในวาระเปิดประชุมรัฐสภาและ ศาสนสถานประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองในส่วนยอด แต่เนื่องจากสถาปนิกกลุ่มสงบมีความตั้งใจที่จะอัญเชิญพระสยามเทวาธิราชจากศาลของรัฐสภาเดิมมาประดิษฐาน

¹⁴⁸ อันประกอบไปด้วยอาจารย์ ภิญญ โสวรรณศิริ ศิลปินแห่งชาติสาขาสถาปัตยกรรมไทย อาจารย์ เผ่า สุวรรณศักดิ์ศรี ศิลปินแห่งชาติสาขาสถาปัตยกรรมไทย และอาจารย์ พงศกร ยิ้มสวัสดิ์

ภาพที่ 5.26 แบบร่างอาคารเครื่องยอดที่ทำการก่อสร้างจริง(ภาพร่างสุดท้ายโดย รศ.ดร. ภิญโญ สุวรรณคีรี) รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณี ส่วนบนเป็นที่ประดิษฐานพระสยามเทวาธิราช ได้ดำเนินการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยตามฐานานุศักดิ์โดยเลือกใช้เครื่องยอดทรงจอมแหแบบย่อมุม ยอดแหลม(ยอดทองคำ) ประกอบซุ้มบันแถลง มีรัตนบัลลังก์ 3 ชั้น โดยพื้นที่ด้านล่างภายในตัวอาคารเครื่องยอดนี้เป็นที่สำหรับพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินเปิดประชุมรัฐสภา (ที่มาภาพ: ผศ.พงศกร ยิ้มสวัสดิ์)

ไว้ ณ ส่วนยอดนี้รูปแบบและความหมายจึงเกิดการทับซ้อนทั้งทางด้านกายภาพที่แสดงออกและเรื่องคติสัญลักษณ์ด้านความหมาย ในท้ายที่สุดคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทยจึงได้ทำการออกแบบเป็นวิหารของพระสยามเทวาธิราช แต่ยังคงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่มีความทับซ้อนถึงทั้งพระอินทร์และพระสยามเทวาธิราชร่วมกันในเรื่องของความหมาย ซึ่งเป็นเทพผู้คุ้มครองดูแลปกป้องรักษาประเทศและกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพที่ 5.27 (ซ้าย) พระสยามเทวาธิราชประดิษฐาน ณ ส่วนบนของอาคารเครื่องยอด

(ที่มาภาพ: <http://www.lambuddhism.net/prasaimteva01.JPG>)

ภาพที่ 5.28 (ขวา) พื้นที่ด้านล่างภายในอาคารเครื่องยอดออกแบบเป็นที่สำหรับพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินเปิดประชุมรัฐสภา (ที่มาภาพ: กลุ่ม สบ 1051)

จากการศึกษาวิเคราะห์ถึง คติ และ สัญลักษณ์ โดยการเปรียบเทียบรูปแบบพัฒนาการในการก่อรูปทางสถาปัตยกรรมของคติไตรภูมิในอดีต และการนำมาตีความหมายใหม่ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน ทั้งหมดดังที่กล่าวมาจึงสามารถสรุปได้ว่า คติไตรภูมิ องค์ความรู้จากกรอบความคิดความเชื่อของผู้คนในอดีต ได้ถูกกลุ่มสถาปนิกคณะทำงานที่ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทย กลุ่ม สบ 1051 อันประกอบไปด้วยกลุ่มสถาปนิก ภูมิสถาปนิก และคณะทำงานผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมไทย นำมาศึกษา ตีความหมายและนำมาปรับใช้เป็นแก่นความคิดหลักในการออกแบบของสัปปายะสภาสถาน รัฐสภาไทยแห่งใหม่ ระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิ ได้ถูกกำหนดขึ้นในกระบวนการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานตั้งแต่เริ่มต้น และได้ถูกนำมาใช้ให้สอดคล้องไปกับเทคนิคและวิธีการในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมในแต่ละภาคส่วนของกลุ่มสถาปนิกผู้รับผิดชอบ และได้ออกแบบให้ผสมผสานไปกับเทคโนโลยี ระบบโครงสร้างทางสังคม และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขในปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์ในระดับมิติหนึ่ง

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

จากประเด็นคำถามถึงความหมายและรูปแบบในเชิงสัญลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและมุมมองของแต่ละยุคสมัย การพยายามทำความเข้าใจในความหมายและนัยยะขององค์ความรู้ในอดีตผ่านบทบาทหน้าที่ของรูปทรงทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน จากผลงานของกลุ่มสถาปนิกที่ชนะเลิศการประกวดแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ใช้เป็นกรอบความคิดหลักในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน โดยผู้ศึกษามุ่งทำความเข้าใจและพยายามตอบข้อสงสัยข้างต้นด้วยการตั้งกรอบการวิจัยที่มองย้อนกลับไปศึกษาจากบริบทที่เกิดขึ้นตามเหตุและปัจจัยจากพัฒนาการของคติที่ก่อให้เกิดเป็นผลงานสถาปัตยกรรมในหน้าประวัติศาสตร์ของชาติไทย อันเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้กลุ่มสถาปนิกเลือกเป็นคำตอบ ต่อคำถามถึงทิศทางของรัฐสภาไทยแห่งใหม่ที่จะทำหน้าที่เป็นหลักในการปกครองประเทศในอนาคต

จากการศึกษาถึงกระบวนการทัศน์พัฒนาการของคติ และ สัญลักษณ์ จากรากฐานทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานพบว่า คติและความเชื่อในพุทธศาสนาเรื่องไตรภูมิ เป็นคำตอบที่ดีที่สุดที่ผู้ปกครองของสังคมในอดีตเลือกนำมาใช้เป็นแก่นหลักในการปกครอง โดยผู้ปกครองในแผ่นดินสุวรรณภูมิ ได้รับเอาคติภูมิจักรวาลในพุทธศาสนามาใช้ เนื่องด้วยการให้เรื่องราวของคุณค่าที่กล่าวถึงความสำคัญของการประกอบกรรมดีและความเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว อันยังผลให้บ้านเมืองอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยในการปกครองตามความเชื่อในคติไตรภูมิ ผู้ปกครองจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสมมุติเทพ เปรียบได้ดังพระอินทร์ผู้อภิบาลโลก หรือตั้งพญาจักรพรรดิราชผู้ครองทศทิศราชธรรม โดยผู้ดำรงตำแหน่งนี้ย่อมต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมที่สั่งสมจากการทำความดี มีหน้าที่พิทักษ์คุณธรรมให้แก่มนุษย์และจะเป็นผู้นำทุกสรรพชีวิตไปสู่สังคมแห่งอริยะอันเป็นอุดมคติในแบบโพธิสัตว์ โดยมุ่งหวังให้ทุกชีวิตมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยที่ประทับของพระอินทร์สถิต ณ ยอดเขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนศูนย์กลางของจักรวาลที่เชื่อมโยงภพภูมิทั้งสามเข้าไว้ด้วยกัน

แนวความคิดความเชื่อในคติไตรภูมินี้ได้กลายเป็นอุดมการณ์ที่ผู้ปกครองสังคมในอดีตยึดเป็นหลักในการปกครอง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าพัฒนาการในการสร้างเมืองในสมัยสุโขทัยอยุธยา ต่อเนื่องจนถึงรัตนโกสินทร์ ล้วนแสดงออกถึงอุดมการณ์ดังกล่าวผ่านทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางในการปกครอง กอรปกับหลักการปกครองโดยธรรมดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมเรื่องเตภูมิกถาพระราชนิพนธ์ในพระมหาธรรมราชา แห่งอาณาจักรสุโขทัย ที่ได้ทรง

พระราชนิพนธ์เพื่อเผยแพร่และสั่งสอนให้ประชาชนดำรงตนอยู่ในศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนา อุดมคตินี้ได้สะท้อนและส่งอิทธิพลไปในทุกมิติของสังคมทั้งด้าน วัฒนธรรมประเพณี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม จึงก่อให้เกิดงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมแห่งสัปปายะสถานหรือศาสนสถานจำนวนมากที่สะท้อนความเชื่อในคติไตรภูมิ

คติความเชื่อเรื่องไตรภูมิดำรงอยู่ในสังคมไทยเรื่อยมาแม้จะได้ถูกปรับเปลี่ยนและลดทอนไปตามบริบทของยุคสมัย แต่แก่นหลักตามปรัชญาสูงสุดในพุทธศาสนาก็ยังคงดำรงอยู่และยังคงแสดงออกตามหลักในคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิทุกประการ แต่เมื่อระบบโครงสร้างทางสังคม การศึกษา การปกครองในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบไปสู่สังคมแบบประชาธิปไตยตามอย่างตะวันตก อุดมการณ์ในการปกครองด้วยหลักแห่งคุณธรรมและศีลธรรมจึงเริ่มเลือนหายไปจากสังคม

กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบสัปปายะสภาสถานรัฐสภาไทยแห่งใหม่ จึงมีเจตนารมณ์ที่จะรื้อฟื้นนำเอาองค์ความรู้อันสำคัญนี้ให้หวนกลับมาสื่อสารต่อผู้คนในสังคมอีกครั้งดังเช่นในอดีต โดยมีแนวคิดในการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมตามคติไตรภูมิ ตามปรัชญาในพุทธศาสนาเพื่อสร้างมณฑลศักดิ์สิทธิ์แห่งสัปปายะสถาน เพื่อนำบ้านเมืองสู่ภาวะ “บังอวยเบิกฟ้าฝึกฝนใจเมือง” ดังเช่นพระมหากษัตริย์ และบรรพชนในอดีตได้สถาปนาสืบสานขึ้นเพื่อให้บ้านเมืองสงบร่มเย็นต่อเนื่องและยาวนาน เนื่องด้วยคติความเชื่อจากสังคมในอดีตมุ่งสื่อสารถึงอุดมการณ์เรื่องคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมของสังคมในแบบอริยะ

กลุ่มสถาปนิกต้องการให้องค์ความรู้อันสำคัญนี้กลับมาเป็นแก่นหลักทางความคิดต่อสังคมในปัจจุบันให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขดังเช่นสังคมในอดีตอีกครั้ง สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานรัฐสภาไทยแห่งใหม่จึงได้ถูกเล่าเรื่องราวในคติไตรภูมิให้แสดงออกผ่านระบบสัญลักษณ์ เพื่อเตือนสติและตอกย้ำต่อผู้ปกครองประเทศว่าต้องดำรงตนอยู่ในหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและมีศีลธรรม โดยทางกลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีความเชื่อว่าหลักปรัชญาและหลักการจากคติไตรภูมินี้จะสามารถเป็นตัวขับเคลื่อนให้สังคมไทยเป็นสังคมที่งดงามได้ ถ้าหากหลักการนี้ยังคงและดำรงอยู่ ถึงแม้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมจะเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่หลักการของอุดมคตินี้ก็น่าที่จะสามารถกลับมาเป็นหลักการของชาติได้อีกครั้ง

จากการศึกษา คติ และ สัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานพบว่าระบบความหมายเชิงสัญลักษณ์ของคติไตรภูมิได้ถูกกำหนดขึ้นในกระบวนการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานตั้งแต่เริ่มต้น และได้ถูกนำมาใช้ให้สอดคล้องไปกับเทคนิคและวิธีการในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมในแต่ละภาคส่วน กลุ่มสถาปนิกผู้รับผิดชอบได้ออกแบบให้คติและสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตผสมผสานไปกับเทคโนโลยีการก่อสร้าง ระบบโครงสร้างทางสังคม และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขในปัจจุบัน สถาปนิกผู้ออกแบบสามารถแสดงออกถึง คติ และ สัญลักษณ์ผ่านรูปแบบทาง

สถาปัตยกรรมในปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์ในระดับมิติหนึ่ง ผู้ศึกษาพบว่า การแสดงออกที่ผู้ออกแบบพยายามสื่อสารถึงคติความเชื่ออันสำคัญในอดีตนี้ ผ่านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบันโดยตรงไปตรงมา อาจเป็นเพราะเกิดจากบริบทความพร้อมและระดับการรับรู้ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน การใช้ระบบสัญลักษณ์ในการสื่อสารของสถาปนิกผู้ออกแบบจึงใช้วิธีการออกแบบและแสดงออกผ่านสถาปัตยกรรมเพื่อให้ผู้คนในทุกระดับของสังคม สามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่ายถึงการเป็นหลักการของผู้คนในชาติ และหลักการแห่งชีวิต ที่กลุ่มผู้ออกแบบพยายามเน้นย้ำถึงความสำคัญ ในแง่ของการยอมรับของสังคมจึงแสดงออกในระดับของการสื่อสารผ่านสถาปัตยกรรมโดยตรง ด้วยการสร้างเรื่องราวผ่านสถาปัตยกรรมของรัฐสภาไทยแห่งใหม่ ให้เป็นสถานที่ ที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ เสมือนตั้งเป็นบริเวณขอบเขตของสัปปายะสถานหรือ ศาสนสถานในอดีต แต่เนื่องจากการแสดงออกในทางสถาปัตยกรรมโดยได้รับแรงบันดาลใจจากศาสนสถาน อาจทำให้ผู้คนในสังคมเข้าใจผิดในเรื่องของหลักการหรือการแสดงออกในเชิงศาสนา มากกว่าในเชิงการปกครอง

ในมิติเรื่องการออกแบบทางสถาปัตยกรรม กลุ่มผู้ออกแบบได้ใช้แนวแกนฉากสมดุลง และแนวแกนสมมาตร ซึ่งปรากฏทั้งในแผนผัง และในรูปด้านทางสถาปัตยกรรม รูปแบบของอาคารมีการกระจายตัวออกเป็นลักษณะวงกลม จากจุดศูนย์กลาง และกระจายตัวต่อจากจุดศูนย์กลางเป็นผังแบบสี่เหลี่ยม ฐานอาคารมีลักษณะผายและแผ่ออกรวมไปสู่ยอดแหลมลักษณะคล้ายเจดีย์ จึงทำให้สามารถสรุปได้ว่า ในมิติด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมสัปปายะสถานเป็นสถาปัตยกรรมที่มีการออกแบบและการจัดวางองค์ประกอบใช้สอยในลักษณะรูปแบบสมัยใหม่ ที่มีแนวคิดในการออกแบบตั้งอยู่บนพื้นฐานทางฉันทลักษณ์ และภาษาในรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี

ในมิติเรื่องคุณค่าของที่ว่าง (space) ในทางสถาปัตยกรรม มีการเล่าเรื่องราวผ่านโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม โดยที่กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบได้จัดลำดับการเข้าถึงที่ว่างซึ่งคล้ายคลึงกับกระบวนการเข้าถึงสัปปายะสถานในอดีตที่พยายามแสดงออกและสื่อสารถึงหลักการเรื่องศีลธรรมผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ในแง่มุมปัจจุบันสถาปนิกผู้ออกแบบได้นำกระบวนการแสดงออกถึงสุนทรียะในการเข้าถึงแต่ละลำดับขั้นในอดีตมาปรับใช้โดยเล่าเรื่องการเข้าถึงสถานที่ผ่านลำดับความสำคัญของแต่ละส่วนพื้นที่ เพื่อให้ผู้คนที่สัมผัสสามารถรับรู้และตีความได้โดยง่าย ในระดับคุณภาพของที่ว่างสถาปนิกผู้ออกแบบได้พยายามออกแบบให้สถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งนี้ให้แวดล้อมและอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติทั้ง สายน้ำ ต้นไม้ และแสงสว่าง เพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดมิติของความสงบเพื่อให้ผู้ที่เข้ามาสัมผัสสามารถรับรู้ถึงสุนทรียะในอีกมิติหนึ่ง

จากผลการศึกษาจะพบว่าหัวใจอันเป็นหลักการของการออกแบบสัปปายะสถาน รัฐสภาไทยแห่งใหม่ ที่กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบมีเจตนารมณ์ที่ต้องการสื่อสารให้ผู้สัมผัสเข้าใจถึงคือหลักปรัชญาสูงสุดในพุทธศาสนา และมีความมุ่งหวังต่อยอดให้คตินี้เป็นหลักการของสังคมโดยบอกเล่าเรื่องราวของการอยู่ร่วมกันตามหลักการในพุทธศาสนา กับการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมโดยการ

เป็นอุดมคติให้แก่กันและกันเสมือนดังโลกียะที่อยู่ควบคู่กับโลกุตระ แต่คติไตรภูมิและสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นในสถาปัตยกรรมสัปปายะสภาสถานทั้งหมดดังที่กล่าวมา ล้วนเกิดขึ้นได้เพราะตั้งอยู่บนการตัดสินใจของคณะกรรมการที่คัดเลือกให้กลุ่มสถาปนิก สงบ 1051 ให้เป็นกลุ่มที่ชนะการประกวดแบบรัฐสภาไทยแห่งใหม่ จึงทำให้หลักการหรือคติความเชื่อนี้ได้ถูกรื้อฟื้นกลับมาสื่อสารเล่าเรื่องราวผ่านสถาปัตยกรรมอันสำคัญในยุคปัจจุบัน

คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน มีจุดเด่นที่กลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบสามารถแสดงภาพไตรภูมิที่ปรากฏผ่านทางกายภาพของสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งใหม่ให้มีความชัดเจนพอที่จะสื่อสารให้ผู้คนในทุกระดับของสังคมสามารถเข้าใจได้ หากแต่ความทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและการสื่อสารความหมาย ตามเจตนารมณ์ของกลุ่มสถาปนิกผู้ออกแบบที่ต้องการสื่อสารต่อผู้คนในสังคมนั้น คงจำเป็นต้องเผื่อรอคำตอบจากกระแสความคิดความเข้าใจของผู้คนในสังคมด้วยเช่นเดียวกัน

6.2 ข้อเสนอแนะ

ผลที่ได้รับจากการศึกษา คติ และ สัญลักษณ์อันเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในอดีต จุดมุ่งหมายสูงสุดของคติไตรภูมิ หลักปรัชญาสูงสุดในพุทธศาสนา หรือคือความพยายามต่อการหลุดพ้นจากภพภูมิทั้งสามในไตรภูมิ อันเคยเป็นอุดมคติของสังคมไทยหลักการต่างๆที่เคยเป็นอุดมการณ์ร่วมกันที่ผู้คนในอดีตยึดถือสืบเนื่องมา แม้ว่าสังคมในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปแต่คติแห่งการหลุดพ้นจากไตรภูมิ หรือในปัจจุบันคือการหลุดพ้นจากการครอบงำของอำนาจทางวัตถุ และความยึดติดในทุกรูปแบบ ผู้ศึกษาคิดว่าหลักการจากคติความเชื่อในอดีตนี้ยังคงสามารถเป็นอุดมคติ และเป็นอุดมการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม สามารถนำมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาสังคมและประเทศให้ไปสู่ทิศทางที่ถูกต้องได้

ผู้ศึกษาเชื่อว่าคติหรืออุดมการณ์ทางความคิดที่ตีงามเปรียบได้ดังเหตุ บริบทแวดล้อมที่ประกอบกันขึ้นในแต่ละยุคสมัยเปรียบได้ดังปัจจัย หากเหตุและปัจจัยอยู่ควบคู่กันอย่างเหมาะสม ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุและปัจจัยนั้นย่อมเป็นผลลัพธ์ที่ตีงามด้วยเช่นกัน คติ และ สัญลักษณ์ ที่ตีงามอันเป็นหลักการของผู้คนและสังคมในอดีตนี้ ควรมีการพัฒนาต่อยอดไปสู่ศาสตร์แขนงอื่นๆในปัจจุบัน ไม่ควรปิดตัวอยู่ในวรรณกรรมไตรภูมิพระร่วงหรือหนังสือทั้งหลายที่ว่าด้วยเรื่องไตรภูมิ ในการที่จะทำให้คติไตรภูมิก่อเกิดอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์สังคมในปัจจุบัน ให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงควรมีสื่ออื่นๆที่สามารถสื่อสารถึงหลักปรัชญาสูงสุดในพุทธศาสนานี้ด้วยการเชื่อมโยงและสื่อสารไปยังสาธารณะ อาจโดยการลดทอนหรือปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัย เนื่องจากเรื่องราวจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิในอดีตอาจไม่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและบริบททางความเชื่อของผู้คนในปัจจุบัน จึงควรมีการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการอธิบายความหมายของเรื่องราวจากคติไตรภูมิในรูปแบบที่สามารถ

สื่อสารและนำความคิดของคนร่วมสมัยในปัจจุบันให้สามารถเข้าใจและเข้าถึงจุดมุ่งหมายของ
หลักธรรมในพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของคำสอนในคติไตรภูมิ

ในการศึกษา คติ และสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานในครั้ง
นี้ยังมีข้อสมมติฐาน และสิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาต่อสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยแห่งนี้อีกมากมาย
หลายประเด็น ทั้งในด้านคุณภาพของที่ว่าง คุณค่าของสถาปัตยกรรม คำตอบจากกระแสความคิด
ความเข้าใจของผู้คนในสังคมเมื่อสถาปัตยกรรมแห่งนี้สร้างเสร็จ ผลของอุดมการณ์ที่กลุ่มผู้ออกแบบ
มุ่งหวังในการสื่อสาร และประเด็นคำถามอื่นๆต่อสถาปัตยกรรมที่สำคัญแห่งนี้ ผู้ศึกษาหวังว่าการ
ศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะสามารถเป็นส่วนหนึ่งของฐานข้อมูลเบื้องต้นในการไขข้อสงสัยต่อผู้ที่สนใจ ใน
แนวทางการออกแบบทางสถาปัตยกรรมของรัฐสภาไทยแห่งใหม่ และต่อยอดองค์ความรู้หลักปรัชญา
ในพุทธศาสนาที่แฝงอยู่เบื้องหลังอันสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อแนวทางการออกแบบด้าน
งานสถาปัตยกรรมของไทยในปัจจุบัน และอนาคตได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชมชน พุสินไพบูลย์ และ ฮีโรชิ ทาเกยามา. “พัฒนาการแนวความคิดเรื่องเอกลักษณ์ของชาติในงานสถาปัตยกรรม: การประกวดแบบรัฐสภาแห่งใหม่ พ.ศ.2552”. วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย. ฉบับที่ 7 กันยายน 2553 – สิงหาคม 2554.

ชาติรี ประกิตนทการ. การเมืองและสังคมในศิลปะสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

โชติ กัลยาณมิตร. สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

ต้นข้าว ปาณินท์. “หลังคาจั่วจั่วจริงหรือ มณฑปนั้นเป็นลอบหรือไม่? หลากขั้วความคิดของสถาปนิกกับรัฐสภาไทย”. วารสารอาษา. ฉบับที่ 4-5, 2553.

ทวีจิตร จันทรสาขา. “กรณีโครงการก่อสร้างรัฐสภาแห่งใหม่”. วารสาร อาษา. ฉบับที่ 6-7, 2552.

ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. จิตวิทยาสถาปัตยกรรมมนุษย์ปฏิสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. จิตวิทยาสถาปัตยกรรมสวัสดิ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ธรรมศักดิ์ อังศุสิงห์ บริษัท สถาปนิก 110 จำกัด กลุ่ม (ศสร 7101). เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ. (ม.ป.พ.), 2552.

ธีรพล นิยม, เอนก เจริญพิริยะเวช, ชาติรี ลดาลลิตสกุล และปิยมศ ไกรฤกษ์ กลุ่ม(สงบ 1051). เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ. (ม.ป.พ.), 2552.

นพรัตน์ ตาปานนท์ และ คณะฯ. การจัดทำผังเบื้องต้นศูนย์ราชการรัฐสภาแห่งใหม่. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ม.ป.ป.)

บริษัท ดีไซน์ 103 อินเตอร์ เนชั่นแนล จำกัด กลุ่ม (รฐว 9898). เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ. (ม.ป.พ.), 2552.

บริษัทสถาปนิก 49 จำกัด กลุ่ม (อสก 4903). เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภาแห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ. (ม.ป.พ.), 2552.

ประทีป มาลากุล, มล. แรกเริ่มสถาปัตยกรรมของสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

พญาลิไทย. ไตรภูมิภิกขา หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพญาลิไทย. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2545.

พรหมคุณาภรณ์, พระ. ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2526.

พานิช ญาณชีโว, พระ. ไตรภูมิพระร่วง (ฉบับย่อความ). กรุงเทพฯ: ตรงหัว, 2539.

ไพศาล วิศาล, พระ. พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2546.

พลุลวง. เทวโลก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2538.

พุทธทาส อินทปัญโญ. อิทัปปัจจยตา. สุธาษฏ์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2549.

หรรษา ธมมหาโส, พระมหา. พุทธจักรวาลวิทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

ญาณวชิระ. ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งปรัชญาไทย. กรุงเทพฯ: วชิราสำนักพิมพ์, 2549.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. พระนั่งเกล้าฯ กับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2552.

รสิตา สีนอกเอี่ยม. การศึกษาวัฒนธรรมการสร้างงานสถาปัตยกรรมไทยจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

รอบีต ไอน์ เกลดิน. “แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและสถาบันกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”, แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ 6 ฉบับที่ 11 เมษายน - กันยายน 2525.

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542.
- รักใจ จันทรสิน. สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของกลุ่มสถาปนิกไทยรุ่นบุกเบิก พ.ศ.2459 - พ.ศ. 2508. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- ระวี ภาวิไล. โลกทัศน์ ชีวทัศน์: เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก จำกัด, 2543.
- รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล. การศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่มาของสมุดไตรภูมิ. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.
- ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองของไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.
- วรลัญจน์ บุญยสุรัตน์. วิหารล้านนา. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2544.
- วรลักษณ์ พับบรรจง. คัมภีร์กำเนิดจักรวาลศาสตร์แห่งชีวิต. เอกสารอัดสำเนา, 2545.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ รัชกาลที่ 9. วารสารอาษา มิถุนายน 2539 กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมอดีต ปัจจุบัน อนาคต. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536.
- วิเชษฐ์ สุวิสิทธิ์ และ กฤตณุ เพชรวรารภา กลุ่ม (สรร 7959). เอกสารนำเสนอโครงการอาคารรัฐสภา แห่งใหม่พร้อมอาคารประกอบ.(ม.ป.พ.), 2552.
- วิลเลเฮา ถาวรธนาสาร. ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2545.
- วีระ อินพันทัง. รวมบทความทางวิชาการ พ.ศ. 2547. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2539.

สถาบันการเรียนรู้แห่งชาติ. ผู้แทนเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้แห่งชาติ, 2548.

สน สีมাত্রัง. “สัญลักษณ์และวิวัฒนาการภาพไตรภูมิและจักรวาลตามคติพุทธศาสนานิกายเถรวาทในจิตรกรรมฝาผนังไทย”. วารสารอาษา. ฉบับที่ 4 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2541. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2541.

สมชาติ จีงสิริอารักษ์. สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4- พ.ศ.2480. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

สมภพ ภิรมย์,น.อ. ฆาตกรในสถาปัตยกรรมไทย. วารสารอาษา ฉบับที่ 9 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2532. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532.

สังฆราชเมธีกร, พระ. โลกที่ปกสาร. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2529.

สัทธรรมโฆษเถระ, พระ. โลกบัญญัติ. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2529

สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์: ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์. กรุงเทพฯ: พิษณุโลก พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, 2545.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, (ม.ป.ป.).

สุภัทรดิศ ดิศสกุล, มจ. ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, (ม.ป.ป.).

สุภัทรดิศ ดิศสกุล, มจ. ศิลปะในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2538.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. น้ำบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.

เสถียร โกเศศ. เล่าเรื่องไตรภูมิ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2518.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-24. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

ภาษาอังกฤษ

Aasen, Clarence. Architecture of Siam: A Cultural History Interpretation. Oxford: University Press, 1998.

Abel, Chris. Architecture and Identity: responses to cultural and technology. Oxford: Architectural Press, 2000.

Christian N.S. Existence, Space & Architecture. New York: Publishers, 1971.

Christian N.S. Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. London: Academy Editions, 1980

Eliade, Mircea. (Willard R. Trask translates). The Sacred & Profane: The Nature of Religion. U.S.A.: Harcourt Bruce & Company, 1987.

Gosling, Betty. Sukhothai: Its History, Culture, and Art. Singapore: Oxford University Press, 1991.

Koompong Noobanjong, The National Assembly: an Ironic Reflection of Thai Democracy .10th International Conference on Thai Studies, The Thai Kradi Research Institute (Bangkok: Thammasat University), Jan 9-11, 2008

Mannikka, Eleanor. Angkor Wat: Time, Space, and Kingship. U.S.A. University of Hawaii Press, 2000.

Roveda, Vittorio. Khmer Mythology: Secrets Of Angkor. Thailand: Thames and Hudson, 2000. (3rd edition).

Snodgrass Adrian. The Symbolic of the Stupa. New York: Southeast Asia Program, 1988.

Steward, J.W. The Concept and Method of Cultural Ecology In Anthropology in theory: issues in epistemology, p.105. Australia: Blackwell Publish, 2006.

Wiberding, James. Plotinus' Cosmology: A Study of Ennead II.1 (40) – Text, Translation, And Commentary. U.S.A.: Oxford University Press, 2006.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ไตรภูมิจักรวาลในพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาลย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าพุทธองค์ได้รับความรู้และปัจจัยแวดล้อมจากศาสนาพราหมณ์ฮินดู หากแต่หลักของศาสนาพราหมณ์ฮินดูก็ยังไม่สามารถก่อให้เกิดความหลุดพ้นได้พุทธองค์จึงได้ทรงค้นหาและค้นพบหลักแห่งอริยสัจจ์ในที่สุด และนำมาเผยแพร่โดยพราหมณ์เป็นพวกแรกที่ได้รับการสั่งสอน พุทธองค์จึงนำวิธีการและหลักการของพราหมณ์มาใช้เพื่อให้บังเกิดผล และเข้าใจได้โดยง่าย องค์ความรู้เรื่องภูมิจักรวาลของศาสนาพราหมณ์จึงได้ถูกถ่ายทอดมาสู่ภูมิจักรวาลที่เริ่มปรากฏในพุทธศาสนา ภายหลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และเผยแผ่พุทธศาสนา ทั้งนี้พุทธศาสนาก็ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของภูมิทั้งสาม แต่การอธิบายเกี่ยวกับภูมิทั้งสามก็ได้สอดคล้องกันไปเช่นเดียวกับศาสนาพราหมณ์¹⁴⁹ เหล่าสมณะผู้สืบทอดพุทธศาสนาได้พัฒนาและปรับปรุงคติไตรภูมิให้เข้ากับปรัชญาพุทธศาสนา ยังผลไปสู่งานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ที่แสดงออกอย่างคล้ายคลึงโดยอาศัยหลักธรรมนำไปสู่การผสมผสานทางศิลปะและวัฒนธรรมของอินเดียเกิดวิธีการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในบริบทต่างๆคล้ายคลึงกับของพราหมณ์ แต่แตกต่างตรงศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในพุทธศาสนาพยายามให้ผู้คนที่มีผลสัมฤทธิ์เข้าสู่ความสมบูรณ์ สงบเย็น เบิกบาน และหลุดพ้น

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้มีการรับเอาแนวคิดและคติภูมิจักรวาลที่กล่าวถึง ภพ ภูมิ ของศาสนาพุทธมาใช้ เนื่องด้วยการให้เรื่องราวของคุณค่าที่กล่าวย้าถึงความสำคัญของการประกอบกรรมดีและความเกรงกลัวต่อการกระทำกรรมชั่ว อันยังผลให้สังคมให้บ้านเมืองอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยในสมัยสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไท ได้ทรงพระราชนิพนธ์ตำนานไตรภูมิถาขึ้น หรือเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่า “ไตรภูมิพระร่วง” อันเป็นวรรณกรรมที่แสดงถึงเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ในภพภูมิและการทำความเข้าใจเรื่องโลกและจักรวาล โดยมีสาระสำคัญที่แสดงให้เห็นถึง การเปลี่ยนแปลง การเสวยสุขในภพภูมิต่างๆ ตามกรรม (การกระทำ) คุณค่าความสำคัญของการละความชั่วกระทำความดีเพื่อให้ได้เสวยสุขในภพภูมิที่ดีกว่า ตลอดจนความสำคัญและแนวทางปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากวัฏฏสังสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) ไปสู่นิพพาน (ภาวะพ้นทุกข์) จากสาระดังกล่าวนี้ ไตรภูมิพระร่วงจึงมีอิทธิพลต่อแนวการดำเนินชีวิตและการแสดงออกทุกสรรพสิ่งในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ลักษณะภูมิจักรวาลที่เสนอไว้ในไตรภูมิ มีรายละเอียดดังนี้

¹⁴⁹ รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่มาของสมุดไตรภูมิ คุษภินิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2552, หน้า 14-15 และ 18.

อนันตจักรวาลประกอบด้วยจักรวาลที่มีองค์ประกอบเช่นเดียวกัน มีจักรวาลจำนวนนับไม่ถ้วนและหาที่สิ้นสุดไม่ได้ จักรวาลมีลักษณะเป็นวงกลม มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1,203,450 โยชน์ วัดความยาวโดยรอบได้ 3,610,350 โยชน์ มีความหนา 240,000 โยชน์ จักรวาลมีลักษณะเป็นแผ่นมหาปฐพีคล้ายกลองแบน ผิวบนเป็นพิภพที่มนุษย์อาศัยอยู่ มีเขาพระสุเมรุอยู่ตรงกลางบริเวณที่มนุษย์อาศัยอยู่เรียกว่า “ชมพูทวีป”¹⁵⁰(ดูภาพที่ 2.1)

เขาพระสุเมรุ

ตั้งอยู่ตรงกลางจักรวาลและโลก มีความสูงพินขึ้นจากมหาสมุทร 8,400 โยชน์ และลึกลงไปใต้ดิน 8,400 โยชน์ รองรับโดย “ตรีภภู” (สามเส้าหรือสามยอด) เป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตในภพและภูมิต่างๆ นับแต่สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน ไปถึงมนุษย์นาค ครุฑ ยักษ์มาร คนธรรพ์ ฤๅษี และเทวดา โดยมีปลาอานนท์หนุนอยู่ รอบๆ บนยอดเขาพระสุเมรุคือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นที่ตั้งของสุทนต์นครซึ่งเป็นที่สุดของพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าของปกครองสวรรค์ชั้นนี้¹⁵¹

เขาพระสุเมรุล้อมรอบด้วยเทือกเขาและทะเลสลับกัน 7 ชั้น ได้แก่ ยุคนธร อสิณธร กรวิจสุทัศน์ เนมินธร วินันตกะ (วินตกะ) และอัศจรรย์ธร เรียกรวมว่า สัตตบริภัณฑ์ มีเทวดาจตุรหาราชิกและบริวารสถิตอยู่ ความสูงของเขาแต่ละชั้นจะลดลงครึ่งหนึ่งของเขาติดกันที่อยู่ถัดเข้าไป ส่วนทะเลที่ล้อมรอบทั้ง 7 ชั้นมีชื่อเดียวกันว่า “มหานทีสีทันดร” ถัดจากเขาอัศจรรย์ออกไปเป็นมหาสมุทรล้อมรอบ และมีภูเขาเหล็กกั้นทะเลเรียกว่า “กำแพงจักรวาล” หรือ “ขอบจักรวาล” พ้นออกไปเป็นนอกจักรวาล ภายในจักรวาลมีภูเขาชื่อ หิมวา (หิมาลัย) ของจักรวาลทั้งหมด เป็นเทือกเขายาวติดกันเป็นพืด เรียกว่าเขาจักรวาล¹⁵²(ดูภาพที่ 2.1)

มหาสมุทรทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของ “ชมพูทวีป” เป็นทวีปที่มนุษย์โลกอาศัยอยู่ และเป็นทวีปเดียวที่มีพระพุทธรูปเจ้ามาอุบัติ ส่วนทวีปอื่นเป็นภูมิที่อุบัติมนุษย์ที่ต่างไปจากชมพูทวีป ไม่มีพระพุทธรูปเจ้ามาอุบัติ ซึ่งก็เป็นเช่นนั้นในจักรวาลอื่นเช่นกัน เบื้องทิศตะวันตกของเขา พระสุเมรุเป็นที่ตั้งของอมรโคยานทวีป แผ่นดินกว้าง 9,000 โยชน์ เบื้องทิศเหนือของเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของอุตตรกรูทวีป แผ่นดินกว้าง 8,000 โยชน์ และเบื้องตะวันออกของเขาพระสุเมรุเป็นที่ตั้งของบูรพวิเทหทวีป แผ่นดินกว้าง 7,000 โยชน์ ทวีปทั้ง 3 เป็นภูมิอุบัติของมนุษย์ในภูมิที่ต่างไปจากชมพูทวีป

¹⁵⁰ ดู เสฐียรโกเศศ. ไตรภูมิภคณา หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพญาลีไทย. (กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา.) 2545.

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁵² เรื่องเดียวกัน.

แต่ละมหาทวีปมีทวีปน้อยๆ เป็นบริวารอีก 2,000 ทวีป ในทิศทั้ง 4 ของจักรวาล มีมหาสมุทรทั้ง 4 อันมีน้ำเต็มเป็นนิจ¹⁵³ ได้แก่

- ปิตสาคร ทางทิศเหนือ มีน้ำสีเหลือง
- พลิกสาคร ทางทิศตะวันตก มีน้ำใสสะอาด เหมือนแก้วผลึก
- ชีรสาคร เกษียรสมุทร ทางทิศตะวันออก มีน้ำสีขาว
- นิลสาคร ทางทิศใต้ มีน้ำสีเขียว

จากเรื่องราวโดยย่อดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า การประกอบกรรมของมนุษย์จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภพอื่น คือผู้ที่ประกอบกรรมดีในโลกจะมีผลได้เสวยสุขในเทวภูมิ และพรหมโลก หรืออาจจะบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ส่วนมนุษย์ที่ประกอบกรรมชั่วนั้นจะมีผลต่อการไปสู่อบายภูมิหรือตกนรก อันได้มีการจำแนกภพภูมิฝ่ายกุศลกรรมไว้เป็นเทวภูมิ 6 ชั้น เป็นรูปพรหมภูมิ หรือพรหมที่ยังมีรูป 16 ชั้น และอรูปพรหมภูมิ หรือพรหมที่ไม่มีรูป 4 ชั้น ส่วนฝ่ายอกุศลกรรม แบ่งได้เป็น 4 ชั้น คือ เตร็จฉาน เปรต อสุรกาย และนรก¹⁵⁴ การแบ่งภพหรือภูมิในพุทธศาสนาจะแบ่งตามสภาวะจิตหรือระดับจิตที่ปฏิเสธร่องกิเลสตัณหา หรือทางกายภาพตามแนวตั้งของเขาศระสุเมรุคือ (ดูภาพที่ 2.2)

- กามภูมิ ภูมิแห่งผู้ที่ยังอาศัยและข้องอยู่ในกาม ได้แก่อบายภูมิ 4 มนุษย์โลก และกามมาพจรสวรรค์ทั้ง 6 มีมหาอเวจีนรกเป็นชั้นล่างสุด และมีสวรรค์ชั้นปรินิรมิตวสวัตตีเป็นชั้นสูงสุด

- รูปภูมิ ภูมิแห่งผู้ไม่เกี่ยวข้องกับกาม มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ประกอบด้วย ปฐมฉาน ทุตติฉาน ตติยฉาน และจตุตถฉาน เรียกได้อีกชื่อว่า “รูปพรหม” มีทั้งหมด 16 ชั้น เรียกว่า “โสฬสพรหม” มีอกนิภูธรหมเป็นชั้นสูงสุด

- อรูปภูมิ ภูมิของผู้ที่เข้าถึงอรูปฉาน ไร้รูป มีแต่จิต ด้วยเห็นว่าการมีรูปมีกายนั้นเป็นโทษ และมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ได้แก่ อากาสนัญจายตนฉาน วิญญาณัญจายตนฉาน อากิญจัญจายตนฉาน และเนวสัญญาจตนฉาน¹⁵⁵ มีทั้งหมด 4 ชั้น ผู้กำเนิดในภูมินี้จะไม่จุติลงไปสู่ภูมิที่ต่ำกว่า

¹⁵³ ดู เสฐียรโกเศศ. ไตรภูมิภค หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพญาลิไทย. (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา.) 2545.

¹⁵⁴ พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, พุทธจักรวาลวิทยา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 20.

¹⁵⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิภค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์ 2514), หน้า 285, 513 และ 616.

- ถ้าพูดให้ครบถ้วนตามหลักวิชาแล้ว “ไตรภูมิ” มี 4 ภูมิซึ่งภูมิที่ 4 มีชื่อว่า นิพพานภูมิ หรือ โลกุตระภูมิ ซึ่งใน 3 ภูมิแรกมีลักษณะร่วมเป็น โลกีย์ภูมิ แต่เพื่อให้หลุดพ้นออกจาก ภูมิทั้ง 3 พุทธศาสนาจึงได้ตั้ง “ไตรภูมิ” เป็นหลักไว้ และแยก นิพพานภูมิ หรือ โลกุตระภูมิ ออกไปต่างหาก (ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวจนจบครบทั้ง 4 ภูมิ)¹⁵⁶ ภูมิต่างๆที่ปรากฏในตำนานไตรภูมิโดยเริ่มจากล่างขึ้นบนมีดังนี้

กามภูมิ

คือภูมิแห่งผู้ที่ยังอาศัยและช้องอยู่ในกามได้แก่อบายภูมิ 4 มนุษย์โลกและกามมาพจรสวรรค์ ทั้ง 6 ประกอบไปด้วย¹⁵⁷

อบายภูมิ 4 เป็นภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ ประกอบด้วย

1. นิรยะภูมิ เหวแห่งความทุกข์ เป็นภูมิที่เสวยทุกข์ของคนผู้ทำบาป เป็นที่อันไม่มีความสุขความเจริญ ในภูมินี้จะมีพญายมราช (พระยม) เป็นผู้ตัดสินบาปบุญคนตายจากบัญชีหนึ่งสุนัข ประกอบด้วยนรกใหญ่ 8 ชุม ได้แก่

1.1 สัตว์ชีปนรก (นรกแห่งการเกิดอีกหน) นรกขุมนี้มีผนังทำจากเหล็กร้อน กั้นรอบด้าน มองไปไม่เห็นขอบ มีอาณาเขตไพศาลยิ่งนัก และทั่วบริเวณมีไฟลุกโชนหาที่ว่างเว้นมิได้เลย ในไฟนรกนี้ปรากฏอาวุธต่าง ๆ เช่น หอก ดาบ มีด สัตว์ในขุมนี้จะวิ่งพล่านอยู่บนไฟนรกดังกล่าว เมื่อวิ่งแล้วก็กระทบกับอาวุธเหล่านั้นได้รับบาดเจ็บเป็นนักหนา เมื่อถึงแก่ชีวิตก็ดี หรืออวัยวะขาดไปก็ดี ร่างกายจะกลับมามีพลานามัยสมบูรณ์อีกครั้ง

1.2 กาสสูตนรก (นรกด้ายดำ) มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือ สัตว์ในขุมนี้จะถูกตีเส้นบนเนื้อตัวโดยนายนิรยบาล ด้วยการนำเส้นเหล็กเผาไฟมา نابเป็นลายบนตัว และจะถูกผ่า เลื่อย หรือตัดตามเส้นนั้น

1.3 สังฆาฏนรก (นรกตีกระทบ) มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือ นรกนี้จะห้อมล้อมไปด้วยภูเขาเหล็กกลมหีมีไฟลุกท่วมคอยกลิ้งเข้ากระทบ กระแทกสัตว์นรกจนแหลกเป็นขี้ฝุ่นเลือด ผู้วิ่งหนีมิเข้าไปในระหว่างเขาจะถูกนายนิรยบาลไล่แทงไล่ฟัน

1.4 โรรวนรก (นรกแห่งเสียงหวีดร้อง) มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือ ใจกลางขุมมีเหล่าดอกบัวกลีบเป็นเหล็กมีไฟลุกโชน สัตว์นรกจะถูกกรรมดลใจให้ดำมุดลงไป

¹⁵⁶ ดู พระพรหมคุณาภรณ์. ไตรภูมิพระร่วงอิทธิพลต่อสังคมไทย. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, 2526), หน้า 11.

¹⁵⁷ ดู เสฐียรโกเศศ. ไตรภูมิทิศา หรือ ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพญาสิทธิ. (กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา.) 2545.

ดอกบัวเหล่านั้น กลีบบัวก็จะงับอวัยวะต่าง ๆ เช่น ศีรษะ แขน และขา เป็นต้น เมื่องับไว้แล้วก็ไม่ปล่อย ไฟจากบัวก็จะเผาผลาญสัตว์นั้น

1.5 มหาโรจวนรก (นรกแห่งเสียงหวีดร้องอย่างหนัก) มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือ เหล่าบัวมีได้มีแต่ในกลางขุม แต่ขึ้นอยู่ทั่วไป และกลีบบัวนั้นเป็นกรด ช่องว่างที่บัวมีโค้งงอจะมีอาวุธลุกเป็นไฟ เช่น แหวน หลาว หอก เป็นต้น งอกขึ้นมาแทน บัวจะไม่งับสัตว์นรกไว้แน่นอนนักเพื่อให้ดินพร่านไปถูกอาวุธที่งอกขึ้น เมื่อดินไปมาจนตกลงสู่พื้นแล้วจะมีสุนัขร้ายเข้ามากัดทิ้งจนเหลือแต่กระดูก

1.6 ตาปนรก (นรกแห่งความร้อน) มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือนรกนี้มีไฟลุกท่วม ในไฟมีอาวุธ เช่น หอก แหวน หลาว เป็นต้น คอยพุ่งเข้าทิ่มแทงสัตว์นรกขึ้นตั้งไว้อย่างไฟ เมื่อเนื้อหนังมังสาของสัตว์นั้นกรอบหลุดร่วงลงมาจากยังให้สัตว์นั้นร่วงลงมา ด้วย ครั้นร่วงแล้วจะถูกสุนัขขนาดใหญ่เท่าช้างวิ่งเข้ามากัดทิ้งจนเหลือแต่กระดูก สัตว์ใดหนีสุนัขได้จะถูกนายนิรยาลจับทิ่มหอกแล้วตั้งขึ้นอย่างอีกครั้ง

1.7 มหาตาปนรก (นรกแห่งความร้อนอย่างหนัก) มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือ ไฟนรกนั้นจะพุ่งซัดเข้ามาจากกำแพงนรกรอบด้าน และใจกลางนรกก็จะมีภูเขาเหล็กลุกเป็นไฟ เมื่อสัตว์นรกหนีไฟที่พุ่งมาโดยป็นขึ้นไปบนเขาก็จะถูกย่างสด และเมื่อร่วงลงมาก็จะถูกอาวุธร้อนที่พุ่งขึ้นมาจากพื้นเสียบตัวตั้งไว้อย่างไฟเหมือนนรกขุมที่แล้ว

1.8 อวิจินรก (นรกอันมิขาดสาย) มีลักษณะเพิ่มเติมจากนรกขุมที่แล้วคือนรกขุมนี้มีกำแพงหกด่านอยู่ขุมเดียว โดยสัตว์นรกจะเคลื่อนไหวร่างกายมิได้เลยเพราะถูกอาวุธร้อนตรึงไว้กับพื้นหมด ในทำยีนางแขนและขา โดยมีไฟลุกท่วมอย่างสัตว์นั้น นอกจากนี้ยังมีเตาเผาใหญ่นายนิรยบาลจะจับสัตว์โยนลงไปย่างในเตา

และนิรยะภูมิ ยังประกอบไปด้วย นรกบ่าว ซึ่งเป็นนรกล้อมรอบนรกใหญ่ทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 4 ขุม เป็นโลกของผู้ที่ทำบาปน้อยเกินกว่าที่จะไปเกิดในมหานรก แต่มากเกินกว่าที่จะเกิดในภูมิที่สูงกว่า เป็นขุมที่มีความทุกข์ทรมานน้อยกว่ามหานรก และจะมี ยมโลกนรก ซึ่งจะล้อมรอบมหานรก 4 ด้าน ด้านละ 10 ขุม เป็นโลกของผู้ที่มีเศษบาปเหลือน้อยเกินกว่าที่จะไปเกิดในนรกบ่าว แต่ก็มากกว่าที่จะไปเกิดในภูมิที่สูงกว่านี้ การลงโทษเบากว่านรกบ่าว แต่ก็ยังห่างไกลความสุขอย่างยิ่งยวดเช่นกัน ในที่นี้ของตัวอย่างนรกบ่าวและยมโลกนรกที่เป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่

- มหาอวิจินรก เป็นนรกใหญ่ที่รู้จักกันมากที่สุด เป็นนรกที่ได้รับการทรมานไม่มีวันหยุด ต้องอยู่ทรมานในนรกขุมนี้นานลือมหากลับ

- โลกภูมิพินรก เป็นนรกบ่าว ที่มีหม้อเหล็กร้อนเป็นไฟแดง ภายในมีน้ำเหล็กที่ลุกเป็นไฟ มีไว้ลงโทษผู้ทำบาปด้วยการตีพระสงฆ์ตาย ถูกลงโทษด้วยการเอาศีรษะจุ่มลงในหม้อไปจนกว่าจะสิ้นกรรม เป็นที่รู้จักในคำพูดติดปากว่า “ตกกะทะทองแดง”

- โลหสิมพลินรก เป็นนรกที่เต็มไปด้วยป่าต้นจ้าวที่มีหนามยาว 14 นิ้วมือ ลำต้น ลูกท่อมด้วยเปลวไฟ มีไว้ลงโทษคนเป็นชู้กับสามีภรรยาผู้อื่น ถูกลงโทษด้วยการให้ป็นต้นจ้าวแล้วเอา หอกและเหล็กแดงแทงไล่ให้ป็น และยังมีแร้งปากเหล็กคอยไล่จิกกับสุนัขคอยกัด

- โลกันต์นรก เป็นนรกที่อยู่ระหว่างขอบจักรวาลทั้ง 3 กว้างประมาณ 8,000 โยชน์ เป็นคูลึกล่าพื้นไม้ได้ ด้านบนสูงไปจนถึงสวรรค์ชั้นรูปพรหม มีแต่ความมืดมิดและหนาวเหน็บ จะได้เห็นแสงสว่างระยะเพียงชั่วตึกนี้วิกก็ต่อเมื่อมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติยังโลกมนุษย์

2. เปรตภูมิ เปรตเป็นผีเลวชนิดหนึ่ง ในไตรภูมิบรรยายรูปร่างของเปรตไว้ว่า เปรตบางชนิดมีตัวใหญ่ ปากเท่ารูเข็ม เปรตบางชนิดก็ตัวพอมไม่มีเนื้อหนังมังสา ตาลีกกลง และ ร้องไห้ตลอดเวลา แต่ก็มีเปรตบางชนิดที่ตัวงามเป็นทอง แต่ปากเป็นหมูและเหม็นมาก มนุษย์ที่ทำ บาบกับบุพการี เช่น ต่ำทอบุพการีและทุสติบุพการีจะเกิดเป็นเปรต สรุปรวมๆแล้วก็คือเมื่อตอนเป็น คนแล้วทำบาปอย่างใดเมื่อตายไปก็จะเป็นเปรตตาม ที่ทำบาปไว้

3. อสุรกายภูมิ เป็นที่อยู่ของอสูร เดิมพวกอสูรมีเมืองอยู่บนเขาพระสุเมรุหรือ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ภายหลังพวกเทวดาคิดอุบายมอมเหล่าพวกอสูรมาจนไม่ได้สติ แล้วพวกเทวดาก็ ช่วยกันถีบอสูรให้ตกเขาพระสุเมรุถึงจมลงใต้ดิน เมื่ออสูรสร้างมาได้สติแล้วก็สำนึกตัวได้ว่า เป็น เพราะกินเหล้ามากจนเมาจึงต้องเสียบ้านเมืองให้กับพวกเทวดา จึงเลิกกินเหล้าแล้วไปสร้างเมือง ใหม่ใต้บาดาลเรียกว่า อสุรภพ อยู่ลึกใต้ดินไป 8,400 โยชน์ เป็นบ้านเมืองงดงามมากเต็มไปด้วยแผ่น ทองคำ คือบ้านเมืองของอสูรนี้จะมีเหมือนสวรรค์ของเทวดา เช่น กลางสวรรค์มีต้นปาริชาติ กลาง เมืองอสูรก็มีต้นแคฝอย เมืองอสูรมีเมืองใหญ่อยู่ 4 เมืองโดยมีพระยาอสูรปกครองอยู่ทุกเมือง ใน บรรดาอสูรมีอยู่คนหนึ่งมีอำนาจมากชื่อว่า ราหู เป็นอสูรมีความเกลียดชังพระอาทิตย์และพระจันทร์ ในวันพระจันทร์เต็มดวงหรือวันเดือนงามและวันเดือนดับ ราหูจะขึ้นไปนั่งอยู่บนเขาคุณธธอันเป็นทิว เขาทิวแรกที่ล้อมเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดา ราหูจะคอยให้พระอาทิตย์หรือพระจันทร์ผ่าน มา เพื่อที่จะคอยอำปากอันกว้างใหญ่อมเอาพระจันทร์หรือพระอาทิตย์หายไป บางครั้งก็เอานิ้วมือ บังไว้บ้าง เอาไว้ใต้คางบ้าง เหตุการณ์เหล่านี้เรียกกันว่า สุริยคราสและจันทรคราส เหตุที่ราหูมีความ เกลียดชังพระอาทิตย์และพระจันทร์ มาจากเมื่อคราวกวนเกษียรสมุทร ของบรรดาเหล่าเทวดาและ อสูรเพื่อทำน้ำอมฤต เมื่อกวนสำเร็จแล้วเทวดาก็ไม่ยอมให้เหล่าอสูรกิน แต่ราหูปลอมเป็นเทวดาเข้าไป กินน้ำอมฤตกับเทวดาด้วย พระอาทิตย์และพระจันทร์เห็นจึงไปฟ้องพระวิษณุว่า ราหูปลอมตัวเป็น เทวดามากินน้ำอมฤต พระวิษณุทรงขว้างจักรแก้วไปตัดตัวราหูออกเป็นสองท่อนแต่ราหูไม่ตายเพราะ ได้ กินน้ำอมฤตไปแล้ว ครึ่งตัวท่อนบนจึงเป็นราหูอยู่ แต่ครึ่งตัวท่อนล่างกลายเป็นอสูรอีกตัวหนึ่งชื่อ “เกตุ”

4. เตรัจฉานภูมิ เป็นภูมิอยู่ของสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนที่ได้ด้วยสองเท้า (ยกเว้นมนุษย์) สี่เท้า หรือหลายเท้าก็มี มักเคลื่อนที่ด้วยการเดินไปมาหรือคว่ำอกลงเบื้องต่ำ มีสัญชาติญาณเบื้องต้น 3 อย่าง คือ กามสัญญา (รู้สึกสัมผัส) อาหารสัญญา (รู้สึกกิน) และมรณสัญญา (รู้สึกตาย) ปฏิสนธิด้วยอัมพาชะ ชลามพุชะ และสังเสทชะ¹⁵⁸ แบ่งเป็นพวกกินเนื้อและพวกไม่กินเนื้อ และมักเบียดเบียนกันเป็นทอด ไม่มีวัฏสนธรรม ไม่รู้จักสะสมบุญ สัตว์ที่กล่าวถึงในไตรภูมิมักเป็นสัตว์พิเศษที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เป็นหลัก มีดังนี้

- ราชสีห์ เป็นสัตว์จำพวกเดียวกับสิงโต ไม่มีตัวตนจริงอยู่ในโลกนี้แต่เป็นสัตว์ที่อยู่ในวรรณคดีเท่านั้น
- ช้างแก้ว อาศัยอยู่ที่ถ้ำทองว่ากันว่าพระพุทธเจ้าเคยเสวยพระชาติเคยไปเกิดเป็นช้างนี้อยู่หนึ่งชาติ
- ปลา ในแดนเตรัจฉานนี้ปลาที่อาศัยอยู่ที่นี่จะมีขนาดใหญ่มาก ตัวที่เล็กสุดก็ยาวถึง 75 โยชน์ ตัวที่ใหญ่ก็ยาวถึง 5,000 โยชน์ ปลาที่รู้จักกันดีคือ พญาปลาอานนท์ ซึ่งหนุนชมพูทวีปอยู่
- ครุฑ อาศัยอยู่ที่ตามฝั่งสระใหญ่ชื่อสิมพลีสระ ที่ตีนเขาพระสุเมรุหรือสระต้นจิว กว้างได้ 500 โยชน์ พระยาครุฑที่เป็นหัวหน้าตัวโต 50 โยชน์ ปีกยาวอีก 50 โยชน์ ปากยาว 9 โยชน์ ดินทั้งสองยาว 12 โยชน์ ครุฑกินนาคเป็นอาหาร และเป็นพาหนะของพระนารายณ์
- นาค หรืองูมีหงอนและมีตีน นาคมีสองชนิด คือ ถลชะ หรือนาคที่เกิดบนบก และ ชลชะ หรือนาคที่เกิดในน้ำ นาคถลชะจะเนรมิตตนเป็นคนหรือเทวดานางฟ้าได้แต่บนบก นาคชลชะจะเนรมิตตนเป็นคนหรือเทวดานางฟ้าได้แต่ในน้ำเท่านั้น เรื่องนาคเป็นที่รู้จักกันดีในประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือเป็นบรรพบุรุษของชนชาติต่างๆ เช่น เขมร ลาว มอญ
- หงส์ อาศัยอยู่ที่ถ้ำทองบนเขาคิชฌกูฏหรือเขายอดนกแร้ง หงส์เป็นพาหนะของพระพรหม

กามสุคติภูมิ 7 เป็นชั้นกามภูมิที่อยู่เหนือกว่าอบายภูมิ ประกอบไปด้วยมนุษยภูมิ และ กามาพจรสวรรค์ทั้ง 6

1. มนุษยภูมิ มนุษย์เมื่อแรกปฏิสนธิในครรภ์มารดามีลักษณะเป็น “กัลละ” ซึ่งขนาดของ “กัลละ” นี้เล็กเท่ากับเส้นผมที่ผ่าออกเป็น 8 ส่วน นำเส้นผมที่ได้ชุบน้ำมันงาแล้วสะบัด 7 ครั้ง หยดน้ำมันที่เหลือค้างก็ยังมีขนาดใหญ่กว่าเส้นผม แล้ว “กัลละ” ก็เติบโตด้วยธาตุ 4 (ดิน น้ำ ลม

¹⁵⁸ เป็นลักษณะการเกิดของเหล่าผู้ที่ยังไม่สิ้นกิเลส มี 4 ประเภท เรียก ปฏิสนธิ 4 ได้แก่ 1) อัมพาชะ เกิดจากไข่ 2) ชลามพุชะ เกิดจากปุ่มเปลือก อันมีรกห่อหุ้ม 3) สังเสทชะ เกิดจากใบไม้ ละอองดอกบัว หญ้าเน่า เนื้อเน่า และเหงื่อโคล 4) อุปปาติกะ เกิดขึ้นเอง เกิดมากก็โตเต็มที่

ไฟ) เมื่อครบ 7 วัน ก็เกิดระยางขึ้น 5 แห่ง ต่อมาระยางนั้นก็กลายเป็นศีรชะ แขน และขา แล้วก็เติบโตจนมีครบอาการ 32 เกิดเป็นเด็กอยู่ในท้องมารดา บุตรที่มากเกิดแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

- อภิชาติบุตร เป็นคนเฉลียวฉลาดมีรูปร่างหรือมั่งมียศยิ่งกว่าพ่อแม่
- อนุชาติบุตร ดีเพียงพ่อแม่
- อวชาติบุตร ต่ำกว่าพ่อแม่

ส่วนมนุษย์ก็แบ่งเป็น 4 ชนิดเช่นกัน ได้แก่

- ผู้ที่ทำบาปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และบาปนั้นตามพันต้องถูกตัดตีนส้นมือและทุกซ์ โศกเวทน่านักหนา พวกนี้เรียกว่า "คนนรก"
- ผู้หาบุญจะกระทำมิได้ และเมื่อแต่ก่อนและเกิดมาเป็นคนเฉลียวใจยากจน นักหนา อดอยากไม่มีกิน รูปร่างก็ชั่วเหว่ พวกนี้เรียกว่า "คนเปรต"
- คนที่ไม่รู้จักบาปและบุญ ไม่มีความเมตตากรุณา ไม่มีความยำเกรงผู้ใหญ่ ไม่รู้จักปฏิบัติพ่อแม่ครูอาจารย์ ไม่รักพี่รักน้อง กระทำบาปอยู่รำไป พวกนี้ท่านเรียกว่า "คนเดรัจฉาน"
- คนที่รู้จักบาปและบุญ รู้กลัวรู้ละอายแก่บาป รู้รักพี่รักน้อง รู้กรุณาคนยากจน เชิญใจ และรู้จักยำเกรงพ่อแม่ผู้เฒ่าผู้แก่ครูอาจารย์ และรู้จักคุณแก้ว 3 ประการ คือ พระรัตนตรัย พวกนี้ท่านเรียกว่า "มนุษย์"

แล้วแผ่นดินในมนุษยภูมิยังประกอบด้วยทวีป 4 ทวีป แต่ละทวีปก็จะมีมนุษย์ที่รูปร่างไม่เหมือนกัน ดังนี้

1.1 ชมพูทวีป ตั้งอยู่ในมหาสมุทรทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ มีพื้นฐานเป็นรูปไข่ ดุจดั่งดุมเกวียน คนมีรูปหน้ากลมดุจดั่งดุมเกวียน อายุของคนในชมพูทวีปนั้น หากเป็นผู้ที่เป็นคนดีมีศีลธรรมอายุก็จะยืน หากมีลักษณะตรงกันข้ามก็จะอายุสั้น เป็นสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า (ซึ่งคือโลกที่เราอาศัยอยู่)

1.2 บุรพวิเทหทวีป ตั้งอยู่ในมหาสมุทรทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ เป็นแผ่นดินกว้างได้ 7,000 โยชน์ มีพื้นฐานเป็นรูปแวนที่กลม มีเกาะล้อมรอบเป็นบริวาร 400 เกาะ มีแม่น้ำเล็กใหญ่ มีเมืองใหญ่เมืองน้อย คนในทวีปนี้หน้ากลมดังเดือนเพ็ญ มีรูปกะโหลกสั้น ทุกคนไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำชั่ว เมื่อตายแล้วจึงขึ้นสวรรค์แน่นอน ทำให้คนในทวีปนี้ไม่กลัวตาย และผู้ที่อาศัยในทวีปนี้ มีอายุ 100 ปีเท่ากันทุกคน

1.3 อมรโคยานทวีป ตั้งอยู่ในมหาสมุทรทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ เป็นแผ่นดินกว้างได้ 9,000 โยชน์ มีพื้นฐานเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งดวง มีเกาะเล็กเกาะน้อยเป็นบริวารอยู่โดยรอบ คนในทวีปนี้มีรูปหน้าดังพระจันทร์ครึ่งดวง ทุกคนไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำชั่ว เมื่อตายแล้วจึงขึ้นสวรรค์แน่นอน ทำให้คนในทวีปนี้ไม่กลัวตาย และผู้ที่อาศัยในทวีปนี้ มีอายุ 400 ปีเท่ากันทุกคน

1.4 อุตตรกฐทวีป ตั้งอยู่ในมหาสมุทรทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ เป็นแผ่นดินกว้างได้ 8,000 โยชน์ มีสัญญาณเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีภูเขาทองล้อมรอบ มีเกาะล้อมรอบเป็นบริวาร 500 เกาะ คนในทวีปนี้หน้าเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีรูปร่างสมประกอบไม่สูงไม่ต่ำดูงดงาม กล่าวกันว่าคนที่อยู่ทวีปนี้เป็นคนรักาศิล จึงทำให้แผ่นดินราบเรียบ ต้นไม้ต่างก็ออกดอกงดงามส่งกลิ่นหอมจรจายไปทั่ว และเป็นแผ่นดินที่ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ในแผ่นดินอุตตรกฐทวีปนี้มีต้นกล้วยพฤกษ์ต้น หนึ่ง สูง 100 โยชน์ กว้าง 100 โยชน์ ผู้ใดปรารถนาจะได้แก้วแหวนเงินทองหรือสิ่งใดๆ ก็ให้ไปยืนนิกอยู่ใต้ต้นกล้วยพฤกษ์นี้ ผู้หญิงชาวอุตตรกฐทวีปนั้นมีความงดงามมาก ส่วนผู้ชายก็เช่นกันมีความงามดั่งเช่นหนุ่มอายุ 20 ปีกันทุกคน ทุกคนไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำชั่ว เมื่อตายแล้วจึงขึ้นสวรรค์แน่นอน ทำให้คนในทวีปนี้ไม่กลัวตาย และผู้ที่อาศัยในทวีปนี้ มีอายุ 1,000 ปีเท่ากันทุกคน

1.5 พญาจักรพรรดิราช หากกล้วยไม้ไม่มีพระพุทธรเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้า ก็จะมีพญาจักรพรรดิราช เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งปวง ผู้ที่จะมาอุบัติพญาจักรพรรดิราชในอดีตชาติต้องเป็นผู้เคยทำบุญไว้มาก เป็นกษัตริย์ที่ทรงคุณธรรม สมทานรักษาศิลทุกวัน และมาอุบัติพร้อมแก้ว 7 ประการคู่บารมี อันได้แก่

1.5.1. จักรแก้ว หรือจักรรัตนจมอยู่ใต้ท้องทะเลลึกได้ 84,000 โยชน์ เมื่อเกิดจักรพรรดิราชขึ้นในโลก จักรแก้วซึ่งเป็นคู่บุญบารมีและจมอยู่ในมหาสมุทรก็จะผุดขึ้นมาจากท้องทะเล พุ่งขึ้นไปในอากาศเกิดเป็นแสงส่องอันงดงามมาน้อมนบ เมื่อพระยาผู้ครองเมืองนั้นทราบว่พระองค์จะได้เป็นพญาจักรพรรดิราชปราบ ท้าวจักรวาลเพราะมีจักรแก้วมาสู่พระองค์ พญาจักรพรรดิราชก็จะเสด็จปราบทวีปทั้งสี่ แล้วประทานโอวาทให้ชาวทวีปเหล่านั้นประพฤติและตั้งอยู่ในคุณงามความดีแล้ว จึงเสด็จกลับพระนคร

1.5.2. ช้างแก้ว (หัสติรัตน) เป็นช้างที่มีความงดงาม ตัวเป็นสีขาว ตีนและวงสีแดง เหาะได้รวดเร็ว

1.5.3. ม้าแก้ว (อัสวรัตน) เป็นม้าที่มีขนงามดั่งสีเมฆหมอก กีบเท้าและหน้าผากแดงดั่งน้ำครั่ง เหาะได้รวดเร็วเช่นเดียวกับช้างแก้ว

1.5.4. แก้วดวง (มณีรัตน) เป็นแก้วที่มีขนาดยาวได้ 4 ศอก ใหญ่เท่าตุ่มเกวียนใหญ่ สองหัวแก้วมีดอกบัวทอง เมื่อมีความมืดแก้วนี้จะส่องสว่างให้เห็นทุกหนแห่งดั่งเช่นเวลากลางวัน แก้วนี้จะอยู่กับพญาจักรพรรดิราชจนตราบเท่าเสด็จสวรรคาลัย จึงจะคืนไปอยู่ยอดเขาพิบูลบรรพตตามเดิม

1.5.5. นางแก้ว (อิตถิรัตน) เป็นหญิงที่จะมาเป็นมเหสีคู่บารมีของพญาจักรพรรดิราช นางแก้วนี้จะต้องเป็นหญิงที่ได้ทำบุญมาแต่ชาติก่อน และมาเกิดในแผ่นดินของพญาจักรพรรดิราชในตระกูลกษัตริย์ นางแก้วนี้จะเป็หญิงที่มีลักษณะงดงามไปทุกส่วน จะทำหน้าที่เป็นภรรยาที่ดีของพญาจักรพรรดิราช

1.5.6. ขุนคลังแก้ว เกิดขึ้นเพื่อบุญแห่งพญาจักรพรรดิราช และจะเป็นมหาเศรษฐี ขุนคลังแก้วจะสามารถกระทำได้ทุกอย่างที่พญาจักรพรรดิราชต้องการเพราะขุนคลังแก้วมีหุทิพย์ตาทิพย์ดั่งเทวดาในสวรรค์ หากว่าพญาจักรพรรดิราชต้องการทรัพย์สิ่งใดขุนคลังแก้วจะสามารถนำมาถวายได้

1.5.7. ขุนพลแก้ว เป็นแก้วประการสุดท้ายของพญาจักรพรรดิราช หรือโอรสของพญาจักรพรรดิราช มีรูปโฉมอันงดงาม กล้าหาญ เฉลียวฉลาด สามารถบริหารกิจการบ้านเมืองได้ทุกประการ บางตำราก็ว่าเป็นขุนพลแก้ว

กามาพจรสวรรค์ ชั้นสวรรค์ที่ยังคงเกี่ยวข้องกับกามคุณมี 6 ชั้น คือ

1. จาตุมหาราชิกา เป็นสวรรค์ชั้นแรก อยู่สูงจากพื้นโลกราว 46,000 โยชน์ เป็นดินแดนของผู้มีจิตใจสูงส่ง แต่ยังคงเกี่ยวข้องกับกามคุณ “จาตุมหาราชิกภูมิ” แปลว่าแดนแห่ง 4 มหาราช สวรรค์ชั้นนี้ตั้งอยู่เหนือเทือกเขาคุนธรอันเป็นเทือกเขาแรกที่ล้อมรอบเขา พระสุเมรุ บนเทือกเขาคุนธรทั้ง 4 ทิศ มีเมืองใหญ่ 4 เมืองซึ่งเป็นที่สถิตของท้าวจตุโลกบาล เสวยอายุ 500 ปี สวรรค์ ได้แก่

1.1. ทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุมี “ท้าวธรรฐ” เป็นใหญ่เหนือคนธรรพ์ คือ เป็นอมมนุษย์จำพวก ครึ่งเทวดาครึ่งมนุษย์ เล่นดนตรี และชอบผู้หญิง

1.2. ทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุมี “ท้าววิรูปักษ์” เป็นเจ้าเมือง เป็นใหญ่เหนือนาค

1.3. ทิศใต้ของเขาพระสุเมรุมี “ท้าววิรุฬหก” เป็นใหญ่เหนือพวกกุมภภัณฑ์ คือ ยักษ์ที่มีท้องใหญ่และมีอذنตะเหมือนหม้อ

1.4. ทิศเหนือของเขาพระสุเมรุมี “ท้าวไพศรพ” เป็นใหญ่เหนือพวกยักษ์

2. ดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ชั้นที่สอง สูงจากจาตุมหาราชิการาว 46,000 โยชน์ สวรรค์ชั้นนี้อยู่เหนือเขาพระสุเมรุ มีนครไตรตรึงส์ (สุทศนนคร) เมืองที่ประทับของพระอินทร์เทพผู้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดาทั้งปวง ตั้งอยู่ตรงกลางสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเมืองของพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่แก่เทวดาทั้งหลาย เมืองพระอินทร์กว้างได้ 8,000,000 วา มีปราสาทปราสาทแก้ว มีกำแพงแก้ว มีประตูทองประดับด้วยแก้ว 7 ประการ เมื่อเปิดประตูจะได้ยินเสียงดนตรีไพเราะ กลางนครนี้มีไพชยนต์มหาปราสาทที่ประทับของพระอินทร์ สูง 25,600,000 วา ประดับด้วยสัตตพิพิธรัตนหริหรือแก้ว 7 ประการ ingsดงามมาก ไพชยนต์วิมานนั้นประกอบด้วยเชิงชั้นชालา 100 ชาลา แต่ละชาลามีวิมานได้ 700 วิมาน วิมานหนึ่งมีนางอัปสร 7 คน นอกจากพระอินทร์ที่เป็นเจ้าสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้ว ยังมีเทวดาอีก 32 องค์ครองเมือง 32 เมืองอยู่รอบนครไตรตรึงส์นี้ทีละ 8 องค์ เสวยอายุ 1,000 ปีสวรรค์

2.1. ด้านทิศตะวันออกของดาวดิงส์มีสวนขวัญชื่อ “นันทอุทยาน” มีต้นไม้ดอกไม้วิเศษ เป็นที่เล่นสนุกของเหล่าเทวดาทั้งหลาย ใกล้อุทยานมีสระใหญ่ชื่อ นันทาโบกขรณี และจุลนันทาโบกขรณี น้ำในสระทั้งสองนี้ใสงามดั่งแก้วอินทนิล ริมฝั่งสระทั้งสองมีศิลาแก้ว 2 แผ่น ชื่อ นันทาปรีติปาสาณ และจุลนันทาปรีติปาสาณ เป็นแผ่นศิลาที่มีรัศมีรุ่งเรือง

2.2. ด้านทิศใต้ของดาวดิงส์มีอุทยานชื่อ “พรุสกวัน” (สวนมะพร้าว) มีสระใหญ่ชื่อภัทราโบกขรณี และสุภัทราโบกขรณี ที่ฝั่งสระทั้งสองมีศิลาแก้ว 2 แผ่น ชื่อภัทราปรีติปาสาณ และสุภัทราปรีติปาสาณ

2.3. ทิศตะวันตกของดาวดิงส์มีอุทยานชื่อ “จิตรลดาวัน” (งามไปด้วยไม้เถา) มีสระใหญ่ชื่อจิตรโบกขรณี และจุลจิตรโบกขรณี ที่ฝั่งสระทั้งสองมีศิลาแก้ว 2 แผ่น ชื่อจิตรปาสาณ และจุลจิตรปาสาณ

2.4. ทิศเหนือของดาวดิงส์มีอุทยานชื่อ “สักกวัน” มีสระใหญ่ชื่อธรรมาโบกขรณี และสุธรรมาโบกขรณี ที่ฝั่งสระทั้งสองมีศิลาแก้ว 2 แผ่น ชื่อธรรมापรีติปาสาณ และสุธรรมापรีติปาสาณ

2.5. ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของดาวดิงส์ มีอุทยานชื่อ “บุญชริกวัน” มีไม้ทองเหลืองใหญ่ชื่อ ปาริชาติกัลป์พฤกษ์ ใต้ต้นกัลป์พฤกษ์มีแท่นศิลาแก้วชื่อ บันฑุกัมพล เป็นแท่นสีแดงเข้มดั่งดอกขบาและอ่อนดั่งพู่กผ้า ใกล้กันมีศาลาสุธรรมเทพสภาเป็นที่ประชุมและฟังธรรมของเทวดา

2.6. ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของดาวดิงส์ มีเจดีย์จุฬามณี เป็นเจดีย์ประดับด้วยทองและแก้ว 7 ประการ มีกำแพงทอง 4 ด้าน ประดับด้วยธงประภูภาค (ธงเป็นผืนห้อยยาวลงมาอย่างจงจรเข้) ธงไชย และกลดขุมสาย (กลดทำด้วยผ้าตาดทองมีสายห้อยเป็นระย้าอยู่รอบๆ) มีเทวดาประโคมดนตรีถวายพระเจดีย์อยู่เสมอ พระอินทร์ก็เสด็จมายังเจดีย์จุฬามณีนี้บ่อยๆ

3. ยามา เป็นสวรรค์ชั้นที่สาม อยู่สูงจากดาวดิงส์ 84,000 โยชน์ มีพระสยามเทวราชครองอยู่ สวรรค์ชั้นนี้สูงกว่าวิธิการโคจรของพระอาทิตย์ แต่ก็ไม่มีเมฆเนื่องจากรัศมีแก้วและรัศมีตัวเทวดาส่องสว่างอยู่เสมอ จะรู้วันเวลาก็อาศัยดูดอกไม้ทิพย์ ถ้าดอกไม้บานก็เป็นเวลาเช้า ดอกไม้หุบก็เป็นเวลาค่ำ เสวยอายุ 2,000 ปีสวรรค์

4. ดุสิต เป็นสวรรค์ชั้นที่สี่ อยู่สูงจากยามา 168,000 โยชน์ มีพญาสันดุสิตเทวราช และมีพระโพธิสัตว์ศรีอารียโมตรยที่จะเสด็จลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์สุดท้ายของภัทรกัลป์ในภายภาคหน้า เสวยอายุ 4,000 ปีสวรรค์

5. นิมมานนรติ เป็นสวรรค์ชั้นที่ห้า อยู่สูงจากสวรรค์ชั้นดุสิต 336,000 โยชน์ มีสวนแก้วชื่อ “ดุสิตสวรรค์” เหล่าเทวดาในชั้นนี้ใครมีใจปรารถนาจะใคร่หาอันใดๆ ก็ดีเขาหากนฤมิตตนให้เป็นเองโดยใจรักเขาใส่ได้ทุกประการแลฯ เสวยอายุ 8,000 ปีสวรรค์

6. ปริณมิตวสวัตติ เป็นสวรรค์ชั้นที่หก อยู่สูงจากสวรรค์ชั้นนิมมานรดี 672,000 โยชน์ มีพญาปริณมิตวสวัตติเป็นหัวหน้าเหล่าเทวดา และมีพญามารธิดาเป็นหัวหน้ามาร เป็นสวรรค์ที่มีหัวหน้าดูแลอยู่สององค์ เทวดาองค์ใดใคร่ได้สัมผัสพิภพโภชนาหารสิ่งใดๆ ก็ดี และมีเทพดาองค์อื่นหากมานถุมิตเป็นสิ่งนั้นและได้โดยใจเองทุกประการ เสวยอายุ 16,000 ปีสวรรค์

รูปภูมิ หรือ รูปพรหม คือ ชั้นที่พรหมผู้วิเศษมีรูป แต่เป็นรูปทิพย์ มนุษย์ไม่สามารถมองเห็นได้ จะเห็นได้ก็โดยทิพย์วิสัย (ตาทิพย์) เท่านั้น แบ่งตามชั้นฉนวนที่สำเร็จ ประกอบด้วยวิมาน 16 ชั้น ดังนี้

ปฐมฉนวนภูมิ 3 พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยปฐมฉนวน ที่จริงเป็นพรหมที่อยู่ชั้นเดียวกัน แต่แยกสถานที่กันอยู่ และมีระยะห่างไกลกันมาก แบ่งเป็น 3 เขต ดังนี้

1. พรหมปารีสัชชาภูมิ เป็นพรหมโลกชั้นแรก ตั้งอยู่เบื้องบนสูงกว่าปริณมิตวสวัตติขึ้นไปถึง 5,500,800 พรหมในที่นี้มีคุณวิเศษ โดยเคยเจริญสมถกรรมฐานจนได้บรรลุปฐมฉนวนอย่างสามัญมาแล้วทั้งสิ้น เสวยปณิตสุขอยู่ มีความเป็นอยู่อย่างแสนจะสุข เป็นที่สถิตแห่งพรหมผู้เป็นบริวารแห่งท้าวมหาพรหม มีอายุแห่งพรหมประมาณ 1 ใน 3 มหากัลป์

2. พรหมบุโรหิตาภูมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่สอง เป็นที่อยู่ของพรหมผู้ทรงฐานะประเสริฐ คือ เป็นบุโรหิตของท่านท้าวมหาพรหม ความเป็นอยู่ทุกอย่างล้ำเลิศพิเศษกว่าพรหมโลกชั้นแรก รัศมีก็รุ่งเรืองกว่า รูปทรงร่างกายใหญ่กว่า สวยงามกว่า พรหมทุกท่านล้วนมีคุณวิเศษ ได้เคยเจริญสมถกรรมฐานจนได้ บรรลุปฐมฉนวน ชั้นมัชฌิมะ คือชั้นปานกลาง มาแล้วทั้งสิ้น มีอายุแห่งพรหมประมาณครึ่งมหากัลป์

3. มหาพรหมภูมิ พรหมโลกชั้นที่ 3 มหาพรหมภูมิ ที่อยู่แห่งท่านพระพรหม ผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย ความเป็นอยู่และรูปร่างประเสริฐยิ่งขึ้นไปอีก ได้เคยเจริญสมถกรรมฐานจนได้บรรลุปฐมฉนวนชั้น ปณิตะคือชั้นสูงสุดมาแล้วทั้งสิ้น มีอายุแห่งพรหมประมาณ 1 มหากัลป์

ทุติยฉนวนภูมิ 3 พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยทุติยฉนวน ทั้งสามชั้นนี้ ความจริงตั้งอยู่ ณ พื้นทีระดับเดียวกัน แต่แยกสถานที่เป็น 3 เขต ดังนี้

4. ปริตตภาภูมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่สี่ เป็นที่สถิตแห่งพระพรหมผู้มีรัศมีน้อยกว่าชั้นพรหมที่สูงกว่าได้เจริญภาวนากรรมบำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้บรรลุดุติยฉนวน ชั้นปริตตะ คือชั้นสามัญมาแล้ว มีอายุแห่งพรหมประมาณ 2 มหากัลป์

5. อัปปมาณาภูมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่ห้า เป็นที่สถิตแห่งพรหมผู้มีรัศมีรุ่งเรืองมากมายหาประมาณมิได้ เคยเจริญภาวนากรรมบำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้บรรลุดุติยฉนวน ชั้นมัชฌิมะ คือชั้นปานกลางมาแล้ว มีอายุแห่งพรหมประมาณ 4 มหากัลป์

6. อาภัสสราภุมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่หก ที่สถิตแห่งพระพรหมผู้มีรัศมีเป็นประกายรุ่งเรือง เคยเจริญภาวนากรรมบำเพ็ญ สมถกรรมฐานจนได้บรรลุ ตุตติยฌาน ชั้นปณีตตะ คือ ประณีตสูงสุดมาแล้ว มีอายุแห่งพรหมประมาณ 8 มหากัลป์

ตุตติยฌานภูมิ 3 พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยตุตติยฌาน ทั้งสามชั้นนี้ ความจริงตั้งอยู่ ณ พื้นที่ระดับเดียวกัน แต่แยกสถานที่เป็น 3 เขต ดังนี้

7. ปริตตสุภาภุมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่เจ็ด เป็นที่อยู่ของพรหม ผู้มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมีเป็นส่วนน้อย คือ น้อยกว่าพรหมในพรหมโลกที่สูงกว่าตนนั่นเอง ได้เคยเจริญภาวนากรรม บำเพ็ญสมถกรรมฐานจนได้บรรลุตุตติยฌาน ชั้นปริตตะ คือชั้นสามัญมาแล้วทั้งสิ้น มีอายุแห่งพรหมประมาณ 16 มหากัลป์

8. อัปมาณสุภาภุมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่แปด เป็นที่อยู่ของพรหม ทั้งหลาย ผู้มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมีมากมายไม่มี ประมาณ สง่าสวยงามแห่งรัศมีซึ่งชานออกจากกายตัวมากมายสุดประมาณได้เคยเจริญภาวนากรรมบำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้บรรลุ ตุตติยฌาน ชั้นมัชฌิมะ คือชั้นปานกลางมาแล้วทั้งสิ้น มีอายุแห่งพรหมประมาณ 32 มหากัลป์

9. สุภิกขณภุมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่เก้า เป็นที่อยู่ของพรหมผู้มีความสง่าสวยงามแห่งรัศมี ที่ออกสลับ ปะปนกันอยู่เสมอเป็นนิตย์ ทรงรัศมีนานาพรรณ เป็นที่น่าพิศวงพิศพาได้เคยเจริญภาวนากรรมบำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้บรรลุ ตุตติยฌาน ชั้นปณีตตะ คือชั้นประณีตสูงสุดมาแล้วทั้งสิ้น มีอายุแห่งพรหมประมาณ 64 มหากัลป์

อนึ่ง ผลแห่งฌานกุศลที่ส่งให้ไปอุบัติในพรหมโลก 9 ชั้นแรกนั้น เป็นชั้นที่มีผลไม่คงที่เสื่อมสลายได้ ทั้งนี้ก็โดยมีเหตุผลตามสภาวะธรรมที่เป็นจริง ดังต่อไปนี้

- เมื่อคราวโลกถูกทำลายด้วยไฟ พรหมภูมิ 4 ชั้นแรก ก็ถูกทำลายไป
- เมื่อคราวโลกถูกทำลายด้วยน้ำ พรหมภูมิ 6 ชั้นแรก ก็ถูกทำลายไป
- เมื่อคราวโลกถูกทำลายด้วยลม พรหมภูมิทั้ง 9 ชั้นแรก ก็ถูกทำลายไป

จตุตถฌานภูมิ 7 พรหมในชั้นนี้บรรลุด้วยจตุตถฌาน ชั้นที่ 10-11 ตั้งอยู่ ณ พื้นที่ระดับเดียวกัน เว้นแต่ชั้นพรหมที่ 12-16 ที่ไม่ได้ยู่ระดับเดียวกัน ดังนี้

10. อสัณญัสตตภุมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่สิบ เป็นที่อยู่ของพรหม ทั้งหลาย ผู้ได้รับผลแห่งฌานกุศลอย่างไพบูลย์ มีอายุแห่งพรหมประมาณ 500 มหากัลป์

11. เวทย์ปลาภูมิ เป็นพรหมโลกชั้นที่สิบเอ็ด เป็นที่อยู่ของพรหมผู้อุบัติด้วยอำนาจแห่งสัญญาวิราคาภานา เสวยสุขอันประณีตนักหนา เคยเจริญภาวนากรรมบำเพ็ญสมถกรรมฐาน จนได้สำเร็จจตุตถฌาน อันเป็นรูปฌานชั้นสูงสุดสถิตย์อยู่ในปราสาทแก้ววิมานอันมโหฬาร กว้างขวาง มีบุปผชาติประดับประดาเรียบไม่รู้แห่งเทียว มีหน้าตาสวยสง่าอุปมาทั้งรูปพระปฏิมากรพุทธรูปทองคำขัดสี แต่มีอิริยาบถไม่เหมือนกัน บางองค์นั่ง บางองค์นอน บางองค์ยืน มีอิริยาบถใดก็เป็นอย่างนั้นตลอดไป ไม่เคลื่อนไหวจักขุทั้งสอง ก็มีได้กะพริบเลย สถิตย์เสวยสุขเป็นประจวบรูปีน อยู่อย่างนั้นชั่วกาล มีอายุแห่งพรหมประมาณ 500 มหากัลป์

สุทธาวาสภูมิ หรือ ปัญจสุทธาวาส เป็นชั้นที่พรหมบรรลุจตุตถฌาน และสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลระดับอนาคามีเท่านั้น สุทธาวาสภูมินี้มีอยู่ 5 ชั้น ตั้งอยู่ท่ามกลางอากาศ และตั้งอยู่เป็นชั้นเรียงขึ้นไปตามลำดับภูมิ ดังนี้

12. อวิหาสุทธาวาสภูมิ เป็นที่สถิตแห่งพระพรหมผู้ไม่เสื่อมคลายในสมบัติแห่งตน สูงขึ้นไปจากอสัญญีสัตตภูมิประมาณ 5 ล้าน 5 แสน 8 พันโยชน์ เป็นที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งพระพรหมอนาคามีอริยบุคคลที่ไม่ละทิ้งสมบัติ เป็นผู้มิว่าสนาบาร์มี กิเลสฐลีเหลือติดอยู่ในจิตสันดานน้อยมาก ด้วยได้เคยเป็นสาวกแห่งพระพุทธองค์ พบพระบวรพุทธศาสนาแล้วมีปกติเห็นภัยในวัฏสงสาร อุตสาหะจำเริญ วิปัสสนากรรมฐาน จนยังตติยมรรคให้ เกิดในชั้นสันดานได้สำเร็จเป็นพระอนาคามี อริยบุคคลจะสถิตย์อยู่จนอายุครบ กำหนด ไม่จุติเสียก่อน ต่างจากพระพรหมในสุทธาวาสภูมิที่เหลืออยู่อีก 4 ภูมิ คือพระพรหมในอีก 4 สุทธาวาสภูมิที่เหลือ ซึ่งอาจมีการจุติหรือนิพพานเสียก่อน อายุครบกำหนด มีอายุแห่งพรหมประมาณ 1,000 มหากัลป์

13. อตปฺปาสุทธาวาสภูมิ เป็นที่สถิตแห่งพระพรหมผู้ไม่เดือดร้อนกับใคร สูงขึ้นไปต่อจากอวิหาสุทธาวาสภูมิขึ้นไปอีกประมาณ ได้ 5 ล้าน 5 แสน 8 พันโยชน์ เป็นที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งพระพรหมอนาคามี ผู้ละซึ่งเป็นกิเลสอันทำให้ จิตเดือดร้อน ทั้งทางกาย วาจาและใจเลย ย่อมเข้าฌานสมาบัติ หรือผลสมาบัติอยู่เสมอ นิรวณธรรมซึ่งเป็นกิเลสอันทำให้ จิตเดือดร้อนไม่มีโอกาสที่จะเกิดขึ้นได้ฉะนั้นจิตใจของท่านเหล่านั้นจึงมี แต่สงบเยือกเย็นได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล และในขณะที่เจริญ วิปัสสนากรรมฐาน ปรากฏว่าเป็นผู้มีวิริยอินทรีย์ คือมี วิริยะแก่กล้ากว่าอินทรีย์อย่างอื่น มีอายุแห่งพรหมประมาณ 2,000 มหากัลป์

14. สุทฺถสสุทธาวาสภูมิ เป็นที่สถิตแห่งพระพรหมผู้มีความเห็น (สภาวะธรรม) อย่างแจ่มแจ้ง สูงขึ้นไปต่อจากอตปฺปาสุทธาวาสภูมิขึ้นไปอีกประมาณ ได้ 5 ล้าน 5 แสน 8 พันโยชน์ เป็นที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งพระพรหมอนาคามี ผู้มีความแจ่มใส สามารถเห็นสภาวะธรรมได้โดยแจ่มชัด เพราะบริบูรณ์ ด้วยประสาทจักขุ ทิพพจักขุ ธัมมจักขุและปัญญาจักขุ จึงเห็นสภาวะธรรมได้แจ่มใสชัดเจน ท่านเหล่านี้เคยเป็นพระสาวกแห่งพระพุทธองค์ อุตสาหะจำเริญวิปัสสนากรรมฐานจนสามารถ

ยัง ตติยมรรคให้บังเกิดในชั้นธสันดาน ได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคลและในขณะที่เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ปรากฏว่าเป็นผู้มีสติในทริย คือมี สติแก่กล้ากว่าอินทริยอย่างอื่น มีอายุแห่งพรหมประมาณ 4,000 มหากัลป์

15. สุตสัสสุททาวาสภูมิ เป็นที่สถิตแห่งพระพรหมผู้มีความเห็น (สภาวะธรรม) อย่างแจ่มแจ้งยิ่ง สูงขึ้นไปต่อจากสุทสสาสุททาวาสภูมิขึ้นไปอีกประมาณ ได้ 5 ล้าน 5 แสน 8 พัน โยชน์ เป็นที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งพระพรหมอนาคามี ผู้มีความเห็นอย่างแจ่มใสมากกว่า มีประสาทจักขุ ทิพพจักขุ ปัญญาจักขุ ทั้ง 3 นี้มีกำลังแก่ กล้ากว่าพระพรหมในสุทสสาสุททาวาสภูมิ ทำให้ท่านมีความเห็นในสภาวะธรรมได้ชัดเจนแจ่มใสงยิ่ง ท่านเหล่านั้นเคยเป็นพระสาวกแห่งพระพุทธองค์ อุตสาหะจำเรญวิปัสสนากรรมฐานจนสามารถยังตติยมรรค ให้บังเกิดในชั้นธสันดานได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคล และในขณะที่เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ปรากฏว่าเป็นผู้มี สมาธิในทริย คือมีสมาธิแก่กล้ากว่าอินทริยอย่างอื่น มีอายุแห่งพรหมประมาณ 8,000 มหากัลป์

16. อกนิฐฐาสุททาวาสภูมิ เป็นที่สถิตแห่งพระพรหมผู้ทรงคุณพิเศษไม่มีใครเป็นรอง สูงขึ้นไปต่อจากสุทสสสุททาวาสภูมิขึ้นไปอีกประมาณ ได้ 5 ล้าน 5 แสน 8 พัน โยชน์ เป็นที่อยู่อันบริสุทธิ์แห่งพระพรหมอนาคามีอริยบุคคลทั้งหลาย ผู้มีวาสนาบารมี มีกิเลสขุติเหลือติดอยู่น้อยนักหนา โดยท่านเหล่านั้นเคยเป็นพระสาวกแห่งพระ พุทธองค์ อุตสาหะจำเรญวิปัสสนากรรมฐานจนสามารถยังตติยมรรคให้บังเกิดในชั้นธสันดาน ได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีอริยบุคคลและในขณะที่เจริญ วิปัสสนากรรมฐาน ปรากฏว่าเป็นผู้มีปัญญาในทริย คือมี ปัญญาแก่กล้ากว่าอินทริยอย่างอื่น ฉะนั้น ท่านพระพรหมอนาคามีบุคคลที่อุบัติเกิดในอกนิฐฐพรหมโลกนี้ จึงมีคุณสมบัติพิเศษยิ่งกว่า บรรดาพระพรหมทั้งสิ้นในพรหมโลกทั้งหลายรวมทั้งสุททาวาสพรหมทั้งสิ้นที่กล่าว มาแล้ว มีอายุแห่งพรหมประมาณ 16,000 มหากัลป์

ที่พรหมโลกนี้มีพระเจดีย์เจ้าองค์สำคัญ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงว่า เป็นพรหมโลกที่นับถือพระพุทธานุชา องค์หนึ่งนาม “ทุสสะเจดีย์” ซึ่งเป็นที่บรรจุผ้าขาวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งทรงเสด็จออกผนวช โดยพระพรหมทั้งหลายได้นำบริวารและไตรจีวรลงมาถวาย และพระองค์ได้ถอดผ้าขาวที่ทรงอยู่ยื่นให้ พระพรหมจึงรับเอาและนำมาบรรจุไว้ยังเจดีย์ที่นฤมิตขึ้นนี้ และเป็นที่สักการบูชาของพระพรหมทั้งหลายในปัจจุบัน

พระพรหมอนาคามีทั้งหลายในสุททาวาสพรหมแรกทั้ง 4 หากยังมีได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ และดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน พอสิ้นพรหมอายุ ก็ต้องจุติจากสุททาวาสพรหมภูมิที่ตนสถิตอยู่มาคู่ชาติในชั้นที่ 16 นี้ เพื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์และดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานโดยทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า อกนิฐฐสุททาวาสพรหมภูมินี้ เป็นพรหมภูมิที่มีศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาคุณ อย่างประเสริฐล้ำเลิศยิ่งกว่าพรหมโลกชั้นอื่นๆ ทั้งหมด

อรุปภูมิ

อรุปภูมิ อรุปพรหม หรือ อรุปาวจรภูมิ สมัยที่โลกยังว่างไม่มีพุทธศาสนา บรรดาโยคี ฤๅษี ซีไพรดาบส ที่บำเพ็ญตบะเดชะภาวนารำพึงว่าอันว่าตัวตน กล่าวคืออตภาพร่างกายนี้ไม่ดีเป็นนักหนา กอปรไปด้วยทุกข์โทษหาประมาณมิได้ แล้วก็เกิดความพอใจเป็นนักหนาในภาวะที่ไม่มีตัวตนไม่มีรูปกาย ปรารถนาอยู่แต่ในความไม่มีรูป

พรหมในชั้นนี้ไม่มีรูปร่าง มีแต่จิตเจตสิก เพราะเห็นว่าหากมีร่างกายอยู่นั้นจะมีแต่โทษ อาจจะไปทำร้ายซึ่งกันและกันได้ จึงปริกรรมด้วยความว่างเปล่า ยึดเอาอากาศซึ่งเป็นความว่างเปล่า เป็นอารมณ์ จนได้ฌานที่มีอากาศเป็นอารมณ์เรียกว่า อากาศานัญญาตนภูมิ ซึ่งมีอายุอยู่ได้สองหมื่นกัลป์ จากนั้นก็อาจภาวนาเพื่อจะได้ไปอยู่ในพรหมโลกชั้นสูงต่อไปอีกได้ มี 4 ชั้น ดังนี้

1. อากาศานัญญาตนภูมิ เป็นชั้นที่ทรงอากาศไม่มีที่สิ้นสุด ที่สถิตแห่งพรหมผู้ได้ยึดเอา อากาศ เป็นอารมณ์ เป็นที่ตั้งอยู่แห่งพรหม ผู้เกิดจากฌานที่อาศัยอากาศบัญญัติ ไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์ ตั้งอยู่พ้นจากอกนิภฐสุทธาวาสพรหมโลกไปอีก 5,508,000 โยชน์ มีอายุแห่งพรหมประมาณ 20,000 มหากัลป์

2. วิญญาณัญญาตนภูมิ เป็นชั้นที่ทรงภาวะวิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด ที่สถิตแห่งพรหมผู้ได้ยึด วิญญาณ เป็นอารมณ์ พ้นจากอากาศัญญาตนภูมิขึ้นไปอีก 5,508,000 โยชน์ เป็นที่อยู่แห่งพรหมผู้วิเศษ ผู้เกิดจากฌานที่อาศัย วิญญาณบัญญัติ พรหมผู้วิเศษไม่มีรูป และปฏิสนธิด้วยวิญญาณัญญาตนวิบากจิต มีอายุแห่งพรหมประมาณ 40,000 มหากัลป์

3. อากิญจัญญาตนภูมิ เป็นชั้นที่ทรงภาวะไม่มีอะไรเลย ที่สถิตแห่งพรหมผู้ได้ยึดเอาความไม่มีอะไรเลย เป็นอารมณ์ เป็นที่อยู่แห่งพรหมผู้วิเศษ ผู้เกิดจากฌานที่อาศัย นตถิภาวบัญญัติเป็นอารมณ์ พรหมผู้วิเศษไม่มีรูป และปฏิสนธิด้วยอากิญจัญญาตนวิบากจิตพ้นจากวิญญาณัญญาตนภูมิขึ้นไปอีก 5,508,000 โยชน์ มีอายุแห่งพรหมประมาณ 60,000 มหากัลป์

4. เนวสัณญานาสัญญาตนภูมิ เป็นชั้นที่ทรงภาวะที่มีสัญญาไม่ปรากฏชัด ที่สถิตแห่งพรหมผู้ได้เข้าถึงภาวะมี สัญญา ก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ เป็นที่อยู่แห่งพรหมผู้เกิดจากฌานที่อาศัย ความประณีตเป็นอย่างยิ่ง พรหมวิเศษแต่ละองค์ในชั้นสูงสุดนี้ ล้วนแต่เป็นผู้ที่ได้สำเร็จยอดแห่งอรุปฌาน คือ อรุปฌานที่ 4 มาแล้ว มีอายุยืนนานเป็นที่สุดด้วยอำนาจแห่ง อรุปฌานกุศลอันสูงสุดที่ตนได้บำเพ็ญมา เพราะเหตุที่ตนปฏิสนธิด้วยเนวสัณญานาสัญญาตนวิบากจิตทั้ง อยู่พ้นจากอากิญจัญญาตนภูมิขึ้นไปอีก 5,508,000 โยชน์ มีอายุแห่งพรหมประมาณ 84,000 มหากัลป์

นิพพานภูมิ

แม้ว่าการเสวยสุขใดๆ ในเทวโลก หรือพรหมโลกก็ไม่สามารถเทียบเท่านิพพานสุขได้ เพราะจิตนั้นยังมีสัญญาอยู่ในสภาวะที่ยังไม่แน่นอนจึงมีดับและเกิด แต่ถ้าได้พิจารณาอริยสัจ 4 และสามารถดับเบญจขันธ์คือ ขันธ์ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) เท่ากับได้ดับกิเลสและกองทุกข์ เข้าสู่สภาวะที่เป็นสุขสูงสุด คือ นิพพาน เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพอันสมบูรณ์ เพราะหยุดเหตุแห่งการเกิดและดับ นิพพานมี 2 จำพวก คือ

1. กิเลสปรินิพพาน นิพพานของพระอรหันต์ผู้ยังเสวยอารมณ์ที่น่าพอใจและไม่พอใจทางอินทรีย์ 5 รับรู้สุขทุกข์ คือดับกิเลสแต่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่

2. ขันธ์ปรินิพพาน ดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ คือนิพพานของพระอรหันต์ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวงแล้ว

เท่าที่กล่าวพอสังเขปเป็นมณฑลจักรวาลในไตรภูมิ มนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลาย เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏจักรนี้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด และนอกจากในไตรภูมิ ในเทวภูมิก็ได้แสดงจักรวาลของสรรพสิ่ง เช่น โลก พื้นดิน น้ำ ลม ไฟ ต้นไม้ ฯลฯ ก็มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงเป็นวัฏจักร ซึ่งเราจะสังเกตเห็นได้ว่ารูปลักษณ์ของจักรวาลเป็นมณฑลทรงกลม วัฏจักร ที่ปรากฏในธรรมชาติดีมีมากมาย เช่น วงโคจรของดาวเคราะห์ที่หมุนรอบดวงอาทิตย์ วงโคจรของอิเล็กตรอนหมุนรอบใจกลางอะตอม รูปร่างต่างๆ ฯลฯ ก็ล้วนมีลักษณะเป็นวงกลมหมุนวนรอบศูนย์กลาง เป็นอนุจักรวาลที่ประกอบกันอยู่ในมหาจักรวาลใหญ่ และในบทสุดท้ายของเทวภูมิก็พูดถึงโลกุตระภูมิ หรือภูมินิพพาน ถ้าจะกล่าวให้ครบถ้วน อาจมิใช่เป็นเพียงไตรภูมิ แต่เป็นจตุรภูมิ คือมิใช่แค่พูดถึงภูมิทั้ง 3 ที่เป็นโลกียภูมิเท่านั้น แต่พูดให้หลุดจากภูมิทั้ง 3 ไปสู่โลกุตระภูมิ คือภูมินิพพาน¹⁵⁹

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁵⁹ ดร.วันชัย มงคลประดิษฐ์, เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมเอเชีย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554 (อัดสำเนา)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นาย มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา เกิดเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2523 ที่กรุงเทพมหานคร ประวัติการศึกษา สำเร็จการศึกษาระดับชั้นประถมและมัธยมศึกษาจาก โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน วิทยาลัย ด้วยความสนใจในงานศิลปะและการออกแบบจึงได้เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาที่คณะ มัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ในปี พ.ศ.2544 เนื่องด้วยความสนใจในงานสถาปัตยกรรมจึงได้เข้าศึกษาต่อปริญญาตรีที่สองในคณะสถาปัตยกรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิตในปี พ.ศ. 2549 ในระหว่างการประกอบวิชาชีพสถาปัตยกรรม มีความ สนใจในเรื่องราวของประวัติศาสตร์ และ ทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม จึงได้เข้าศึกษาต่อในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ และ ทฤษฎีสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาสถาปัตยกรรมศา สตรมหาบัณฑิต ในปี พ.ศ.2557

ประวัติการทำงานหลังจากจบการศึกษาในระดับปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิตได้เข้า ทำงานในตำแหน่งสถาปนิก บริษัท ดวงฤทธิ์ บุนนาค จำกัด จนถึงในปี พ.ศ.2554 ได้จัดตั้งบริษัท สมมติฐาน(ไม) จำกัด(Hypothesis Co.,Ltd.) ขึ้นเพื่อตั้งสมมติฐานและทำงานตอบสนองต่อความ ต้องการในการออกแบบที่แตกต่างจากที่มีอยู่ในบริบทของสังคมปัจจุบัน ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง สถาปนิกผู้ก่อตั้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY